

ספר

פרי צדיק

קדושת השבת

[מאמר ה']

מאת כבוד קדושת אדמו"ר הגאון הקדוש שר התורה כחד
מקמאי דמי לבר אלהין, עטרת תפארת ישראל לו דומיה
תהלה

רבינו **צדוק הכהן** זצוקללה"ה מלובלין
זכות קדושת תורתו וצדקתו יגן עלינו ועל כל ישראל אמן

ונוסף לו 'מקורות וביאורים'
לבאר ולפענח דבריו

מהדורה נסיונית

בעזה"ת
ישראל יהודה יאקאב

אשדוד תשפ"ב

רשימת המאמרים שיצאו לע"ע

קדושת שבת	שבת חזון [דברים] - ט	שלח - ד
קדושת שבת - א-ה	ט"ו באב - א	מסעי - ו
מאמרי הודו בער"ש - א-ג	חנוכה - א	
פרי צדיק	ראש חודש שבט - א	<u>צדקת הצדיק</u>
שבת הגדול - א	ט"ו בשבט - א	א-מא
לג בעומר וסיום הש"ס - א-ב	פרשת שקלים - א	ריג; רמט
שבועות - א-ב	שושן פורים - א	
	מצורע - א	

שבט תשפב

כל הזכויות שמורות

אין להעתיק כלל

מותר לצלם, או להעביר את הקובץ, למטרת לימוד (ובתנאי שיצרף את עמודי השער)
אין לצלם, או להעביר את הקובץ, למטרה מסחרית

להערות:

ישראל יהודה יאקאב

052-761-7625

yyyakob@gmail.com

קדושת שבת

מאמר ה

[בגדי שבת]

קדושת שבת קבועה בלבבות בני ישראל אף שלפעמים אינה נרגשת

מתנת השבת - להיות הקדושה קבועה בלבם

[א] מתנת קדושת השבת שניתן לישראל (שנמ י:), היינו שיהיה אותה קדושה קבוע וקיים בלבם.

סג מקורות וביאורים סג

א לשון הגמ' "לדעת כי אני ה' מקדשכם" (שמות לז, יג). אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, מתנה טובה יש לי בבית גניו ושבט שמה, ואני מבקש ליתנה לישראל - לך והודיעם".

ב כלומר בתורה מצאנו ב' פנים לקדושת השבת. א] שהיום עצמו קדוש. וכדכתיב (מלאכי ג, ג) "ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו"; (שמות כ, יא) "על כן ברח יי את יום השבת ויקדשהו". ב] שע"י השבת יש קדושה בבני ישראל. וכדכתיב (שמות לז, יג) "אך את שבתת תשמרו, כי אות הוא ביני וביניכם לדרתכם, לדעת כי אני יי מקדשכם". ורבינו מתייחס כעת לקדושת השבת המקדשת את בני ישראל. [ולהלן (לחט ג) יבאר רבינו, דבאמת שניהם אחת, ועיקר קדושת השבת הוא הקדושה של בני ישראל, עיי"ש].

ג כלומר, דענין ה'מתנה' שמיוחד במצות השבת, הוא שהוא מורה על קדושה מיוחדת שיש לבני ישראל הקבועה אצלם, ואינה משתנה כלל. וענין 'קבועה' הכוונה שאינה תלויה במעשיהם, בין אם יטיבו מעשיהם ובין אם להיפך ח"ו, קדושה זו עומדת במקומה (לחט הערה נא). וענין השפעה זו מוגדרת כ'מתנה'. שכן השפעה שתלויה לפי מעשי האדם, מוגדרת כעין 'שכר', שלפי רבות מעשיו ירבה שכרו. משא"כ אם ההשפעה אינה תלויה במעשים, הרי זו כמתנה, שאינו מותנית במעשיו של המקבל.

אוהב ישראל (דקט לשנמ [לחט פ' האינו]) "עוד יש בחינה אחת נקראת מתנה ... שבאותה המצוה גורם שיעשועים לפניו יתברך בעולמות עליונים בלא שום אתערותא דלתתא ... והנה אין לך שום מצוה שנעשה על ידי התיקון בעולמות העליונים בלא אתערותא דלתתא רק מצות שבת ...". בני יששכר (ניסן, ה, דקט יג ע"ד הסוד) "על כן שבת נקרא מתנה טובה, שהוא דרך מתנה מבלי מעשיו, על כן שבת קביעה וקיימא". ועוד רבים.

ד ענין 'קבוע וקיים' הוא על פי לשון הגמ' (פסחים קז:): "אמר רבא אשכחתינא לסבי דפומבדיתא דיתבי וקאמרי בשבתא בין בצלותא בין בקידושא 'מקדש השבת', ביומא טבא בין בצלותא ובין בקידושא 'מקדש ישראל והזמנים' ... שבת דקביעה וקיימא, בין בצלותא ובין בקידושא מקדש השבת, יומא טבא דישאל הוא דקבעי ליה, דקמעברי ירחי וקבעי לשני, מקדש ישראל והזמנים".

ולפי פשוטו ביאורו: "שבתא דקביעה וקיימא. מששת ימי בראשית ואינה תלויה בקביעת החודש" (שנמ), והיינו דבשונה מימים טובים, שישאל הם המקדשים אותם - ע"י שמקדשים החודש, לכן מתאים לברך 'מקדש ישראל והזמנים'. הרי בשבת שקדושתו קבועה מאת הקב"ה ואינה תלויה במה שישאל מקדשים אותו, לכן מברכים 'מקדש השבת'.

אכן בעמקם של דברים הכוונה, שבשונה משאר הקדושות, וכן קדושות המועדים, התלויה למי מעשיהם של ישראל ב'אתערותא דלתתא', הרי קדושת השבת קבועה וקיימא ב'אתערותא דלעילא' מאת הקב"ה, מבלי היותה תלויה במעשה התחתונים. ראה סידורו של שבת (פ"א שריש א, עקף א עלה ב) "... הברל יום שבת קדשינו משארי מקראי קודש כאשר נכבדות מדובר בו במאמר התנא האלהי רשב"י ע"ה (וה"ק אמור דג) ... ועוד (סג) בגין כך שבת עדיף מכל זמנין וחגיגין ואקרי קודש וכן כ' מרן הקדוש איש אלקים מרח"ו ז"ל בספר הקדוש פרי עץ חיים (שער עניני דפסח פ"ב) ע"ש. והרב הגדול המקובל בעל המחבר שערי גן עדן (פירוש האריז"ל ר' קאפל - קול יעקב, חונת השנה סוד קדושת השנה) הרחיב דברו לבאר ענין זה וכתב וז"ל יום השביעי הוא קודש והוא קדוש מעצמו בלי שום סיוע ממעשה התחתונים ואינו תלוי בתחתונים ... לקדשו על פי בית דין, כמו שהב"ד מקדשין המועדות וראשי חדשים, רק ויקדש אלהים את יום השביעי, שהוא קדוש מפי הקדוש ברוך הוא כי קדוש היום לאדונינו, ולא 'מקרא קודש' כמו הזמנים וראשי חדשים. ולכן בזמנים וראשי חדשים מסיימין הברכה מקדש ישראל והזמנים ... כי המה תלויים בקביעות על פי בית דין משא"כ ביום השביעי מסיימין הברכה מקדש השבת לבד שהקדוש ברוך הוא מקדש השבת ולא ישראל...".

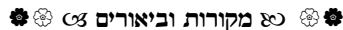
וראה מה שהאריך רבינו בענין זה, ריש מאמר ב, עיי"ש ובהערות.

אף האדם בעצמו אין מרגיש הקדושה וצריך להודיעו

וכמוי שנאמר (שמות לא, יג) 'אות היא וגו' לדעת כי אני מקדשכם, ובשבת (י:) פירשו זה על מתן שכרה דשבת, דלא עבידא לגלויי – שצריך להודיעה. ומזה, דהקדושה שנכנס ללבות בני ישראל על ידי שמירת השבת שה' יתברך מקדשם, היא מילתא דלא עבידא לגלויי – גם להאדם עצמו. ואף על פי שאין האדם מרגיש שום תוספת קדושה בעצמו ובקרב לבו – אפילו ביום השבת עצמו, וכל שכן בימי החול שאחריו. האמת כן הוא, מה שהודיענו ה' יתברך כי הוא מכניס קדושה בקרבנו על ידי זה.

אף שאין הקדושה מורגשת מחמת העוונות – היא קיימת וקבועה בלבות בניי

אף שאין מורגש לנו – על ידי העוונות המבדילים בינינו לבינו יתברך (ע"פ ישעיה נט, ז), שהם המאפילים לאור קדושה זו, שלא יהיה בהתגלות לבו. אבל אינם פועלים אלא העלם על ידי מחיצת הוצא וחוחים הסובבים להאסא והשושנה, ולא שיכבו חס

ה רבינו מוכיח שקדושת השבת 'קבועה' ואינה תלויה במעשה התחתונים, שהרי בגמ' מבואר שקדושת השבת אינה ניכרת, ו'צריך להודיע', ואילו היתה תלויה במעשה התחתונים, הרי בהכרח שתהיה ניכרת לפי מעשה התחתונים. הרי מוכח שהקדושה 'קבועה', ולכן יתכן מצב כזה – שלא יזכו ישראל לפי מעשיהם – והקדושה לא תהיה נכרת, ואף על פי כן היא קבועה וקיימת וצריך להודיעם.

י לשון הגמ' "אמר רב חמא בר גוריא אמר רב הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו, שנאמר 'לדעת כי אני ה' מקדשכם'. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה, ואני מבקש ליתנה לישראל – לך והודיעם. ...איני, והאמר רב חמא ברבי חנינא, הנותן מתנה לחבירו – אין צריך להודיעו... לא קשיא, הא במילתא דעבידא לאגלויי, הא במילתא דלא עבידא לאגלויי. והא שבת דעבידא לגלויי. מתן שכרה לא עביד לגלויי."

ז כלומר, דאף דהגמ' כתבה רק ד'מתן שכרה לא עביד לגלויי', הרי כתוב בתורה 'לדעת כי אני ה' מקדשכם', שההודעה לישראל הוא אודות שהקב"ה מקדש אותם בקדושת השבת, משמע שגם קדושה זו 'לא עביד לגלויי'.

ח ראה רמב"ן (נחמיה ג, א) על הפסוק 'ויברך אלהים את יום השביעי וגו' – "ורבי אברהם (הא"ט) אמר כי הברכה תוספת טוב שיתחדש הגופות יתרון כח בתולדות, ובנשמה יתרון השכל... ודברו בזה נכון למאמינים בו, כי אין זה מושג בהרגש לאנשים."

וראה אודה ישראל (פסא ד"ה ע"ד נפסוק) "הנה זמן רב הקשיתי לשאול והיה גם בעיני הפלא ופלא. כי הכתוב הוא מפורש ואומר כי עיקר השבת קודש הוא מתנה טובה גנוזה וחמודה אשר ניתן לבני ישראל עם ה' בני אל חי. הוא להיות להם לאות ידוע בינם ובין אביהם שבשמים ב"ה וב"ש שיהיה להם ידיעה מבוררת וידיעה שלימה ונפלאה בבחינת ההרגשה לכל אחד ואחד מישראל לחבין שהבורא יתברך ויתעלה מקדש אותו בקדושה נוראה דלעילא ביום השבת קודש. וכמו שכתוב 'כי אות הוא ביני ובין בני ישראל, לדעת כי אני ה' מקדשכם'. וזהו עיקר נתינת מתנה טובה יום השבת קודש לישראל. והנה עינינו רואות בבחינות שונות ומדריגות עם ה' אפילו כשירי ישראל שאינם בבחינת מדריגה זו שיבוא להם מבחינת הרגשה מקדושה דלעילא ושהיה להם ידיעה שלימה כי הבורא ב"ה וב"ש מקדשם בקדושה דלעילא ביום זה הקדוש והנורא... והן עתה האיר ה' את עיני (עיי"ש באריכות רבה)... זהו פירוש הפסוק 'כי אות הוא ביני וביניכם', היינו ששבת קודש הוא אות בין הבורא ב"ה וב"ש ובין ישראל עם קדשו. 'לדעת כי אני ה' מקדשכם', היינו שעל ידי הדעת העליון הקדושה נמשך כל ההשפעות קדושות מעלמין עילאין קדישין אל ה'אם' הקדושה. סוד שורש הנשמות עם בני ישראל. ומשם נמשך לבחינת כנסת ישראל לתתא. לכל אחד ואחד בראוי לו... (עיי"ש באריכות)."

ודברי רבינו סובבין על מעין קוטב זה, שהשבת מאירה בשורש נשמת ישראל – בלי שום שייכות למעשה התחתונים, ובלי שנוי. אכן ההרגשה בפועל תלוי כל אחד לפי כמה שזיכך את עצמו להכיר את האור הקדושה המאיר עליו.

ט לשון הפסוק "כי אם עונתיכם היו מבדלים בינכם לבין אלהיכם, וחטאותיכם הסתירו פנים מכם משמוע". ובספרי (שופטים קנב) "רבי אליעזר מגיע לפסוק זה היה אומר חבל עלינו, ומה מי שמדבק בטומאה רוח טומאה שורה עליו, המדבק בשכינה דין הוא שתשרה עליו רוח הקודש, ומי גרם 'עונותיכם היו מבדלים בינכם ובין אלהיכם'."

י הבטוי שנקט רבינו מבוסס על ב' בטיים שונים. א] מלשון הפסוק (שיר השירים ג, ז) "כשושנה בין החוחים, כן רעיתי בין הבנות". והוא נדרש אודות הקליפות וכוחות התנגדות דקדושה הסובבים את הקדושה (נראה זוה"ק משא קסט; מיקוי זר ע קד; [נראה שער מאמרי רש"י - לומר פ' נחמיה, ועוד יש למלות' נחיות שנים ... ושם הקליפות סובבים אותה וסומכים לה, ונקראת 'שושנה בין החוחים' כי החוחים סומכים לה]. ועוד ר"ס). ואף כאן כוונת רבינו שהקוצים רק סובבים את השושנה ואינם שולטים על עצמותה.

ושלום האור לגמרי. ולעולם אור הקדושה דשבת, שהוא שמא דקודשא בריך הוא" (זו"ק יתרו פס.), ומעין עולם הבא" (זכור מ:), תקוע וקבוע ביחוד גמור במעמקי הלבבות של כל זרע ישראל.

מאור פנים בשבת – ע"י הקדושה המושפעת לישראל הנכרת בפנים ועל כן אמרו בבראשית רבה" (יא, ז) שבירכו באור פניו שאין דומה אור פניו בשבת לחול"ל. כי" חכמת אדם תאיר פניו" (קהל מ, ט) והקדושה שבלב פועלת הארה וזיו בפניו". דעל כן אמרו" (ירושלמי יצמות פט"ז הי"ג; זרעית זנה סה, כ; ועוד) דישראל

מקורות וביאורים

ב] ע"פ לשון הגמ' "חטא ישראל" (יהושע ז, יב) - אמר רבי אבא בר זבדא אף על פי שחטא ישראל הוא. אמר רבי אבא היינו דאמרי אינשי - אסא דקאי ביני חילפי אסא שמייה, ואסא קרו ליה". ורבינו בכמה מקומות בספריו (לעיל מאמר ד; רס"ק ל"ה יד, לו, מה, נא, ועוד) כתב 'הוצא/הוצי' במקום 'חילפי' (הוצי' הם קוים [ראה שם עז:; צ"ח מ: - רש"י ד"ה הוצא], והוא לפי פירוש רש"י [צ"ח ע"ה] שהוציא ש'חילפי' הוא ממני הקוים).

והמשמעות היא שאף שיש כוחות היפך הקדושה המסובבים ומסתירים, מכל מקום אינם פוגמים את עצם הקדושה עצמה.

יא לשון הזה"ק "..." ומשום דכל מהימנותא אשתכח בשבתא, יהבין ליה לבר נש נשמתא אחרא, נשמתא עלאה, נשמתא דכל שלימו בה, כדוגמא דעלמא דאתי. ובגיני כך אקרי 'שבת'. מהו 'שבת' - שמא דקודשא בריך הוא, שמא דאיהו שלים מכל סטרי".

יב לשון הגמ' "שלשה מעין העולם הבא, אלו הן - שבת...". נראה בכוונת רבינו, דכיון ד'שבת' הוא שמו של הקב"ה, הרי כמו שלכל ישראל - בכל מצב שהוא יש לו שייכות עם הקב"ה, בין אם ניכר אצלו, ובין אם ח"ו לאו, כך הוא גם קדושת השבת. וכן הוא הדמיון 'מעין עולם הבא'. כשם שכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, אף אלו שעדיין אין ניכר אצלם (למעט יחידים שעקרו עצמם משורש ישראל רח"ל - ואכ"מ). כך הוא בקדושת השבת. (וראה בדיוק דק עמ' סב, שם ציאר רבינו באופן שונה אם כ' ציונים האלו, דנא להורות על הכרת הקדושה הקבועה - כעין עולם הנא ש'הנין מזיו השכינה', עיי"ש. אולם כאן ההדגשה על הקדושה הקבועה בעומק הלב, גם כאשר אינה ניכרת, ודוק).

יג רבינו חזון כעת לדבריו הראשונים שפתח בהם - קדושת השבת שמקדשת את בני ישראל ומאירה בלבבות בני ישראל. [כלומר דרבינו הרחיב כבדרך אגב אודות ענין ה'קבועה וקיימא' - שאין הקדושה תלויה במעשה התחתונים, ובהמשך ידרש ליסוד זה. וכעת רבינו חזון ליסוד המרכזי, אודות קדושת השבת, חוץ שהשבת עצמה קדושה, היא משפיעה קדושה לבני ישראל, וכו"ל].

יד לשון המדרש "ברכו" - באור פניו של אדם, 'קדשו' - באור פניו של אדם, לא דומה אור פניו של אדם כל ימות השבת, כמו שהוא דומה בשבת".

וכוונת רבינו להוכיח את יסוד האמור, דקדושת השבת, אינו רק ש'היום' קדוש, אלא שהוא קדושה המושפעת לישראל. דהרי אילו היה הדבר רק מתייחסת רק לקדושת 'היום', היה ה'ברכה והקדושה' שמתבטאים בשבת מדברים המעידים על קדושת היום. [כפי שהם בדוגמאות הראשונים במדרש 'ברכו במן, וקדשו במן', שעל ידי כך ניכר שיש קדושה ביום. וכן בהמשך שיש לישראל לעשות דברים שמקדשים את השבת 'ברכו בעטיפה' וכדו']. אבל הבטוי של 'ברכו באור פניו וכו', הרי זה מעיד על קדושה באדם. הרי דקדושת השבת הוא שיש קדושה בישראל.

טו הנה יש להעיר, דכאן מבאר רבינו שקדושת השבת ניכרת אצל ישראל באור פנים וכו'. ואילו בקטע הקודם ביאר רבינו שקדושת שבת אינה ניכרת, ולא עבידא לגלויי לכן צריך להודיעה.

ברם כוונת הדברים, דהיסוד המרכזי הוא שקדושת השבת הוא קדושה לבני ישראל, ולכן באופן טבעי ניכר הדבר על פני האדם שהוא קדוש יותר. אבל יתכן גם מקרה שהעוונות יבדילו, וימנעו השפעת הקדושה וכו"ל. ע"כ צריך להודיע שקדושת השבת 'קבועה' ואין כוח שום דבר למנוע קדושה זו שאינה תלוי במעשה התחתונים כלל. וגם במקרה שאינה ניכרת צריך לדעת שעדיין הקדושה קיימת ונסתרת בלבבות בני ישראל. אבל ודאי במצב הרגיל, שאין העוונות מסתירים, ניכרת השבת במאור פניו של אדם.

[ובעצם זה תלוי בכל אדם לפי דרגתו. לפי טהרת לבבו כך קדושת השבת ניכרת עליו].

טז רבינו מוכיח, ש'אור פניו' של אדם בשבת, זה מעיד שיש קדושה לישראל בשבת, שכן מצאנו ענין 'אור פנים', שבא להעיד על הקדושה הפנימית.

יז הנה בדרשות חז"ל ודברי רבות"ק, מובא ד'חכמת אדם תאיר פניו', הכוונה על הקדושה הפנימית, הנכרת על פני האדם, וכן רח"ל להיפך, כשמקלקל מעשיו ג"כ ניכר על פניו. [ראה (מדרש מט:)] "אמרה ההיא מטרונתא לרבי יהודה מורה ור"י (צ"ח הוצא ומשכנזי שמתן שאלת פניו להוציא סגור שמשכנזי - ר"ן) אמר לה... אלא 'חכמת אדם תאיר פניו'". (מדרש משלי ג, לו) "נואף אשה חסר לב" - אמר ר' זבדא מהו חסר לב, שהמקום מסיר חכמה מלבו ואין חכמה אלא תורה... ולא עוד אלא שמשנין זיו פניו מן החכמה, ומנין שזיו של אדם חכמה, היך מה דתימא 'חכמת אדם תאיר פניו'...". מהדר"ל (נחם ישראל פ"ה)

בפניהם ניכרים כמו שנאמר (ישעיה ג, ט) 'הכרת פניהם ענתה בם'. שהם בנים למקום (דברים יד, א; אבות ג, יד), ודומים לקונם בצלם ודמותי (ע"פ גרשית א, כו), על ידי קדושת השבת (מיקונו זה מו, פג:י) – שהוא אות הברית בינו ובין בני ישראל (שמות לא טז-יז).

מקורות וביאורים

ד"ה ואמר שהקב"ה "דומה אל האדם, שהפנים שלו מאירות... ומורה זה על מעלת אלקית, כמו האדם כאשר יש לו פנים מאירים, שנאמר (קהל מ, ה) "חכמת אדם תאיר פניו". שלח"ק (שופטים, דרך חיים, א"ח לו) "רמז גדול המתבאר בזהר (יחזקאל ע"ד; ח"א דחין), כשאדם חוטא מחזיר רשימין באפיה כו', וזהו ענין 'הכרת פניהם ענתה בם' (ישעיה ג, ט). וכן כתיב (קהל מ, ה) 'חכמת אדם תאיר פניו'. והרב אלשיך (פרשת ויגש) פירש מה שאמר יעקב על יוסף (גראשית מה, כח) 'אלכה ואראנו', כי רצה להסתכל ברשימו דאנפיה מה הוא". וראה הערה הבאה.

י"ח ראה הערה קודמת אודות קדושת הנכרת בפנים. אלא שרבינו כאן מתייחס כעת בעיקר לקדושת הכללית של בני ישראל - שניכרת על פניהם. [ראה בדברי חז"ל (ילקוט שמעוני קהל מנחם) "חכמת אדם תאיר פניו" - רבי ישכב בשם רבי שמואל בר נחמני אתה מוצא בשעה שעמדו ישראל על הר סיני ואמרו נעשה ונשמע נתן להם מזיו השכינה".]

י"ט רבינו מביא מקור וסמך מדברי חז"ל לרעיון שישאל ניכרים בפניהם (וכפי שמקובל בפומא דאגש, ד"ס 'פירוש יחזקאל' או 'פוטס יהודי' - שניכר נגזרת הפנים). והוא על פי המתואר בחז"ל "כתיב (דברי הימים ב' יג, יז) 'ויכו בהם אביה ועמו מכה גדולה מאד'. אמר רבי אבא בר כהנא שהעביר הכרת פניהם של ישראל, הדא הוא דכתיב 'הכרת פניהם ענתה בם וגו'' - זה החוטא". ומדייק רבינו בלשון חז"ל שאמרו 'הכרת פניהם של ישראל', הלא להבנת הענין סגי שיאמר שהעביר את 'הכרת פניהם' - היינו שחתך את חוטמם שבהם ניתן להכיר את פני האדם, ושוב לא יכלו להכירם ולהתיר את העגונות. ע"כ מסיק רבינו שעולה מדברי חז"ל שיש 'פנים של ישראל' - 'חוטם יהודי'.

כ לשון המשנה 'חביבין ישראל שנקראו בנים למקום, חבה יתירה נודעת להם שנקראו בנים למקום, שנאמר 'בנים אתם לה' אלהיכם".

כא כלומר, דאם ישראל הם 'בנים' למקום, הרי כביכול הם 'דומים' לו, כפי שטבע הבן להיות דומה לאביו. [כדאיתא במשנה (ערוך ג, ט) "הוא היה אומר האב זוכה לבן בנוי ובכח...". וברע"ב "לפי שקרוב טבע הבן להיות דומה לטבע האב". ועל כן צריך להיות ניכר בצורתם 'דמיון' זה.

כב לשון הפסוק "ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו...". ובנוסף ברכות חתנים (מנחות ט) "אשר יצר את האדם בצלמו, בצלם דמות תבניתו...".

והרוקח (סודי חיי ח"א א"ח א"י ד"ה ועל דמות) "ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה" (יחזקאל ט, כו), וכתיב 'נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, ויברא אלקים את האדם בצלמו בצלם אלקים ברא אותו', זה מדבר בישראל ולא בערלים, שנאמר (יחזקאל לו, א) 'ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם, אני אלקיכם נאם ה'', [ואין אומות העולם קרוים אדם (יחזקאל לו, א)]. "של"ה הק' (פולדוס אדם, בית ישראל מניין, א"ח קסג) "והנה ישראל בעצם נקראים 'אדם', 'אדם אתם' - בסוד צלם ודמות עליון האדם הגדול...".

מהר"ל (דרך חיים ג, יד) על המשנה "חביב אדם שנברא בצלם, חבה יתירה נודעת לו שנברא בצלם, שנאמר (גראשית ט, ו) 'בצלם אלהים עשה את האדם' " ... ואם אתה רוצה לפרש מלת 'בצלמו' - הצלם שיש לו להשם יתברך לפי האמת, תפרש מה שנאמר 'נעשה אדם בצלמנו כדמותנו', אף כי בודאי הצלם והדמות באים על התואר והתמונה, בכאן לא בא רק על עיקר הצלם והתמונה שכל דבר שיש לו צלם ודמות יש לו זיו והוא עיקר הצלם והדמות דהיינו האור והזיו של הצלם, וכמו שאמר הכתוב (מלא ג) 'וצלם אנפיהו אשתני ואין ספק כי לא היה משתנה התמונה הגשמית, רק כי כאשר יקרה לאדם דבר מה משתנה לו הזיו של הפנים והאור שלו, וזה פירוש הכתוב נעשה אדם בצלמנו כדמותנו כי דבק בפנים שלו זיו וניצוץ עליון דבק בו ודבר זה הוא צלם אלהים. ובזה מיוחד האדם מכל הנבראים בזיו ואור הצלם, ואין האור הזה אור גשמי כלל אבל הוא אור זיוו נבדל אלקי שדבק באדם ועליו נאמר כי בצלם אלהים עשה את האדם, ... לכך עיקר הצלם בא על הפנים דוקא, כי מציאות האדם בפנים שלו שבו הוא ניכר האדם ונמצא מה שהוא, וזהו מציאותו ... ואף שאמר חביב האדם, אין זה כולל כל מין האדם, כי כבר אמרו ז"ל כי אתם קרוים אדם ואין האומות קרוים אדם...". (עיי"ש באריכות מרובה).

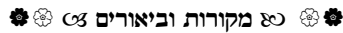
(יחזקאל ע"ד, ששם הענין האם 'צלם אלקים' זהו רק לישראל, או לכל מין בני אדם ככר הארץ צו הקדמונים. והנחנו צוה במאמר א"י א"ח ב' בהערות, ציונים לכאן ולכאן, ובדברי רבינו שם. אכן כאן המדובר אודות 'צלם ודמות' הניכר על פני האדם, וזה מיוחד לבני ישראל כמבואר כאן).

כג לשון תיקון"ז "ביומא שתיתאדא ... ביה אתברי אדם בצלמו, דאיהו מוכן לשבת על הכסא, הדא הוא דכתיב ויברא אלקים את האדם בצלמו. והכא תרין פקודין, חד נעשה אדם בצלמו כדמותנו, ותניינא ויברא אלקים את האדם בצלמו, נעשה אדם דא פקודא למגור ית גיורא ... אי מקיים זכור ושמו בשבת איהו בצלמו כדמותנו, ואם לאו לאו, ולא אית ליה חולקא בורעא דישאל".

כד לשון הפסוק "ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לזררתם ברית עולם, ביני ובין בני ישראל אתה הוא לעולם...". כלומר בדמקורות הנ"ל מבואר שקדושת ישראל ניכרת בפניהם - ולכאורה זה שייך לישראל מפני היותם 'בנים למקום', ו'בצלם ודמות', ואינו ענין ל'שבת' דייקא. וע"כ מוסיף רבינו דקדושה זו היא קדושת השבת דייקא, שכןשו היא ה'אות וברית' המיוחדים את ישראל להקב"ה, [שכן 'נכרי ששבת חייב מיתה' (ראה אריכות המקורות בענין זה, בדברי רבינו לעיל מאמר ג א"ח ה ובהערות שם, ואמ"ל), ובשונה משאר מצוות], ועל כן היכר ענין המיוחד שבישראל הוא בשבת.

נשמה יתרה דשבת - נשמת רוח חיים דקודם החטא
 כינה אז זוכים להנשמה יתירה (צלה טו.), שהוא הנשמת רוח חיים שנפח באפי
 אדם הראשון (נראשית ג, ז) קודם החטא. ידמאן דנפח מתוכו נפחיים (רמז"ן פרשת נראשית ג,
 ז; ספר הפליאה [פרעמיסלא תרמז] דף יג.), שעל ידי זה 'חלק ה' עמו' (דברים לג, ט) כמו חלק ממנו
 ממש (ראה צית יוסף לו"ח רכד, ו).

קדושת השבת - שורש קדושת ישראל שאינו ניתק בגדים נאים המכבדים ישראל הלובשם הוא כבוד לשבת

בה רבינו מוסיף פן נוסף מדוע בשבת דייקא ניכר על האדם במאור פניו ה'צלם ודמות' (ראה הערה קודמת). שכן ה'צלם
 והדמות' ואור הפנים נתן הקב"ה לאדם הראשון, אלא שהוא נתקלקל בחטא אדה"ר ונפגם זוהר. אבל ה'נשמה יתרה'
 שבאה בשבת, לא נפגמה בחטא אדה"ר, נמצא שעדיין נשאר בזיוה בצלם ודמות כבראשונה, ואור זה הוא הניכר באור פניו
 בשבת.

בי לשון הגמ' "אמר רבי שמעון בן לקיש נשמה יתירה נותן הקדוש ברוך הוא באדם ערב שבת, ולמוצאי שבת נוטלין
 אותה הימנו, שנאמר (שמות לג, י) "שבת וינפש", כיון ששבת ווי אבדה נפש".

בי ענין ה'נשמה יתירה' שהוא הנשמה של קודם חטא אדם הראשון. לפי פשוטו מובא בספרים, שהרי חטא אדם
 הראשון היה ביום הששי, נמצא שהנשמה היתירה שניתנת לו בשבת לא היתה עמו בשעה שחטא ולא נפגמו עמו בחטא.
 ולכן ענין נשמה יתירה היא כלפני החטא.

ובסודם של דברים מובא בספרי המקובלים, שכאשר חטא אדם הראשון נסתלקו מעמו חלקי הנשמה העליונים (אמ"ל
 אחי חלקי הנשמה, וכמ"כ האם נסתלקו לפני החטא או בעקבות החטא - ראה שער הגלגולים הקדמה כט, לג; שער הפסוקים נראשית דרוש ג, ועוד דברים). וענין 'נשמה
 יתירה' הוא שבא לאדם חלקי נשמה העליונים (נכחמי הרמ"ע נכמה מקומות, וראה מגלה עמוקות ואמתי אופן קשה). נמצא שהנשמה היתירה
 הוא מחלקי הנשמה שלא נפגמו בחטא אדה"ר.

ונוסוף עוד, שלדברי רבינו שזהו ענין ה'מאור פנים' שיש לאדם בשבת. אכן מפורש בדברי חז"ל, ש'מאור פנים' של
 שבת, הוא מאור הפנים שלא נפגם מחמת חטאו. ראה בפסיקתא רבתי (פסקא כג - עשרת הדברות חלילה) "ר' שמעון קדשו במאורות
 וברכו במאור פניו של אדם ואשתו, מלמד שלא ניטל זיו אדם ממנו עד מוצאי שבת". (וכן צא"ר ציפה מואר את דברי המדרש רבה הו"ל, אודות
 'נכמי נחמור פנים', ע"פ). עכ"פ לענינו, אף שמאור וזיו פניו של אדם הוא פגום במשך ימות החול - בעקבות חטאו, בשבת הוא כמו
 לפני החטא].

כח כאן חזר רבינו לחזק יסוד הקודם אודות נשמת ישראל שהם 'בניו' של הקב"ה. ומבאר גודל מעלת נשמת אדם
 הראשון, וגודל מעלת נשמת ישראל - שהם כביכול חלק מהקב"ה ממש.

כט לשון ספר הפליאה "... ויפח באפיו נשמת חיים - מי שנופח משלו הוא נופח". לשון הרמב"ן "ואמר כי הוא נפח
 באפיו נשמת חיים, להודיע כי לא באה בו מן היסודות כאשר רמז בנפש התנועה, גם לא בהשתלשלות מן השכלים
 הנבדלים, אבל היא רוח השם הגדול, 'מפיו דעת ותבונה' (משלי ג, ו), כי הנופח באפי אחר מנשמתו יתן בו".

והרב בעל התניא (פ"ג) "ונפש השנית בישראל היא 'חלק אלוה ממעל' ממש (ראה לקוטי תורה נראשית ד"ה כי הנה נאדם; שפע טל
 הקדמה מן מאה שנה), כמו שכתוב 'ויפח באפיו נשמת חיים' (נראשית ג, ז), ו'אתה נפחת ב'י' (נדרות פ, ז), וכמו שאמרו בזהר 'מאן דנפח
 מתוכו נפח', פי' מתוכיותו ומפנימיותו, שתוכיות ופנימיות החיות שבאדם מוציא בנפחתו בכה. כך על דרך משל נשמות
 ישראל עלו במחשבה, כדכתיב 'בני בכורי ישראל' (שמות ד, כג), 'בנים אתם לה' אלהיכם' (דברים יד, ב), פירוש כמו שהבן נמשך
 ממוח האב, כך כביכול נשמת כל איש ישראל נמשכה ממחשבתו וחכמתו ית'..."

ל לשון הב"י אודות ברכת 'שחלק מחכמתו ליראיו וכו'". "הטעם שבחכמי ישראל אומר 'שחלק', ובחכמי אומות העולם
 אומר 'שנתן', נראה שהוא מפני שנפשות ישראל חצובות מתחת כסא הכבוד (וזה"ק רע"ב לו כט; [וראה חגיגה יב:]), הרי הם כחלק
 מהשם. אבל נפשות אומות העולם רחוקים ממנו יתברך, והם כמי שנותן מתנה מנכסיו שאינם חלק ממנו. והר"ד אבדוריהם
 (פ"מ שמו) כתב שהטעם מפני שהחלק הוא כמו הצנור הנמשך מן הנהר, שאפשר להרחיבו ולהגדילו ואפשר לקצרו ולחסרו,
 מה שאין כן במתנה כי תלושה ופסוקה, ובישראל כתיב 'כי חלק יי' עמו', ולפי זכותם מתרבה ומתמעט ע"כ".

האריז"ל (לקוטי תורה האו"ט) "הלא הוא אביך קנך" - שנתן בך חלק ממנו, נשמת חיים באפך". מאור עינים (יפרי ד"ה נמשכת
 שבת) בשם הבעש"ט "... כוונת המאמר הוא על פי מה ששמעתי ממורי זללה"ה על מה שאמרו על פסוק (יחזקאל לג, ב) 'ואתנה
 צאני צאן מרעיתי אדם אתם' - אתם קרוים אדם ואין אומות העולם קרוים אדם (נשמות פא). ונתן טעם לזה, דנוה כי הדם הוא
 הנפש שמשכן נפש הבהמי ... ונוסף על זה יתרון לישראל עם קרובו שיש להם נשמה שהוא חלק אלוה ממעל חלק ה' ממש
 ... עד ששוכן בתוכם בחינת א' אלוה של עולם כנוה, ונעשין חלקיו ממש כמ"ש 'כי חלק ה' עמו' ונעשין אחדות עמו יתברך
 ונתחבר בחינת א' אל בחינת דם ... ונעשה 'אדם' שהוא אותיות א' דם ...". ליקוטי תורה (לכרע בעל המגיל, ראה ד"ה אחרי ה' סוף אות
 ב) "כתיב 'יהודו על ארץ ושמים וירם קרן לעמו כו' לבני ישראל עם קרובו' שהם קרוביו ממש, כי חלק ה' ממש עמו".

[ב] ועל כן לא אמרתי (שנת קיג) 'וכבדתו' (ישעיה נח, יג) – שלא יהיה מלבושך של שבת וכו', דרבי יוחנן קרי למאני מכבדותא. והרי מה שהבגדים נקראים 'מכבדותא' היינו שהם מכבדים לאדם הלבושם, וקרא ד'וכבדתו' על השבת קאי ולא על האדם, ומה כבוד הוא לשבת מה שהאדם מכבד את עצמו בבגדים יפים.

עיקר קדושת השבת – הקדושה בלבבות ישראל
אבל עיקר קדושת השבת שניתן לישראל – היינו מה שה' יתברך מכניס או קדושה בלבבות דישאל.

תכלית הבריאה בשביל ישראל – והם יאדם' בצלם ודמות העליונה
כיל כל פעולת מעשה בראשית בשביל ישראל שנקראו ראשית (ויק' לו, ד;
ז'ה"מ ימ' סג; רש"י נח"ל פ"א, ח), שהם 'סוף המעשה במחשבה תחילה', ד'כל העולם כולו

❁ ❁ ❁ מקורות וביאורים ❁ ❁ ❁

לא כלומר לאור המבואר דקדושת שבת – היינו הקדושה שמתקדשים ישראל, וזהו שורש נשמתם וכו"ל. בזה מובן שאם מכבדים את ישראל, בזה מכבדים את השבת. ולכן בגדי כבוד לישראל בשבת, הוא כבוד השבת עצמו. (ועיקר מסקנת הדברים יצא רבינו לקמן – ר"ס אות ד, לאחר שיתברר ציבור ענין קדושת ישראל).

לב לשון הגמ' "אם תשיב משבת רגלך... וקראת לשבת ענג, לקדוש יי מכבד", וכבדתו מעשות דרכיך, וכבדתו – שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול. וכי הא דרבי יוחנן קרי למאניה מכבדותי (שם כ"ד פ"א – רש"י).

לג כלומר בתורה מצאנו ב' פנים לקדושת השבת. א' שהיום עצמו קדוש. וכדכתיב (נח"ל פ"א, ג) "ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו"; (שמות כ, ח) "על כן ברך יי את יום השבת ויקדשוהו". ב' שע"י השבת יש קדושה בבני ישראל. וכדכתיב (שמות ל"א, יג) "אך את שבתתי תשמרו, כי אות הוא ביני וביניכם לדעת כי אני יי מקדשכם". ומבאר רבינו דהיינו הך, ועיקר קדושת יום השבת, הוא הקדושה של בני ישראל.

לד רבינו בא לבאר ולהוכיח את היסוד האמור (הפ"א הקדומה). דלכאורה כיצד ניתן לומר דעיקר קדושת השבת הוא קדושת בני ישראל, הלא ענין קדושת השבת הוא בשורש הבריאה, שאז הושלמה תכלית כל הבריאה כדכתיב (נח"ל פ"א, ג) "ויכלו השמים והארץ וגו', ויכל אלקים וגו' וישבות וגו', ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו וגו'". ומה ענין זה לבני ישראל דייקא. על כן מבאר רבינו שבאמת תכלית ומטרת כל הבריאה היו ישראל, וא"כ השלמת הבריאה הוא הוא – קדושת ישראל.

לה לשון המדרש "א"ר ברכיה שמים וארץ לא נבראו אלא בזכות ישראל דכתיב (נח"ל פ"א, ח) 'בראשית ברא אלהים', ואין ראשית אלא ישראל, שנאמר (ויק' ג, א) 'קדש ישראל לה' ראשית תבואתה'. וזה"ל "לזרעא דישאל עבדי ... דאינון איקרון אדם, דכתיב 'ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם'. ובגינהון אתברי עלמא דה"ד 'קדש ישראל לה' ראשית תבואתה'. דאינון עאלו במחשבה עד לא אתברי עלמא...". רש"י 'בראשית ברא' ... כמו שדרשוהו רבותינו ז"ל בשביל התורה שנקראת (מש"ל פ"א, כג) 'ראשית דרכו', ובשביל ישראל שנקראו 'ראשית תבואתו'.

לו בטיי זה 'תחילת המחשבה סוף המעשה' או בנוסאות דומים, מובא רבות בדברי קדמונינו. ומשמעותו שכל פעולה שנעשית יש לה מטרה, ובהשגת המטרה בגמר הפעולה אז הושלמה המחשבה הראשונה. נמצא ש'סוף המעשה' – בסיום על הפעולות, קשור בקשר אדוק עם 'תחילת המחשבה' – המטרה הראשונה.

ואף כאן לענינו, מובא בדברי קדמונינו, שכל מטרת ותכלית בריאת העולם הוא קיום התורה והמצוות על ידי ישראל, וכל יתר הבריאה הם אך ורק אמצעים ומסייעים להגיע למטרה זו. נמצא שישאל והתורה הם 'סוף המעשה' (ולכן נח"ל פ"א, כסוף...), ותחילת המחשבה.

ראה כגון בכוזרי (מאמר ג אות עג) "כמו שאמרנו (פסוקים נד) שבעה דברים נבראו קודם העולם, גן עדן ותורה וצדיקים וישאל... דומה למה שאמרנו החכמים: תחלת המחשבה סוף המעשה, וכאשר היתה כונת החכמה בבריאת העולם, התורה שהיא גוף החכמה ונושאה הם הצדיקים...". רבינו בחיי (הקדמה לפירוש הסוד) "כל הנקרא בשמו לכבודו בראו... ועל זה הביאו לנו חכמי האמת משל מזהיר, לעיני השכל אור בהיר. למלך שזימן את השושבין. תחלה ערך שולחנות במיני מגדים, וכל צרכי הבית התקין, ואחר כך קרא לשושבין. וכל זה מבואר למבין. כי מה שהיה אדם אחורן, הכל למעלה רמה. כי הוא תכלית הכוונה בבריאת העולם. ואם הוא סוף המעשים הלא הוא תחלת המחשבה בטרם החלם ותכלית הכוונה בבריאתו. לדעת את אלהיו ולעבדו ולברך אותו ולהקדישו וליחדו".

המבי"ט (בית אלוקים שער היסודות פ"ד) "ואמר 'בני בכורי' – בן בכור וחביב לי משאר הבנים שהן שאר האומות, ונקראו ישראל בן בכור להשי" עם היותם אחרונים לכל שבעים אומות בני נח ולמשפחות שיצאו מאברהם ישמעאל ובני קטורה ולעשו שיצא ראשונה ואחרי כן יצא אחיו וגו', כי תחלת המחשבה סוף המעשה, כי בסבתם ברא העולם שהם ראשית תבואתו. ואמר

לא נברא אלא לצוות לזה' (נרכות ו'). והם עיקר תכלית המכוון של כל הבריאה דששת ימי בראשית, להיות 'אדם', בצלם ודמות העליונה, הרודה בכל הבריאה' (ע"פ גרשית א, כו).

ואתם קרוים אדם וכו' (ינמות סא). דזרע יעקב הם בצלם ודמות, שצורתם בכסא הכבוד. וזהו שהם חלק ה'מא'.

סא מקורות וביאורים

הכתוב 'בראשית ברא אלהים' - בשביל ראשית, וכמו שבבריאת העולם נוצר הכל קודם יצירת מין האדם, כן ביציאת אבות האומות לאויר העולם קדמו כולן לאומה ישראלית, להיותה היא תכלית הבריאה וסוף הבריאה, כי אנחנו נעמוד לקרוא כולנו בשם ה' ולעבדו שכם אחד".

לז' לשון הגמ' 'נאמר (קבלה יג, יא) "סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא [ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם]'. מאי כי זה כל האדם, אמר רבי אלעזר, אמר הקדוש ברוך הוא - כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה. רבי אבא בר כהנא אמר, שקול זה כנגד כל העולם כולו. רבי שמעון בן עזאי אומר, ואמרי לה רבי שמעון בן זומא אומר - כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה".

לח' כלומר, דמובא בפסוק 'ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובהמה ובכל הארץ ובכל הרמש הרמש על הארץ'. הרי מפורש בפסוק דהקב"ה השליט את האדם שבצלמו ודמותו על כל הבריאה. נמצא שהוא מטרת הבריאה, והכל נועדו לשרתו. וראה לעיל (פס' א ובהערות שס) שישראל הן הם שב'צלם ודמות העליונה'. נמצא שישראל הם תכלית ומטרת כל הבריאה.

לט' לשון הגמ' 'קברי אומות העולם אינן מטמאין באהל, שנאמר (יחזקאל לה, א) 'ואתן צאני צאן מרעיני אדם אתם, אתם קרויין אדם, ואין אומות העולם קרויין אדם'.

מ' רבינו מאיר פן נוסף לבאר שדייקא ישראל הם 'בצלמנו כדמותינו', כביכול בדמיון לדמות שלמעלה. והדבר מתבאר על פי ג' הקדמות (ונחמיה נ"א נקרא). א. דמותו של יעקב אבינו ע"ה חקוקה בכסא הכבוד. ב. כל ישראל, שמשורש יעקב הם כלולים בהאמור, שדמותם חקוקה בכסא הכבוד. ג. ענין דמות יעקב אבינו ע"ה הוא מעין דמות 'אדם' שלמעלה. ולפי זה ישראל הם ב'צלם ודמות דלמעלה', ועליהם נאמר 'בצלמנו כדמותינו'.

ונפרט בס"ד את יסודות הנ"ל. א. דמותו של יעקב אבינו ע"ה חקוקה בכסא הכבוד. כמובא בגמ' (חולין פ"ג): אודות המלאכים במראה הסולם שראה יעקב "תנא עולין ומסתכלין בדיוקנו של מעלה ויורדין ומסתכלין בדיוקנו של מטה". ופירש"י ז"ל (ד"ה בדיוקנו של מעלה) - פירוש אדם שבארבע חיות בדמות יעקב. ובמדרש (גראשית רנ"ה פ"ג, ג) "... יעקב שאינו קונו של קבועה בכסא". ובפרקי דר' אליעזר (פ"ה) "ומלאכי השרת עולים ויורדים בו, וראין פניו של יעקב, ואומרים זה הפנים כפני החיה שבכסא הכבוד". ובתיקוני זוהר (פ"ג ס"ה): "כמה דאוקמוהו ביעקב דיוקנו של יעקב חקוקה בכסא הכבוד".

ב. והנה מצאנו ענין זה גם לגבי כלל ישראל שהם כולם משורש יעקב וכלולים בו. תיקוני זוהר (פ"ג, ס"ה): "שימיני כחותם' דא נשמתא (ו' ה"א הנשמה שנגוף האדם), דאידהו רשימו דילה גליפא לעילא (שריטת נרמה חקוקה למעלה) כמה דאוקמוהו ביעקב, דיוקנו של יעקב חקוקה בכסא הכבוד. דכל נשמתין דאינון גזירין מתמן (שכל הנשמות שהם נחלשות משם - מנסף הכבוד) גליפו דלהון איהו חקוק לעילא (חקוקת שורש נשמת חקוק למעלה), ורשימו דלהון לתתא (ורק חלק קטן, כעין רושם יורד למטה להחלש מן גוף האדם)...". (הפירוש על פי 'ממוק מדש'). ובאור המאיר (לשנת שמיטה ד"ה שנה יחלף) "ואיתא במאמרם 'דיוקנו של יעקב חקוקה בכסא הכבוד', ואיתא בתיקונים (פ"ג)... הרי זה כבא ללמד ונמצא למד, שכל אחד ואחד מישראל, שיש לו איזה בחינה מיעקב אבינו, דיוקנו חקוקה למעלה בכסא הכבוד לערך אחיזה נשמתו...".

[ויעיין עוד לפרקי היכלות (מונח שגלי הלשון ס"ה, ונבי אר"ה קס, ונתיב שס), אשר מבואר הקשר בין כלל ישראל לדמותו של יעקב שעל הכסא ... בשעה שאומרים לפני קדוש קדוש קדוש ה' צבאות וגו' ... אין לי הנאה בעולמי כאותה שעה שעיניהן נשואות בעיני ועיני נשואות בעיניהם, באותה שעה אני אחוז בכסא כבודי בדמות יעקב ומחבקה ומנשקה ...]. וראה גם מהר"ל (פירוש אגדות חולין 5: ד"ה כנוי) "כי היה התנגדות ליעקב עם המלאך, מצד הצורה האלקית שיש לישראל שנברא האדם בצלם אלקים וצורה זאת היא לישראל דוקא, כמו שאמרו ז"ל 'אתם קרוים אדם ואין אומות עולם קרוים אדם'... כי צורת יעקב צורתו חקוקה בכסא הכבוד".

ג. והנה לפי פשוטו (כמונח במקורות ה"ל), דמותו של יעקב שבכסא הכבוד, הכוונה לדמות אדם' יש בכסא, בין ארבעת החיות. [כמובא בפסוק (יחזקאל א, ה) "ומתוכה דמות ארבע חיות וזה מראהן דמות אדם להנה. וארבעה פנים לאחת ... ודמות פניהם פני אדם"].

ברם בדברי המקובלים מצאנו, ש'דמות אדם' - כדמות יעקב, הכוונה לדמות 'האדם שעל הכסא' - הבא לתאר את דמותו כביכול של הקב"ה כפי שמתגלה לברואים. כפי שמובא בפסוק (יחזקאל א, ט) המתאר בראית המרכבה העליונה "וממעל לרקיע אשר על ראשם כמראה אבן ספיר דמות כסא ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה". [ובמצודות דוד "והוא רמו על האל יתברך ... שאין לו דמות כלל אבל אמרו בלשון דמות להסביר את האופן שראה את השכינה ... כמלך היושב בכסא"]. ראה זוה"ק (נח ע"א): "... ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה ... 'כמראה אדם' דאיהו

הקב"ה לבן של ישראל - ייחוד קוב"ה ושכינתיה

והקב"ה לבן של ישראל (שיר השירים כג, ה, ז). וקודשא בריך הוא וישראל חדמי (זו"ק אחרי עג.), שהוא יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה, כאשר ה' יתברך שוכן בלבבות דבני ישראל.

הקב"ה שוכן בישראל אפילו בתוך טומאותם

דאני ה' השוכן אתכם אפילו בתוך טומאותם (יומא נז, ב; ספרי נשא, א) חס ושלום, לא זזה שכינה מקרבנו. רק שהוא בגלותם והעלם, על ידי הקוצים שמסיטרא דיצר

מקורות וביאורים

דיוקנא דיעקב דאיהו יתיב עלה. ובמהר"ל (ה"ג) "כי מעלת יעקב היה כמו שאמרו, כי צורתו חקוקה תחת כסא הכבוד. וזה מפני כי האדם נברא בצלם אלקים כדכתיב ודבר זה נמצא ביעקב בפרט... ומפני כי כתיב ועל הכסא דמות כמראה אדם מלמעלה, ולכך היה צורת יעקב שהיה לו 'צלם האלקים' הזה בשלימות חקוקה בכסא הכבוד". ולאור מקורות הנ"ל עולה, שישראל הם 'צלם' דמות העליזונה' בביכול, שדמותם הוא כעין 'דמות האדם שעל הכסא'. מאי ראה בהערות לעיל (סוף אות ב).

מב רבינו מוסיף פנים נוספים על קדושת ישראל - שהוא ממש דביקות בהקב"ה בביכול ממש. (דמקורות הקדומים ראוי שישראל הם מעין דמות ודומה לדמעה, וכעת מוסיף רבינו על הדיוקות הגמור עם הקב"ה, שביכול נעלמו שורה בלגם של ישראל).

מג לשון המדרש על הפסוק (שיר השירים ה, ז) 'אני ישנה ולבי ער'. "אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע... 'אני ישנה' מן הגאולה, ולבו של הקדוש ברוך הוא ער לגאלני, א"ר חייא בר אבא איכן מצינו שנקרא הקדוש ברוך הוא לבן של ישראל, מן הדין קרא דכתיב (תהלים עג, כז) צור לבבי וחלקי אלהים לעולם".

מד לשון זוה"ק "תנינן ג' דרגין אינון מתקשרן דא בדא, קודשא בריך הוא אורייתא וישראל".

מה בזה"ק ובספרי המקובלים מובא (א"ל לניס כי דניס הס) ענין 'ייחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה', או 'קוב"ה וכנסת ישראל' (לפי פשוט הכוונה ייחוד וזיר-אנפין ומלכות). והנה במקורות רבים מובא ד'כנסת ישראל' או 'שכינה' הכוונה לישראל נ"דא שכינתא לעילא ושכינתא לתתא בגוייהו ד'ישראל' (זו"ק וזיר רמז; ועד דניס...). ולפי זה 'ייחוד קוב"ה ושכינתיה' הכוונה שהקב"ה בביכול מתאחד עם בני ישראל. [וכל ספר שיר השירים מיוסד על שורש משל זה, ופשוט].

וראה באוהב ישראל (שקלים, ד"ה כי משא) "... הנה כתיב בסוף פרשת משפטים (מ, ו) ויקח משה חצי הדם וישם באגנות. וחצי הדם זרק על המזבח ויקח משה את הדם ויזרוק על העם ויאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם. להבין כוונת משה רבינו ע"ה בזה חלק הדם לשתיים והחצי שם באגנות... וי"ל שזה מרמז על סוד עתיק. איך קוב"ה וישראל חד אינון ומתייחדין ומתדבקין בביכול... וכביכול בביכול הבורא ב"ה ובי"ש לגודל עוצם אהבתו לבני ישראל עם קרובו ולמען טובו וחסדו הגדול מצמצם את עצמו בביכול וכביכול להקרא בשם בחינת פלג גופא, ובני ישראל הם בחינת פלג גופא השני. והם בסוד דבר ונוקבא, וזהו סוד יחוד קוב"ה ושכינתיה, היינו שהקב"ה מייחד את עצמו עם נשמת ישראל ...". (עיי"ש באריכות).

מז בטוי זה נפוץ בפי הקדמונים, והוא מורכב משני פסוקים (נמדה ה, א) "ולא יטמאו את מחניהם אשר אני שכן בתוכם", (ויקרא טז, טז) "השכן אתם בתוך טמאתם". ודרשו חז"ל (יומא נז, ב) "השכן אתם בתוך טמאתם" - אפילו בשעת שהן טמאים שכינה עמם. (ספרי נשא, ב) "חביבים הם ישראל שאע"פ שהם טמאים שכינה ביניהם, וכן הוא אומר 'השוכן אתם בתוך טמאתם', ואומר 'ולא יטמאו את מחניהם אשר אני שוכן בתוכם'".

מז במדרש (תנחומא נח, א) "... אע"פ שאדם גולה בשדה, שכינתו לא זה ממך". ובזה"ק (דע"מ מלא רעמ) "... נשמתין דאזלין ערטילאין מההוא עלמא, ואתיין לעלמא דין בגינייהו, והאי איהו דאמר קרא (משלי כח) 'כצפור נודדת מן קנה' - דא נשמתא, דשכינתא לא זה מנה, כן איש דאתמר ביה (שמות טז) 'יר' איש מלחמה', נודד ממקומו, דאיהו נע ונד מאתריה. דאיהו עלמא דאתי בינה, ונד אבתרה בעלמא דין עד דתשלים יומין דאתחייבת למיזל לבר מאתרהא, ואיהו נטיר לה עד דיחזיר לה לאתרהא. ואומי דלא יחזור איהו לאתריה עד דיחזיר לה לאתרהא ומאן דחזר בתיובתא כמאן דאחזר לקודשא בריך הוא ושכינתא לאתרהא". (הנשמות שהולכים עירומים מאותו עולם [הנח], ואלים לעולם הזה בגלגל, ועליהם נאמר הכתוב 'לשפור נדדת מן קנה' - זהו הנשמה, השכינה לא זה ממנה, וכן האש [הקב"ה] שנאמר עליו ה' איש מלחמה, נודד ממקומו, והוא שומר אותה עד שיחזיר אותה למקומו. ושנע של יחזור למקומו עד שיחזירנה למקומה. ומי שחזר נחשבה, כמו שמחזיר לקב"ה ושכינתיה למקומם).

מח היינו הייחוד קוב"ה ושכינתיה - הקב"ה השוכן בתוך ישראל. זוה"ק (אמרי נג, א) "ולא אקרי אחד' אלא בווזגא חד. וקודשא בריך הוא וכנסת ישראל אקרי אחד, ודא בלא דא לא אקרי אחד. תא חזי, בגין דכנסת ישראל השתא בגלותא, כביכול לא אקרי אחד, ואימתי אקרי אחד בשעתא דיפקון ישראל מן גלותא, וכנסת ישראל אהדרת לאתרהא לאזדווגא ביה בקודשא בריך הוא, הדא הוא דכתיב (זכריה יז) ביום ההוא יהיה יי' אחד ושמו אחד".

מט ראה עץ הדעת טוב (למהר"י ואחמ"ן ד"ה ועדמ"ס) "השכינה ההולכת עמכם בגלות ... לא תתגלה לכם גילוי גמור, על עוצם חטאתכם, האמנם מנהיג אתכם בהסתר ובהעלם גמור, ואמנם אם תשובו בתשובה ותבקשו וודאי הוא 'כי מצאת' - כי הרי עמכם הוא שריו".

הרע וגונדאני דיליה המעלימים.

הקב"ה שורה בתוך החטא – שהכל מאתו יתי

ועל כן נאמר (ישעיה כו, יג) גם כל מעשינו פעלת לנו. ונאמר (מלכים א' יח, לו) ואתה הסבות את לבם וגו' (נחמה לא). וכן שמעתי על לשון הכתוב (דברים ט, ז) ממרים הייתם עם ה', דגם ההמראה היה עם ה'. וכידוע (מולדות יעקב יוסף נפסוק 'אלה הדברים' [הנ'] גם כן המשל ממלך שכסות ולשון שינה לפתות לאשתו לזנות.

שורש קדושת ישראל – דביקות באלקים שאינו ניתק

❁ ❁ מקורות וביאורים ❁ ❁

¹ תיקוני זוהר (י, מ). "ואמאי אתגלייא ליה בסנה, לאחזאה דהוות בדוחקא בין הקוצים, ועם כל דא והסנה איננו אכל, בגין שושנים דאינון בנהא דאינון ישראל, דהוו עתידין למהוי בגלותא בין ערב רב דאינון קוצים". זוה"ק (רע"מ שופטים רעד): "וירא והנה הסנה בוער באש והסנה איננו אוכל" – וסמאל ונחש וכל ממנן דיליה דאינון קוצין אתוקדו, וענפין דסנה ואיבא דיליה ועלין דיליה לא אתוקדו.

² בא 'גונדא - כת' (רשי נחמה נח). ובגמ' (נדרים לב), שמשנה רבינו הרג את 'חיימה', ונותר רק 'גונדא דחיימה' (חיל של חיימה - ר"ן). (מטעם הלשון 'גונדא' כלפי הסטרא אחרא חוץ בספרי החיד"ש, ומשם לספרי התקדמות [וקדם לו נחמדת ימים...]).

³ רבינו בא ליישב, כיצד יתכן לומר שאף בשעת 'טומאותם' – שישראל חוטאים, עדיין הם דבקים בשכינה. הלא הטומאה והחטא הוא לכאורה מנגד לקדושת ישראל, ולייחוד עם הקב"ה. וע"כ מבאר רבינו א' מהיסודות בשיטתו - על פי דברי רבו הרה"ק מאיז'בצא זצ"ל, שבאמת בשורש הדברים, אף החטאים של בני ישראל באים מאת הקב"ה... ונמצא שאף בשעת החטא הם דבקים באמת בהקב"ה. (יש בסוגיא זו אריכות טוהר נמשגת רבינו, ואכמ"ל וראה נלדקם הלדיק מאלמר מ, ונמסדורכמינו נכערות נהרשנה גדולה).

⁴ פרי צדיק (שנת תשנ"ה יא) "והנה כשבא האדם על ההכרה זו שגם כל השתדלות שלו הכל הוא רק מכח ה' יתברך, כמו שאמר ישעיה הנביא 'כי גם כל מעשינו פעלת לנו', אז ממילא נתברר שגם אם חס ושלום עשו מה נגד רצון ה' יתברך הוא גם כן מה שמיד בראשית הבריאה צפה ה' יתברך במעשיו שכן יהיה..."

⁵ יד לשון הגמ' "אמר רבי אלעזר, אליהו הטיח דברים כלפי מעלה, שנאמר 'ואתה הסבת את לבם אחרנית'." (נפת לסס מקום לקור מאמר, וינן היה להפך לננס' - רשי מלכים טז) אמר רבי שמואל בר רבי יצחק, מנין שחזר הקדוש ברוך הוא והורה לו לאליהו - דכתיב (מלכים ז, ו) 'ואשר הרעת' (א"י גרמני לסס, שגראמי יר הרע' - רשי"י).

⁶ פרי צדיק (רי"א אב א') "מהבעל שם טוב וצוק"ל איתא (אלה הערה הבלה) משל למי שבא לנסות אשתו, ונדמה לה לרב החובל, ותפסה ופיתה אותה ולא רצתה, עד שאנסה להתרצות לו, ואחר כך באתה אליו בשברון לב וגילתה לו הדבר, אמר לה בעלה אנכי הייתי, ומעולם לא זנית עם אחר. כן יברר ה' יתברך חטאי ישראל שהכל היה על פי ה' יתברך. וכן שמעתי מאדמו"ר זצ"ל מאיז'בצא פירוש הפסוק 'ממרים הייתם עם ה'' דהוה ליה למימר נגד ה'. אך הפירוש שיברר ה' יתברך שמה שהיו ממרים היה גם כן עם ה' וממנו יצאו הדברים."

⁷ משל באריכות שסיפר הבעש"ט (ע"ש), ונעתיקו בקיצור הנוגע לענינו. "שמעתי ממורי משל לסוחר אחד שהיה בים, והיה סוחר הים והולך למאוד עד סכנת מיתה, אז הסוחר עמד בתפלה שינצל בזכות אשתו הצנועה. והיה שם עכו"ם עובד ע"ז, ותמה על הסוחר שהתפלל עבור זכות אשתו. והשיבו שבאמת ראוי להפליג בשבחה... וסיבב הדבר עד ששלחה מעל פניו בספינה על הים בלי מנהיג, רק הבעל כסות ולשון שינה כאילו הוא מלח א' ממנהיגי ספינה לבדו, והלכה בספינה כמה ימים בלי מאכל ומשתה, והתחננה מזה המלח שיתן לה מעט אוכל להשיב נפשה, ואמר אם תנשק אותי אזי אתן לך וכך עשתה בהכרח, ואח"כ תבעה לתשמיש וכו'... וחזרה לביתה ומצאה לבעלה, והתרעמה עליו מה שעשה לה, ושילחה מביתה בספינה עם מלח אחד מכווער והוצרכה לנשקו ושאר דבר מכווער עבור גודל צער אכילה וכו'. והבעל שמח בלבו על גודל תערומותה וצניעותה... והנמשל מובן בכל עניני עולם הזה מימות החורבן עד ביאת משיחנו, במהרה בימינו א"ס, כי מורי עשה עליות נשמה וראה איך מיכאל אפוטרכסא רבא דישראל, המליץ עבור ישראל, שכל חוב שלהם הוא הכל זכות, כי כל שעושים פסלות ושאר דברי חוב, הכל כדי שיוכל לעשות שידוך עם ת"ח, או לעשות צדקה וכיוצא בזה, הכל מוכרחים וכו'. ... וכביכול השי' שינה את עצמו בתוך שם קדוש סאל וכו'. וזה סוד הוידוי - תרעומות השכינה אליו ית' איך שהוכרח וכו'. ואח"כ הוברר הדבר ששקר ענה בה... והמשל הזה נוקב ויורד, והבן."

והנקודה הנוגעת לענינו, שאף מה שנאלצה האשה לזנות רח"ל מחמת אונסה, למעשה היה זה בעלה שהסתיר עצמו, ונתייחדה עמו. כן גם ישראל, אף מה שחוטאים רח"ל מחמת אונס היצר, הרי למעשה מתברר בסוף שגם זה מאוחד עם הקב"ה ...

⁸ הבטוי 'כסות ולשון שינה' הוא ב'תולדות' הנ"ל (הערה קודמת), ומקורו בפיוט להקליר לשבת זכור (ד"ה וזי' א"ש), ומובא בתוספות (ד"ה ג. ד"ה ושמע הנעני).

וזהו השורש דקדושת ישראל, שאי אפשר להיות ניתקין – מה שהם דבוקים באלהים חיים (ע"פ דברים ז, ד; סנהדרין סד).

קדושת ישראל – שביתת וניחא דשבת שכל הבריאה כרצונו וזהו מתנת השבת 'כי בו שבת' (נראשית ג, ג), וכן אנו שובתים^א. והוא הניחא מכל מעשה בראשית^ב, שהוא הכל בקדושה כרצון ה' יתברך. וזהו הקדושה דשבת מה שיש קדושה בלבבות דבני ישראל. והוא על ידי מה שה' יתברך שוכן בתוכינו, שזהו קדושת ישראל כמו שנאמר^ג (ויקרא יא, מד) והתקדשתם וגו' כי קדוש אני.

קדושת שבת קבועה בגופות בני ישראל

ישראל הם כללות העולם והזמן

[ג] וכמוי שישאלם הם כלל הבריאה ד'עולם', כן הם כלל הזמן^ד, שהוא גם כן נברא^ה, והכל הוא כלול בעולם ושנה ונפש – כידוע מספר יצירה^ו (פרק ג-ה).

✻ ✻ ✻ מקורות וביאורים ✻ ✻ ✻

^א נח ראה מסכת דרך ארץ (וועג, פרק השלום, ב) "...גזירה הולכת וגזירה באה ומתחדשת על שונאי ישראל, הארץ לעולם עומדת, ישראל לעולם עומדין, לא נעזבין ולא כלין... כשם שאני לא שניתי ולא אני עתיד להשנות, כך אתם בית יעקב ... אלא ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום".

^ב לשון הגמ' " ואתם הדבקים בה' אלהיכם - דבוקים ממש".

^ג כלומר, לאחר שרבינו הסביר את ענין קדושת ישראל, שמאוחדים עם הקב"ה בקשר בל-ינתק, כעת חוזר לבאר מה ענין זה לקדושת שבת. ומבאר, דענין השבת הוא הניחא בשלימות הבריאה שבאה על תיקונה בהשלמת רצון השי"ת. כך הוא גם קדושת ישראל, שמהותם שלימות הדביקות בהקב"ה כביכול.

ועל משקל דברי רבינו בקטע הקודם (וכן מנא רבינו נחמה מקומות), נראה להוסיף. דכמו דבשעת בריאת העולם בימי בראשית, כתוב (נראשית א, ב) "וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד". [והוא ענין ה'ניחא' שמוכיר רבינו. (ראה פרי זדיק [פסח, טו] וזהו ענין ה'שבת' הוא לשון ייחא שנגמית השבת כמי 'וירא' אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד, שמהל ה' יתברך ייחא בהגריאה, וכמו שאמרו [נראשית רבה ט, ד] 'עולמי עולמי הלאי תהא מעלתן לפי חמדי כשם שהעליתן לפי נשעתי וז', והיינו ששפה שהכל היה כדי שיהיה טוב מאוד)]. והנה לכאורה הלא בבריאת העולם ישנם הרבה דברים המזיקים והיפך הטוב. וכיצד ניתן לומר דהכל 'טוב מאוד'. ובמיוחד שמואב בחו"ל שדוקא דברים אלו הם בכלל 'טוב מאוד'. [ראה בראשית רבה (ט, ב-ז) "והנה טוב מאוד - זה יצר הרע; ... זו מידת יסורין; ... זה מלאך המות; ... זו מידת פורענות]. ברם הכוונה (כמנא נמדרש ט) שכיון שדברים אלו מסייעים להשלמת מטרת הבריאה ורצון השי"ת, הם ה'טוב מאוד'. ועל דרך זה ממש הוא קדושת ישראל - 'בתוך תומאותם', שאף שרח"ל ישנם חטאים, מ"מ לאחר שמתברר שהכל מאתו יתברך, נחשב הכל כשהשלמת רצון השי"ת וכנ"ל.

^ד כלומר שמה שישאלם שובתים בשבת, הוא מעין השביתה ששבת הקב"ה בימי בראשית. וכפי שמביא רבינו (ריש מלאכי א, ועוד) לשון המדרש (מנחם נראשית ג) "... ואומר רחמנא, נוחו ביומא דשבתא כי היכי דנחי ביה אנא, דכתיב (שמות כ, יא) 'וינוח ביום השביעי על כן ברך ה' וגו'".

^ה כב זוה"ק (הקדמה ז) "פקודא ארביסר לנטרא יומא דשבתא, דאיהו יומא דניחא מכל עובדי בראשית ... דאיהו יומא דניחא לעלמין, וכל עבדין ביה אשתכללו ואתעבדו".

^ו לשון הפסוק "כי אני יי אלהיכם, והתקדשתם והייתם קדשים, כי קדוש אני..." ודרשו חז"ל (ספרא שמיי פ"ב, ג) "כי קדוש אני ה', כשם שאני קדוש כך אתם קדושים". (מנחם קדושים ה) "לפי שהדבקתי אתכם למתני... לפיכך קדושים תהיו כי קדוש אני ה'".

^ז רבינו מאיר בהארה נוספת ענין הקשר בין קדושת השבת לקדושת בני ישראל, דשניהם אחד - בהקבלת 'עולם-שנה-נפש'. כדלקמן.

^ח כלומר דהעולם נברא בג' מערכות מקבילות 'עולם-שנה-נפש' (מלקמן). וכיון שהתבאר לעיל שישאלם הם תכלית ומטרת הבריאה כולה, הרי הם לא רק עיקר ד'נפש' (ששאל העיקר, וכל שאר האומות רק נועזו נמטרה לפייע להם), אלא גם תכלית ה'עולם', ו'שנה' (והסוה ד'שנת' שהוא תכלית הזמן, הוא קדושת ישראל - תכלית כל הנצחית כולה).

^ט כלומר דלדעת הפילוסופים ה'זמן' אינו דבר נברא ומהות בפני עצמו, אלא הוא מציאות טבעית קיימת, והכל מה שיש הוא בזמן מסוים. אכן לדעת חכמינו, ה'זמן' הוא מהות בפני עצמו שנברא עם בריאת העולם. (ראה ציוני בהמשך). ולענינו, שהקב"ה ברא את הזמן במערכה וקומה שלמה (=שנה), כפי שהוא בריאת כל העולם (=עולם), והאדם (=נפש) כדלקמן. מורה נבוכים (ח"ב פ"ג) "... דעת כל מי שיאמין תורת משה רבינו ע"ה הוא שהעולם בכללו, ר"ל כל נמצא מלבד הבורא

הקבלת 'עולם' ו'שנה' לינפשי - הגידים שכנגד שבת שופעים קדושה

והאדם^ס עולם קטן (ממנומל פקודי, ג; מיקוני זהר ע, קל:ס), וכמו שאמרו באבות דרבי נתן^ז (פרק לא, ציימל ג) שיש בו דוגמת כל העולם כולו. וכן יש בו שם"ה גידים נגד שם"ה ימות השנה^ח. ובזוה"ק^ט (וישלם קע): דגיד הנשה נגד תשעה באב, וכן נגד כל יום יש גיד

✻ ✻ ✻ מקורות וביאורים ✻ ✻ ✻

יתברך, השם המציאו אחר ההעדר הגמור ושהשם ית' לבדו נמצא ולא דבר בלעדיו, לא מלאך ולא גלגל ולא מה שבתוך הגלגל, ואחר כן המציא כל אלה הנמצאות כפי מה שהם ברצונו וחפצו לא מדבר, ושהזמן עצמו ג"כ מכלל הנבראים, כי הזמן נמשך אחר התנועה, והתנועה מקרה במתנועה, והמתנועה הוא בעצמו אשר הזמן נמשך אחר תנועתו מחודש והיה אחר שלא היה, וזוה אשר יאמר היה הבורא קודם שיברא העולם, אשר תורה מלת היה על זמן, וכן כל מה שיעלה בשכל מהמשך מציאותו קודם בריאת העולם המשך אין תכלית לו, כל זה שער זמן או דמות זמן לא אמתת זמן, כי הזמן מקרה בלא ספק, והוא אצלנו מכלל המקרים הנבראים, כשחרות וכלובן...". רד"ק (שעיה מט, יג) "לא תאמר כי מראשית הזמן אני לבד, כי אף טרם הזמן אני, כי ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים, והזמן נברא בבריאתם". רבינו בחיי (שמות כ, יא) "ועל דרך השכל ה'ששת ימים עשה ה'" ובכלל החדוש הם, וזה יורה כי הזמן נברא. ואלו אמר בששת ימים היה מורה כי הזמן היה קדמון". תולדות יצחק (סג) "כי ששת ימים עשה יי' את השמים ואת הארץ, לא אמר בששה ימים עשה יי', לפי שהפילוסוף אומר שכל דבר שנעשה בזמן נעשה, ואם העולם נברא בזמן נברא, ואם כן הזמן קודם לבריאת העולם והעולם קדמון, לזה אמר הששת ימים עצמם עשה יי' עם השמים ועם הארץ". ועוד רבים.

ס' בספר יצירה מתבאר שהעולם נברא בשלשה מערכות המקבילות זה לזה, 'עולם', 'שנה', 'נפש' (מקום, זמן, חלום). כל א' יש לו מערכה מקבילה הדומה לו. וכמו למשל שיש לאדם 'ראש', ובין בני אדם 'ראש' (-שפ), כך גם יש ב'עולם', וב'שנה'. וכן ליתר ההקבלות, וכפי שמפורט שם בספר יצירה, ועוד. וכפי שיביא רבינו בדוגמאות דלקמן.

[ראה בהקדמת פירוש הראב"ד לספר יצירה (ד"ה אדני שפתי) "וצריך אתה לדעת כי כל ספר יצירה יתפרש על ג' דרכים. אחד מהם בעולם, ב' בשנה, ג' בנפש, וסימנם והר סיני עש"ן כולו עולם שנה נפש". ובפירוש הרמ"ק לספר יצירה - (פיג' מיד) "צריך להקדים כי הם שלשה חלקים בנמצא הגשמי המתגלה, והם עולם שנה נפש וסימניך עש"ן, והם מציאותם אחד. העולם הנמצא והוא צורת 'אדם', צורת 'עולם' ולו אברים במספר במשקל כנודע... השני השנה, פירוש הזמן ... והוא צורת אדם ובו אברים גם כן... והשלישית הוא הנפש צורת האדם, וכן קראוהו רבותינו ז"ל עולם קטן וכן הסכימו בעלי החקירה, ובו אברים כדמסיק לקמן..."].

ס"ח רבינו מביא כעת כמה ציונים ודוגמאות לענין ההקבלה בין עולם לנפש (עולם קטן וכו'), ובין שנה לנפש (שפ"ה גידן וכו'). והנקודה למסקנא, לבאר שישראל שהם תכלית הבריאה, הם גם תכלית ה'עולם' (-הכל ה'), ותכלית ה'שנה' (-קדושת השנה).

ס"ט לשון המדרש "ללמדך שהמשכן שקול כנגד כל העולם, וכנגד יצירת האדם שהוא עולם קטן, כיצד כשברא הקדוש ברוך הוא את עולמו, כילוד אשה בראו, מה ילוד אשה מתחיל בטבורו ומותח לכאן ולכאן לארבעה צדין, כך התחיל הקדוש ברוך הוא לבראות את עולמו מאבן שתיה תחלה וממנה הושתת העולם". ובאוצר מדרשים (איושטיין, אגדת עולם קטן) "תנו רבנן ברייתו של עולם כעין ברייתו של אדם נברא, שכל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו ברא באדם, רקיע ראשו של אדם, חמה ולבנה הם עיניו של אדם, כוכבים הם שער ראשו של אדם". נויש בזה מקורות רבים, בדברי הקדמונים ואכמ"ל. ורבינו בחיי (נחלש"ה ד, י) מביא שכן כבר מפורש בפסוק (קהל ט, יד) הממשיל את גוף האדם לעיר קטנה. מפני שהאדם נחשב כ'עולם קטן'. ובתיקוני זוהר, "ובגין דא אתקרי בר נש 'עולם קטן', ומאן דאמליך לקודשא ברוך הוא על כל אבר ואבר כאלו אמליך ליה על כל עלמא".

ע" לשון אדר"ג "ויצר באדם כל מה שברא בעולמו. ברא חורשים בעולם, וברא חורשים באדם, זה שערו של אדם. ברא חיה רעה בעולם, וברא חיה רעה באדם, זה הכנימה של אדם. ברא קורצין בעולם, וברא קורצין באדם, זה אזניו של אדם. ברא רוח בעולם, ברא רוח באדם, זה חוטמו של אדם. ... (ע"ש דוגמאות רבות) הא למדת שכל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו ברא באדם".

וכשם שהקבילו חז"ל שכל מה שיש בעולם יש באדם, כך גם הקבילו שמה שיש באדם יש בעולם. כדאיתא במדרש (קהל רבה א, ט) "אמר ר' ברכיה בשם ר' שמעון בן לקיש כל מה שברא הקדוש ברוך הוא באדם ברא בארץ לדוגמא לו, אדם יש לו ראש, והארץ יש לה ראש... אדם יש לו עינים והארץ יש לה עינים... אדם יש לו אזנים והארץ יש לה אזנים... (ע"ש דוגמאות רבות).

ע"א ראב"ע (ספר הענינים, לזיון חסדא, עמ' טו) "ותמנה לכל גוף וגוף שם"ה עורקים שוקטים ושם"ה עורקים אחרים דופקים, כמנין ימות החמה והאחרים כמנין לילותיה. ואין זה מקום לזמנות ענינם בגוף לזמנות בנין העולם, שמוה הצד נקרא האדם אצל הפילוסופים 'עולם קטן', וגם כן אצל רבותינו וכוונם לברכה".

של"ה דק' (תולדות אדם, צמח חסדא, אות יז) "ובזה מתורץ דבר נודע ומפורסם בזהר (וישלם קע; מרומה קס"ה), ובכל ספרי קבלה (עבודת הקדש חלק היסוד פ"ה), ושאר ספרים, כי רמ"ח מצות עשה נגד רמ"ח אברים ושם"ה לא תעשה כנגד שם"ה גידים. ובגמרא דידן בסוף מכות (פ"ג), בדברי רבי שמלאי אמר, שם"ה נגד ימות החמה... הוא גם כן ניהא בדרך השכל קרוב אל הפשט. ולמדתי כן מדברי המקובל מורנו הרב מנחם עזריה, שכתב בספר עשרה מאמרות (מאמר חקוי דין ח"א פ"ה) בשם הרב אבן עזרא (הי"ל)....".

מיוחד והוא המשמש באותו יום, דעל כן נאסר האכילה בתשעה באב. והגידין שנגד ימי השבתות הם השופעים קדושה בלב האדם, והם המשמשים בימי השבתות.

קדושת שבת קבועה בגופם של בני ישראל – כקדושת המקדש באדם וזהו כל הקדושה דשבת שניתן לישראל לאות ברית^(שמות לא טז-יז), שקדושה זו שורה בגופם. ועל דרך שאמרו בקדושתו של המקום 'היכל ה' המה' (ירמיה ז, ד; אלשיך כג, לג; ועוד) שבאדם עצמו יש קדושת היכל ובית קדשי קדשים^(נצחיות כח:). שעל זה אמרו^(נצחיות כח:)

❁ ❁ ❁ מקורות וביאורים ❁ ❁ ❁

עב לשון הזוה"ק "בגין דאית בבר נש רמ"ח שיפין, לקבל רמ"ח פקודין דאורייתא, דאינון למעבד אתיהבו, ולקבל רמ"ח מלאכין דאתלבשת בהון שכינתא ושמא דלהון כשמא דמאריהון. ואית בבר נש שס"ה גידין, ולקבלהון שס"ה פקודין דלאו אינון אתיהבו למעבד, ולקבל שס"ה יומי שתא. והא תשעה באב חד מנהון, דאיהו לקבל סמאל, דאיהו חד מאינון שס"ה מלאכין [נ"א, 'יומין']^(נצחיות כג, ג). ובגין כך אמרה אורייתא (נצחיות כג, ג) 'לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה', 'את' לאסגאה תשעה באב, דלא אכלין ביה ולא שתין...".

פרי עץ חיים (שער יום הכפורים פ"ה) "ימות השנה הם שס"ה... וכנגדו שס"ה גידין שיש באדם, וכנגד יום הכפורים הוא הקנה, שהוא מעין עה"ב, שאין בו לא אכילה ושתייה... ויום תשע באב, אז הוא (שס"ה) לבדו שולט, וכנגדו באדם גיד הנשה. ועל כן אין לאכול בתשעה באב, שלא להנות ממנו... כן ביום הכפורים, אין ראוי לאכול, שלא ליתן חלק ביום זה".

עג השווה שפת אמת (ח"י, חנה ד"ה נמדרש) "... כי כמו שיש באדם שס"ה גידין תלויין זה בזה. ויש גידין שהחיות תלוי בהם ביותר. ויש פתוחין ויש סתומין. כמו כן נמצא שס"ה ימים. ויש בהם ימים טובים ושבתות שהם מאירין. ויש ימים נמוכין. והאדם צריך לתקן שיהיו כל הגידין וכמו כן הימים אחדות אחד...".

עד לשון הפסוק 'ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לזכרתם ברית עולם, ביני ובין בני ישראל אתה עולם...'. כלומר דענין 'אות' ו'ברית', היינו דבר קבוע שלא ינתק - כפי שאמר 'לדורותם ברית עולם', 'אות הוא לעולם'. ועל כן קדושת השבת אינו דבר שבא מחוץ לישראל ושורה עליהם, ויכול להעלות ולהסתלק מהם. אלא הוא קבוע בגופם, וחלק ממדותם ממש.

עה יסוד זה מביאו האלשיך פעמים רבות בספריו. ונעתיק מעט מלשונו "אך הנה מרגלא בפומייהו דרבותינו ז"ל (מנחות נאקמ"א) כי מאז ברא הוא יתברך את העולם היה כי נתאוה להיות לו דירה בתחתונים. שהוא למדקדק לשונם ז"ל אשר ירמיה דבר באומרו היכל ה' היכל ה' המה. שאחשוב הוקשה לרבותינו ז"ל כי מה ראה יתברך לעשות עולם גשמי ועבור בארץ הלזו. על כן אמרו כי לא מהארץ עשה עיקר, כי מה הארץ, והאמנם ישב אלהים על הארץ. אך כל כונתו לא היתה רק על בני אדם גם בני איש, כי חלק ה' נפשם, ובקיימם תורה ומוצות יזכרכו ויתלבנו עד מושב אלהים יהיו. וכמאמר הכתוב (שמות ט, ט) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, כי בתוכו לא נאמר אלא בתוכם כי היכל ה' המה... שבשביבם נברא העולם" וראה גם פרשת בראשית (ט, א-ב) "... ולכן אמר אלהים לאדם, פרו ורבו וגם מלאו הארץ, וייחס המלוי אליהם, על כי מה שהשכינה בארץ אינה בה ממש, רק בצדיקים שבה כי היכל ה' המה...". פרשת חיי (כג, ט) "על דרך מקרא שכתוב 'ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם', כי ממה שלא נאמר בתוכו הוא בתוכם וקרבתם של ישראל הנזכר, כי היכל ה' המה". פרשת בשלח (טו, א-ב) "הוא ענין ושכנתי בתוכם. והוא, שלא נאמר בתוכו כי אם בתוכם. לומר, שהם בעצמם יהיו משכן ומדור אל השכינה, כי היכל ה' המה". ועוד במקומות רבים. ויסוד זה הועתק אצל רבים (כג סמן לדור, כג"ח על המורה נגלה ס"ה, וכן דגני הכים הידועים [א"ח ס"ה, כ] ... כי עד עתה היכל ה' המה היו בני ישראל לפי שהשכינה היתה שורה בקרבתם ממש; ועוד), ואבב"ל.

[ביסוד הדברים כבר קדם לאלשיך ב'תורת המנחה' (פ' תנומה. דרשה ס). אלא שספר זה לא נא לדפוס עד לשנים האחרונות, והיה רק בכת"י, ומציין אך פעמים יחידות אצל אלו שראונו בכת"י - כגון המידה ג'אזה מקומן. וימין שעתיד גם לפני האלשיך, כי האלשיך במקומות הנ"ל סוכם על רבים מן הדוגמאות שהזכיר המורה המנחה). ונעתיק מקצת דבריו, המועילים ליסודות בדברי רבינו. "... אמרו 'זה א-לי ואנוהו', מהו ואנוהו, שנתאו ישראל שיהיה לו נוח ביניהם וישכון בתוכם... ונתאו לאלו השני דברים מפני שהם דוגמא עליונית. שבמשכן נאמר ... וכן האדם דוגמא עליונית שנאמר (נצחיות ט, ו) כי בצלם אלקים עשה את האדם ... הנה נתבאר מדבריהם ז"ל שצורת האדם ותמונתו היא דוגמא עליונית. וכן הוא אומר (יחזקאל ח, ט) דמות כסא ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו, והמבין צורתו ותכונתו יוכל להשיג אמיתת מציאותו ית' השגה גדולה, והוא אמרו (א"ח יט ט) ומבשרי אחזה אלוה. והעולם גם הוא דוגמא עליונית, וכן אמרו חכמי הטבע, נפש שנה ועולם, ומה שיש בזה יש בזה... (ע"ש ב'אריכות) וכל אחד מאלו נקרא עולם בעצמו, האדם נקרא עולם קטן, ובית המקדש נקרא בית עולמים. וכנגד אלו שלשה עולמות אמר (ירמיה ז, ז) היכל ה' היכל ה' המה, הנה הזכיר שלשה היכלות ועם כל אחד צירף השם ית' לומר שהם דוגמא עליונית, כתבנית התחתונים תבנית העליונים ... ולא עוד אלא שחביבין כל מה שיש למטה יותר ממה שיש למעלה, תדע לך שהניח מה שלמעלה ודר בשל מטה, שנאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, ואומר (ויקרא ט, יא) ונתתי משכני בתוכם, ואמר רז"ל מאי משכני בתוכם, משכני בתוכם, מתמשכן אני בתוכם...".

עו רבינו בחיי (שמות כה, ט) "ידוע כי המשכן וכליו הכל ציורים גופניים להתבונן מהם ציורים עליונים שהם דוגמא להם, ומכלל הענינים הנפלאים הנכללים בו הוא מה שתמצא המשכן על שלשה חלקים: לפנים מהפרכת, חוץ לפרכת שהוא

יכוון את לבו נגד בית קדשי הקדשים, שלב הישראלי הוא המתקדש בקדושת בית קדשי הקדשים.

וכן הוא גם כן בקדושת הזמנים, שבלבבם קבוע אותה קדושה.

בגדי שבת הם לכבוד קדושת השבת המיוחדת לו

לכבוד גופו בבגדים נאים לשבת – הוא מכבד קדושת שבת שבקרבו

[ד] ועל כן כשם שכבוד גופו בלבושים נאים לכבוד שבת קרינן ביה 'וכבדתו',

שהוא מכבד את השבת – היינו קדושת השבת שבקרבו.

בגדי שבת הם המיוחדים לאדם – לפי קדושת שבת המיוחדת לו

ועל כן אמרו (שנא קיג:) 'ושמת שמלותיך' (יום ג, ג) – אלו בגדים של שבת.

רדייקא מ'שמלותיך', שהבגדים אין להם שייכות לעצם האדם שיהיה נקרא 'שמלותיך'

❁ ❁ ❁ מקורות וביאורים ❁ ❁ ❁

אהל מועד, חצר המשכן, כנגד המציאות ... וכן מצינו האדם שהוא עקר הכל שהוא דוגמת המציאות בשלשת חלקיו, ונקרא עולם קטן, והוא נחלק לשלשה חלקים: עולם הדבור, ועולם החיות, ועולם הטבע.... החלק הראשון שבמשכן לפנינו מהפרכת, ושם הארון והלוחות והכרובים שהם כלים פנימיים נעלמים והם המרכבה לשם יתעלה... וכנגדן באדם עולם הדבור, והוא הראש, שהוא משכן החכמה, ושם השכל שופע על המוח, ... החלק השני מחוץ לפרכת הוא אהל מועד ושם השלחן והמנורה ומזבח הקטרת שהן כלים נכבדים פנימיים, לא כמעלת פנימיות הראשונים ... וכנגדן באדם עולם החיות והוא הלב שהוא מהאברים הפנימיים שכל החיות תלוי בו וכל הגוף מתקיים בתנועתו, החלק השלישי חצר המשכן, בו היה מזבח הנחשת והוא מזבח העולה אשר עליו מקריבים הקרבנות ושם בעלי חיים מקבלין הפסד... וכנגדן באדם עולם הטבע והוא מהטבור ולמטה כי משם באה ההויה, והוא ראשית הפסד הגוף כי הפסד הוא סבת ההויה שאם לא נמצא הפסד בעולם לא היתה מצטרפת הויה, הא למדת שהמשכן על שלשה חלקים כנגד שלשה חלקי המציאות...." [נראה בזה"ק (מנחה קסג): ש'איברי המשכן', הם כנגד איברי האדם, עיי"ש. וכן בזה"ק (שלם קסג): בהשוואת הדרגות בחלקי האדם, עם הדרגות בחלקי העולם עם הדרגות בחלקי המקדש, עיי"ש].

עז לשון המשנה 'היה רוכב על החמור - ירד ויתפלל, ואם אינו יכול לירד - יחזיר את פניו, ואם אינו יכול להחזיר את פניו - יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים'. ודרשו דורשי רשומות. אור המאיר (נח, ד"ה אלה מולות) "... ואני אומר שלזה כיוונו חז"ל במאמרם, 'יכוין האדם את לבו כנגד בית קדשי קדשים', כלומר, יכוין וישוה את לבו, כאלו הוא בית קדשי קדשים". (שם פ' דגלים ד"ה חס נל) "... ותכונת המשכן ומספר הכלים שוים ממש לתכונת קומת האדם, וגם לציור מעשה בראשית. ולכן תמצא אשר חכמים הגידו 'יכוין את לבו נגד קדשי קדשים', והכוונה כלפי דברים הנאמרים, שהאדם שוה בבנין קומתו ותכונת אבריו, לתכונת ומנין בנין וכלי המשכן, וממילא צריך להשוות מדותיו, לבנות תחלה בנין מלא קומתו מראש עד עקב, בכדי שיכול לכוין ולהשוות עצמו לבנין המקדש, ואז לא יעלה על הלב לעשות זר מעשהו, כי בשם על לב קדושת בית קדשי קדשים, ... וככה יקדש את לבו המכוון נגד קדש קדשים שבמקדש, ישנה באדם בחינת הלב משכן השארת כללות הקדושה השורה בקרב לבו, על כן ירא לנפשו לבלתי יבוא לשם שום זרות וטינוף ומיאוס, כי אם מחשבות קדושות מרוממות אלהותו יתברך, ולזה כיוונו במאמרם, 'יכוין האדם את לבו כנגד קדשי קדשים', כלומר כאלו הוא בית קדשי קדשים, ואם כן אסור לבוא לשם מן הכיעור והדומה, כי אם מה שנוגע אל התורה ועבודה".

ומעין זה בנפש החיים (שער 6 פרק ד) "והלב של האדם אמצעיית דגופא הוא כללית הכל נגד הבית קדשי הקדשים אמצע הישוב אבן שתייה. כולל כל שרשי מקור הקדושות כמוהו ורמוזהו ז"ל במשנה פ' תפלת השחר יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים (עיי"ש באריכות שהוא ממש מעין דגמי האור המאיר ה"ל).

עז לאחר שהאריך רבינו בביאור קדושת ישראל, והקשר עם קדושת השבת, חוזר רבינו ליישב את אשר הקשה לעיל (ריש א"ת 3) "והרי מה שהבגדים נקראים 'מכבדותא' היינו שהם מכבדים לאדם הלושם, וקרא ד'וכבדתו' על השבת קאי ולא על האדם, ומה כבוד הוא לשבת מה שהאדם מכבד את עצמו בבגדים יפים???"

עז לשון הפסוקים בתיאור עצת נעמי לרות לבא לבועז. "ותאמר לה נעמי חמותה, בתי הלא אבקש לך מנוח אשר ייטב לך. ועתה הלא בעז מדעתנו, אשר היית את נערותי, הנה הוא זרה את גרן השערים הלילה. ורחצת וסכת ושמת שמלתיך עליך, וירדת הגרן...".

המשך ביאור ענין ביאת רות לבועז יתבאר בהמשך המאמר (א"ת 4). ובסיכום המאמר (א"ת 5) יובא הארה נוספת בביאור בגדי השבת שלבשה רות בביאתה לבועז.

פ כלומר, דהמפרשים שם דנו כיצד יליף מ'ושמת שמלתיך' שהכוונה לבגדי שבת (ראה רש"י ומהרש"א שם מה שפירושו בזה). ויש שדייקו מדכתיב 'שמלותיך' - היינו המיוחדים לך, מוכח שהוא 'בגדי שבת' שלה, [ולא בגדי שש ורקמה השאולים]. [ראה

– דמשמע שמיוחדים אליה ושהם שלה ביחוד. ומה יחוד יש לבגדים עם אדם, ומחר יוכל ללבושם אחר והוא ילבש בגדים אחרים. אבל בגדי שבת שהיא מה שלובש לכבוד הקדושה דשבת שבקרבו, ודאי יש להם שייכות להאדם הלוש ביחוד, וכפי קדושת השבת הקבועה בו, דודאי גם כן אין דומה בכל אדם^{פא}.

קדושת שבת מיוחדת לכל אדם בפניע – כמו בעוה"ב שכל אי יש עולם בפניע וכמו בעולם הבא, דלכל אחד יש עולם בפני עצמו^י (ויקרא רנא יא, א), ומדור לפי כבודו^י (שנא קנא). כן בשבת, שמעין עולם הבא (נרמא נא), הקדושה שנקבע בלב בני ישראל הוא בכל אחד בפני עצמו, כפי הראוי לשורש נשמתו^י (ראה שער הכוונות, סדר שנא דרוש א).

לבושי השבת לכבוד הקדושה – הם מיוחדים לפי הקדושה המיוחדת וכמו שהקדושה מעין עולם הבא^י (ילקוט שמעוני משא שנא), כן הלבושים שלובש לכבוד אותה קדושה הן מעין הלבושים דעולם הבא. שידוע^י (וזה"ק ויקרא רי): שגם אז יש

✻ ✻ ✻ מקורות וביאורים ✻ ✻ ✻

אלשיך שם "ואף על זה פקחה עיניה לאמר אליה 'ושמת שמלותיך', והוא כי אין ספק כי גם שבגדי שבת היו כמו שאמרו ז"ל, אין ספק כי לא בגדי משי ורקמה היו כי ירדו לשערים (פ"ה עניינא) היא וחמותה, ובכך היה לה לשאול מאת מכרותיה ושכנותיה שמלות נאים, ואם ככה היתה עושה יקראו לה השכנות שם רע באומרן למה זה תשאל בגדי חופש ורקמה, לא חדש ולא שבת ותחשד בעיניה, על כן אמרה לה 'ושמת שמלותיך' - שלך כאשר המה, ולא מזולתך".

ויש שפרשו על דרך הדרש, שהכוונה על 'בגדי שבת' - היינו בגדים רוחניים, שהם מיוחדים לה לפי מעשיה ונשמתה. נראה באלשיך שם באריכות בהמשך הדברים. וראה בשבט מוסר (פ"ה) "... וזה גם כן כוונת מאמר חז"ל דרבי יוחנן הוה קרי למלבושיו 'מכבודותי' מדבר על מלבושיו העליונים, שפעל ועשה בימיו ובמצותיו, שהם מכבדים לנפש רוח ונשמה, שבלתם הנפש ערומה מתבושת ונכלמה כנ"ל. ונראה דהוה ג"כ כוונת מאמר ... 'ושמת שמלותיך עליך' - אלו בגדי שבת, ע"כ רמזה נעמי לרות על קניית המלבושים העליונים שהנפש מתלבשת בעולם שכלו שבת...".

ורבינו נקט מעין מהלך משולב. כלומר שמצד א' אכן מדובר על הארת שבת הרוחנית, אשר מיוחדת לכל אדם בייחוד לפי דרגתו הרוחנית, וזה 'שמלותיך'. אלא שגם הבגדים הגשמיים שאדם לובש בשבת הם כדוגמת הארתו הרוחנית, ולכן אף הם מיוחדים לו דייקא.

פא ראה לעיל מאמר ב (סוף אות א, ובהעמק שם), מזה שכתב רבינו בזה - אודות חילוקי המדרגות בהרגשת השבת.

פב לשון המדרש "כי הולך האדם אל בית עולמו" (קבלה יב, א), 'בית העולם' לא נאמר אלא 'בית עולמו', מלמד שכל צדיק וצדיק יש לו עולם בפני עצמו. משל למלך שנכנס למדינה ועמו דוכסין ואיפרכין ואיסטרטיוטין, אף על פי שהכל נכנסין בפולין אחד, כל אחד ואחד שרוי לפי כבודו. כך אף על פי שהכל טועמין טעם מיתה, כל צדיק וצדיק יש לו עולם בפני עצמו^י.

פג לשון הגמ' "כי הלך האדם אל בית עולמו" (קבלה יב, א), אמר רבי יצחק מלמד שכל צדיק וצדיק נותנין לו מדור לפי כבודו. משל למלך שנכנס הוא ועבדיו לעיר, כשהן נכנסין - כולם בשער אחד נכנסין, כשהן לנין - כל אחד ואחד נותנין לו מדור לפי כבודו^י.

פד ז"ל שעה"כ - "דע כי צריך להכין עצמו לקבל אור תוספות השבת בו' ימי החול, ובכך יהיה מכלל 'והתקדשתם והייתם קדושים כו', וזה דבר גדול להתקדש האדם בימי החול מקדושת שבת וזה ענין הכנתו. דע כי הנה בכל יום שבת נתוסף קדושה באדם בנפש-רוח-נשמה שלו. ויש מי שאין בו רק בחינת נפש בלבד כו'. האמנם מי שיש לו שלשתם, יש בו ב' בחינות. כי יש מי שזוכה לקחת תוספות קדושת שבת מפאת נשמתו ממש, ויש מי שאינו מקבלו רק מבחינת על דרך כללות העולמות בלבד. ויש מי שיש לו נפש בלבד, ומקבל תוספת בחלק נפשו מפאת נפשו ממש עצמה, אבל חלק תוספת קדושת 'רוחו' ו'נשמתו' תמשך לו מפאת כללות העולמות בלבד. ועל דרך זה יובנו שאר החלוקות... והרי נמצא כי אין לך אדם שאין לו תוס' נר"ן כפי חלק הנוגע לו. ולכן צריך האדם לכון כדי שישאר לו איזה תוספת מאותה הקדושה של שבת לימי החול הבאים, ועי' כן יכוננו דרכיו אם יתמיד לכון בהם היטב ומובטח לו שלא יקטרג בו היצה"ר ולא יחטיא אותו כל אותו השבוע והכל תלוי כפי תוקף כוונתו בקדושה ובטהרה".

פה לשון הילקוט "לדעת כי אני ה' מקדשכם" (שמות נא, יא) - לעולם הבא, כגון קדושת שבת שהיא מעין העולם הבא, וכן הוא אומר 'מזמור שיר ליום השבת' (תהלים נא, ב) - ליום שכולו שבת^י.

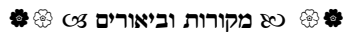
פי לשון הזה"ק "... ותמן כל אינון לבושינ דנשמתין, דאתחזון לאתלבשא בהו כל חד וחד כדקא חזי. בההוא לבושא אתרשימו כל אינון עובדין טבין דעבד בהאי עלמא, וכלהו רשימין ביה, ומכריזי האי איהו לבושא דפלניא, ונטלין לההוא

לבושים לנשמות, הנעשים מתורה ומצוות שעושה להם גם כן לכל אחד כפי מה שהוא, ואין לזר חלק בו. וכך הלבושים דשבת, אף שמצד גשמיותם ודאי גם כן אפשר שלמחר ילבשם אחר, והוא ילבש אחרים, מכל מקום מצד הקדושה שיש בהם, מה שהוא מכבד על ידי זה השבת, מצד זה הם שייכים רק לו ביחוד.

בגדי לבן בשבת מעיץ עוה"ב, בגדי חתנים, כהונה, והמלאכים

בגדי לבן דשבת - מעין מלבושי עולם הבא

[ה] וכפי הנראה מפני כן כתבו¹ (ראה שער הכוונות סדר שנת דרוש א) ללבוש בגדי לבן בשבת, לפי שהוא מעין לבושי עולם הבא. ושם הצדיקים לובשים לבנים כמו שאמרו² (שנת קיד; ירושלמי כלאים פ"ט ה"ג) לענין תכריכין. וזהם הלבושים שיקומו בהם לעתיד לבוא, כמו שאמרו³ (כמוצות קיא; וראה ירושלמי שס) דיעמדו בלבושיהם. וכן כהן גדול⁴ ביום הכפורים - שהוא סוד עולם הבא כידוע⁵ (מיקווי זהר כ סא; ועוד) - לובש לבנים (ויקרא טז, יד; יומא לב).

לבושא ואתלבשת ביה ההיא נשמתא דצדיקא דבגנתא, כגוונא דדיוקנא דהאי עלמא... זכאה חולקיה מאן דזכי להני לבושין דקאמרן דמתלבשן בהו צדיקא בגנתא דעדן, אלין מעובדין טבין דעביד בר נש בהאי עלמא בפקודי אורייתא, ובהון קיימא נשמתא בגנתא דעדן לתתא, ואתלבשת בהני לבושין יקירין. כד סלקא נשמתא בההוא פתחא דרקיעא לעילא אודמנן לה לבושין אחרנין יקירין עלאין, דאינון מרעותא וכוונה דלבא באורייתא ובצללותא... (ושם [נגן עדן המחתון] כל אדם לבושי הנשמות, שראוי להתלבש בהם כל אחד ואחד כראוי לו. בלבושו לבוש נפש כל אדם מעשים טובים שעשה בעולם הזה, וכולם רשומים בו, ומכריזים 'זה לבושו של פלוני', וטעמים אלו לבוש, ומלבישים אותו את נשמת הדין שנגן, כדוגמת לורמו בעולם הזה... אשר חלקו של מי שזוהה לאדם לבושים האמורים שמתלבשים בהם הדיקים בנג עדן, אלו ממעשים טובים שעשה האדם בעולם הזה, במצוות התורה, ובהם עומדת הנשמה בנג עדן המחתון, ומתלבשת בלבושים לבושים יקירין. כאשר עולה הנשמה [לנג עדן העליון] בלבושו פתח שנקרא העליון, מומינים לו לבושים אחרים, יקרים עליונים, שהם מלאך וכוונה הלב בתורה ותפילה).

¹ פ"ז ז"ל "גם צריך האדם ללבוש בגדי לבן ולא של צבעים אחרים. וקבלתי ממורי ז"ל שכפי הצבע וגוון המלבושים שלובש האדם ביום שבת בעולם הזה כן ממש יתלבש האדם בעולם הבא אחר פטירתו תמיד ביום השבת. ואמר לי, כי בקבלת שבת פעם אחת נתגלה אלי נשמת חכם אחד שנפטר בימיו, וראהו לובש שחורים, ואמר לו לפי שבעולם הזה היה לובש שחורים ביום השבת, שלכך היו מענישים אותו שם להלבישו אחר פטירתו בגדים שחורים אף ביום השבת. ודע כי אין לפחות מן ד' בגדי לבן... וראיתי למורי ז"ל בימי החורף היה לובש ביום השבת מפני הצינה מלבוש א' של בגדי ארגמן תחת המלבוש הלבן העליון ולא היה חושש רק לשיהיו לו ד' בגדי לבן, שהם לבוש העליון והתחתון ואזור והחלוק".

² פח לשון הגמ' "אמר רבי ינאי לבניו, בני, אל תקברוני לא בבליים לבנים, ולא בבליים שחורים. לבנים - שמא לא אזכרה (ואשכח בן אומן שמונין גניהם, שמונין לשלי קדיה) (ראה ר"ה ז' - ר"ה) ואהיה כחתן בין אבליים, שחורים - שמא אזכרה, ואהיה כאבל בין חתנים". לשון הירושלמי "רבי יוחנן מפקד מלבושו בורדיקא (שלישיתו אותו בורדיקא והוא נגע כמראה התכלת וממנוע בין הלובן והשחור) - פני משה) לא חיוורין ולא אובכין, אין קמית ביני צדיקא לא נבהת (ש"ס) אני עומד בין הדיקים המעטפים לבנים אני מתבייש שאין מלביש שחורים - (שס) אין קמית ביני רשעיא לא נבהת (ואשכח בן הרשעים אני מתבייש להיות כמתגאה עליהם שהי אינם לבנים - שס). רבי יאשיה מפקד מלבושו חוורין חפיתין (לבנים מנוהגין ואשכח - שס)...". עכ"פ למדנו שהצדיקים בעולם העליון מלובשים לבנים.

³ פ"ט לשון הגמ' "אמר רבי חייא בר יוסף, עתידים צדיקים שיעמדו במלבושיהן, קל וחומר מחטה. מה חטה שנקברה ערומה יוצאה בכמה לבושין, צדיקים שנקברו בלבושיהן על אחת כמה וכמה". ובתוספות שם (ד"ה בלבושיהן) "משמע בלבושיהן שנקברו דהיינו תכריכין", (עיי"ש בחס' שהביא שיטות חולקות). לשון הירושלמי "רבי ציוה שלשה דברים בשעת פטירתו מן העולם ... אל תרבו עלי תכריכין... מילתא אמרין בסדין אחד נקבר רבי. דרבי אמר לא כמה דבר אינש אזל הוא אתי (לומר לא כמו שאדם נקבר הוא עומד בתחית המים בלבוש זה עצמו, אלא במלבושים אחרים ולפיכך לא צוה שלשנוהו כהוגן - פני משה). ורבנין אמרין כמה דבר אינש אזיל הוא אתי. תני בשם רבי נתן כסות היוורת עם אדם לשאול היא באה עמו מה טעמא 'תתהפך כחומר חותם ויתיצבו כמו לבוש' (איוב לז, יד)".

⁴ ובגדי כהן גדול הם כדוגמת בגדי שבת. כמובא במדרש (במדבר נה ז, ח) "מתחלת ברייתו של עולם אדם הראשון ... קירב קרבנו ... לבש בגדי כהונה גדולה שנאמר (בדברים ג) 'ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם' בגדי שבת היו...".

⁵ צ"א לשון תיקון ז' "... ביום הכפורים דאיהי עלמא דאתי...". ועוד רבים. ובשערי אורה (שער שמי - מידת הדינה) "הספירה הזאת גם היא מלבנת עונותם של ישראל ונקראת כיפורים, לפי שהיא סוד הלבנון הנאחזת בעולם הרחמים שכולו לבן, היא מלבנת עונותן של ישראל... והספירה הזאת נקראת בלשון רבותינו ז"ל העולם הבא. ולפי שנקראת כיפורים כמו שביארנו...".

בגדי שבת לבנים כבגדי חתנים – כנס"י החתן לשבת הכלה
 ושם"י בשבת (קיד). יחסוה"י ללבוש חתנים. וכבר אמרו"י (צלאשית רצה יא, ח)
 דהקב"ה אמר לשבת 'כנסת ישראל יהיה בן זוגך', והיא כלה מלכתא"י (שנת קט"ו, ז"ק לז),
 והם 'חתן' (זו"ק ח"ג ט: מספר הנשיא; זו"ס ח"ג ח"ג) – דומה למלך"י (פרקי דרבי אליעזר פט"ז),
 וכל ישראל בני מלכים"י (שנת קיא; שם קנא).

בגדי כהונה לבוש לקדושתם – כבגדי חתן וכלה המיוחדים לפארם
 ונקראו"י 'ממלכת כהנים' (שמות יט, ו), על ידי שיהם 'גוי קדוש' (שם) – מקדושת

❁ ❁ ❁ מקורות וביאורים ❁ ❁ ❁

צב רבינו מעלה פן נוסף לבגדי שבת הלבנים, שהוא בגדי חתנים – ישראל הם החתנים של השבת 'כלה מלכתא'. וכן
 מבגדי המלוכה של 'חתן דומה למלך' – הם בגדי נאים.

צג שאמרו 'ולא בכלים שחורים... שמא אזכה ואהיה כאבל בין חתנים'. שהלבוש שחורים בין לובשי לבנים הוא 'כאבל
 בין חתנים'. אלמא שדרך האבלים ללבוש שחורים, ודרך החתנים ללבוש לבנים. [ראה רא"ש (מועד קטן פ"ג ס' ז') "כתב ה"ר
 יצחק בן גיא"ו ז"ל מכאן אתה שומע שאבלים וקרובי המת היו נוהגין ללבוש שחורים וחתנים וכיוצא בהן לובשין לבנים
 ומתעטפין לבנים...". וכן בחי' הר"ן (מ"ק דיני אכלות, ד"ה ונכח הכ"י ו' גלות), ועוד].

צד לשון המדרש "דבר אחר למה ברכו, ר' ברכיה ורבי דוסתאי ורבי שמואל בר נחמן, רבי דוסתאי אומרים שאין לו בן
 זוג. חד בשבתא – תרי, תלתא – ארבעתא, חמשה – ערובתא, שבתא לית לה בן זוג ... תני רבי שמעון בן יוחאי, אמרה שבת
 לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע לכולן יש בן זוג, ולי אין בן זוג. אמר לה הקדוש ברוך הוא, כנסת ישראל היא בן זוגך. וכיון
 שעמדו ישראל לפני הר סיני, אמר להם הקדוש ברוך הוא, זכרו הדבר שאמרתי לשבת, 'כנסת ישראל היא בן זוגך', היינו
 דבור (שמות ט) זכור את יום השבת לקדשו".

צה לשון הגמ' (שם) "רבי חנינא מיעטף וקאי אפניא דמעלי שבתא, אמר בואו ונצא לקראת שבת המלכה. רבי ינאי לביש
 מאניה מעלי שבת ואמר בואי כלה בואי כלה". (ב"ק) "אמר רבי חנינא בואו ונצא לקראת כלה מלכתא, ואמרי לה לקראת
 שבת כלה מלכתא, רבי ינאי מתעטף וקאי ואמר בואי כלה בואי כלה".

צו לשון זוה"ק "ושמרו בני ישראל את השבת, לעשות את השבת לדירתם... מפני שכיון שקידש היום דירתם של
 ישראל צריכה להיות בנר דלוק ושלחן ערוך ומטה מוצעת ודירתן מתוקנת כדירת חתן לקבל בו הכלה, ומאי ניהו שבת היא
 כלה". ובמהרש"א (ב"ק לז: ד"ה ט"ו) "קרא השבת 'כלה', על פי מה שאמרו, 'לכל יש בן זוג ולי לא נתת בן זוג אמר ליה כנסת
 ישראל יהיה בן זוגך כו', והשבת גופיה היא כנשואה לישראל, ... וקראה 'מלכתא' שהיא כלת המלך, דכל ישראל בני מלכים
 הם... ולזה אמר ... בערב שבת קודם כניסתה 'בואו ונצא לקראת כו', דדרך החתן לצאת לקראת הכלה...".

צז לשון פרד"א "החתן דומה למלך, מה המלך אינו יוצא לשוק לבדו, כך החתן אינו יוצא לשוק לבדו. מה המלך לובש
 בגדי כבוד, כך החתן לובש בגדי כבוד כל שבעת ימי המשתה...".

צח כלומר ונאה להם 'בגדי מלכות' (ע"י ט) – בגדי לבן של 'חתן הדומה למלך'
 [ויתכן עוד שכוונת רבינו לרמוז על פן נוסף. שישאל הם 'בני מלכים' – בניו של הקב"ה (זו"ק ט"ז רע"ג), אשר 'לבושיה
 כתלג חור' (דניאל ג, ט).]

צט רבינו מוסיף פן נוסף לבגדי הלבן, שהוא כעין בגדי כהונה המורין על קדושת הכהונה, כך בגדי השבת מורין על
 קדושת השבת. ובתחילה יבאר רבינו מה ענין ישראל לכהונה. וענין בגדי כהונה שבאים לבטא את קדושת הכהונה, כבגדי
 חתן וכלה שבאים לבטא את מצבם המיוחד.

ק כלומר מה בא לבטא 'ממלכת כהנים', ובארו בזה המפרשים כל א' לפי דרכו. [כגון 'שרים' (דע"י, דע"י, וע"י); 'משרתים
 ושמשות' לעבודת' (דע"י, מרגוס יונק, וע"י); מלמדי דת הא"ל (פסיוני); ועוד]. ורבינו בא לבאר שהכוונה על 'קדושה עצמית'.
 דקדושת הכהונה אינה תלוי במעשה האדם כלל, וכל מי שנולד לזרע אהרן, הרי הוא קדוש בקדושת כהונה, בין אם יטיב
 מעשיו, ואין אם ח"ו לא. כך בא לבטא הכתוב ענין קדושת ישראל – 'גוי קדוש', שקדושתם עצמית מצד מהותם, בלי שייכות
 למעשיהם. (וח"ו ענין 'קדושת השבת', ראה הערה הנ"ל).

השבתהי שהוא מדרת מלכותהי (וזה"ק פקודי רנה;; רע"מ עקצ רעצ;; ועוד) ו'מלכתא'י (וזה"ק רע"מ סס; אמור נט.). ו'כהנים'י הוא כ'חתן יכהן'י פאר וככלה תעדה כליה' (ישעיה סא, י). שהכלה יש לה תכשיטי כלה שבהם ניכרת שהיא כלה, ועל כן נקרא 'כליה' המיוחדים, וכן החתן יש לו בגדי חתן שהם לו לפאר – דוגמת כהן'י בבגדי כהונה, שאין נקרא כהן בכיהונו זולתהם (זמנים יט.; סנהדרין פג.), שהם לבוש לאותה הקדושה שהכנים ה' יתברך בכהנים מצד עבודתם.

בגדי שבת של ישראל לבוש לקדושתם כבגדי כהונה ולאותה קדושה זוכים גם כן כל ישראל לטעום ביום השבת שאז הם כ'חתן יכהן'. ובגדי שבת הם דוגמת'י בגדי כהונה ו'בגדי הבר'ק'י.

בגדי לבן בשבת – כדמות מלאך

מקורות וביאורים

קא כלומר דענין קדושה זו – קדושת ישראל שאינה תלוי במעשה האדם, זהו קדושת השבת (כפי שנתגלה לעיל אות 6-5). וזהו שהגדירה הכתוב 'ממלכת כהנים', שה'כהונה' (=קדושה עצמית, כ"ל), הוא 'ממלכת' – ממידת 'מלכות', קדושת השבת (ראה הערות הבאות).

קב לשון הוזה"ק "... ושראת עליה שבת, מלכות קדישא...". רע"מ "חרבה" זו יצר טוב, מטרוניתא קדישא, מלכות הקדש דנחתא בשבת.

קג לשון רע"מ (אמור) "ושבת מלכתא דאיהי כלה". (עקצ) "דשבתא איהי מלכתא ואיהי כלה, ובגין דא הוו נפקי מארי מתניתין ערב שבת לאקדמותי לארחא, והוו אמרי באי כלה באי כלה".

קד ועתה ממשיך רבינו את הרעיון לענינו. ד'כהנים' מבטא הקדושה המיוחדת הנכרת בבגדי כהונה [כמהותם של חתן וכלה הניכרים בבגדיהם], כך גם 'קדושת השבת' מתבטאת בבגדים המיוחדים. [וכשם שבגדי כהונה היו בגדי בד – בגדי לבן, כך גם בגדי השבת].

קה היינו שחתן וכהן דומים. [ראה כגון "מור" סז:] 'מנין לחתן שמיסב בראש – שנאמר 'כחתן יכהן פאר', מה כהן בראש – אף חתן בראש". וכיוצ"ב].

קי ראה כגון (פסיקתא לו) "וככלה תעדה כליה" – למה נמשלה כנסת ישראל לכלה, לומר לך מה כלה זו אינה מתקבלת אלא בתכשיטיה אף כנסת ישראל...". (פסיקתא דריב"ז שוש אשש) "וככלה תעדה כליה" – מה כלה זו אינה מעולה מחברותיה אלא בתכשיטה כך כנסת ישראל...".

קי שכן הוא משמעות הפסוק שם "כי הלבישני בגדי ישע מעיל צדקה יעטני כחתן יכהן פאר וגו'". הרי 'חתן יכהן פאר' הכוונה לבגדי החתן המיוחדים.

קי היינו 'חתן יכהן פאר' – שבגדי החתן הם פאר לו, כמו בגדי כהונה שהם 'לכבוד ולתפארת' (שמות סח, ט).

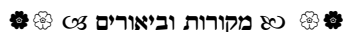
קט לשון הגמ' (זמנים) "ונתנו בני אהרן הכהן" (ויקרא 6, ו) – בכיהונו, לימד על כהן גדול שלבש בגדי כהן הדיוט ועבד – עבודתו פסולה. (בבבא סוטה – נשעט שטא מלכא צדיו נקלא 'אסאן הסאן' ולא כשהוא לנש בגדי הדיוט' – רש"י...) 'וערכו בני אהרן הכהנים את הנתונים וגו' (שם, ט). הכהנים בכיהונו, מכאן לכהן הדיוט שלבש בגדי כהן גדול ועבד – עבודתו פסולה (בבבא סוטה – נראהו לך, שמשלם כסותן סאן – רש"י). "בזמן שבגדיהם עליהם – כהונתם עליהם, אין בגדיהם עליהם – אין כהונתם עליהם, והוו להו זרים".

קי ראה בדברי רבינו בליקוטים (ד"ה ושנא דהוא) "... סמך לדבר ממה שאמרו (במדרג רנה ד, ט) על כתנות עור דאדם הראשון שהם בגדי כהן גדול והם בגדי שבת עיין שם. הרי דבגדי שבת הם בגדי כהן גדול, שהם לכבוד ותפארת וכן בגדי שבת שדרשו מ'לקדוש ה' מכובד'". (שם ד"ה ובפסיקתא) "ובפסיקתא (פרשה ג) מפורש על פסוק זכור וגו' במה אתה מקדשו במאכל ובמשתה ובכסות נקיה, ולא אמר במה אתה זוכרהו, הרי דעל ידי האכילות נתקדש. ומזה דגם על ידי הכסות מתקדש, וכמו שכתבתי למעלה דבגדי שבת הם כמו בגדי כהונה ודכהן גדול, ובגדי כהונה הם בגדי קודש, ומכפריים בלבישתן כקרבנות כמו שאמרו בזבחים (פס:) והכי נמי בגדי שבת כאכילות דשבת, ועיין שם בפסיקתא אמר מכאן למד לעטיפה דשבת". (פרי זצ"ק יג, ו) "היינו דבגדי שבת כמו בגדי כהונה.... ובגדי כהונה מפורש שמכניסין קדושה לכהן וכמו שאמרו 'בזמן שבגדיהם עליהם כהונתם עליהם אין בגדיהם עליהם, וכן בגדי שבת מכניסין קדושה לישראל'".

קי כלומר דבגדי כהונה היו 'בגדי בד' (ראה שמות סח, מג; ויקרא ו, ג); וכן בגדי כהן גדול ביום הכיפורים היו 'בגדי בד' (ויקרא טו, ז), דהיינו בגדי פשתן הלבנים. ולכן אף בגדי שבת שהם דוגמתם, ראויים להיותם בגדי לבן, וכנ"ל.

ועלִקִּי בֶן אֲמֵרוּקִי (שְׁמֵהּ כֹה): בֵּר' יְהוּדָה בֵּר אִילְעָאי אַחֵר רַחֲצֵת פָּנָיו יָדָיו וּרְגָלָיו
 בַּעֲרֵב שַׁבַּת לִכְבוֹד שַׁבַּת, זֶכֶה לַטַּעֲמוֹת הַקְּדוּשָׁה דְּשַׁבַּת שֶׁמִּקְדַּמְת לְבוֹא בְּזִמָּן הָרָאוּי
 לְתוֹסַפַּת שַׁבַּתִּיד (רָאִה רַמְז"ס שְׁמֵהּ פ"ל ה"ב), 'וְנִתְעַטֵּף וְכוּ' וְדוּמָה לְמִלָּאךְ ה' עֲבָאוֹת'. וְבוֹדָאי
 שֶׁנִּתְעַטֵּף בְּבִגְדֵי שַׁבַּת וּלְבֵשׁ לְבָנִים וְנִתְעַטֵּף לְבָנִיםִּים, 'כְּמִלָּאךְ מִיכָאֵל מִשְׁרַתִּי'ִּים בְּבִגְדֵי
 הַבְּדִי' (רָאִה זוּז"ק פְּקוּדֵי לֵלָה). וְגַם כֹּהֲנִים נִמְשְׁלוּ לְמִלָּאכִים, כְּמוֹ שֶׁאֲמֵרוּקִי בְּמִדְבַר רַבָּה
 (טז, א) מִקְרָא ד'בִּי שִׁפְתֵי כֹהֵן וְגו' כִּי מִלָּאךְ וְגו' (מִלָּאכִי ג, ז).

מלאכים אין להם הרגש קדושת השבת – שהם שובתים תמיד
ובמלאכים אמרו¹⁵ (שנא פט.) 'כלום אתם עושים מלאכה שאתם צריכים שבות',

קיי רבינו מאיר הארה נוספת אודות בגדי לכן בשבת, שהוא מעין לבוש המלאכים - שאף הם 'לבושי בדים' (כפי שז"ק רמ"א). [ואף זה כדוגמת בגדי כהונה, כדאיתא במדרש (ויקרא דפה כ"א, י"ב) 'רבי ברכיה ורבי ירמיה בשם ר' חייא אמרו, כשירות של מעלן כך שירות של מטן, מה שירות של מעלן (יחזקאל ט, ג) 'ראיש אחד בתוכם לבוש בדים', כך של מטן 'כתנת בד קדש ולבש'"].

ק"ג לשון הגמ' "אמר רב יהודה אמר רב, כך היה מנהגו של רבי יהודה בר אלעאי, ערב שבת מביאים לו עריבה מלאה חמין, ורוחץ פניו ידיו ורגליו, ומתעטף ויושב בסדינין המצוייצין, ודומה למלאך ה' צבאות."

קיי לשון הרמב"ם "איזהו כבוד זה שאמרו חכמים, שמצוה על אדם לרחוץ פניו ורגליו בחמין בערב שבת מפני כבוד השבת, ומתעטף בציצית, ויושב בכבוד ראש מיחל להקבלת פני השבת, כמו שהוא יוצא לקראת המלך..." הרי דעובדא זו שר' יהודה בר אלעאי היה לפני השבת, בזמן שהיה ממתין ומיחל להקבלת פני שבת.

קטו שהרי מבואר בגמ' שם שלבש 'סדינין המצוייצין' - דהיינו 'סדינים של פשתן' (רש"י שם ע"פ המשך הגמ'). ובגדיו פשתן הם לבנים. [מה פשתים לבנה" (ספרא תוציע נעים פר' א' אות ד; ירושלמי כלאים ט, א; ועוד רבים)].

וראה גם בגמ' (קידושין עג.) "הראני תלמידי חכמים שבבבל, דומים למלאכי השרת". ופירש"י "לבושים לבנים ועטופים כמלאכי השרת, וכתוב 'והאיש לבוש הברד'". והכי נמי אמרינן בבמה מדליקין על רבי יהודה שהיה מתעטף ויושב בסדינים המצוייצין ודומה למלאך כו".

קטז הבטוי הוא על פי פיוטו של יוסי בן יוסי [כהן גדול (רלא ב' י' ט"ז מרלא)] - 'אתה כוננת', שמתאר את הכהן הגדול "במלאך מיכאל משרה".

ק"י הנה בנ"ך מובא כמה פעמים התיאור אודות ה'איש לבוש הבדים', ובכל מקום פרשהו חז"ל שהכוונה על המלאך גבריאל. [כן הוא בספר יחזקאל (פרק ט"ז), ואודות המתואר מובא בגמ' (שבת נה; יומא עז). שהכוונה לגבריאל. וכן מובא בספר דניאל (פרק י'), ואף אודותיו פרשו חז"ל (בראשית רבה כה, ה) שהכוונה לגבריאל].

ברם בווה"ק (פקוקי לבל), מתבאר דבאמת 'לבוש הברדים' - שהוא כבגדי כהונה (וּמְלֵאכֵי כֹהֲנֵיכֶם), הרי זה מבגדי המלאך מיכאל, שהוא ה'כהן' למעלה (ראה מנחות קי. ז' וס"ג ימ"ו סו'; ועוד), ומה שלבשם גבריא"ל, הוא מפני שהשמאל מתכלל בימין. "ז"ל הווה"ק" אמר רבי שמעון הני מאני דלבושין דכהנא כלוה ברוא עלאה איהו, למהוי לבושין דלתתא כגוונא דלעילא, תא חזי כיון דמיכאל כהנא רבא איהו ואתי מסטרא דימינא, אמאי כתיב בגבריא"ל 'האיש לבוש הברדים' דהא לבושים לכהנא רבא איהו, ומיכאל איהו כהנא ואתי מסטרא דימינא. אלא מהכא דשמאלא אתכליל בימינא תדיר ואתלבש גבריא"ל בלבושין אלין".

ואכן בדברי המקובלים מובא 'לבוש הדיים' על המלאך מיכאל. כגון רבינו בחיי (אשרי טו, ד) "ואמר: "בגדי קדש הם", ללמד כי כהן גדול המשרת לפני ולפנים בבית המקדש של מטה דוגמא לשירות הנעשה בבית המקדש של מעלה. ומה שהוא משרת שם בארבעה בגדים ... והוא שתמצא שאמרו במדרש (ויקרא רבה כג, יא) 'כשירות של מעלן כך שירות של מטן'. מה שירות של מעלן: (ויקרא ט, ג) "ואיש אחד בתוכם לבוש בדים", כך שירות של מטן, "כתנת בד קדש ילבש", עד כאן. ולבוש בדים הוא מיכאל, והתכוין כי לא הוכשר הזהן להכנס לפני ולפנים בבית הרחמים כי אם בבגדי בד. המהר"ל (גור אריה נמדבר לה, כה) "... ושירות של מעלה 'איש אחד לבוש הדיים', והוא מיכאל כהן גדול של מעלה" (סדוסי אנגות מכות יא). "כי כהן גדול הוא דוגמת מיכאל שר הגדול, כמו שתמצא בדברי חכמים בכמה מקומות... והוא המלאך לבוש הדיים כי כשירות למטה כך שירות למעלה". [נראה גם בדברי הרדב"ן, (מגן דוד אות ד, ד"ה והם לאשים)].

קיי לשון המדרש "... והכהנים נמשלו למלאכים, שנאמר 'כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא'".

קִיט לשון הגמ' "בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא... 'תנה הודך על השמיים'. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה החזיר להן תשובה... אמר לפני; רבונו של עולם, תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה - אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים. אמר להן, למצרים ירדתם, לפרעה השתעבדתם, תורה למה תהא לכם? שוב מה כתיב בה - לא יהיה לך אלהים אחרים, בין הגויים אתם שרייני שעובדין עבודה זרה? שוב מה כתיב בה - זכור את יום השבת

שהם שובתים תמיד. ועל כן אין להם שייכות לקדושת השבת ואין להם הרגש בזה, על דרך 'כיתרון האור מן החושך' (קס"ג, ג; ז"ק מוריע מו:). ומי שמשוקע בששת ימי המעשה הוא מרגיש יותר העונג בשבת כששובת כידוע, וכן לענין הקדושה.

שביתת האדם בשבת - מתעלה לקדושת המלאכים
ובשבת ששובת דומה למלאך, ששובת תמיד. אלא שאצלו אינו בבחירתו, ועל כן לא שייך בו הרגש קדושה, וה' יתברך בראו להיות מלאך ה' והוא 'עומד' (זכיה ג, ו) במדרגה זו. והאדם נקרא 'חולך', ומחול לשבת הוא מתעלה מקדושת אדם

סממנים מקורות וביאורים

לקדשו כלום אתם עושים מלאכה שאתם צריכים שבות? וכו'". והנה יש להתבונן בתשובת משה רבינו ע"ה. דבשלמא בשאר המצוות אכן הוכיח להם שאין להם אפשרות לקיים המצוה, [לא ירדו למצרים, אין ביניהם עבודה זרה, אין להם אב ואם, אין ביניהם משא ומתן וכו']. אבל ביחס לשבת, הרי לא הוכיח שאין להם אפשרות לקיים המצוה - לשבות, דהרי אדרבה, בגלל שאין ביניהם מלאכה יותר נקל להם לשבות בשבת - שהוא המצוה. ורק הוכיח להם שאין להם צורך בשבת, כיון שבלא"ה הם שובתים. על כן מפרש רבינו, שאכן זהו הכוונה, שכן עיקר מצות השבת הוא הרגשת קדושת השבת, והרגשת הקדושה ניכרת דייקא כ'יתרון האור מן החושך', מתוך ההעדר (ראה הערות הנלוות).

ק' לשון הזה"ק "... כמה דאטיא תועלתא לנהורא מחשוכא, דאלמלא חשוכא לא אשתמודע נהורא ולא אטייא תועלתא לעלמא מניה, ... כיתרון האור מן החשך, תועלתא דנהורא לא אטייא אלא מן חשוכא..."

קב' כלומר, כשם שידוע ומורגש לכל, ששביתת ומנוחת השבת מורגשת יותר אצל מי שעמל ויגע במלאכה במשך ששת ימי המעשה, כך גם קדושת השבת מורגשת דייקא לעומת העדר ומיעוט הקדושה של ימות החול. [ולכן המלאכים, שהם קדושים וטהורים תמיד, וקדושתם נעלה מאד, מכל מקום אין להם שייכות להרגש 'קדושת השבת', שהוא דייקא לעומת ימות החול].

קכ' נעתיק מעט (עיי' גאריכות), מדברי הרב בעל התניא בספרו תורה אור, שיועיל להבנת הדברים (פרשת נח) "... לפי שיתרון האור הוא מתוך החשך דוקא... ולזאת ע"י ירידת והתלבשות נפש האלקית בנפש הבהמית דוקא, לעסוק בטרדות ומחשבות הפרנסה בענינים גשמיים ... יכולה לבא לבחינת 'אהבת כלל מאדך'... שהיא מדרגה היותר גבוה מהיותה קודם ירידתה בגוף שהיתה רק נהנית מזיו השכינה כו'.... וזהו מארז"ל 'פה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא' ... וזהו שנקרא 'מי נח' - נייחא דרוחא, שהוא בחינת השבת, כמו שכתוב 'כי בו שבת מכל מלאכתו כו'". שבששת ימי המעשה הוא בחינת התפשטות והמשכת מלכותו יתברך למטה ... ובשבת הוא בחינת שביתת ממלאכה ונייחא דרוחא, שהוא עליית העולמות למעלה כאדם השובת ונח ממלאכתו...."

ראה רעיון נוסף (ומק' גם לפי נוסח נוסף) בשם משמואל (תפ"ו, מרד) "... הנה כבר דקדקנו דבכל מקום שמוזכרת בכתוב שמירת שבת מוקדמים לה ששת ימי המעשה. ויש לומר טעם לזה עפ"י דברי המדרש (נמדרש דה"ט, י"ט, 6) בפסוק 'מי יתן טהור מטמא לא אחד' (איוב י"ד, ד) - 'כגון העולם הבא מעולם הזה'. ופירש כ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה בשם כ"ק רבו הרי"ם זצלה"ה מגור, דבשביל שמתרחק מעולם הזה זוכה בעולם הבא. ולפי דרכנו יובנו הדברים היטב, דלפי מעלתו ורוממותו של העולם הבא אי אפשר לזכות בו, אלא ע"י הבריחה וההתרחקות מעולם הזה באין לעומתו בעולם הבא, וכל כמה שהאדם מתרחק מעולם הזה באותה מדה זוכה לעומתו בעוה"ב. והנה שבת שהיא מעין עולם הבא, נמי לפי רוממותה אי אפשר לאדם לזכות בה, היינו שתהיה השבת קולטת, אלא בשביל מה שהאדם בורח מששת ימי המעשה והמלאכה וטרדת פרנסתו".

קכ' כלומר דאף דהתבאר שאצל מלאכים אין שייך 'הרגש' קדושת השבת כנ"ל, שאינו ניכר למול ההעדר של ימות החול. מכל מקום עצם שביתת השבת הוא כדרגת המלאכים, שהם שובתים ממלאכה תמיד. ולכן היה ר' יהודה בן אלעאי 'דומה למלאך' בקדושת השבת.

קכ' לעיל ביאר רבינו דאצל מלאכים אין הרגש קדושת שבת, מפני שאין עוסקים במלאכה בימות החול, וכאן ביאר מפני ששביתתם בשבת אינו בבחירתם. ברם להתבאר לעיל בהערות, היינו הך ממש. דענין הרגש הקדושה הוא דייקא כנגד ההעדר הקדושה, וכנ"ל באריכות. ולכן הרגש הקדושה הוא דייקא למי שיש לו יצר הרע - כוחות התנגדות דקדושה, והוא מתגבר עליו. וזהו רק אצל האדם, אבל אצל המלאכים שאין להם בחירה ואפשרות להעדר, אין מורגש בהם הקדושה. וזהו גם הכוונה שקדושת שבת ניכרת דייקא למול המלאכה - היינו העדר הקדושה - של ימות החול, וכנ"ל.

קכ' לשון הפסוק ליהושע בן יהוצדק כהן גדול "כה אמר יי צבאות, אם בדרכי תלך... ונתתי לך מהלכים בין העמדים האלה". ופירושו "העומדים - שרפים ומלאכי השרת" (רש"י). ועיי' גמפרשים כמה פירושים מדוע נקראים המלאכים 'עומדים'. ובספרי המקובלים מתבאר הענין, דלעומת האדם שהוא 'מהלך' - שאינו במדרגה אחת תמיד, אלא עולה ויורד לפי מעשיו, הרי המלאך הוא 'עומד' תדיר במדרגה אחת. והטעם שהרי אין לו 'בחירה' ואפשרות לעלות או לרדת ממדרגתו. מגלה עמוקות (ואמתן ג) "והטעם שנקרא צדיק 'מי', לפי שהוא חולך מדרגה לדרגה, המלאך נקרא 'עומד' והצדיק נקרא

לקדושת מלאך. ובכל שבתאי הוא הולך ומתעלה יותר לקדושת מלאך יותר גדול, כי גם במלאכים מדריגות אין מספראי (מגיגה יג:).

בגדי השבת כדוגמת לבושי המלאכים ומצדקיה הזה הוא גם כן ענין בגדי שבת דוגמת מלאכים, שיש להם גם כן לבוש כמו שנאמר (יחזקאל ט, יא) ו'האיש לבוש הבדים'.

קדושת השבת - יתרון האור הבא לאחר חטא אדם הראשון

כתנות עור של אדה"ר - בגדי שבת

[ו] וגםקב"ב בגדי אדם הראשון, והם כתנות עור שעשה לו הקדוש ברוך הוא אחר החטא (בראשית ג, כא), שהיה סמוך לכניסת שבתאי (סנהדרין לא:; פסחים נד:), היה לו לבגדי שבתאי (נמנדר רנב ד, ח; מנחםא יטן מולדות יצ).

כתנות 'אורי' - הרגשת אור השבת

מקורות וביאורים

מהלך, כמו שנאמר ו'ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה'... "שלה"ק (מענין מורה אור, קלם) ועל זה נאמר ו'ונתתי לך מהלכים בין העומדים'. הצדיק נקרא מהלך, שהוא הולך משלמות לשלמות. והמלאכים הם עומדים, שהם שכליים מעת היותם". שם (נח מורה אור, טז) "כי המלאכים נקראים עומדים, שעומדים במקומם, והאדם נקרא מהלך, כי הוא הולך משלמות לשלמות".

רמח"ל (דקן עץ חיים) ו'הנה זאת התורה אשר נתאו בה המלאכים... אף על פי כן לא נתן הקדוש ברוך הוא להם אלא לישראל וכל כך למה? רק שיועד הקדוש ברוך הוא, שעסק הלימוד זה הוא ראש לכל התיקונים, והתיקון אינו יכול להיות על ידי המלאכים... מחמת שאינם בעלי בחירה, רק המה כמוכרחים, אשר בשביל זה כתיב (חמ"ט ג ז): "ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה", ונקראים המלאכים "עומדים" מאחר שהם עומדים תמיד במדרגה אחת, אבל בני האדם המה בעלי בחירה, להם ישתנה התיקון על ידי עסק התורה, ולכן ניתנה התורה לישראל דוקא, שעל ידם יהיו נתקנים התיקונים האלה".

קבי כלומר, דלכאורה לאור האמור, שהאדם יש לו מעלה יתירה על המלאך, שהמלאך הוא 'עומד' תמיד, ואילו האדם 'מהלך' ויכול להתעלות תמיד, א"כ מהו ההשוואה שאמר 'דומה למלאך' [לגבי קדושת שבת (כ"ג) וכן גם במקומות רבים שהשוו את הצדיקים למלאכים (מדרש כ"ג; קידושין ע"ב; נמנדר רנב י, ה; ועוד)], הרי לכאורה יש בכך חסרון, שכיון שהגיעו למדרגה זו, אין ממשיכים להתעלות. וע"כ מפרש רבינו, שהרי במלאכים יש דרגות רבות לאין מספר. ואם בתחילה היה האדם 'דומה למלאך' בדרגה נמוכה, הרי תמיד הוא 'מהלך' ומתעלה לעלות להיות 'דומה למלאך' בדרגה נעלית יותר. (ויק המלאך עצמו הוא 'עומד' שאיט יכול להשתנות). והדמיון למלאך הוא רק מצד עצם המעלה.

קבי לשון הגמ' "כתוב אחד אומר (ויאלף, י) 'אלף אלפי ישמשונה ורבו רבבן קדמוהי יקומון', וכתוב אחד אומר (איו"ב כה, ג) 'היש מספר לגדודיו'. לא קשיא... אלף אלפין ישמשונה - מספר גדוד אחד, ולגדודיו אין מספר".

קב"ב רבינו חזון לענינו לבאר הענין בבגדי לבן בשבת, שהוא דוגמת בגדי 'לבוש הבדים' של המלאכים, (וכ"ל נאליקות). והוא להאמור, שבכל שבת מתעלה האדם בענין זה לקדושת 'מלאך'.

קב"ב רבינו מביא כעת רעיון נוסף לבגדי שבת - שהוא דוגמת 'כתנות אור' של אדם הראשון.

עצם היות בגדי שבת 'כתנות אור' - מפורש בתיקוני זוהר (הקדמה יא). "... ובגין דבשבת ויומין טבין מתלבשין נשמתין בכתנות אור, אמר הנביא 'על כן באורים כבדו י"ר' (ישעיה נד, טו), ואוקמוהו רבנן (שם קט"ו; רע"מ לו כט). 'כבדוהו בכסות נקיה'".

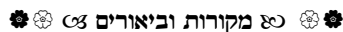
קל לשון הפסוק "ויעש יי אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבשם".

קלא לשון הגמ' (סנהדרין) בתיאור סדר השעות של יום הששי בבריאת אדם הראשון. "אמר רבי יוחנן בר חנינא, שתיים עשרה שעות היו היום; שעה ראשונה - הוצבר עפרו... תשיעית - נצטווה שלא לאכול מן האילן, עשירית - סרח, אחת עשרה - נידון, שתיים עשרה - נטרד והלך לו". נמצא שעשיית כתנות העור היו בשעה האחרונה של היום, לאחר שנידון, סמוך לשבת. וראה גם בגמ' (פסחים) "תנו רבנן, עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות ... ויש אומרים אף בגדו של אדם הראשון". ופירש"י "אני שמעתי, בגדיו של אדם הראשון - היינו כתנות עור שהיו לו".

קלב לשון המדרש (רנב) "מתחלת ברייתו של עולם אדם הראשון... קירב קרבנו ... לבש בגדי כהונה גדולה שנאמר ו'ועש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם' - בגדי שבת היו". (מנחםא) "במה ישראל מכבדין את השבת, במאכל ובמשתה ובכסות נקיה. שמתחלה כך עשה הקדוש ברוך הוא, שנאמר ו'ועש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבשם' (בראשית ג כא). מהו כתנות עור, בגדי כהונה גדולה שהלבישן הקדוש ברוך הוא שהיה בכבודו של עולם".

ועל כן בתורתו של רבי מאיר [דשמאלי קא גריסלי (צרכות ז; יומא פג:), שהיה מלא אורקלי, ומאיר ומנהיר עיני חכמים קלי (עיוני יג:), זכה להרגיש בכל מקום שיש רמז אור], כתיב 'אור' ב'אלף' (צלאשית רצה כ, יצ). שעל ידמלי זכה להרגיש אור השבת – אף שעדיין לא ניתנה לוקלי, ועל כן הרגיש רק דרך הלבוש.

שיר ליום השבת טוב להודות לה' – שאחרי החטא זכו לאור השבת ואמר 'מזמור שיר ליום השבת' (מהילים צג) – כמו שאמרו ז"ל קלי (צלאשית רצה כג, יג; פרקי דרבי אליעזר פי"ט; ועוד), שהרגיש ד'טוב להודות לה'. שאחר חטא גדול כזה, שהחשיך פני כל הדורות קם בגזירת המיתהקסא, זכה לאור גדולקסא כזה דיום השבת.

קלי מתורת המגיד הגדול ממעזריטש (אור מורה סוף פ' צלאשית; מגיד דבריו לעקב מהדו ק"ס ס' רמז; ועוד) "על פי זה מובן מה שאמרו (צ"ר כ, יג) 'בתורתו של רבי מאיר היה כתוב כתנות אור בא', ויש לדקדק למה אמרו 'בתורתו של ר' מאיר'... ועוד אם הוא כפשוטו האין החליף ר' מאיר ע' בא', הלוא היה ראוי לראות בספר עזרא שממנו היו מגיחים כל הספקות וחסרות ויתרות... ומה גם שפשוט התיבה נשתנה. ויש לפרש על פי מה שאמרו רז"ל (עיוני יג:) לא ר' מאיר שמו, אלא ר' נהוראי שמו, ולמה נקרא ר' מאיר, שהיה מאיר עיני חכמים בהלכה. ויש אומרים שהיה נקרא ר' נהוראי... אפשר לומר כי מה שאמרו רז"ל (יומא פג:) ר' מאיר דייק בשמא, אפשר לומר כמו באדם הראשון וכל אשר יקרא לו האדם הוא שמו, ואחר שהביא הקדוש ברוך הוא כל בהמות וחיות וכו' אמר לזה נאה לקרותו וכו'. כי מכא גודל החכמה יתירה שהיתה בו, היה יודע שורש כל נברא מאין נברא מאיזה שורש הוא, והיה קורא שמו בשורשו... וכן הענין גבי ר' מאיר, כי מגודל חכמתו היה יודע שורש נשמות של כל אחד ואחד מהיכן שורשו אם טוב וכו', וזהו מדייק בשמא."

קלי לשון הגמ' "מנא לן דשמא גרים, אמר רבי אליעזר דאמר קרא 'לכו חזו מפעלות ה' אשר שם שמות בארץ', אל תקרי שמות אלא שמות" (עיי"ש כמה וכמה שמות שנדרשו לפי עינים; ועוד מקומות רבים צ"ס). ובגמ' (יומא) "רבי מאיר הוה דייק בשמא" (עיי"ש אריכות סיפור דברים כזה).

קלי באר מים חיים (פ' צלאשית ד"ה או ימח כמות) "... על כן אמרו בתורתו של ר' מאיר, כי כל כך היה גדול אור חכמתו בעת אשר היה עוסק בתורה ומעיין בשכלו הרב, והיה יורד אליו אור החכמה ממלך עולם ברוך הוא וברוך שמו בשפע רב ובבהירות גדול והכל על ידי השכל הנעלם, והיה מתהפך העור להעשות כולו אור לרוב האור שקיבל לתוכו ומתוכו האיר להחכמה ושכל אשר בראשו של ר' מאיר. ועל כן אמרו 'לא ר' מאיר שמו אלא ר' נהוראי שמו ולמה נקרא שמו ר' מאיר שהיה מאיר עיני חכמים בהלכה', כי היה יורד אור החכמה בשפע רב אליו עד אשר היה מאיר בחכמתו לחכמי דורו."

קלי לשון הגמ' "תנא, לא רבי מאיר שמו אלא רבי נהוראי שמו, ולמה נקרא שמו רבי מאיר - שהוא מאיר עיני חכמים בהלכה... ולמה נקרא שמו נהוראי - שמנהיר עיני חכמים בהלכה."

קלי כלומר דכיצד זכה אדם הראשון להרגיש קדושת השבת (ראה הערה הנאה), זאת ע"י 'כתנות אור' - בגדי השבת, שהם מבטאים הרגש הקדושה (כ"ל אות ה, עיי"ש ובהערות).

קלי כלומר דמצד אחד אדם הראשון לא נצטווה על השבת, [שכן בדברי חז"ל (סנהדרין טו:; צלאשית רצה טו, ו) המונין את המצוות שנצטוו בהם אדם הראשון, אין שבת ביניהם]. ומאידך איתא בדברי חז"ל בכמה וכמה מקורות (ראה הערות הנלוות), אודות אדם הראשון וקדושת השבת. ומבאר רבינו, שאכן השבת לא נתנה לאדם הראשון (אבל ממליך לא נאסר עליו לשבות - כפי שחלקר לנח יום ולילה לא ישנוחו) [סנהדרין ע"ג], אבל זכה להרגיש קדושתה. [רבינו האריך בענין זה לעיל מאמר ג' (צמחדורינו אות ד, ואות ט), עיי"ש ובהערות, ואכמ"ל]. וכעת מוסיף רבינו כיצד זכה להרגיש קדושה זו.

קלי לשון המדרש "ויצא קין מלפני ה'"... פגע בו אדם הראשון, אמר לו מה נעשה בדינך. אמר לו, עשיתי תשובה ונתפשרתי. התחיל אדם הראשון מטפח על פניו, אמר כך היא כחה של תשובה ואני לא הייתי יודע. מיד עמד אדם הראשון ואמר 'מזמור שיר ליום השבת וגו'... טוב להודות לה' וגו'". לשון פרד"א "... ובזכות יום השבת נצל אדם מדינה של גיהנם. וראה אדם כחה של שבת, אמר לא לחנם ברח הקדוש ברוך הוא את השבת וקדש אותה. התחיל משורר ומזמור ליום השבת, שנאמר 'מזמור שיר ליום השבת... טוב להודות לה'. אדם הראשון אמר, בי ילמדו כל הדורות, שכל מי שיוודה פשעיו ועוה, נצול מדינה של גיהנם."

קמ וזהו חדש (גלג פס:) "ומגו חובא דאדם קדמא דאחשיך עלמא, ואמשיך סטרא אחרא בישא לעלמא."

קמא תנא דבי אליהו (ה; ועוד רבים) "... 'מן העץ' שאמר הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון ואכל, וקנס עליו מיתה ועל תולדותיו הבאות אחריו עד סוף כל הדורות."

קמב הנה 'שבת דלעתיד' - 'יום שכולו שבת' הוא 'אור' [כדאיתא (תנא דבי אליהו רצה ג) "'והיה לעת ערב יהיה אור' (זכריה יד, ו) - זה העולם הבא... ואומר 'מזמור שיר ליום השבת' - לעולם שכולו שבת"] (וראה עוד בדברי רבינו לקמן אודות אור הגנוח שיתגלה לעתיד). ושבת בראשית בימינו - שהוא מעין עולם הבא 'יום שכולו שבת', הוא מעין האור דלעתיד. וזהו 'כתנות אור' - קדושת

יתרון האור מן החושך – ע"י התשובה מהחטא מרגישים האור הגדול
 כך ברייתו של עולם, ברישא חשוכא והדר נהורא^א (שנא עו:), שעל ידי זה
 מרגיש אחר כך יתרון האור^ב (קסלג ג, יג; זו"ק מוריע מו:). וכן לא זכה אדם הראשון
 לאותם כתנות אור אלא אחר החטא, שראה שהיה ערום^ג (נלשית ג, י). וזהו המקום
 שבעלי תשובה עומדין שאין צדיקים גמורים וכו' (נרכות לד:), כימי הם מרגישים האור
 הבא מן החושך, על ידי העוונות הנהפכים לזכויות^ד (יומא פו:), שהוא הרגש חזק יותר^ה.

יטוב מאד זה יצה"ר – היינו בעל תשובה

דעל כן אמרו בבראשית רבה^א (ט, ז) 'טוב מאוד' (נלשית א, לא) זה יצר הרע.

❁ ❁ ❁ מקורות וביאורים ❁ ❁ ❁

השבת. והוא לעומת ה'חשך' דחטא אדה"ר.

קמ"ג לשון הגמ' 'רבי זירא אשכח לרב יהודה ... אמר ליה, מאי טעמא עיזי מסגן ברישא (מהלכות זלגא העד' - רש"י) והדר
 אימרי (הנפיש), אמר ליה ברייתו של עולם, דברישא חשוכא והדר נהורא (אסא עזים שמורות, סתם רמזות לבט' - רש"י)."

והנה באור המפרשים את הרמז בזה, כל א' לפי דרכו, והצד השווה שהכרת הטוב הוא דוקא על ידי ההעדר שקודם לו.
 כגון החיד"א (מלשית העין טז) שפרשו שלכן היצר הרע קודם ליצר טוב, בכדי שיהיה נסיונות ושכר ועונש. החת"ם סופר (טז)
 שלכן הגלות קודם לגאולה. מהר"ם שי"ק (טז) שלכן מידת היראה, ויראת העונש, קודמת לאהבה. ועוד רבים.

באר מים חיים (נלשית עה"פ ויהי ערב) "... הוא על פי המבואר בזה"ק... (נלשית הערה הגא ועל זה אמר נספרי יליהו (פרק ו) 'טוב מבחיין את
 הרע ורע מבחיין את הטוב'. ומבחיין הוא מלשון חזק ... כי אם לא היה רע בעולם מאין היה ניכר הטוב הטוב, ואם לא היה
 בעולם חושך כלל מאין היה ניכר טובת האורה בעולם, ולא ניכר יתרון אור כי אם מן החושך כי לא ידע איניש טעמא
 דמתיקא עד דטעים מריא מאן עביד להאי מתיקא הוי אומר האי מריא.... אך תועלתא דנהורא לא אתיא אלא מגו חשוכא
 וכשלא יהיה חושך כלל לא יוכר טובת האור בשום פנים, וכאמור. ונמצא אשר רק לכוון זה ברא הקדוש ברוך הוא את הרע
 והחושך בעולם בכדי שיהיה ברישא, חשוכא והדר נהורא, בכדי שיוכר טובת האור והטוב". (והלכה עוד הערות הנאות מ'מאור עינים').

קמ"ד לשון זוה"ק "תא חזי, רזא דמלה לא נהיר חכמתא דלעילא ולא אתנהיר אלא בגין שטותא דאתער מאתר אחרא
 ואלמלא האי נהירו ורבו סגיא ויתיר לא הוה (נלשית) ולא אתחזיא תועלתא דחכמתא, ובגין שטותא אתנהיר יתיר ונהירין ליה
 יתיר הדא הוא דכתיב 'שיש יתרון לחכמה' - לחכמה סתם 'מן הסכלות' - סתם, וכך לתתא אלמלא לא הוה שטותא שכיח
 בעלמא לא הוי חכמתא שכיח בעלמא ... 'כיתרון האור מן החושך' - תועלתא דנהורא לא אתיא אלא מן חשוכא, תקונא
 דחורא מאי היא אובכמא, אלמלא אובכמא לא אשתמודע חורא ... דלא ידע איניש טעמא דמתיקא עד דטעים מריא, מאן
 עביד להאי מתיקא הוי אומר האי מריא ...".

קמ"ה לשון הפסוק "ואירא כי עירום אנכי". ובחז"ל (פרקי דרבי אליעזר, יג) "כיון שאכל אדם מפרות האילן, ראה את עצמו
 עירום ונתפסקו עיניו וקהו שניו". ובמדרש (נלשית רנא יט, ו) "וידעו כי ערומים הם" (נלשית ג, ז) - אפילו מצוה אחת שהיתה בידן
 נתערטלו הימננה".

קמ"ו מאור עינים (ליקוטים ד"ה אסא נלשית) "הענין הוא כי אמרו רבותינו זכרונם לברכה, 'במקום שבעלי תשובה עומדים אין
 צדיקים גמורים יכולים לעמוד', הטעם הוא כי יתרון החכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החושך, שאלולי החושך לא היה
 ניכר תענוג האור כלל, ועל ידי החושך מבינים תענוג האור וטיבו... וכן מי שהיה רשע ואחר כך שב אל ה' ועזב תענוגיו
 והבליו מתענג על ה' הוא עובר בתענוג וחשק גדול יותר מן הצדיק, כי הוא מבין התענוג יותר מפני שהיה בחושך ואחר כך
 הכיר האור ... ולכן במקום שבעלי תשובה עומדים וכו' כי הם לא השיגו תענוג כל כך. ועוד נעשה בהם שהזדונות נעשו
 זכויות (יומא פו א).... ובאמת אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא א"כ הכל צריכים לעשות תשובה ונקראים בעלי
 תשובה, ולכן בבריאת היום קדמה ערב לבוקר, כי צריך להיות יתרון אור מן החושך, ושניהם יחד נקרא יום אחד..."

קמ"ז לשון הגמ' 'אמר ריש לקיש, גדולה תשובה שזדונות נעשות לו זכויות. של"ה הק' (שער האמונות אמת ואמונה, אות ג) "מאן
 דאמר 'נעשים לו זכויות', ועל דרך 'במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד'. יערות דבש (פ"א דרוג)
 (ו) "והנה כבר נודע כי כל מקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, כי עונות נעשו לו זכויות".

קמ"ח תניא (פ"ו) "... כי עד הנה היתה נפשו בארץ ציה וצלמות, היא הסטרא אחרא, ורחוקה מאור פני ה' בתכלית, ולזאת
 צמאה נפשו ביתר עז - מצמאון נפשות הצדיקים, כמאמרם ז"ל במקום שבעלי תשובה עומדים כו' ועל תשובה מאהבה רבה
 זו אמרו שזדונות נעשו לו זכויות הואיל ועל ידי זה בא לאהבה רבה זו..."

וזהו כוונת רבינו, דמדוע באמת 'זדונות נעשים לו זכויות' (נלשית נהפיש יומא טז שמה על ק). וע"כ מבאר, דכיון שדייקא
 בעקבות ה'חושך' זכה ל'יתרון האור', נמצא שהעוונות היו 'שותפים' בהשגת האור, והם נחשבים למצוה (כמובן לאחר הפשוטה שלמה
 מלכה, והשגת האור הגדול).

קמ"ט לשון המדרש (טז ו-יג) "והנה טוב מאד" - זה יצר רע, וכי יצר הרע 'טוב מאד'?... "והנה טוב מאד" - זו מדת יסורין,
 וכי מדת יסורין טובה מאד, אתמהא? אלא שעל ידיה הבריות באים לחיי העולם הבא... "והנה טוב מאד" - זו גיהנם, וכי

דצדיק נקרא 'טוב' סתם, כמו שנאמר (ישעיה ג, י) 'אמרו צדיק כי טוב' (יומא לט; חגיגה יג), ובעל תשובה זוכה ל'טוב מאוד'.

לאחר חטא אדה"ר – כח הרע בתכלית, וכאשר הטוב מתגבר נעשה 'טוב מאד' – קדושת השבת וזה נאמר כי סמוך ל'יהי ערב וגו' יום השישי ויכולו וגו' (נחשית א, לא - ג, א), ולקדושת השבת שבא מיד אחר חטא אדם הראשון, בהכנסת יצר הרע בלבב, ובריאת מלאך המות (שמות כג, ג), שהוא שטן וכו' (נצח נחמא טז), והוא תכלית תוקף הרע שבעולס, על ידי אכילת עץ הדעת טוב ורע. ש'דעת' לשון חיבור, שבו חיבור טוב

מקורות וביאורים

גיהנם טוב מאוד, אתמהא? ... 'והנה טוב מאד' – זה מלאך המות, וכי מלאך המות טוב מאד אתמהא? ... 'והנה טוב מאד' – זו מדת הפורענות, וכי מדת הפורענות טובה היא מאד? ... 'והנה טוב מאד' – זו מלכות הרומיים, וכי מלכות הרומיים טוב מאד אתמהא? ...

וראה בהערות הבאות (המנוסח על דגני המדע שס), דענין ה'טוב מאד' הבא ע"י ענינים הללו שהם לכאורה היפך הטוב, מפני שעל ידם שב האדם בתשובה, ומתהפך מן הרע לטוב. ולאור האמור דהאור הניכר על ידי החושך הוא יותר, ובעל תשובה יש בו מעלה על פני הצדיק מעיקרו, מובן היטב מדוע כל ענינים אלו הם 'טוב מאד' – ביחס לצדיק שהוא רק 'טוב'.

קי לשון הגמ' 'ואין 'טוב' אלא צדיק' – שנאמר 'אמרו צדיק כי טוב'.

קנא ראה זוה"ק (מנוסח קמט): 'כתיב 'והנה טוב מאד' – דא מלאך המות... רוא דרוזין הכא, דהא ודאי מלאך המות איהו טוב מאד, מאי טעמא, בגין דהא כל בני עלמא ידעי דימותון ויתהדרון לעפרא וסגיין אינון דמהררי בתיובתא למאריהון בגין דחילו דא ... ועל דא 'והנה טוב מאד' – 'מאד' ודאי'. (כמו 'והנה טוב מאד' זה מלאך המות. סוד הסודות כאן, דוודאי מלאך המות הוא 'טוב מאד', מהו הטעם, בגלל שכל בני העולם יודעים שימותו ויחזרו לעפר, ודעם סודות נפשוהם נגלל יסאם זו... ועל זה 'והנה טוב מאד' – 'מאד' ודאי). של"ה דה"ק (שמות מורה אור, ט) "... אילו לא בא חטא לעולם אז וחי לעולם, ועתה המיתה והיסורין ממרקיין וכן הגליות. ואז תחילה יסורין ולבסוף יהיה שלווה ואור גדול, יתגלה האור הגנוז לעתיד, כי עתה העולם שמם בזהמת הנחש מפני חטאינו, אז הם בערך בעלי תשובה לסבול סיגופים וענויים. 'והנה טוב מאד' זה המות והיסורין מקיימין אותנו קיום נצחי לעתיד'.

קנא לאחר שביאר רבינו ענין האור וה'טוב מאד' שבא ע"י התשובה מן החושך, חזר רבינו לבאר שזהו ענין קדושת השבת ו'כתנות אור' שזכה אדם הראשון.

קנא לשון רש"י (נחשית ג, טז) "... ואף על פי שנתנה בו דעה לקרות שמות, לא נתן בו יצר הרע עד אכלו מן העץ, ונכנס בו יצר הרע וידע מה בין טוב לרע". ובכתבי האריז"ל (ספר הלקוים פ' נחשית פ"ג) "... ונחזור לענין. כי הנחש נתהווה מסוספיתא דדהבא... ובכח אלו הדינים נתקנא הנחש באדם בסיבת חוה, והטיל בה זוהמא, ואח"כ השיאה לאכול הפרי. וכשראתה שהיא נפלה ברשת יצר הרע, בקשה להפיל גם לאדם, ונתנה לו ואכל, דכתיב 'ותתן גם לאישה עמה' (נחשית ג, ו), פירוש לדעתה בלבד. ואחר שאכל בלתי ידיעתו, חזר ואכל בידיעתו וברצונו, לפי שתכף שלט בו יצר הרע, 'ויאכל' (שס)... וכשנכנס הפרי בבטנו מיד נתהוו בו יצר הרע, והיא האכילה ג"כ לכל בעל חי, ונפלו כלם ברשתה... וזהו התחלת היצר הרע בעולם בפועל, ומיד נתהוו הקליפות וסטרא אחרא, כי עד עתה לא היו כי אם דינים בפועל, והקליפות בכח דקים מאוד שלא היו נראים כלל, אח"כ נתעבו הדינים, ויצאו הקליפות בפועל וקטרגו על הקדושה..."

קנא לשון המדרש (גני רבינו נחשית ג, ד; מולדות יצחק שס, ולפניו ספר כמה חיות) "מפני שכשהקב"ה ברא את עולמו לא היה מלאך המות, וכיון שחטא אדם השליט הקדוש ברוך הוא המות בעולם".

יוציין שמדרשים חלוקים בזה, אודות זמן בריאת מלאך המות. ראה מדרש תנחומא (ויסג ד; והבילו רבינו נחשית פ"ג) וילן "בא וראה כשברא הקדוש ברוך הוא את העולם מיום הראשון ברא מלאך המות מנין א"ר ברכיה משום שנאמר וחושך על פני תהום (נחשית א, ג) זה מלאך המות המחשיך פניהם של בריות, ואדם נברא בשישי ועלילה נתלה בו שהוא הביא את המיתה לעולם שנאמר כי ביום אכלך ממנו מות תמות..."

קנא לשון הגמ' "במתניתא תנא, יורד ומתעה ועולה ומרגיז, נוטל רשות ונוטל נשמה... אמר ריש לקיש, הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות..."

קנא לשון הגמ' (חגיגה טו) "אין רע אלא יצר הרע, שנאמר (נחשית ג, טז) 'כי יצר לב האדם רע'". (קדושין ל; "ת"ר קשה יצר הרע, שאפילו יוצרו קראו רע... יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום, שנאמר (נחשית ג, טז) 'נוכל יצר מחשבות לבם' רק רע כל היום".

קנא של"ה (מולדות אדם צית ישראל, תלפאס) "הנה הזהירו השם יתברך שלא יאכל מפרי עץ הדעת טוב ורע, כי אז יעורר שורש הרע, להיותו רע בעצמו. כי בעודו שם בשרשו, היה שורש המותרות, בבחינה שהם 'שומר', ולא 'קליפה'. אמנם כשיפריד הפרי מהעץ, יעשה קיצוץ, ויעורר שתי רשויות, כי השומר יהיה קליפה, קלוף מהאוכל, וטמא טמא יקרא". וראה עמק המלך (פ"ה פ"ה) "... הסוד הוא, הנה אחר מעשה בראשית שברא הקב"ה טוב ורע בעולם, שנאמר, 'יוצר אור... ובורא רע' (ישעיה מה ט), רק שהיה הרע נעלם מאוד, בדרך משל כמו נר של שמן הדולק מיניה וביה, שהכניסו הפתילה בהכלי

ורעקס.

והטוב המחובר לרע, כאשר הוא גובר על כח הרע ומנצחו, הוא עשה טוב מאוד. ומיד בא לקדושת השבת, שהוא האור הבא מתוך החושך של ששת ימי המעשהקסא.

אור השבת הוא טעימה מן האור הגנוז לעתיד לבא יום שכולו שבת והואקס טעימת ה'אור כי טוב' שנברא ביום ראשוןקס (נראשית א, ד; חגיגה יב.), שהוא

✻ ✻ ✻ מקורות וביאורים ✻ ✻ ✻

עצמו, ואינו דולק ומאיר לחוץ אלא בתוכה. והנה הרע לא היה יכול להוליד תולדות, אם לא על ידי חטא אדם הראשון... קנח פרדס רמונים (שער כג פד עק 'דעת') "... ונקרא 'דעת' מלשון 'והאדם ידע את חוה אשתו' (נראשית ד, ה), 'יודעי תרועה' (מלכים פט, טו) שפירושה לשון חיבור". של"ה הק' (מסכת פסחים, פורס אור קו נהגיה) "דעת היא חיבור, כמו 'והאדם ידע את אשתו'". תניא (פג) "הדעת הוא מלשון והאדם ידע את חוה והוא לשון התקשרות והתחברות". ועוד רבים. קנט היינו ש'דעת טוב ורע' ענינו 'חיבור טוב ורע'. כתבי האריז"ל (ספר הליקוטים ח"י שיה) "ומעתה נשוב לעניינינו. שהקליפה נקרא 'קץ כל בשר'... וכל זה גרם חטא אדם ב'עץ הדעת טוב ורע', חיבור הקדושה עם הקליפה". [ובלשון המקובלים 'עירוב טוב ורע'. תיקוני זוהר (נג, פז): "... כתיב ביה 'עץ הדעת טוב ורע', ודא ערוביאי דטוב ורע'. (שס נט, גז) "... לא למיכל אלא מ'עץ הדעת טוב ורע', דאיהו ערוביאי דטוב ורע'. ליקוטי תורה להאריז"ל (מלכים פז) "זה היה חטא אדם הראשון, שאכל מעץ הדעת טוב ורע שהיה מעורב. ואם לא היה חטא ... היה מתפרד הטוב לגמרי מהרע, והיה הטוב מתפרד למעלה והרע היה יורד למטה. וכיון שחטא הוא, נשארו מעורבים, ונפלו מניצוצות של הקדושה תוך הקליפות. והנה כל מעשה המצות אשר נעשה כל ימי חיינו, וגם המיתה, הכל הוא לצורך הברורים הללו, ואחר שיושלם כל הברור יבא המשיח".]

קס כלומר כאשר הטוב והרע הם דברים נפרדים, הרי כאשר הטוב מנצח את הרע, הרי הוא על דרך משל - מגרשו או משמידו. אבל כאשר הטוב והרע מחוברים - הרי אי אפשר להפרד ממנו, וניצוח הטוב את הרע מתבטא שהוא מהפך את הרע להיות טוב. וזהו 'טוב מאוד', שאף הרע עצמו נהפך לטוב. [ראה של"ה הק' (מולדות אדם, בית דוד קמא, אות רמח) "וזה האדם השלם שכובש את יצרו ומגביר עליו, ואמר (אבות ד, ה) 'הכובש' ולא אמר 'ההורג', רומז כי אינו הורגו, אדרבה כובשו תחתיו, להיותו טוב, היפך ממה שהיה. והוא ענין גדול, כי מגביר עליו ומטהרו עד שמלאך רע נהפך לטוב. למשל, לוקח מדותיו שהם רע, דהיינו קנאה וחמדה ושנאה כו', ואינו מבטלם, רק כובשם תחת ידו לטהרם, דהיינו קנאה - לקנאת סופרים, וחמדה - לחמדה גנוזה, ושנאה - לשנאת הרשעים, כמו שאמר דוד (מלכים קלג, גז) 'תכלית שנאה שנאתים', ואלף ענינים כאלה, הנה הוא טוב מאד, וזהו שאמרו 'טוב' - זה יצר טוב, 'מאד' זה יצר הרע, כי אז הרע גרם הטוב הגדול, כי לא זו שהרע נבטל, אף נהפך לטוב".]

ברם לדרכו של רבינו כאן, הדברים מתבארים גם באופן נוסף (כלומר, צילור הקודם - היפוך הרע לטוב, הוא צילור דכיון אודות העוונ הממוגר לרע' ונעשה טוב. אכן המשך הדברים אודות האור הנא ממון החושך - כפי שהתבאר לעיל, יש בקי רעיון נוסף). כלומר דגם לולא שה'רע' נהפך לטוב - אלא אף באופן שהרע עצמו לא נהפך לטוב, אלא הוא רק נכנע תחת הטוב ע"י שהאדם התגבר על 'החושך' המסיתו, עדיין יש בכך ענין של 'טוב מאד'. שכן לפי המבואר לעיל, יתרון האור הוא מתוך החושך, ודייקא בגלל הרע יש יותר היכר לטוב וכנ"ל. נמצא שלמעשה הרע עצמו מסייע לרובי האור והטוב, והוא 'טוב מאד' (כפי שהתבאר לעיל בהערות בזה ענין 'זוהר נעשים לו סכיות'). [ונציין אודות ב' עבודות הללו (או היפוך הרע לטוב, או ע"פ הכנעת הרע תחת הטוב צימרון האור מן החושך), לדברי התניא (פכ"ו) "ושני מיני נחת רוח לפניו יתברך למעלה. א' מביטול הסטרא אחרא לגמרי, ואתהפכא ממרירו למתקא ומחשוכא לנהורא ע"י הצדיקים. והשנית כד אתכפיא הסטרא אחרא בעודה בתקפה וגבורתה ומגביה עצמה כנשר, ומשם מורידה ה' באתערותא דלתתא ע"י הבינונים. וזהו שאמר הכתוב 'ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי', 'מטעמים' לשון רבים שני מיני נחת רוח, והוא מאמר השכינה לבניה כללות ישראל כדפירשו בתיקונים. וכמו שבמטעמים גשמיים דרך משל יש שני מיני מעדנים, אחד ממאכלים ערבים ומתוקים. והשני מדברים חריפים או חמוצים רק שהם מתובלים ומתוקנים היטב עד שנעשו מעדנים להשיב הנפש...". (עיי' צאריכות)].

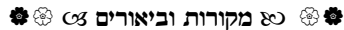
קסא כפי שנתבאר לעיל אות ה' (עיי' ובהערות).

קסב היינו קדושת שבת - כתנות אור - האור הבא מתוך החושך, אור זה הוא טעימה מעין 'אור הגנוז'. ענין היות קדושת שבת מאור הגנוז, ראה שערי אורה (שער שני) "ולפיכך אמרו רז"ל (שם יב) בענין שבת, אע"ג דאיהי עבידא לאגלווי, מתן שכרה לא עבידא לאגלווי... שאף על פי שהשבת גלויה לפנינו, מתן שכרה אינו גלוי אלא חתום וסתום הוא... לפי שהוא הטוב הגדול והאור הגנוז מששת ימי בראשית שאין כל בריה יכולה להסתכל בו וולתי י"י יתברך" (וילאס גס הערה להלן משלהק). אמרי פנחס (מהדור, שער השבת, טו) "... אבל בשבת מדליקין הנרות מוקדם, כי שבת הוא בעצמו אור הגנוז, ויכול להזהות הרבה, כמו שאמרו מתנה טובה יש לי בבית גנוזי וכו' והוא אורו של משיח...". (שם ז) "דיבר מאור הגנוז, ואמר נ"י שלכן נהגו העולם לומר תהלים בשבת, כי שבת מאור הגנוז, כמ"ש מתנה גנוזה, ותהלים ג"כ מאור הגנוז...". וראה גם (שם ד' פרשית, קכז) ששבת היא מאור הגנוז, ורשעי ישראל אינם יכולים לסבול האור, לכן תמיד הם אצים רצים מהר להפטר מן

התחלת הבריאה, וה'סוף מעשה שבמחשבה תחילה/קס', להגיע לאותו אור הגנוז לצדיקים לעתיד לבוא, באלף השביעי – יום שכולו שבת/קס' (ראש השנה לא), שהוא בא בימי השבתות/קס' שבשש אלפים דשנות עולם הזה. ובעולם הזה האור גנוז/קס', ומשיגים האור מתוך הגנוזה כמשיג דבר דרך לבוש ומסך/קס'.

'בתנות עזר' - עירוב טוב ורע, ו'בתנות אור' התנברות הטוב - בגדי שבת

רבי מאיר הרגיש ענין כתנות 'אור' – שהוא גבר על שורש הרע מאבותיו

השבת, עיי"ש. בני יששכר (מאמר השננות ג, 1) "שם (צ"ר יא, 3), ברכו במאורות וכו', עיין שם שדרש שחלק הקדוש ברוך הוא כבוד לשבת ולא גנו האור עד מוצאי שבת, ... וכמדומה שדרשו זה להורות לישראל הגם שהן היום גנוז אור הגנוז שהיו יכולים להביט בו מסוף העולם ועד סופו, עכ"ז הנה הברכה הזאת נשארה מוטבעת בשבת, ושומרי יום השבת בקדושה יכולין גם היום ליהנות מן האור ומתגלה להם נסתרות".

מאור ושמש (וי"ו ד"ה וילא מנחה) "הענין הוא, דידוע (פנינה יב) אור שברא הקדוש ברוך הוא ביום ראשון - אדם צופה ומביט בה מסוף העולם עד סופו, וגנוז לצדיקים לעתיד לבוא. והענין, כי כל ימות החול מלוכש האור והקדושה בכמה לבושים, ואי אפשר לראות האור והקדושה מפני ההתלבשות, אבל בבא שבת קודש - בא שבת בא מנוחה, ואז נתגלה האור הגנוז לצדיקים לכל אחד ואחד לפי מדרגתו". [ומן הראוי להעתיק גם המשך דבריו הנוראים: "ראיתא בגמרא (פנינה ט): דשבת הוא אחד מששים בעולם הבא. נמצא, יש לכל אחד כור ואבן בחן לראות מדרגתו בעולם הבא; לפי הקדושה שיש לו בשבת קודש - כך יש לו ששים פעמים בעולם הבא. והכל לפום עבדותיה ועבודתו, מי שטרח ועמל בערב שבת - יאכל בשבת, כן לפי עבודתו עבודת הקודש בתורה ותפלה בעול מלכות שמים - כן נתגלה את האור כי טוב, אור הגנוז לצדיקים".]

קס' לשון הגמ' "אמר רבי אלעזר אור שברא הקדוש ברוך הוא ביום ראשון - אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו, כיון שנסתכל הקדוש ברוך הוא בדור המבול ובדור הפלגה וראה שמעשיהם מקולקלים - עמד וגנוז מהו... ולמי גנוז - לצדיקים לעתיד לבא שנאמר 'וירא אלהים את האור כי טוב', ואין טוב אלא צדיק, שנאמר (ישעיה ג, 1) 'אמרו צדיק כי טוב'".

קס' ענין 'סוף מעשה במחשבה תחילה' הוא יסוד המובא רבות בראשונים (ראה מקורות וציטוטים נבחרים לעיל ר"ס א' 3), לבטא הענין שבכל פעולה, התוצאה הסופית - 'סוף המעשה' קשורה בקשר אדוק עם המטרה הראשונה - 'מחשבה תחילה'. נכלומר דכל פעולה יש מחשבה ראשונית המתארת המטרה שברצונו להשיג, ואח"כ פועל ועושה מה שעושה, ולבסוף מגיע לתוצאה הסופית המושלמת. הרי שהדבר בשלימותו הוא רק במחשבה הראשונה - כאשר מתאר לעצמו את מטרתו, וכן בסוף המעשה, כאשר הגיע לתכליתו. ובאמצע יש את פעולות והדרגות שבנתיים..

ואף כאן הכוונה, שהאור הגנוז שהוא יתגלה בתכלית הימים, בתיקון השלם - 'סוף מעשה', הוא שהאיר ביום הראשון - מחשבה תחילה. (ראה גם בפנינה נבחרה הנ"ל).

קס' לשון הגמ' "... בשביעי היו אומרים 'מזמור שיר ליום השבת' (תהלים 95) - ליום שכולו שבת... דאמר רב קטינא: שיתא אלפי שני הוה עלמא וחד חרוב, שנאמר (ישעיה ג, 16) 'ונשגב ה' לבדו ביום ההוא'". ראה רמב"ן (נחמיה ג, 2) "כי ששת ימי בראשית הם כל ימות עולם, כי קיומו יהיה ששת אלפים שנה, שלכך אמרו (צ"ר יט, 10) 'יומו של הקדוש ברוך הוא אלף שנים'... (עיי"ש באריות הקבלה בין ששת ימי בראשית לששת אלפי שנות עולם) ... היום השביעי שבת, רמז לעולם הבא שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים". (וכן הוא נרמז בחיי שם, ונשאר).

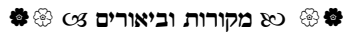
קס' ראה של"ה הק' (מסכת פסחים, מנה עשרה דרוש שלישי, עמ') "והנה אור הגנוז נברא ביום ראשון, וגור הקדוש ברוך הוא להגנוז עד לעתיד, אור החדש בעולם שכולו שבת... והנה, כשנתבונן בששת ימי המעשה, הרומזים לשיתא אלפא שני דהוי עלמא, כמו שכתב הרמב"ן בפרשת בראשית (ג, 1), נמצא תחלת אלף הראשון האיר אור הגנוז, ואחר כך ב' ג' ד' ה' ו' לא נמצא, עד יום שביעי שהוא שבת - אלף השביעי... והוא סוד 'ישמח משה במתנת חלקו כי כליל תפארת'... ושבת סוד אור הגנוז...".

קס' כלומר דלעתיד לבוא יהיה ה'אור הגנוז' בגלוי ממש. ואילו בשבתות שלנו, שהוא רק 'מעין עולם הבא', האור הגנוז מאיר דרך מסכים ולבושים.

קס' מאור עינים (פ' שמו"ט) "אך דנדע מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, אור שבששת ימי בראשית הי' אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו כיון שראה שאין העולם כדאי לו עמד וגנוז לצדיקים לעתיד לבא. והענין הוא כי יש אור הגנוז שנגנו בהתורה כי התורה נתלבשה בלבושין ... כמו שהשמש אי אפשר להסתכל בו כי אם על ידי מגן כך באלף אלפי אלפים הבדלות אור עצמותו אור הבהיר אי אפשר לכל אדם להשיגו, כי ממש על ידי אור הבהיר יוכל להביט מסוף העולם ועד סופו וכמו שנודע זה ממעשים שראינו מבני אדם שזכו לכך כגון הבעל שם טוב נשמתו בגנוי מרומים ... אך לא כל אדם זוכה למדרגה זו, על כן גזרה חכמתו יתברך לגנוז האור ההוא בתורה ולהלבישה בלבושין בכדי שירגיל האדם א"ע מעט מעט לראות האור דרך הלבושין כפי מדרגתו ושורש נשמתו ויילך ממדרגה למדרגה עד שבהמשך הזמן יוכל להגיע לאור הגנוז בה לראות הבהירות בלי מסך מבדיל ... ולעתיד אחר שיצא התורה מלבושין, כי הגלות הוא גם כן בחינת לבושין בכללות העולם וצריך להיות כך ... הכוונה גם כן כנ"ל להרגיל אותנו לראות הבהירות על ידי מסכים בכדי שנוכל לראות אח"כ בלי שום מסך לעתיד כי אז יהיה הבהירות בלי שום התלבשות ...". (עיי"ש באריות).

[ז] וזהו ה'כתנות אור'קסס, שהוא הרגשת ה'אור כי טוב', שחזר להיות 'טוב מאוד'קס – מצד התגברות דטוב על הרע, שהרגיש בו ר' מאירקסס (נלאשית ננס כ, ינ), שהיה מזרעא דעשו – מנירון קיסרקסס (גיטין נו), וגבר על שורש הרע שבו מאבותיוקסס.

עשו שורש הרע ויעקב שורש הטוב – והגרים מהפכים הרע ליטוב מאודי
דעשו הוא שורש הרע שב'עין הדעת טוב ורע', ויעקב שורש הטובקסס, והגרים הבאים לידבק בישראל הם המהפכים שורש הרע לטובקסס. ועל זה היה הגלות, שיתוספו

קסט יצוין לדברי הבני יששכר (מלאמר השנמות ו, ו; ורניט נהמסן המלאמר יש כמה וכמה נקודות הסולמות, דוק) "... ויש למשכיל להעמיק בדבר, דידוע על ידי חטא אדם הראשון שהיה בערב שבת (ען חיס שער לו פס) נתחלף כתנות אור בעור, עיין בשל"ה בתולדות אדם בפירוש הברייתא שלא יכתוב אלפי"ן עייני"ן אלפי"ן (שבת קג); עיין שם שמסיק אשר יותר תגדל מעלתו לעתיד במהרה בימינו, כשנתקן עבודתו מה שאנו עובדין כעת בבחינת 'כתנות עור' ואעפי"כ יתהפך ל'אור', הנה תגדל מעלתו יותר מן קודם החטא שהיה כתנות אור, והנה זה נקרא עיבוד העורות. והנה שבת הוא יום שכולו אור, ולא נאמר בו 'ידי ערב' במעשה הראשית... על כן תיקנו חז"ל למצוה נרות שבת. ותיקנו לברך אשר קדשנו במצותיו וצונו, והיכן צונו 'שאל אביך ויגדך' (ע"פ שבת נג), 'אביך' הראשון – אדם קדמאה, 'ויגדך' – אשר קודם החטא היה גם הגוף 'אור', היינו ספירי כמלאכי מרום, וזהו 'כתנות אור', ואח"כ על ידי החטא נעשה הגוף מוגשם 'כתנות עור'. והנה נצטוינו להפוך 'עור' ל'אור' על ידי אור תורה ומצות אשר בתורה נגנו האור הראשון, ובפרט בשבת, יום האור, אשר שימש בו האור הראשון ולא נגנו עד מוצאי שבת...".

קס כלומר דמצד א' ה'כתנות אור' הוא רק 'מעין' האור הגנוז דראשית הבריאה. אכן מאידך יש בו גם מעלה על האור דיום א'. שבאור של יום ראשון נאמר רק 'כי טוב' (נלאשית א, ד); והוא בחינת 'צדיק' [כדאיתא (סניגיה יב), על פי הפסוק (ישעיה ג, י) 'אמרו צדיק כי טוב'. ואילו האור של שבת הוא 'טוב מאד' (נלאשית א, א), שהוא בחינת 'בעלי תשובה', אשר מצד א' מעלתם גבהה על מדרגת צדיק, משום 'יתרון האור מן החושך' (וכנ"ל נלאשית אות ו, ובהערה).

קסא לשון המדרש "ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם" (נלאשית ג, נא), בתורתו של רבי מאיר מצאו כתוב 'כתנות אור'.

קסב לשון הגמ' "שדר עלייהו לנירון קיסר. כי קאתי, שדא גירא למזרח אתא נפל בירושלים... אמר ליה לינוקא, פסוק לי פסוקין. אמר ליה 'ונתתי את נקמתי באדום ביד עמי ישראל וגו'". אמר, קודשא בריך הוא בעי לחרובי ביתיה, ובעי לכפורי ידיה בההוא גברא, ערק ואזל ואיגיור, ונפק מיניה רבי מאיר".

ובכתבי האריז"ל (לקטי מורה שנידים) "הנה עשו היה ניצוצי קדושה דג' ראשונות שלו גנוזות בפיו, בסוד 'כי ציד בפיו', ולכן כשחתך חושם ראשו דלג הראש למערה ונקבר עם יצחק, כי הקדושה היתה בראשו לבד לכן נקבר שם ... ומהקדושה ההוא יצאו גרים ראשי ישראל, שמעיה ואבטליון רבי מאיר ורבי עקיבא...".

קסג קב הישר (פ' קג) "... וקליפה של עשו הוא ידוע בספרים שהוא נקרא 'חזיר מיער', ולכן אות ע' של יער היא גדולה בספר תהלים, לרמוז שתולין בו כל הע' אומות והיא ע' של עשו, שמרמו על כתנות 'עור', בעון שהיה קודם החטא כתנות אור באלף כידוע להמקובלים. ולכן לעתיד יתוקן החטא ויהיה הסוד כתנות אור באלף כמו שהיה קודם חטא אדם הראשון. ור' מאיר היה מזרע נירון קיסר, היה מתחיל לתקן פגם של עשו בסוד חזיר מיער בעי"ן וכשתכתוב חזיר מיאר באל"ף הוא אותיות מאיר, וכשיתקן עשו אז יהיה כתנות אור' באל"ף. ולכן היה בתורתו של ר' מאיר כתוב כתנות עור באל"ף כזה כתנות אור וק"ל".

קסד שער הגלגולים (הקדמה לו) "והענין הוא דע, כי הנה על ידי חטאו של אדם הראשון, נתערב טוב ברע. וכאשר אחר כך הוליד קין והבל, יצאו שניהם מורכבים מטוב ורע. אלא שקין להיותו מבחינת הגבורות, היה רובו רע מן זוהמת הנחש, ומעוטו טוב מצד אדם. אבל הבל רובו טוב מצד אדם, ומעוטו רע מצד זוהמת הנחש. אמנם בחינת הטוב שבקין, הוא בתכלית המעלה במאד מאד... ואחר כך כשנולדו יעקב ועשו, היו בבחינת הבל וקין. ואז כתיב 'וידו אוחות בעקב עשו'. פירוש, כי אותו חלק הבכורה של הטוב שבקין, שנתערב עם הרע כנוכח, והיה עתה בעשו, לקחו ממנו יעקב...".

רבינו חיים וויטאל (ען הדעת טוב מולדות) "...במה שאיתא בספר הזוהר בסבא דפ' משפטים על ואלה המלכים אשר מלכו וכו' כי אדם וישראל כענין קליפת הפרי הנוצרת תחילה, וכן ממש היתה לידת עשו שהוא הקליפה בתחילה כדי לברר הרע הזוהמא ... ואמנם הסוד הגדול בזה הוא, כי כאשר חטא אדם הראשון בעץ הדעת טוב ורע, גרם שהנחש הטיל זוהמא בחוה ובאדם עצמו ואז נתערבו כל הנשמות טוב ברע, נשמות מצד הקליפה ומצד הקדושה ביחד, אשר מן הזוהמא ההיא הם נמשכים המשומדים מן הרע שנתערב באדם, והגרים מן הטוב שנתערב בנחש... והנה עתה עלה ברצונו יתברך לתקן קלקול חטא אדם הראשון ונתגלגל אדם ביעקב ... ולכן ילדה ב' בנים, הא' הוא עשו והוא בחינת זוהמת הנחש שהטיל בחוה והב' הוא יעקב והוא בחינת הטוב ...". עיי"ש באריכות.

קסה כתבי האריז"ל (לקטי חס"ס, ינמות) "אין מקבלין גרים לימות המשיח. סוד הדבר הוא כי הנה גרים נעשו מכירורי הטוב

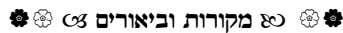
גרים קשי (פסחים פז): לקלוט כל הניצוצות קדושות קשי, ולא הפכא הכל לטוב מאוד'.

רי מאיר שורש תורה שבע"פ הרגיש האור שביעורי

ורבי מאיר, דסתם משנה כוותיה (סנהדרין פו), שהוא קשי שורש תורה שבעל פה קשי, הוא שזכה לאור זה שמתוך החושך, והרגיש האור שבכתנות עור קשי הכתוב בהתגלות קשי, שמצד הערבוב דטוב ורע בלשון 'עור קשי'.

כתנות 'עור' מצד עירוב טוב ברע - בגדי עשו החמודות הטוב שבחצוניותו

והקפני בגדי עשו החמודות, כמו שאמרו ז"ל קשי (פרקי דרבי אליעזר פרק כד), שבהם היה משמש אביו קשי (נראה רצו סה, טו). לפי שהם הכתנות עור שמצד הערבוב דטוב ורע

שבנוגה, והנה כאשר יבא המשיח כבר נשלמו בירורי הטוב מהרע ולכן אין מקבלין גרים מהם שחזקות כולם רע ולא טוב". שלח"ק (ושלח, תורה אור כד) "...ענין 'סמא' ל', 'סם' - רע, 'אל' - טוב. וכן 'מלאך מות', 'מות' - רע, 'מלאך' - טוב. גם הרע מתערב בטוב, וזהו סוד 'אציגה נא עמך מן העם אשר אתי' (נראה לג, טו), שהוא סוד הגרים הנוספים".

קשי לשון הגמ' "אמר רבי אלעזר, לא הגלה הקדוש ברוך הוא את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים, שנאמר (ישעיה ג, כה) 'וזרעתי לי בארץ'. כלום אדם זורע סאה - אלא להכניס כמה כורין".

קשי כתבי האריז"ל (שער הפסוקים, שמו) "...אמרנו, כי אדם הראשון היה כולל כל הנשמות, והיה כולל כל העולמות. וכשחטא, נפלו ממנו כל הנשמות ההם לתוך הקליפות, הנחלקות לשבעים אומות, וצריכים ישראל לגלות שם בכל אומה ואומה, ללקט שושני הנשמות הקדושות, שנתפזרו תוך הקוצים ההם. וכמו שאמרו חז"ל, 'למה גלו ישראל בין האומות, כדי שיתוספו עליהם גרים וכו'', והבן זה היטב... ענין גלות מצרים, כי אז רוב הנשמות ההם, או כולם, שם היו מעורבות בין הקליפות, הנקראים מצרים... שהיו ניצוצות קרי של נשמות קדושות, שהוליד אדם הראשון ...". (ע"ש נאריכות). לקוטי תורה (פס) "והנה הגליות הוצרך לברר ניצוצי קדושה שנתערבו בחטא אדם הראשון בתוך הקליפות שעירב טוב ברע כנודע. ... ומציאין ישראל ממנו כל ניצוצי קדושה אשר בקרבו".

קשי תולדות יעקב יוסף (נא ד"ה ומה האין) "... תורה שבעל פה, שהיא משנה - שורש כל התורה שבעל פה".

קשי פרי צדיק (מנחת יצחק) "כי הלא נמצא גם מיצחק פסולת שיצא ממנו עשו, שעל הגוון היה בו גם כן כח החכמה דתורה שבעל פה, וכמו שנאמר (נראה סה, כח) 'ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו' ואיתא מהאריז"ל (נראה פרי עץ חיים [שער ד"ה פ"ג] "... ועשו היה מלך הדין, בנו של יצחק, אלא שהיה יונק מנ' ראשונות, לכן כתיב 'ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו', ר"ל בענין יצחק הקדוש שהיה צו צפנים, דהיינו ציד. ובענין אותו הדין, היה יצחק אהב אותו, אולי ימוקן על ידי זה... בענין יונק מנ' ראשונות, שהם ראשי ישראל, כגון שמעיה ואזעלין, ורבי מאיר ורבי עקיבא...". דהיינו בו ניצוצי הקדושה של נפש רבי מאיר, דסתם משנה כוותיה, שהיה שורש תורה שבעל פה ויצא מזרעו דנירון ...". (שם ויחי) "ועשו היה ציד בפיו, והיינו נשמת רבי מאיר שהיה שורש תורה שבעל פה, דסתם מתניתין רבי מאיר. ויצא מעשו כמו שאמרו בגיטין".

קפ של"ה ה'ק' (מסכת מענין, תורה אור כג) "והנה מנירון קיסר יצא רבי מאיר שנקרא רבי נהוראי שמאיר עיני חכמים, ובתורתו של ר' מאיר היה כתוב 'כתנות אור' במקום 'עור'. וזה סוד זכור ה' לבני אדם האומרים 'ערו' 'ערו' עד היסוד, דהיינו להתם חטאת ולנקות הקליפה מכל וכל. ו'ערו' אותיות 'עור'".

קפא כלומר שבאופן הנגלה בתורה כתוב 'כתנות עור' (=כחוש נהמנחות), שהוא מורה על עירוב טוב ורע. ורק בפנימיות הדברים יש את האור - 'אור הגנוז'. אבל אצל ר' מאיר היה האור הגנוז הנ"ל בהתגלות. ולכן בתורתו היה כתוב 'כתנות אור'.

קפב עץ חיים (שער מט פ"ה) "... הנה זה הגוף האמיתי שהוא מקליפת נוגה, שהוא לבוש אל הנפש-רוח-נשמה אשר נקרא 'כתנות עור' - להיותו כלול מטוב ורע, אחר שנתערב על ידי חטא אדם הראשון, וצריך לבררו, והוא נעשה ע"י התורה והמצוה וזהו כל הפעולה שעושים ישראל עד ביאת המשיח...".

קפג 'כתנות העור' של אדם הראשון.

קפד לשון פרד"א "רבי יהודה אומר, הכתנת שעשה הקדוש ברוך הוא לאדם ולאשתו היתה עמם בתבה, וכשיצאו מן התבה לקחה חם בן נח והוציאה עמו והנחילה לנמרוד ... רבי אומר, עשו אחיו של יעקב ראה את הכתנת שעשה הקדוש ברוך הוא לאדם ולחזה על נמרוד, וחמד אותם בלבו, והרגו ולקח אותם ממנו. ומנין שהיו חמודות בעיניו, שנאמר 'ותקח רבקה את בגדי עשו בנה הגדל החמדת'...".

קפה לשון המדרש "ותקח רבקה את בגדי עשו בנה הגדול החמודות" (נראה סה, טו) - מה שחמד מנמרוד והרגו ונטלן... 'אשר אתה בבית' - שבהן היה משמש את אביו". אמר רבי שמעון בן גמליאל, כל ימי הייתי משמש את אבא ולא שמשתי אותו אחד ממאה שמש עשו את אביו, אני בשעה שהייתי משמש את אבא הייתי משמשו בבגדים מלוכלכים, ובשעה שהייתי יוצא לדרך הייתי יוצא בבגדים נקיים, אבל עשו בשעה שהיה משמש את אביו לא היה משמשו אלא בבגדי מלכות, אמר אין כבודו של אבא להיות משמשו אלא בבגדי מלכות".

שהיה לו שייכות להם מצד הרע, ומצד הערבוב יש בהם גם כן טוב קטן. ועל כן היה לו כמו בגדי שבת לשמש ליצחק, שבהם היה יכול להטעותו, שהיה מרגיש קצת טוב קטן מצד הלבוש.

ענין עשו – שפנימיתו רע ומראה עצמו לפניו כטוב שזה כל ענין עשו, להראות עצמו לטוב לפניו (תנחומא מולדות ט) קטן מצד הלבוש קטן. וזהו הפשיטות טלפיים – שנמשל לחזיר קטן (נראשית רנא סה, א), שיש לו סימן טהרה בהחיצוניות ולא בפנימיות קטן.

בגדי 'עורי' דיעקב – פושעי ישראל שאף שחיצוניותם רע פנימיותם טוב ויעקב לבשם כשקיבל הברכות (נראשית מ, טו). שנתלבש בהלבוש דעשוקט, ואז הריח בו יצחק ריח בגדיו (נראשית מ, טו) – ריח בוגדיו קטן (סנהדרין לו; נראשית רנא סה, כג),

מקורות וביאורים

קטן כתבי האר"ל (ספר הליקוטים פ' נראשית) "... בסוד ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם" (נראשית ג, כה), מה שהיה קודם 'אור' - באור פניאל מצד הטוב בלי רע, נעשה מעור - שיש בו רע, והוא שבתוך 'עור' מצד הטוב. הנה נתלבשו בטוב ורע, ואז נגרשו מעדן כי לא יכול להכילם. ואלו המלבושים ירשם קין מצד הנחש, והורישם לנמרוד, ועשו הרגו ולקחם ממנו. וכל צד הרע נתעכל והלך, ולקחו אותו בעליו, ונשארו בכל צד הטוב. וזהו סוד 'החמודות אשר אתה בבית'. וזהו סוד כשלבש אותם יעקב איש תם בלי צד רע וסיגים. כי הסיגים נתעכלו באברהם ויצחק מצד ישמעאל ועשו, ותיקנו חטא אדם הראשון, ונשארו יעקב שלם בלי סיג, ומטתו שלימה, וצורתו היתה דומה לאדם הראשון.

קטן הנה מבואר ש'עירוב טוב ורע' שנעשה בעקבות חטא עץ הדעת, היינו דבכל דבר מעורבים שניהם, הטוב מעורב ברע והרע בטוב, עד עת הבירור. וכן גם ביעקב ועשו, שהיו מעורבים טוב ורע, ואף בעשו היה מקצת טוב, ואף ביעקב היה מקצת רע (נראה להלן אודות חלק ה'רע' שביעקב - הליקוטים והנזקקים). [ויעקב בירר לעצמו הטוב עד לשלימות הטוב, ועשו נטל לעצמו חלק הרע לגמרי. (וכמה שלבים ל'עירוב' זה, בשעת היוחס ביד נטון; בשעת מירת הנסוה; בשעת לקיחת הנסוה; ושעת התאבקות עם שרו של עשו. - ראה דברי רבינו לעיל מאמר ד [מהדורתנו אות ט-י], ובהערות ומקורות שם, ואכמ"ל].

עכ"פ לענינו, מבואר במקובלים בתחילה אף בעשו היה חלק טוב, אשר בגללו אהב אותו אביו יצחק, כפי שנאמר (נראשית כה, כח) "ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו". וביאורים שונים נאמרו מהו חלקי הקדושה שהיו בעשו 'כי ציד בפיו' (נראה גם בהערות לעיל מכתבי האר"ל).

ומבאר רבינו, דכל חלקי הטוב שבעשו היו רק בחיצוניות בלבד, אולם מהותו הפנימית היה כולו רע. וזה הכוונה שמה שהרגיש בו יצחק מקצת הטוב, זה רק מצד 'לבושיו' - שהיו מ'כתנות עור' המעורב בטוב וכנ"ל, שהם חיצוני בלבד.

קטן לשון המדרש "מהו 'כי ציד בפיו' - היה צד את יצחק הצדיק בפיו ... כשהיה בא עשו מן החוץ היה אומר לאביו אבא המלח מהו שתהא חייבת במעשר. והיה תמה יצחק ואומר, ראה בני זה כמה דקדק במצות? והיה אומר לו אביו בני היכן היית היום הזה, והוא אומר לו בבית התלמוד, לא כך הוא הלכה מן כך וכך, לא כך איסורו לא כך התירו, ומתוך דברים אלו הוה צדו בפיו, על כן אהבו".

קטן היינו שהלבוש הוא חיצוניות האדם, כיצד שמראה עצמו לאחרים, ואין זה מהותו הפנימי, כן גם עשו, רק העמיד פנים לאחרים להיותו טוב, ומהותו הפנימי כולו רע.

קטן לשון המדרש "ויהי עשו בן ארבעים שנה" (נראשית לו, לד), הו"ד (תהלים פ, יד) 'יכרסמנה חזיר מיער'... למזה הוא מושלה בחזיר, אלא מה חזיר הזה בשעה שהוא רובץ הוא מפשיט את טלפיו כלומר שאני טהור, כך מלכות הזאת הרשעה גזולת וחומסת נראת כאלו מצעת את הבימה. כך עשו כל ארבעים שנה צד נשי אנשים ומענה אותם, וכיון שהגיע לארבעים שנה דימה עצמו לאביו...".

קטן מהר"ל (נר מזה ח"א ד"ה יש ק' להצין) "כי השם יתברך אשר סדר בבריאה ד' מלכיות ... לכך מרמז על ג' הראשונים; גמל, שפן, ארנבת, ולא ידענו שכל אחד ואחד סימן טהרה, דהיינו שהם מעלי גרה. וסימן טהרה זה הוא בנסתר, ומורה זה כי מצד הנסתר יש לאלו ג' מלכיות חבור וצרוף אל השם יתברך מצד מה. ואין דבר זה סימן טהרה בפעל הנגלה, רק סימן טהרה נסתר. אבל מלכות רביעית אין לה סימן טהרה בנסתר, רק בנגלה, כי החבור שיש למלכות הרביעית אל השם יתברך, שכך מראים עצמם כאלו הם טהורים. ... ואין דבר זה דבר עצמי אל המלכות, רק שמראה עצמו כאלו הוא טהור, ולכך סימן טהרה הוא בטלפיו אשר הם נגלים".

קטן כלומר דכשם שהלבוש 'כתנות עור' דעשו מורה על שהיה בו 'עירוב טוב ורע', כך כאשר יעקב אבינו לבשם, מורה שהיה בו ג'כ 'עירוב טוב ורע', שהיה בו חלקי הרע - המה פושעי ישראל.

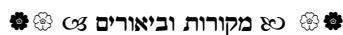
קטן לשון הגמ' "... אפילו ריקנין שבך מלאין מצוות כרמון. רבי זירא אמר מהכא 'וירח את ריח בגדיו', אל תיקרי 'בגדיו' "

שהם מצד הערבוב דטוב ורע. ואצלוי' להיפך, הרע רק מצד החיצוניות והלבוש, אבל הפנימיות טוב, דאפילו הריקנין ופושעי ישראל מלאים מצוות כרימון כמו שאמרו' (ערוין יט.; סנהדרין עס). והריח הוא דבר שהנשמה נהנית בו' (נרכות מג:), שהוא מהפנימיות'.

יכתנות עור' מצד הקדושה - בגדי שבת דפושעי ישראל
וזהו ה'כתנות עור' שמצד הקדושה', ובגדי שבת של פושעי ישראל שומרי שבת, שזוכין גם כן לקדושת שבת, דרך לבוש 'עור' ממשכא דחויא, והחטאים' שהם מתהפכות גם כן אחר כך ל'טוב מאוד', ואור' המאיר - שזכה לו רבי מאיר.

כל אדם מישראל זוכה בשבת ליכתנות אור' בבגדי שבת לפי דרגתו
וכן כל אחד מישראלי זוכה מעין אותו לבוש אור בכל יום שבת - בלבישת בגדי שבת, כפי השייך לו.

כל אדם מישראל לפי שורש נפשו באדם הראשון

אלא 'בוגדיו'. ובמדרש (להלן גם ילקוט שמעוני קטו) "וירח את ריח בגדיו ויברכהו" - ריח בוגדיו, כגון יוסף משיטא ויקום איש צרורות... (עיי' בלוי' פרטי הענין אף שזו רשעים גמורים, ונשמה קלה שהיה להם המעורבות משונה, מכיון את נפשם שלא להפנים את הקצ'ה).

קצ' כלומר כשם שאמרנו לגבי עשו, שענין 'עירוב טוב ורע' שהיו בבגדים, מורה שהעירוב הוא רק בחיצוניות. אלא שעשו פנימיותו כולו רע, והיה מעט טוב בחיצוניות לפנים, אצל יעקב הוא להיפך, דאף בעירוב הרע שלו (פושעי ישראל), הוא רק בחיצוניות, ואילו בפנימיות כולו טוב, (- כלומר דאף פושעי ישראל פנימיותם טוב). [וראה לקמן (אות ט, ונעזרות עס) מזה שיבאר רבינו שבגין כך, רק אצל יעקב הרגיש יצחק אבינו את ריח גן עדן בבגדים, ולא כאשר היה עשו לובשם].

קצ' לשון הגמ' " ... פושעי ישראל שמליאין מצות כרמון, שנאמר (שיר השירים ג, ו) 'כפלה הרמון רקתך' - ואמר רבי שמעון בן לקיש: אל תיקרי 'רקתך' אלא 'ריקתך', שאפילו ריקנין שבך מליאין מצות כרמון...".

קצ' לשון הגמ' "אמר רב וטרא בר טוביה אמר רב, מנין שמברכין על הריח - שנאמר (מלאך ק, ו) 'כל הנשמה תהלל יה', איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו - הרי אומר זה הריח".

קצ' כלומר, דהא שאיתא בחז"ל 'ורח ריח בוגדיו' (מגילת הרי הכוונה שאף ב'בוגדיו' יש חלק הטוב. וחלק טוב זה התבטא ב'ריח', והרי ריח הוא דבר שנוגע לנשמה, שהיא פנימיות [ובשונה מהגוף שהוא 'חיצוני', והנאתו באכילה ושתייה]. הרי מוכח שחלק הטוב שב'בוגדים' הוא בפנימיותם.

קצ' כלומר דהתבאר לעיל (והנה נעזרות) ד'כתנות עור' מורה על עירוב ורע. אלא דיש בזה שני פנים. יש 'עור' מצד הקדושה, שפנימיות טוב וחיצוניות רע - פושעי ישראל. ויש 'עור' מצד הסט"א, שפנימיות רע ורק בחיצוניות טוב - עשו.

קצ' כלומר דאף דפושעי ישראל לא זכו עדיין ל'כתנות אור' - בגדי קדושת השבת (יש אות ו), רק ל'כתנות עור' - שהוא עירוב טוב ורע מצד זוהמת הנחש, עדיין יש להם שייכות לקדושת ובגדי שבת, מצד חלק ה'טוב' שבו.

י ראה (מקומו זכר גמ, נג; ועד) "ויעש ה' אלקים" לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם - בקדמיתא 'כתנות אור', ולבתר דחאבו 'כתנות עור' - מעור, דאיהו משכא דחויא (- עור הנחש). עץ חיים (שער מט פ"ו) "והנה נגה' - סוד 'עור' הנ"ל, 'משכא דחויא', הוא רע וטוב, הרי ב'עור' רע וטוב".

יא רבינו מוסיף עוד, שלא רק 'חלק הטוב' שב'עור' הוא בגדי שבת. אבל אף החלק הרע שבו 'משכא דחויא', שמורה על החטאים של פושעי ישראל הוא חלק מ'בגדי שבת', כיון שלבסוף [לאחר שיחזרו בתשובה / בעת התיקון והבירור] יתהפכו להיות כולם 'טוב'.

יב כפי שהתבאר באריכות לעיל (אות ג, ונעזרות) שבעלי תשובה המהפכים זדונות לזכיות, הם 'טוב מאוד', עיי' ש.

יג כלומר, ואז [לאחר הבירור - לאחר שחזרו בתשובה והפכו הכל ל'טוב מאוד'], יזכו ל'כתנות אור' דר' מאיר - שהוא קדושת השבת בשלימות, לעומת 'כתנות עור' שהיה להם עד הנה.

יד כלומר דהתבאר עד הנה את שני הקצוות. 'פושעי ישראל' שיש להם 'כתנות עור' - משכא דחויא עירוב טוב ורע, ומצד שני רבי מאיר, שזכה להשיג 'כתנות אור' - מאור הגנוז. ואילו בתווך ישנם כל שאר אדם מישראל. שכל אחד לפי דרגתו, ככל שיתקרב יותר לר' מאיר יזכה יותר מ'כתנות אור' ופחות מ'כתנות עור', וכל שיתקרב ל'פושעי ישראל', הוא להיפך ח"ו. אבל כל אחד זוכה עכ"פ ל'בגדי שבת' לפום דרגתו.

כי אדם הראשון הוא קומת אדם הכולל כל בני אדם שבכל הדורות, כמו שאמרו בשמות רבה' (מ, ג) על פסוק (לויז לז, ז) 'איפה היית ביסדי ארץ'. ומסתמא הבגדים שעשה ה' יתברך לו, הם גם כן לבושים כוללים קומת אדם שבכל הדורות. והיינו בני ישראל ד'אתם קרוים אדם' (יצמות סא), כל אחד כפי שורש נפשו באיזה אבר מקומת אדם הראשון, כן לבושי מלבושי אדם הראשון של אותו אבר.

בגדי שבת התפשטות מיכתנות אורי דאדה"ר - מיוחדים לכל אי לפי שורש נשמתו ומהאור של אותו חלק שבכתנות האור דאדם הראשון, הוא התפשטות האור שמבגדי שבת שלו. ועל כן אותם בגדים נקראים 'שמלותיך' שמייוחדים לו.

קדושת בגדי שבת התגלה אצל רות שורש המלכות - ובועז הרגיש בשורש הריח ע"י היראה

רות 'אמה של מלכות' - שורש למידת מלכות מצד ערוב טוב ורע

[ח] וביחוד נאמר זה' בפירוש בכתוב גבי רות, שנקראת אמה של מלכות, כמו שאמרו ז"ל (נבא נמא סא): על פסוק (מלכס א' ג, יט) 'אם המלך', גבי שלמה המלך ע"ה.

סא מקורות וביאורים

יה שער הגלגולים (סקדמה ו) "ודע, כי אדם הראשון מתחלק לרמ"ח איברים, על דרך גופו הנכלל מן רמ"ח איברים... והנה כל נצוצי פרטי הנשמות שבעולם הזה, כולם הם מבחינות אלו שיש באדם הראשון כנוצר. ואמנם אלו הפרטים והבחינות הנזכרות, נמשכו אח"כ בגופות האנשים הנולדים מן אדם הראשון. ואלו הפרטים הם הנקראים אצלנו שרשי הנשמות, להיותם כולם נמשכות משם - מבחינות אלו של אדם כנוצר. והנה לדעת עתה כל איש ואיש, מה שרש של נשמתו, צריך שידע ויכיר, במי נתחלקו כל פרטי נצוצות איברים ושערות של אדם הראשון, וזה יקרא שרשי הנשמות הבאות ממנו, וכן בכל אבר ואבר, ע"ד מה שדרשו חז"ל בפסוק איפה היית ביסדי ארץ" (עיי' גאריסות). פרדס רמונים (שער ס פק ס) "... בעת שהאציל הקב"ה נשמת יציר כפיו האצולה, היתה כלולה מס' רבוא נשמות. שאין דור פחות מס' רבוא, ... והנה בהיות נשמתו כלולה מאותם ס' רבוא כל עוד שהיו האנשים הולכים ומתרבים היתה נשמתו מתפשטת בהם ולעולם אין נשמה שלו חסרה דבר. וזהו הטעם קנס המיתה לכל הבאים אחריו כי כלם חטאו במעשה ההוא. והוא הולך ומצטרף בכל הנשמות..." (עיי' גאריסות).

י' לשון המדרש "מהו 'ונודע אשר הוא אדם' (קלמ ג, ו), עד שאדם הראשון מוטל גולם הראה לו הקדוש ברוך הוא כל צדיק וצדיק שעתיד לעמוד ממנו, יש שהוא תלוי בראשו של אדם, ויש שהוא תלוי בשערו, ויש שהוא תלוי במצחו, ויש בעינו, ויש בחוטמו, ויש בפיו, ויש באזנו, ... ותדע לך בשעה שהיה איוב מבקש להתווכח עם הקדוש ברוך הוא ... הקדוש ברוך הוא משיבו אתה מבקש להתווכח עמי (לויז לז, ז) 'איפה היית ביסדי ארץ', מהו איפה, א"ר שמעון בן לקיש אמר לו הקדוש ברוך הוא איוב אמור לי האיפה שלך באיזה מקום היתה תלויה בראשו או במצחו או באיזה אבר שלו, אם יודע אתה באיזה מקום היתה איפתך אתה מתווכח עמי, הוי 'איפה היית'..."

י"י ראה שער הגלגולים (סקדמה נ) "האמנם דע, כי כל הנשמות כלם היו כלולים באדם הראשון קודם שחטא, כמו שביארנו כמה פעמים. וכאשר חטא, נשרו איבריו ממנו, שהם אותם הנשמות שהיו כלולות בו, ונפלו לעמקי הקליפות ... נמצא כי כל אותם הנשמות שנשרו מאדם, שהיו מלובשים בגדי קדש קודם שחטאו (= 'לבוש אור' - ראה זוה"ק פקודי נכט), ועתה בנפלים בתוך הקליפות, התנצלו מעדיים ובגדי תפארתם ולבשו לבושי קדרות שהם הקליפה (= 'מנוג' עור' - זוה"ק שס) ...".

י"ח לשון הגמ' "... שנאמר (יחזקאל נה, ז) 'ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם', אתם קרויין אדם, ואין אומות העולם קרויין אדם". ובכתבי האריז"ל (לקוטי מוה"ס סאס לז), "והנה כשברא הקב"ה את אדם הראשון, כל הנשמות שנכללו בו לא היו אלא נשמות ישראל, ואם לא היה חוטא לא היו האומות יוצאין לעולם... וזהו 'אדם אתם' ישראל לבר היו כלולין נשמותיהם באדם הראשון".

י"ט כאן חוזר רבינו להסביר את אשר ביאר (לפ"י ריש א"ח ז) מדוע בגדי שבת נחשבים 'שמלותיך' שמייוחדים לאדם זה דוקא - אף שבגדים ניתן להעביר מאיש לאיש ואינם מיוחדים לו. שבגדי שבת מורים על קדושת השבת המיוחדת לכל אדם לפי שורש נשמתו המיוחדת, וא"כ הם מתאימים לכל אדם את המיוחד לו דייקא.

י"י 'שמלותיך' - המורה על בגדי שבת, כנ"ל.

י"א לשון הגמ' "... רות המואביה שראתה במלכות שלמה בן בנו של בנה, שנאמר 'וישם כסא לאם המלך', וא"ר אלעזר, לאמה של מלכות".

כי היא היתה השורש למדת מלכותי (ראה זו"ס רות מג:; שער מאמרי רש"י וירא), ועל כן יצאה ממנה מלכות בית דודי (ראה ליקוטי מו"ק רות), שנמצא מצד הערבוב דטוב ורעיי בסדום – בבת לוט הבכירה (ראה נחשית ר"ק ג' י). וממנה נתגלגל עד רותי (ראה שער הפסוקים וירא), שאצלה נתהפך הרע לטוב מאוד, וזכתה לקדושת שבת מלכתארי, להיות אמה של מלכות.

ענין בגדי שבת נרמז אצל רות – קדושת שבת מידת המלכות ועל כן בא אצלה התגלות הזה של חילוף בגדים בשבת – והתייחדם אל האדם. ונקרא אצלה 'שמלותיך' – ביחוד, כי הם מיוחדים לה ביחוד, שהיא ממדת המלכות שהיא קדושת השבת.

רות לבשה בגדי שבת בבואה לבועז – שידוע להריח קדושתם ולבשתם כשבאתה לבועז לבנות ממנו שלשלת זו של מלכים, להראות לו דבר זה, שבה יש שורש דבר זה. דמסתמא גם הואי"ה היה יודע להריח ריח בגדים שבבגדי

❁ ❁ ❁ מקורות וביאורים ❁ ❁ ❁

ריב לשון זוה"ח "נעמי" - כדא דאת אמר 'וייהי נועם ה' אלוקינו עלינו... מאן נועם ה' דא תשובה ... ועלמא דאתי (=נייה), 'ולבקר בהיכלו' דא עלמא אחרא לתתא (=מלכות). 'רות' בדיוקנא דעלמא תתאה...". לשון הר"ש וויטאל בשער מאמרי רשב"י בביאור מאמר האמור "... מבואר שרות שבאה ממואב היא באגליי במלכות, והשתא אתי שפיר מה שאמר קרא 'וישם כסא לאם המלך ותשב לימינו', ואמרו חז"ל 'לאם המלך לאמה של מלכות והיא רות'. ואפשר לומר שרות היא מלכות דזעיר אנפין גופיה, ובת שבע היא מלכות העשירית מהבנין".

רי"ג לשון לקוטי תורה 'רות היא מלכות. והטעם שנקראת המלכות רות. כי הלא אדני במלואו הוא 'תרעא'. ואם תסיר מן המלוי 'סה', כמנין אותיות אדני, ישאר המילוי 'רות', ולכן ממנה נבנית מלכות בית דוד".

רי"ד רבינו ממשך במהלכו, דענין 'כתנות עור/אור' הוא בירור הטוב מעירוב הרע, והוא בגדי שבת, היכר קדושת השבת לעומת ימי החול. וכפי שהתבאר לעיל לגבי בגדי אדם הראשון שהיו אצל יעקב. וכן מבאר זאת רבינו כאן אודות 'שמלותיך' - בגדי שבת של רות כשבאה לבועז, שאף ענין רות היה בירור הטוב מעירוב הרע.

ר"ט לשון המדרש "ואת שתי בנותיך הנמצאות וגו' (נחשית י"ט, טו), א"ר טוביה בר רבי יצחק שתי מציאות, רות המואביה, ונעמה העמונית, אמר רבי יצחק (מהלל פ"ט, כ"א) מצאתי דוד עבדי, היכן מצאתי אותו בסדום".

וראה בספר הלקוטים (סוף פ' וירא) "ענין סיפור סדום ועמורה ... כי כמו שרצה הקב"ה להוציא זרע קדש, ונשמות ישראל שהיו גנוזות קודם שנברא העולם ועד עתה... באברהם... אפילו שיש בו פסולת, שהוא ישמעאל ועשו, ... ואז באברהם מצא כל זרע ישראל, והנשמות שהיו קודם בריאת העולם נמצאו בו... כאן נתבשר ביצחק, וזרע ישראל כולם נמצאו בו... ג"כ רצה הקב"ה שנשמתו של משיח שהיתה ג"כ גנוזה קודם בריאת העולם... רצה עתה ג"כ הקב"ה שיראה וימצא, כי היתה אבודה בסדום, שנאמר 'מצאתי דוד עבדי', וארז"ל שמצאו בסדום בלוט בן אחי אברהם".

ר"ט לשון שער הפסוקים "ענין בנות לוט, כבר נתבאר למעלה בענין לוט, כי הוא הקליפה היונקת מאחוריים דזעיר. וכשנפרד לוט מעל אברהם, הוציא עמו שתי נשמות קדושות, שנתערבו בחטאו של אדם הראשון. והנה הם, רות המואביה, ונעמה העמונית. והנה נעמה היא מן בינה, הנקראת נועם ה' ... אבל רות, היא מן מלכות, עלמא דאתגלייא, ולכן נאחזו בה הקליפות במאד מאד וכל הנשמות הקדושות של מלכות בית דוד, עד המשיח, כלם היו כלולות בה כנודע, וכולם נתערבו בקליפות, ולא נתבררו משם, עד שנתגיירה רות, ובה היו כלולות כלם...".

ר"י הציונים אודות שבת מידת 'מלכות', ו'שבת מלכתא', ראה לעיל אות ה' ובהערות.

רי"ח היינו כמו שלמדנו לעיל (א"ח ז') לגבי יצחק אבינו, שהריח את ריח בגדיו של יעקב אבינו.

[ואגב נעיר, על הקבלת הדברים בין ביאתו של יעקב אבינו ליצחק אבינו, לביאתו של רות אל בועז. ונציין כמה ענינים. א]. מה שרביקה יעצה ליעקב לבא אל יצחק (נחשית מ, ט). ועצת נעמי לרות לבא לבועז (רות ג, ב). רבקה הורתה ליעקב ללבוש בגדי עשו (שם טו). נעמי לרות "ורחצת וסכת ושמת שמלותיך" (שם ג, א). יעקב בא ליצחק - "מי אתה בני, ויאמר אנכי עשו" (שם י"ט). רות באה לבועז - "ויאמר מי את, ותאמר אנכי רות" (שם ט, ד). יצחק - "ויגש לו ויאכל ויבא לו יין וישת" (שם ט). בועז - "ויאכל בעז וישת וייתב לבו" (שם ז, ה). יצחק - "ויחרד יצחק חרדה גדלה" (שם ג, ז). בועז "ויחרד האיש וילפת" (שם ט, ט). יצחק ליעקב "ויברכהו ויאמר" (שם ט, ט). בועז לרות "ויאמר ברוכה את" (שם ז, ז). יצחק - "וירח את ריח בגדיו" (שם ט, ט). בועז - "הבי המטפחת אשר עליך" (שם טו, ח) יעקב יצא מיצחק טרם עשו יבא ויראהו (שם ט, ט). בועז לרות "ותקם בטרם יכיר איש את רעהו" (שם ט, ז). למדנו על השוואת הפרשיות בברכות יעקב, ובהכנת אורו של משיח בביאת רות לבועז. וברוך ה' היודע].

שבתיים – שהם מעין בגדי אדם הראשון כנזכר לעיל.

יראי שמים יודעים להריח שורש האור הנעלם המתגלה בבגדים
דודאי יש בהסי גם כן ריח בגדים – להיודעים להריח ולהכיר בהם השורש אור
של המלוכש בו. שבנופיא – הוא אור וגנוז ונעלם בעולם הזה, ומצד הלבוש המסתיר
עצם האור – ונגלה בו רק הריח, אפשר להרגיש גם בעולם הזה מיריב שזוכה ליראת ה'
(ע"פ ישעיה יא, ג; סוטה מט.) יב, שיש לו חוש הריח ברוחניות. דעל כן נאמר זה ד'ריח
בגדיו' ביצחק (נלאשית מ, מ), שהרגשת הריח הוא משורשו – דרגא דיראה'יה (זוה"ק מ"ג
סז; תיקוני זוהר לג, עז; ועוד).

תכלית השתדלות בעוה"ז להגיע לשלימות היראה

תכלית השתדלות אדם בעולם הזה – יראת שמים

[ט] וכליבו השתדלות אדם בעולם הזה הוא להגיע לשלימות היראה'יה, כמו
שנאמר (דנזיס י, יב) 'מה ה' שואל וגו' כי אם ליראה', ונאמר (קהלס יב, יג) 'את האלהים

סג מקורות וביאורים

ריט ויצוין לדברי הריקאנטי (נלאשית ג, יב; נשס ספר הנחיר), אודות בגדי רות "ויאמר הבי המטפחת ... המטפחת הוא החלוק
הנזכר בפרקי היכלות, והבן זה מאד, מפסוק (שיר השירים ד, יא) 'זריח שלמותיך כריח לבנון'". (וריס שלמותיך - היינו 'ששם שלמותיך' דרוס).
יב בבגדי שבת.

יבא ביאור: שכמו שבאדם ה'גוף' הוא עצמותו, אבל זה אינו נראה בגלוי, ומוסתר בלבושים. מאידך הלבוש הוא גלוי,
אבל אין ניכר בו עצמות האדם, רק כדמות בבואה מצורתו הנסתרת מתחתיה. כן הוא בגוף ה'אור', שהוא גנוז ונסתר בעולם
הזה. ומה שניכר זה רק ע"י ה'לבושים' ואף מה שניכר אינו עצמותו אלא רק 'ריח' ממנו. וזהו האמור, ד'ריח בגדים' הוא
הכרת את שורש הפנימי הנסתר.

יבב כלומר דאף הכרת 'ריח' האמור, אינו לכל, אלא אך ורק ל'יראי ה''.
להכרת ריח הבגדים, שהרי חז"ל מצינין את יראת שמים של בועז (נלאשית יב:כ).

יבג לשון הפסוק 'והריחו ביראת ה''. לשון הגמ' 'ר' שמעון בן אלעזר אומר, טהרה (שפסקה מנחל - רש"י) בטלה טעם
וריא... רב הונא אשכח תומרתא דחינוניתא (שמינה ויש זה רש טו"ב - רש"י), שקלה כרכה בסודריה. אתא רבה בריה, אמר ליה -
מורחנא ריחא דחינוניתא. אמר ליה, בני, טהרה יש בך (לפיק מריסה לך ולא בטל הריס מאלף - רש"י).

ומבאר רבינו (פרי לזיק רש מנחשן, ד"ה נספר ילדה) "... בפירוש הראב"ד ז"ל כשחשב שנים עשר כוחות כנגד שנים עשר שבטים
חשב ריח כנגד יוסף ... נראה על פי מה שנאמר 'והריחו ביראת ה', וביוסף כתיב (נלאשית מ, יא) 'את האלהים אני ירא'. וזה
שאמרו בגמרא (ערוין כז) 'הדודאים נתנו ריח' (שיר השירים ג, יד) - אלו בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא. ומלשון בחורי ישראל
נראה דקאי על פגם זה, שהילדות והבחורות גורם. וכן איתא בגמרא 'מורחנא ריחא דחינוניתא אמר לו בני טהרה יש בך'.
והוא גם כן על פי מה שנאמר 'והריחו ביראת ה'', וכתיב (פסלים יט, י) יראת ה' טהורה עומדת לעד. וכשיש לו חוש הריח
בשלימות מורה שיש בו יראה וטהרה ועל כן נאמר על הטהורים מפגם זה 'הדודאים נתנו ריח'".

יבד כלומר כיון דענין הרגשת הריח שייך ליראת ה'. ולכן מצאנו זאת בתורה בייחוד אצל יצחק אבינו, שמדתו היא
יראה.

יבה בתוה"ק מובא ש'יראה' היא מדתו של יצחק. כמובא בפסוק (נלאשית לג, מז) 'ופחד יצחק', (שס, נג) 'בפחד אביו יצחק'
[מפני שמדת יצחק היה כן, דכתיב 'ופחד יצחק היה לי', והיה מפחד תמיד מפני הקדוש ברוך הוא...]. (גור אריה נלאשית מ, כז).
ובזוה"ק (מ"ג עז) "... יצחק ידע ליה בדרגא דגבורה דאקרי 'פחד יצחק' ודחיל ליה לעלמין...". תיקוני זוהר (לג, עז). "... מסטרא
דשמאלא דא אתקריאת יראה - 'פחד יצחק', דמסטרא דימינא אהבה אתקרי". וכן (תיקון ע, קסה) "אינון יראי אלקי"ם, מארי
דיראה, מסטרא דיצחק". ועוד רבים

יבי רבינו מרחיב כעת הענין, שתכלית העבודה הוא ה'יראה', והאדם מגיע לזה על ידי תשובה, וזהו ענין שבת כדלקמן.
ובדרך אגב מבאר ענין שלימות היראה שמצאנו אצל יצחק אבינו, אלא שמדריגה זו הוא של צדיקים גמורים, ואין כל אדם
זוכה לזה.

יבז לשון המהר"ל (נחיות עולם נחיד יראת השם פ"ו) "הדבר שהוא תכלית הכל הוא יראת שמים, שמפני זה חתם שלמה בספרו
'סוף דבר הכל נשמע את אלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם'". (עיי"ש נחיות כל הפרק).

ירא וגו' כי זה כל האדם'. ואמרוי' (נרכות לג:) אין להקב"ה בעולמו אלא אוצר של יראת שמים. וזה כל עסק עולם הזהי' (נרכות ו; שנת לא:) – ד'היום לעשותם' (דברים ז, יא; ערוזין כג), עד ימות המשיח שאמרו בשבת' (קנא:) דהם ימים שאין בהם לא זכות וכו', דיושלם כח הבחירה כשיגיעו לתכלית השלימות' דיראת שמים. דמחוייל' להו יצחק הקדוש ברוך הוא בעינייהו' (שנת פט:).

❁ ❁ ❁ מקורות וביאורים ❁ ❁ ❁

רכב לשון הגמ' "אמר רבי חנינא משום רבי שמעון בן יוחי, אין לו להקדוש ברוך הוא בבית גגו אלא אוצר של יראת שמים, שנאמר (שפי' ג, ו) "יראת ה' היא אוצרו". [הבטוי 'בעולמו' אינו שם, ושגור בפי רבים על פי המימרות (הערה הנאה) שזהו תכלית כל העולם].

רכב לשון הגמ' (נרכות) "את האלהים ירא וגו' כי זה כל האדם", אמר רבי אלעזר, אמר הקדוש ברוך הוא, כל העולם כלו לא נברא אלא בשביל זה". (שנת) "אמר רב יהודה לא ברא הקדוש ברוך הוא את עולמו אלא כדי שיראו מלפניו, שנאמר (קנא) ג, ד) 'והאלהים עשה שיראו מלפניו'".

ל לשון הגמ' "אמר רבי יהושע בן לוי, מאי דכתיב 'אשר אנכי מצוך היום לעשותם', היום לעשותם - ולא למחר לעשותם, היום לעשותם - למחר לקבל שכרם".

לא לשון הגמ' "... שלמה אמר בחכמתו (קנא י, ב) 'זכר את בוראך בימי בחורותיך עד שלא יבאו ימי הרעה... והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ - אלו ימי המשיח, שאין בהם לא זכות ולא חובה'".

לב ראה בדברי הרמב"ן (דברים ג, ו) "כי מזמן הבריאה היתה רשות ביד האדם לעשות כרצונו צדיק או רשע, וכל זמן התורה כן, כדי שיהיה להם זכות בבחירתם בטוב ועונש ברצותם ברע. אבל לימות המשיח, תהיה הבחירה בטוב להם טבע, לא יתאוו להם הלב למה שאינו ראוי ולא יחפון בו כלל ... וישוב האדם בזמן ההוא לאשר היה קודם חטאו של אדם הראשון, שהיה עושה בטבעו מה שראוי לעשות ולא היה לו ברצונו דבר והפכו, כמו שפירשתי בסדר בראשית (ג, ט).". (עין שם נאריכות).

אכן יש החולקים על דעת הרמב"ן בזה. וכפי שמובא בתולדות יצחק (נח, ג) "ודע שעל מאמר שאומר עד אשר יבואו ימים שלא תמצא חפץ בהם, אמרו רבותינו ז"ל אלו ימות המשיח שאין בהם לא זכות ולא חובה פירש רמב"ן שתבטל הבחירה. וזה הפך סברתי שאני שמתי הבחירה במעלה גדולה, וכתב רלב"ג שהשואל מדוע לא עשה הקדוש ברוך הוא את האדם שיהיו כל פעולותיו טובות ולא יהיה פועל רעות, הוא כשואל שהאדם לא יהיה אדם שאם כן יהיה מלאך, אלא אין הכוונה אלא שכמו שעכשיו בעולם הזה נוטים הכל או רובם ליצר הרע, יהיו אז נוטים ליצר הטוב ויהיו קצתם טובים וקצתם יותר טובים, אבל הבחירה לא תוסר". (נחש ג, ו) "ולדעת הרמב"ן הוא ביטול יצר הרע לגמרי כי בימות המשיח תתבטל הבחירה... ולפי דעתי אינו ביטול בחירה שא"כ לא יהיו אנשים ... אבל הוא נטיה כדרך החסידים ופרושים שנולדו מוכנים לכל טובה ומדות טובות".

והנה דעת רבינו בדרך כלל בספריו (וכן על פי המונח נכחני האר"י) הוא כדעת הרמב"ן (נחש מחשבות סיון אות ט; יט; פרי זדיק ר"ס אלול א; ג; ועוד). ברם כאן רבינו לא נחית להכריע בזה. ונקט ד'יושלם כח הבחירה'. ולשון זה תואם הן לשיטת הרמב"ן שלא יהיה בחירה - שה'בחירה' השלימה את תפקידה, ושוב אין צורך בה. והן לשיטת התולדות יצחק, ש'בחירה' תהיה בשלימות, בין טוב ליותר טוב. ובין כך ובין כך, לא יהיה צורך ב'יראה', ולהזהר מן הרע, אלא כל העסק יהיה אך ורק בטוב.

ונציין עוד אשר עסק רבינו אודות ה'בחירה' בימות המשיח, לעיל מאמר א (נמנהדוסינו אות ט), ואשר הארכנו טובא שם בהערות בציון המקורות בענין. ושיטת רבינו שם, בחילוקי הזמנים בימות המשיח ועולם הבא. עיין שם, ואכמ"ל.

לג במקורות הקודמים הובא שלעתידי לבא יהיה שלימות התיקון וביטול הבחירה. רבינו מוסיף כעת סמך על 'תכלית השלימות דיראת שמים' דייקא, וביטול הבחירה שנובע מזה (נחש הערות הנאות). [ויצוין עוד, שאודות מלך המשיח עצמו, אכן מובא בהדגשה ענין 'יראת ה' שבו. כדכתיב (שפי' יא, א-ב) "ויצא חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה. ונחה עליו רוח ה'... רוח דעת ויראת ה'. והריחו ביראת ה'..."].

לד בגמ' מתואר שם את לימודי הזכות שיבקש יצחק אבינו על בני ישראל לעתיד לבא. ובסיום הדברים מובא "ומחוי להו יצחק הקדוש ברוך הוא בעינייהו" - שיצחק אבינו יראה להם על הקב"ה בעיניהם. ומבאר רבינו דענין 'ראיה בעיניים', הכוונה ליראת שמים - הנובע מראיית הקב"ה לגד עיניו.

מהר"ל (נחש שפאל פיג) "ואמר 'כי מחוי יצחק להקב"ה אל ישראל בעינייהו'. ודבר זה תבין ממה שאמרנו, כי יצחק מסר נפשו אל השם יתברך, ואינו נפרד מן השם יתברך, לכך יצחק הוא מחוי השם יתברך אל ישראל בעינייהו, כי יש ליצחק דביקות אל השם יתברך, והוא עמו יתברך לגמרי". ובדברי רבינו (מחשבות סיון ט) "... שזהו מדריגת הראייה שאדם רואה העומד נכחו, והוא דרגא דיצחק דמחוי להו הקדוש ברוך הוא בעינייהו, שזהו על ידי העבודה וזכה לראות הנוכח דרגא דשויתי ה' לגדי תמיד. (פרי זדיק מנא' יוס כפורים, ד) "כי מי שידוע ברור שהוא עומד תמיד לפני מלך מלכי המלכים תפול עליו אימה ופחד עד שאין באופן לכנוס שום תאוה בלב, וזהו מבחינת יראה האמיתית שהוא בחינת מדת יצחק, וכאמרם ז"ל 'ומחוי להו יצחק לקודשא בריך הוא בעיניהו'".

יצחק אבינו ע"ה שלימות היראה – ע"י שהקב"ה תמיד לנגד עיניו
שהוא דרגא דיצחק שהגיע לשלימות היראה, על ידי ראיית ה' יתברך נוכח
עיניו. ומי שעומד לפני המלך על כרחך הפחד עליו ואי אפשר שלא יתיירא, כמו שכתב
בהגה דריש אורח חיים^ל, ובטל הבחירה ממנו^ל.

הקב"ה ייחד שמו על יצחק אבינו - שבטל ממנו הבחירה ע"י ירא"ש ולא ראה דבר זולת הקב"ה ועל כן ייחד הקדוש ברוך הוא שמו על יצחק בחייו (מדרש מנחם מולדות ז). ומזה היה גם כן כהיון עיניו מחיזו דעולם הזה, על ידי גילוי שכינה לעיניו (נראים כזה

❀ ❀ ❀ מקורות וביאורים ❀ ❀ ❀

[ובסגנון אחר, על הקשר בין 'ראיה' בעיניים, ל'יראה' (מונח רבות בספרי החסידות). תולדות 'עקב יוסף' (מסמך ד"ה פ"ך ג'ל"ד)] "והנה תיבות **יראה וראיה** **אותיות דדין כמו דדין**, כי מי שיש לו ראיה לראות בעין שכלו רוממותו יתברך, אז יש לו יראה. מה שאין כן סומא החשוב כמת (מדרש סד:), אין לו ראיה, לכך אין לו יראה". דגל מחנה אפרים (גלגל ד"ה ו"ש ע"ד) והנה **יראה הוא אותיות ראיה** היינו כשרואה גדולות הבורא ברוך הוא, מזה יגיע אליו היראה והבושה מפני ה' יתברך"].

רלה ראה לעיל (סוף אות ט) ובהערות שם.

וְלֹא לְשׁוֹן הַרְמִיא "שׁוּיֵתִי ה'" לַנְּגִיד תַּמִּיד (תְּהִלִּים טז, ט), הוּא כָּלֵל גְּדוֹל בְּתוֹרָה וּבַמַּעֲלֹת הַצִּדִּיקִים אֲשֶׁר הוֹלְכִים לִפְנֵי הָאֱלֹהִים, כִּי אֵין יֹשִׁיבַת הָאָדָם וְתַנּוּעוֹתָיו וְעַסְקוֹ הוּא לְבָדוּ בְּבִיתוֹ, כִּשְׁיִבְתּוֹ וְתַנּוּעוֹתָיו וְעַסְקוֹ הוּא לִפְנֵי מֶלֶךְ גְּדוֹל, וְלֹא דְבוּר וְהִרְחַבַת פִּי כִרְצוֹנוֹ הוּא עִם אֲנָשִׁי בֵּיתוֹ וְקִרְבּוֹ, כְּדִבּוּר בַּמּוֹשֵׁב הַמֶּלֶךְ. כֹּל שֶׁכֵּן כְּשִׁישִׁים הָאָדָם אֵל לְבוֹ שֶׁהַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֲשֶׁר מֵלֵא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ, עוֹמֵד עָלָיו וְרוֹאֵה בַּמַּעֲשִׂי, כְּמוֹ שְׁנֹאמַר 'אִם יִסְתֵּר אִישׁ בַּמִּסְתָּרִים וְאִנִּי לֹא אֶרְאֶנּוּ נָאם ה'' (וַיִּמְשֵׁל כָּז, כד), מִיֵּד יִגִּיעַ אֵלָיו הִירָאָה וְהַחֲנֻעָה בַּפֶּחַד הַשִּׁי"ת וּבּוֹשֶׁתוֹ מִמֶּנּוּ תַּמִּיד (מִזְרָה נְבוֹסִים ח"ג פ' נב)."

ילז כלומר דע"י גודל ההכרה שהקב"ה נגד עיניו, שוב בטל הבחירה, שכיצד יעבור אדם על רצון הקב"ה - כאשר הקב"ה לפניו. וכל ענין ה'בחירה' נובע ע"י התעלמות מהקב"ה - ומחסרת פניו.

ראה עקדת יצחק (גם, שער די; נציאור ציטול הבחירה לעמיד, שטענע מהתגלות כבודו)... ממראה עיניהם אשר יראו מהפלגת הנסים והנפלאות וחזרת השם ית' אור פניו אליהם... יוטבע טבע אמונה ויראה בלבם, בשיעור שלא יאשר להם שום אפשרות אל הכרעת רוע הבחירה, וכאלו בטל מהם יצר הרע...". הרמח"ל (דעת פשוטת, מ; נציאור מטרת ה'הסתר פנים' לאפשר את הבחירה. ולעמיד יעטל הבחירה ציטוט ההסתר) "הכוונה התכליתית בהסתר הזה אינה להיות נסתר, אלא אדרבה ליגלות אחר כך... שהסתר אותם מן האדם בתחלת יצירתו כי הנה על כן לעמל נברא, בהיות היצר רע שולט בו... אלא שבהיות הכוונה בהסתר פנים שזכרנו, רק כי יחזור ויגלה אותם וישוב ירחמנו. הנה אפילו הבחירה הזאת שהוא מניח לנו עתה, ותמיד הדבר תלוי ועומד אם להטיב ואם להרע ח"ו לפי רוב המעשה, אין סופה להתקיים כך, ... ואחר יחדש עולמו להיות בני האדם ... נפשטים מן החומר הגס הזה, ומן התולדות הרעות שלו, הן הם יצר הרע וכל הנמשך ממנו...".

וזהו שמבאר רבינו, שכמו שאצל יצחק מצאנו שבטל ממנו יצר הרע, ובטל הבחירה בגלל גדול היראה. כן גם לעתיד לבא, שנאמר לגבי ישראל שיבטל מהם יצר הרע ויבטל הבחירה - וכנ"ל, היינו מחמת גדול היראה. וזהו המבואר שתכלית הכל הוא לבוא ליראה.

ולח בגלל שהיה בשלימות היראה (כ"ל), ובגין כך בטל ממנו הבחירה ויצר הרע.

רלט "אמר רבי שמעון בן יוחאי, אין הקדוש ברוך הוא מיחד שמו על הצדיקים בחייהן אלא לאחר מיתתן... כל כך למה שאין הקדוש ברוך הוא מאמין בהן שלא יטעה אותן היצר הרע... והרי מצינו שיחד הקדוש ברוך הוא שמו על יצחק הצדיק בחייו שכן הוא אומר ליעקב (בראשית כז, יג) 'אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק' ... רבי ברכיה אמר הוואיל ונתייסם בעיניו, **כאלו הוא מת לפי שהיה גנוז לתוך הבית, ויצר הרע פסק הימנו**".

י"מ הבטוי על פי דברי הוזה"ק (ויקטל י"א): אודות תיקוני השמדה בבואה לגן עדן "לבתר דיתבא בגנתא דעדן דלתתא, כל ההוא זמנא דיתבא ועד כען לא אתפרשת מאינון מלין דחיוז דהאי **עלמא** מכל וכל, וכד סלקין לה לעילא אצטריך לאתפרשא **מכל חיוז ומכל מלין דלתתא** ואעברו לה בדהוא נהר די נור כדין נשמתא אתלבנת ביה מכל וכל". (לשאר שיטתא בגן עדן התחמו, כל אלוו וזון ועד עמא לא נפדיה מאותו דגריס מלאות של עולם היה מכל מכל, וכאשר מעלו אותה לנמלה, נצריה להפיד מכל מלאות וכל הדברים שלמטה, ומעניין אותה באותו נהר של אש, ואז הנשמה מתלבנת מכל וכל). ואף כאן מפרש רבינו ש'כדין עינים' היו ממראות עולם הזה, והוא מעלה ודרגה של התעלות.

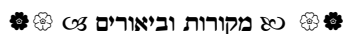
רמא לשון המדרש (צ"ר) "ותבהין עיניו מראות" (בראשית כ, ה), ... 'מראות' - מכח אותה הראיה שבשעה שעקד אברהם אבינו את יצחק בנו על גבי המזבח תלה עיניו במרום והביט בשכינה ... כיון שהזקין כהו עיניו". (צ"ר) "אמר לו משה (לנחם), אני נתעליתי יותר ממך, שאתה ראית פני השכינה וכהו עיניך, מנין דכתיב 'יהי כי זקן יצחק ותכהינה עיניו מראות', מהו 'מראות' - מראות בשכינה".

והנה לפי פשוטו הוא נדרש כעין היזק שנגרם ליצחק אבינו בגין ראותו השכינה. אכן רבינו מפרשו על דרך החיוב. שכן ענין 'כהיון עינים' הוא שבטל ממנו יצר הרע וכח הבחירה וכו'". וכיצד זכה לדרגא זו, ע"י 'ראות בשכינה', שהכיר וראה את השכינה עומדת לנגדו, או זכה ליראה מופלגת כל כך עד כדי ביטול הבחירה ויצר הרע.

סה, ו; דברים רצה יא, ג), כמו שאמרו (הגדה של פסח) "ובמורא גדול" (דברים כו, ט) זה גילוי שכינה"י, ורואה ד'אין עוד מלבדו"י (דברים ז, לה), ואין רואה כלל שום דבר זולתו.

יצחק אבינו ע"ה היה נקי מחטא ולא השיג דרגת יבעלי תשובה אבליד הוא היה נקי לגמרי מכל חטא מימיו. ולא כל אחד זוכה – דאין אדם צדיק בארץ וגו' (קהל ז, ט). ועל זה אמרו (ראש השנה יז). 'ה' ה'" (שמות לז, ו) – אני הוא קודם שיחטא, ואני ה' אחר שיחטא וישוב. ואור זה של בעל תשובה שאחר החטא לא יכל יצחק להשיג, מאחר שהוא היה צדיק גמור ולא טעם זה מימיו, ובמקום שבעלי תשובה וכו' (נרכות לד:) כנזכר לעיל (אות ו).

יצחק אבינו ע"ה טעה בעשו שאף הוא בדרגת בעל תשובה ופנימיותו טוב ועל כן היה טועה בעשו, שהיה חושב שגיע למדרגת בעל תשובה"י. אבל כשבא עשו באותן בגדים לא היה מריח בהם כלום, מאחר שבו לא היה שום ריח של

ריח ונראה שרבינו מפרשו, שלכן היה מידתו של יצחק אבינו 'יראה' - 'מורא גדול', בגלל 'גלוי שכינה'. וענינו שהשכינה תמיד לנגד עיניו.

רימג לשון הפסוק "אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלהים, אין עוד מלבדו". הרי ד'ראיה' שה' הוא האלקים, הוא ההכרה ש'אין עוד מלבדו'. ובמילא אין רואים שום דבר זולתו. וזהו ענין 'כהיון עינים' - שאינו רואה כלום מעולם הזה, מחמת ראיית השכינה.

רימד רבינו בא לבאר כעת ההבדל בין שלימות היראה שמצאנו אצל יצחק - שהוא מידת 'צדיקים גמורים', ובין שלימות היראה שנאמר אצל כל ישראל [שהוא התכלית המקוה וכו'] - שהוא מידת 'בעלי תשובה'. רימה לשון הפסוק "כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא".

רימו ראה בית אלוקים למבי"ט (שער המעשה פרק 6 ד"ה ואפשר עוד) "אני הוא קודם שיחטא אדם - כי מקודם שיחטא אדם מסכים האל יתברך להעביר חטאותיו כשישוב, על דרך משא"ל (כ"ד פ' 6) כי תשובה קדמה לעולם, כי מקודם בריאת עולם הסכים האל יתברך לעבור על החטאים ששבו עליהם, כדכתיב (תהלים 3) בטרם הרים יולדו ותחולל ארץ ותבל וגו' תשב אנוש עד דכא, שאם לא היה מסכים מקודם לקבל תשובת החוטאים, היה בריאת העולם לבטלה, כי לא ימלט אחד מן הברואים לחטוא, ולזה אמרו אני הוא קודם שיחטא...".

רימי כלומר, דענין בעל תשובה הוא שמהפך הרע לטוב וכו". ואילו היה יצחק בדרגה זו דבעלי תשובה, היה מבחין ההבדל, בין היכי דהטוב הוא בעצם והרע הוא כסוי ולבוש, שאז אכן מועיל תשובה והרע מתהפך לטוב. ובין היכי דהרע הוא בעצם והטוב רק כסוי ולבוש, שאז אין מועיל תשובה. אבל כיון שיצחק לא היה לו שייכות עם הרע כלל, לא השיג זה עצמו, ולא ידע להבחין בחילוק זה, לכן חשב שאף עשו יוכל להגיע לתשובה...

ונרחיב מעט. מובא בבני יששכר (תשי"ז, 3) הטעם הא דאיתא בחז"ל דתשובה מועלת רק לישראל ולא לאומות העולם [המחזיק חזקוני ד, ועוד] "... עושה תשובה נושא לו פנים, יכול לכל תלמוד לומר 'אליך' - ולא לאומה מאומות העולם", הוא מפני שאומות העולם הרע אצלם ב'עצם', ולכן לא מועיל תשובה, משא"כ ישראל שהם טובים ב'עצם', והרע אצלם רק במקרה, ולכן אין מועיל להם תשובה.

ויסוד הדברים הוא על פי המובא בספרי מהר"ל בכמה מקומות וצירופם יחד (כפי שכתב הנצי"ט). ראה כגון (מצינו עולם נמי המעשה פ"ד) "דע כי כל חטא הוא מקרה לאדם, ומי שהוא בעצמו צדיק כמו ישראל וכן דוד... לכך אין ראוי החטא שהוא במקרה יקרה... ולפיכך אף על גב שהיה החטא במקרה מוכנים היו אל התשובה, אשר התשובה ג"כ אינה דבר במקרה...". וכן (נדרים ה' פ"ח) "כי ישראל מעלתם שהם נבדלים מן הפחיתות לגמרי, והחטא שמקבלים אין זה רק מקרה... כיון שבעצם הם טהורים ואין החטא להם בעצם והוא דבר מקרה". וכן (נדרים פ"ח) "כי ישראל מעשים שעושים בידיהם - מצד היצר הרע... אבל עצמם הם טהורים, רק שהיצר הרע מתגרה בהם... שהמקרה יש שינוי לו ואילו דביקות ישראל בו יתברך - ענין זה דבר עצם כמו שהתבאר, ואין זה שבמקרה מבטל דבר שבעצם. וכן מה שהרחיק האומות הוא דבר עצמי, וזה מפני שבעצם אינם ראויים לזה הדביקות... ואם ימצא טוב בהם - הוא במקרה". ועוד רבים.

והעולה ממהלך רבינו כעת, שהבחנה זו - שענין התשובה שזהו היפוך הרע לטוב - שייך רק למי שטוב בעצם, השגה זו שייכת לבעלי תשובה. אבל יצחק אבינו, שהיה צדיק גמור ולא היה לא שום שייכות לרע כלל, לא הבחין חילוק זה. ולכן טעה לחשוב שאף חלק הרע שבעשו יוכל להפך לטוב ע"י תשובה.

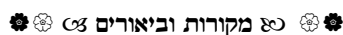
ומהמשך דברי רבינו, משמע שאף יצחק ידע את החילוק האמור שרק דבר שמהותו טוב יוכל לתשובה, וטעותו היתה שאף עשו בכלל זה.

קדושה ריח. וכשבא יעקב לבוש בהם הריח ריח בגדיו^א, דבו יש אור זה ד' לא ידח ממנו נדח^ב (שמואל ז' יד, יז).

ואז אמר ראה ריח וגו' (נחלשית כו, כז), ולשון ראה כמדבר לאחר – היינו לה' יתברך^א (ראה זוה"ק מולדות קמנ:), שאמר לו ראה שלא טעיתי שיש ריח טוב בהפנימיות גם בבגדים ואחר החטא. אבל הוא טעה בזה שדימה שהוא עשו. ודבר זה לא היה אפשר לו לעמוד עליו בשלימות, מאחר שאינו ממדריגתו והשגתו.

תכלית עסק עוה"ז להגיע לשלימות היראה שבתשובה שלאחר החטא וכלי עסק עולם הזה הוא להגיע לאור זה – שלאחר החטא, כשישוב.

דוד המע"ה שהקים עולה של תשובה – התחלת אור של משיח דמורח ודאין דוד המלך ע"הי"י, שהוא התחלת אור המשיח^א (ראה מהלל קלנ, יז), הוא הגבר

רמ"ח רבינו בא לבאר. דלפי פשוט הדרשה, שיצחק אבינו הריח את בגדי עשו החמודות – שהם בגדי אדם הראשון מגן עדן – ועל כן הריח ריח גן עדן (ראה לעיל אות ז' ונזכרים המונחים שם). דלכאורה יש להתבונן מדוע א"כ הריח יצחק את הריח דוקא שיעקב אבינו לבשם, הלא עשו היה רגיל ללבשן כששירת את יצחק אביו (עין לעיל שם), ומעולם לא הרגיש בהם את ריח גן עדן (דאילו היה מרגיש תמיד, לא היה מפליא זאת כעת). ועל כרחק שענין ריח גן עדן שהיה בבגדים אלו, הוא דייקא אצל יעקב שפנימיותו ומדותו טוב, ועירוב הרע שבו – ריח בוגדיו – הוא רק בחיצוניות (מבואר לעיל שם). משא"כ אצל עשו, שהיה פנימיותו ומדותו רע, לא היה בבגדים שום הרגשת ריח גן עדן.

רמ"ט כלומר דדרשו חז"ל (ראה לעיל אות ז' ונזכרים) שהכוונה ל'ריח בוגדיו', שאף הרשעים שבישראל פנימיותם טוב. ורק עי"כ הריח את ריח גן עדן שבבגדים.

י"ג לשון הפסוק "כי מות נמות, וכמים הנגרים ארצה אשר לא יאספו, ולא ישא אלהים נפש, וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח". ובספרי המקובלים הקדמונים פרשו סוד הענין, שאף לאחר מיתת האדם אין הדבר מופסד בהחלט, אלא הקב"ה חושב מחשבות לבל ידח ממנו ידח, ועל כן כל נשמה מישראל סופה לבוא לתיקונה. ואם לא תיקנה עצמה כעת, סופה לחזור שוב בגלגול ועיבור וכיוצ"ב, עד שלבסוף תבוא לתיקונה. ומודגש הדבר בדבריהם שזהו דוקא בנפש ישראל דייקא.

ראה כגון רמב"ן (דברים יז, ב) "ולפי דעתי כי טעם 'עם קדוש' הבטחה בקיום הנפשות לפני יתברך, יאמר אחרי שאתה עם קדוש וסגלת ה' ולא ישא אלהים נפש וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח, אין ראוי לכם להתגודד ולהקרח על נפש ואפילו ימות בנוער". ריקאנטי (שם) "בנים אתם לוי' אלהיכם וגו' כי עם קדוש אתה וגו'. כבר רמזתי לך סוד 'חשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח', ועל כן אין לאדם להתגודד ולהקרח אף כי להתאבל יותר מדאי, כי יש לו לדעת כי קיומו בעולם, והמתאבל יותר מדאי, נראה כאילו מוציא עצמו ועצם המת מכלל ההבטחה הנזכרת. ואמר בנים אתם לוי'..."

מהר"ח^א (ספר הגלגולים ח"א פ"ב) "... שהנשמה של ישראל הקדושה, שגם אשר תחטא ותלך אל הקליפה, לא ידח ממנו נדח, אפילו ניצוץ קטן של הקדושה...". עמק המלך (שער ה' פ"ב) "... על אלה נאמר, 'רחוק מרשעים ישועה' (מסילת קים, קס), ועל כל פנים ישועה יש להם לזמן רחוק, שנאמר 'רחוק ולקרוב אמר יי' ורפאתיו' (ישעיה נז, יט), 'לבלתי ידח ממנו נדח', ועל סוד זה אמרו רז"ל, 'כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר ועמך כולם צדיקים' (סנהדרין ז, ב), זה יתקן עצמו אחר כמה שנים, וזה אחר זמן מועט, וסופם להמנות עם כת הצדיקים..."

י"ג כלומר דבפסוק איתא "... וירח את ריח בגדיו ויברכהו, ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה'". ותמהו המפרשים 'ויאמר ראה וגו' – למי אמר זאת? וביארו באופנים שונים [ראה כגון הראב"ע – 'דבור עם הלב'. רד"ק – 'כן דרך הלשון לומר לשון הצווי שלא לאדם מיוחד אלא למי שיהיה, והוא על דרך מליצה'. ספורנו – 'אתה בני ראה והתבונן'. ועוד].

ברם בזה"ק בארו "ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו יי', ויאמר' מלה סתים הוא. אית דאמרי שכינתא הות (היינו שכינתא אמרה לתקן, ראה רמ"ב, כי יש לו ריח גן עדן ולאוי שפנימיותו – חיד"ש נטורי ארת), ואית דאמרי יצחק הוה (שילמק אמר לטקס, ראה מוה"מ המלך, רמ"ב כ"ח ע"ה ולאוי לנכס... – שם)".

ורבינו מבארו לפי מהלך השני של הזוה"ק, אלא שלפי דרכו מפרשו שיצחק התכוון בזה על עשו.

י"ג רבינו חזר כעת לריש דבריו, תכלית הכל הוא לבוא לשלימות היראה. אלא דעד הנה ביאר מדריגת יצחק אבינו, דהיה שלימות היראה דצדיק גמור, וזה אינו מידת כל אדם. אלא תכלית כל הבריאה הוא להגיע לשלמות היראה ד'בעל תשובה' שמהפך הכל לטוב. ואז יזכו ל'כתנת אור' ולשלימות ה'ריח', וכנ"ל (אות ט).

י"ג כלומר שלכן 'משיח' – הוא תכלית שלימות התיקון, ובבחינת 'בעל תשובה' – שזהו מידתו של 'דוד', הוא מושלם

שהקים עולה של תשובה (מועד קטן טז:). ומשיח יהיה הסוף, ותכלית השלימות, שיתוקן כל העולמים כולו על ידו. ועל כן הוא יזכה לשלימות הריח המזרח וְדִאֲיִינִים (סנהדרין ג:).

בשבת נתגלה הריח דלעתיד - וזה ההדס דשבת ומוצא"ש

✻ ✻ ✻ מקורות וביאורים ✻ ✻ ✻

במידת ה'ריח'.

רבי לשון הפסוק "שם אצמיח קרן לדוד, ערכתי נר למשיחי". וברד"ק "ואמר זה הפסוק על משיח העתיד... וכן נאמר עליו (יחזקאל כג, ט) 'והקמתי לדוד צמח צדיק', ואמר עליו (סג ל, ט) 'בימים ההם ובעת ההיא אצמיח לדוד צמח צדקה'... 'ערכתי נר למשיחי' - כמו שאמר (מלכים א' יח, טז): 'למען היות ניר לדוד עבדי', כי המלך כמו הנר מאיר לעם".

רבי לשון הגמ' "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מאי דכתיב (שמואל ב' כג, ה) 'נאם דוד בן ישי, ונאם הגבר הקם ע'ל' - נאם דוד בן ישי, שהקים עולה של תשובה". ופירש"י "שהוא שב תחלה, ונתן דרך לשבים, כדאמרין בפרק קמא דעבודה זרה (ד:): 'ולא דוד ראוי לאותו מעשה, אלא שאם חטא יחיד - אומרים לו, כלך אצל דוד', שמחל לו הקדוש ברוך הוא אותו עון, אף אתה - חזור בתשובה". [וענין תשובה מיוחס גם למשיח (שיר השירים נה א, ג) "...זה מלך המשיח שעתיד להדריך כל באי העולם בתשובה לפני הקדוש ברוך הוא"].

רבי רבינו בחיי (נחלשית א, ב) "כי תכלית כוונת הבריאה הוא לימות המשיח, וזהו תחלת המחשבה סוף המעשה". ספר העיקרים (מאמר ד, פ"ג) "... יקיים החסד הזה שנשבע לדוד שיבוא המשיח, כדי שעל ידו ישלם המין האנושי וישיג תכליתו... כי התכלית הזו אי אפשר שיושג אלא בביאת המשיח, כי אז יהפוך השם יתברך אל עמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה' ולעבדו שכם אחד (נפיה ג, ט) ",

מהר"ל (נחל הגולה נחל החמשי) "אך פעולתו את העולם היה לתכלית מכוון. כי הפועל אשר יפעל ללא תכלית מכוון, אין ראוי שיקרא פועל, כיון שהוא פועל ללא תכלית. והתכלית אשר כיון השם יתברך בבריאת עולם... נמצא כי התכלית בבריאת עולמו - לכבודו. ומפני שהתכלית אשר ברא הוא יתברך העולם הוא לכבודו, ומעתה אי אפשר לומר שיהיה אשר בו הרצון השם יתברך רק זמן המשיח, כי אז נאמר (מנחם יח, ט) 'והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד', ולא כמו שהוא עתה. ... וכן אמר רבי יוחנן בפרק חלק (סנהדרין נח, ט) לא אברא עלמא אלא למשיח, והיינו כמו שאמרנו. ומאחר שהיה מכוון אל תכלית זה בתחלת הבריאה, מוכרח לומר שבתחילת הבריאה היה בורא העולם על ענין זה, שהוא מוכן העולם אליו בסוף שיהיה משיח יוצא לפועל. שכל פועל בתחלת פעלו הוא מביט איך יגיע פעלו אל התכלית. לכך אי אפשר לומר רק שהוא פועל בתחלת פעלו כדי שיבא אל התכלית".

רבי לשון הפסוק (ישעיה נב, יג) "הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד". ובחז"ל (משנחם יחן פולח, ט) "...זהו מלך המשיח... שהוא גדול מן האבות, שנאמר 'הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד', 'ירום' - מן אברהם, 'ונשא' - מן משה, 'וגבה' - ממלאכי השרת". ובמהר"ל (נחל ישראל פ"ח) "ופירוש זה, המשיח יהיה גדול מכל העולם. ומפני כי אברהם היה התחלת העולם... ומשה היה כאשר היה עיקר העולם בפעל... והמלאכים הם בפני עצמם שהם בעליונים. והמשיח, שהוא השלמת העולם, 'ירום וגבה ונישא', והוא כמו התכלית כאשר הוא השלמה, והתכלית הוא על הכל, כי הכל נמשך אל התכלית. ולכך אמר 'ירום וגבה ונישא', זה המשיח".

רבי רמב"ם (מלכים פ"א ה"ד) "... לישר דרך למלך המשיח, ולתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד. שנאמר (נפיה ג, ט) 'כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה' ולעבדו שכם אחד'". רבינו בחיי (כד הקמח, יחוד השם) "... אבל לימות המשיח יאבדו כמה מן המלכיות וישובו כל האמונות לאמונה אחת, ויהיה העולם מתוקן במלכות שדי, ויסקימו כולם לעבודת השם יתברך בלבד לקרא כלם בשם ה' ולעבדו שכם אחד ואז יתפרסם יחודו של אלהינו בפי כל האומות, והוא שהבטיח הנביא לעתיד ואמר (נחמיה יח, ט) 'והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד'. שלה"ק (פולחן אדם, בית דוד קמח, רס) "בשיבא משיח צדקנו יוחזר העולם לתקונו ויהיה נצחי".

ועל פי סודם של דברים, שעל ידי משיח בן דוד יתוקן חטא אדם הראשון, ויחזור כל העולם כולו לתיקונו הראשון, ואכמ"ל.

רבי לשון הגמ' "... משיח - דכתיב (ישעיה יח, ג) 'ונחזה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה' וגו'', וכתב (סג, א) 'והריחו ביראת ה'...' רבא אמר דמורח ודאין (שמריה נחלש ופוט וידע מי המייצ' רש"י), דכתיב (סג) 'ולא למראה עיניו ישפוט' (ולא למשמע אזניו ויסק, ואפילו הכי - רש"י) ושפט בצדק דלים (ענין על ידי רחמי - רש"י) והוכיח במישור לענין ארץ".

ובתורת חיים (סג) "לפי שכל מצוה יש לה ריח טוב, וכל העושה מצוה אחת נשמתו קולטת הריח הטוב ההוא כדאיתא ... רבי זירא אמר מהכא 'זירח את ריח בגדיו אל תיקרי בגדיו', אלא בוגדיו, פי' שאפילו הבוגדים מלאים מצות ויש להן ריח טוב ... וכתב נמי וריח שלמותיך כריח לבנון והוא רמו לשמלות רוחניות שעושין לאדם במעשיו הטובים בההוא עלמא כדאיתא בספר הזוהר ... ולפי שאותו הריח הוא דק ורוחני מאוד ובא מדבר רוחני לכך אינו נגש לרוח הריח בההוא עלמא כי אם בעולם הרוחני בגן עדן אז הנשמה טהורה ונהנית מאותו הריח ומתלבשת בו. והיינו דקאמר רבא דבן דוד מורח ודאין לפי שמקום מנוחתו בגן עדן הוא ... וכיון שנשמתו זכה וטהורה כל כך... לכך גם אחר שיבא בהאי עלמא וישפוט בין איש לרעהו יבחין בין צדיק לרשע על ידי הריח שיריח בהן שהזכאי יריח והחייב יסריח".

בעוה"ז אפשר לזכות מעין השלימות דעוה"ב - בשבת

[י] ובעולם הזה, אדם יוכל לזכות מעין זה - בשבת.

מדאני אסא - הריח דקדושת השבת

ועל זה הוא המדאני אסא שאמרו בפרק במה מדליקין^{סג} (שנא לג:), אחד נגד 'זכור' (שמות כ, ח) ואחד נגד 'שמור' (דברים ה, יג). שבהם הריח מקדושת השבת, הבא לאדם על ידי הזכירה והשמירה.

'ריח' - צדיקים שלא טעמו טעם חטא

כי הדסים נקראו הצדיקים, כמו שאמרו^{סד} (מגילה יג:; סנהדרין נג:). והיינו אותם שלא חטאו, כמו שאמרו (עירובין נא:): 'הדודאים נתנו ריח' (שיר השירים ז, יד) - אלו בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא.

ע"י החטא יש ריח רע - ורק בתיקון השלם ישוב לריח טוב

כי מהחטא בא הסרחון והיפך ריח טוב, כמו שאמרו^{סה} (שנא פח:). וגם כששב, כל

סג מקורות וביאורים

יס כלומר דאף שתיקון השלם, ושלמות ה'ריח' שבעקבותיו וכן"ל, יהיה רק לעתיד לבא. אולם אף בעולם הזה, בשבת שהיא 'מעין עולם הבא', יש מעין בחינה האמורה.

יסא של"ה הק' (מסכת שבת, נד מ"ה מ"א) "ראוי לכל סעודה, להיות תרי מדאני אסא להריח בהם, כדאיתא... (ראה הערה הנ"ל). וכן ראיתי המדקדקין נוהגין כן בתרי מדאני אסא, מאחר שמוזכר בגמרא^{סז}. שער הכוונות (ענין ליל שבת ד"ה ז) "... ואחר כך תקח בידך ב' אגודות הדס, וכמו שאמרו רז"ל במסכת שבת פרק במה מדליקין על ההוא גברא דרהיט ובידיה תרין מדאני אסא וראהו רשב"י ור"א בנו בצאתם מן המערה ואמרו חזי כמה ישראל זהירין במצות כו'. וקחם בין ב' ידיך ימנית ושמאלית ותחברם יחד, ותברך עליהם בורא עצי בשמים, ואח"כ תריח בהם". [ראה גם במדרש (ויקרא ד"ה כג, ו) "מה שושנה זו אינה אלא לריח... מה שושנה זו מתוקנת לשבתות וימים טובים". ובמחזור ויטרי (נ"ג) "... וריחני - בשמים לכבוד שבת. כאשר שנינו 'במה מענגו במאכל ומשתה'"].

[ויציין לדברי הבני יששכר (מאמר השננות ו, ו - ע"ש באריות אודות 'שננות אור' ו'עור' - הוצא צהרונות לעיל. וזהו המשך דבריו לאור האמור) "... הנה מצוה בשבת להריח בהדס כמו שכתב האר"ל, הוא נלמד מן הגמרא בעובדא דר' שמעון בן יוחאי ובנו כשיצאו מן המערה. הנה ארמונו לך על פי דברינו הנ"ל, הד"ס בגימטריא ס"ט, הוא מספר הנוסף ב'עור' על מספר 'אור', הנה תתבונן כאשר ניתקן במהרה בימינו ע"י התורה והשבת וישוב הכל לאור, הנה גם הנוסף יתן ריח טוב. דבר שהנשמה נהנה ממנו (נרכות נ"ג:), וכבר ידעת מסוד הריח דרגא דמשיח לעתיד, והריחו ביראת ד' (ישעיה י"א, ג)... הנה תתבונן בשבת קודש אנו עושים מן כתנות 'עור' - 'אור הדס', הבן הרמיזות האלה].

יסב לשון הגמ' אודות רשב"י ור' אלעזר בנו "... בהדי פניא דמעלי שבתא, חזו ההוא סבא דהוה נקיט תרי מדאני אסא, ורהיט בין השמשות. אמרו ליה: הני למה לך? - אמר להו, לכבוד שבת. ותיסגי לך בחד. - חד כנגד זכור, וחד כנגד שמור".

יסג כלומר דאילו הריח היה רק מרמז על הרגשת פנימיות קדושת השבת, הרי מספיק אחד, שהרי קדושת שבת אחת היא, ואפילו זכור ושמור נאמרו בדיבור אחד (שננות כ:), להורות על אחדות קדושת השבת (ראה לעיל ר"ש מאמר ד). אלא מכיון שריח טוב מורה על קדושת מצוות ומעשים טובים, וכפי שמבאר רבינו בהמשך שצדיקים הם בעלי ריח טוב, ואילו חטא הוא היפך ריח הטוב. ולכן יש שני הדסים להורות על הרגשת הקדושה משני המצוות - השמירה והזכירה.

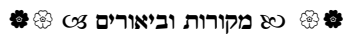
יסד לשון הגמ' (מגילה) "אסתר שמה, ולמה נקרא שמה הדסה - על שם הצדיקים שנקראו הדסים, וכן הוא אומר (נחמיה א, ח) 'והוא עמד בין ההדסים'". (סנהדרין) "... כיון שנסתכל בחנניה מישאל ועזריה - נתקראה דעתו שנאמר 'והוא עמד בין ההדסים אשר במצלה', ואין הדסים אלא צדיקים, שנאמר (אסתר ג, ו) 'ויהי אמן את הדסה'".

יסה לשון הגמ' "אמר עולא עלובה כלה מזנה בתוך חופתה (י"שלא), כשעמדו נסיון ועשו העגל - רש"י. אמר רב מרי ברה דבת שמואל, מאי קרא (שיר השירים א, יג) 'עד שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו' (ע"פ ריחו הטוב לאמרים - רש"י). אמר רב, ועדיין חביבותא היא גבן, דכתיב 'נתן ולא כתב' הסריח".

זמן שלא נתהפכו להיות 'כשלג ילבינו' (ישעיה א, יח) וכזכויות ממשרים (יומא פו:), אי אפשר להיות ריח טוב, ודי שסר הסרחון. ורק על לעתידים דרשו בעירובין שם לפני זה (כא-:), קרא ד'הודאים' גם על רשעים גמורים דלא אבד סברם, ואלו ואלו עתידים שיתנו ריח. ולא פליגי, רק מר דריש קרא אלעתיד, ומר על ההווה בעולם הזה.

ע"י קדושת שבת מעין ריח דעוה"ב לעתיד - ואף הבוגדים נותנים ריח ועל ידי קדושת שבת שמעין עולם הבא (נרכס מ:), יכולים להרגיש מעין הריח דלעתידים. והוא הריח בוגדים שבת הנ"ל.

הכנסת ריח ההדס לגופו - שבשבת יש לפנימיות ישראל ריח טוב וזהו הכנסת הריח דהדס לגופו, שהקולט הריח מאחר - הוא קולט מעין אותו

ר"י לשון הפסוק "לכו נא ונוכח יאמר ה', אם יהיו חטאיכם כשלג ילבינו..." ובאלישך שם "... ויהיה הענין מה שכתבנו למעלה ... שאמרו כי השב מאהבה יהיו לו זדונות זכויות. ובה ואמר, אם יהיו חטאיכם כשלג ילבינו, והוא כי ידבר על השבים מאהבה שמלבנים ונעשים זכויות". וראה צ"ח (רי"ב ב) "ונראה דשלש מדרגות בתשובה זו למעלה מזו, א' תשובה ע"י יסורים, וזו גרוע שבכולם... ומדרגה גבוהה מזה, שעושה תשובה מיראה... זדונות נעשו כשגגות... מדרגה שלישית הגבוהה שבכל מעלות בתשובה, שעושה תשובה, ובה זדונות נעשו לו זכויות, ותשובה כזו שאינו נשאר רושם חטא כלל אדרבה נעשו זכויות... ועל ג' תשובות הללו רמז הפייטן... ואח"כ מזכיר תשובה מאהבה, ובה זדונות נעשו זכויות... וזהו 'לכו נא ונוכח יאמר ה'', 'אמר הקדוש ברוך הוא הואיל ותליתם עצמכם בי, 'אם יהיו חטאיכם כשלג ילבינו' (שם פט:). תליתם בי דייקא, שע"י תשובה מאהבה ... ואז 'כשלג ילבינו' וזדונות עצמם יהיו זכויות".

ר"י לשון הגמ' "אמר ריש לקיש, גדולה תשובה, שזדונות נעשות לו כשגגות... איני, והאמר ריש לקיש גדולה תשובה שזדונות נעשות לו זכויות... - לא קשיא; כאן - מאהבה, כאן - מיראה".

ר"ס שערי תשובה (שער ב, ט) "והנה מדרגות רבות לתשובה, ולפי המדרגות יתקרב האדם אל הקדוש ברוך הוא. ואמנם לכל תשובה תמצא סליחה, אך לא תטהר הנפש טוהר שלם להיות העונות כלא היו, זולתי כאשר יטהר האדם את לבו ויכין את רוחו כאשר יתבאר... ובענין הבגד הצריך כבוס, כי המעט מן הכבוס יועיל בו להעביר הגעל ממנו, אך לפי רוב הכבוס יתלבן".

ר"ס ראה זוה"ק (פסוק רלג) אודות ישראל "...כל זמן דאינון אטימי לבא ולא פתחין בתיובתא, לא סלקין ריחא ולא אפיק לון מגו גובין (ממך הקולס = הגלות בין האומות), אבל כד פתחין בתיובתא, מיד סלקין ריחא, ויפיק לון מבין גובין". (רע"מ משפטים קכא). "... ובגין דא אתמר בישראל (שיר השירים ב, יג) 'התאנה חנטה פגיה' - אלן מארי מצות, 'הגפנים סמדר נתנו ריח' - כד פתחין בתיובתא, ומיד אתמר בישראל 'קומי לך רעיתי יפתי ולבי לך' מן גלותא".

ר"ע לשון הגמ' "אמר רב חסדא, דריש מרי בר מר, מאי דכתיב (ויחם מ) 'והנה שני דודאי תאנים מועדים לפני היכל ה' הדוד אחד תאנים טבות מאד כתאני הבכרות, והדוד אחד תאנים רעות מאד אשר לא תאכלנה מרע'. תאנים הטבות - אלו צדיקים גמורים, תאנים הרעות - אלו רשעים גמורים. ושמה תאמר אבד סברם ובטל סיכויים - תלמוד לומר (שיר השירים ג, יד) 'הודאים נתנו ריח', אלו ואלו עתידין שיתנו ריח".

רע"א היינו מאן דדריש 'הודאים' על אלו שלא טעמו טעם חטא, ומאן דדריש גם על רשעים גמורים.

רע"ב היינו דאף כאשר עדיין לא הגיע תיקון השלם, ובאופן זה הרי עדיין אין 'ריח טוב' וכנ"ל. מכל מקום שבת שהוא מעין עולם הבא, יש בו גם ענין ריח הטוב.

רע"ג כלומר, דלעיל (פסוק פאז ז ונהגות) הובא דרשת חז"ל ד'ריח בגדיו' - היינו 'ריח בוגדיו', היינו דאף פושעי ישראל יש להם ריח טוב, כיון שפנימיותם טוב (ע"פ). ולכאורה לאור האמור כעת שענין 'ריח טוב' ישנו רק בתיקון השלם שהכל יהפך לזכות, ועד אז אין הריח נמצא רק בצדיקים שלא טעמו טעם חטא. על זה מבאר רבינו, שהרי התבאר ד'בגדיו' הם בגדי אדם הראשון (פסוק פאז ז), שהם 'בגדי שבת' (פסוק פאז ז). והרי שבת הוא מעין עולם הבא - התיקון השלם, ולכן כבר הורגש בבגדים הריח הטוב של הבוגדים.

רע"ד כלומר, דלאור האמור, דענין ה'ריח' בשבת, הוא להורות על קדושת השבת/קדושת ישראל, שבאה לידי ביטוי ביום השבת שהוא מעין תיקון השלם, אי"כ הרי ישראל הם אלו שנותנים את הריח, ומהו הענין להריח ריח הדסים הבא מבחוץ. ע"כ מבאר רבינו, שענין הריח הוא שנכנס לתוכו הריח הבא מבחוץ, ונקלט אצלו כיון שיש בקרבו מעין אותו ריח. ועל בהרחת הדסים יש בכך להורות שיש לישראל ריח טוב.

[נראה לבאר כוונת רבינו. דשונה למשל ענין אכילה מן הריח. שכן אדם שאוכל, הרי המזון נכנס לקרבו מבלי שייכות האם יש לו הרגשת הטעם או לא, וגם אדם שמחמת איזה חולי אינו מרגיש שום טעם באכילתו, עדיין ישבע מן המזון

הריח בקרבנו.

הרחת בשמים במוצא"ש - להכניס קדושת שבת לקרבנו גם על ימות החול
וכן טעם שמריחים במוצאי שבת, לפני ברכת ההבדלה^(א) (נזכרת נא;; טו"ע א"ח
לז) - שעדיין יש מקדושת שבת^(ב), להכניס הריח מאותה קדושה בקרבנו גם על ימות
החול^(ג) (שער הכוונות סדר ליל שנת דרוש א; פרי עץ חיים שער השנה פכ"ד).

כל עניני עולם הזה כדמות העליונים - וריח שבעוה"ז לבוש לריח טוב מצדיקים וכנס"י
ומה שהאדם מריח וקולט ריח טוב בגשמי, יש בו כוונה ופעולה ממש גם כן
ברוחניות. כי כל עניני עולם הזה הם בדמות העליונים^(ד).

'שושנה בין החוחים' - כנס"י ושבת

וענין הריח שבעולם הזה, הוא לבוש גשמי לריח טוב העולה מצדיקים וכנסת
ישראל. הנמשלה מפני כן (שיר השירים ג, ג) לשושנה - שהוא דבר המריח ריח טוב^(ה) -
הנמצא בין החוחים (נאה זו"ק משא קפט: י"ב). כי כל עולם הזה הוא קוצים הסובבים

❁ ❁ ❁ מקורות וביאורים ❁ ❁ ❁

שנבלע בתוכו. ברם שונה מזה הריח, שכן ההנאה מן הריח מצריך שהאדם מצד עצמו יש לו הרגשה וחוש לריח זה. ואם
האדם תתרן, ואין מרגיש בריחות, אין לו שום הנאה מן הריח כלל. הרי שענין הריח הבא מבחוץ ונקלט באדם מעיד
בעצם שהאדם זה יש לו חוש והרגשה לריח זה.

והיסוד לדברי רבינו הוא לכאן בדברי חז"ל. שכן כאשר חז"ל מתארים, שענין 'טהרה' או 'שמירה מן החטא', מבטא
ריח טוב, פעמים זה מתואר שהאדם 'מרגיש' בחוש הריח ריח טוב. (נאה טו"ע מנ. 'טהרה יש ציך', והנאה נהגה לנעיל). ופעמים זה מתואר
שהאדם עצמו יש לו ריח טוב (כגון ענין נא: ה"ל 'הדודאים נמנו ריח'). ומזה מוכח שענינים שווה, הן 'הרגשת הריח' שבא מבחוץ, והן
הריח עצמו^(ו).

רעה נעתיק מתולעת יעקב (סוד מולאי שנת, והנאה נשלה" מסכת שנת מורה אור גט) ענין הבדלה (וכן יתבאר היטב ענין 'צגדי שנת', ו'עירוב טוב ורע'
שנעץ הדעת, שהנאה לעיל נדברי רבינו). "... ודע כי בשבתות וימים טובים מתלבש הקב"ה בפאת הטוב שבעץ הדעת, והם סוד בגדי
קודש. ובמוצאי שבת מתפשט מהם ומתלבש בקליפות הנזכרות להנהיג העולם. ולפי שהלבושים של שבת הם כדרך
'בריאה', ויכולים להתערב בהם אלה הקליפות, תקנו לנו להבדיל במוצאי שבת... אבל המאורות העליונים שהם בדרך
ה'אצילות', אין שום טומאה נוגעת שם ולא מתערבת עמהם. וזהו סוד ההבדלה, המבדיל בין קודש לחול, המאורות
העליונים - בגדי קודש, והתחתונים - חול. ובין אור לחושך, סוד המאורות העליונים - שהם האור הנעלם, והחושך - שהם
הקליפות. ובין ישראל לגויים, ישראל נטלו גוף האילן מקום קודש, והגויים טמאים דבוקים במקום טמא, והם הקליפות
הנזכרות וצריך להבדיל ביניהם. ובין יום השביעי - שהוא קודש, לששת ימי המעשה הנזכרים - שהם חול..."^(ז).

רעו כפי שנפסק להלכה (רמב"ם הל' שנת פ"ט ה"ו; טו"ע א"ח ל"ט, י) אין לעשות מלאכה במוצאי שבת, עד שיבדיל על הכוס
[ואפילו הבדיל בתפילה - עיי"ש]. [ראה הלכות קצובות (הלכות שנת א"ח ל"ט) "ואסור לעשות חפציו קודם שיבדיל, ואסור לעשות
מלאכה קודם הבדלה, כדי שתירש את השבת, כמי שנכנס אצל המלך יכנס ברשות, ויצא ברשות..."]^(ח).

רעו לשון שעה"כ "... ועתה בליל מוצאי שבת, בעת ברכת עצי בשמים, תקח שלשה הדסים הנזכרים בידך - הם לבדם,
ותריח בהם ... ותכוין להשאיר לך כח מן תוספת נר"ן שנתוספו לך בשבת. וזה נעשה לך עתה על ידי ג' הדסים האלו
והריחך בהם. וכבר נודע כי כל פעולות ליל מוצאי שבת הם כדי להשאיר חלק מן תוספת קדושת שבת לימי החול הבאים
..."^(ט).

רעה ראה זוה"ק (שמות כ) "אמר רבי שמעון, אוי להם לבריות שאינם משגיחים ואינם יודעים בשעה שעלה במחשבה
לפני הקדוש ב"ה לברא עולמו כל העולמות... עשה העולם הזה כנגד העולם של מעלה, וכל מה שיש למעלה כדוגמתו
למטה...". ריקאנטי (ויקרא י"ב, ג) "כבר הודעתך כי כל הנבראים התחתונים הם ענינים נגדיים ונאצלים מן העליונים, כל אחד
נאצל כחו מן המרכבה עליונה, עד שלא תמצא לעולם דבר למטה שאין ענין למעלה כנגדו, ואין לך דבר למעלה שלא ימצא
דוגמתו למטה כצל אצל המויצל, עד שאמר רז"ל כשימצאו ענין נפלא למעלה ישאלו מהו הרומו אליו למטה...". (שם דברים
ט, כ) "כי כל המעשה שאדם עושה למטה דוגמתו ממש נעשה למעלה חקוקין לפני השם יתעלה, הן לטוב הן להפך..."^(י).

רעט במדרש (ויקרא ד"ה ט, ו) "כשושנה בין החוחים" - מה שושנה זו אינה אלא לריח כך לא נבראו צדיקים אלא לגאולתן
של ישראל...". פסיקתא זוטרתא (שיר השירים ט"ז) "כשושנה בין החוחים" - מה השושנה הזאת אינה אלא לריח, כך ישראל לא
נבראו אלא לריח להלל לשם..."^(יא).

רפ לשון זוה"ק "פתח ואמר 'כשושנה בין החוחים' כן רעיתי בין הבנות', בעא קודשא בריך הוא למעבד לון לישראל

לשושנה. וזה בעולם ונפשי, וכן בשנה – ימי המעשה דחול סובבים לקדושת יום השבת יפג.

הקב"ה בביכול מריח בשבת הריח מבנס"י - שאז מסתכל בבריאה

ה' צלך – במעשה התחתונים מעורר למעלה

[יא] וידועי (ראה של"ה מולדות אדם, שער הגדול, טו) טעם 'ה' צלך' (מהליל קנא, ה), שהוא כמו הצל שעושה מה שהאדם עושה, ובאתערותא דלתתא אתער לעילא (זו"ק לך פת). – בכל הפעולות שהאדם עושה, והכל הולך אחר כוונת הלבית כידועי.

✻ ✻ ✻ מקורות וביאורים ✻ ✻ ✻

כגונא דלעילא, ולמהוי שושנה חדא בארעא כגונא עלאה. ושושנה דסלקא ריחא ואתבריר מכל שאר וורדין דעלמא לא הוי אלא ההיא דסלקא בין החוחים, ודא ארחא כדקא יאות. עיי"ש באריכות, דמעלת ישראל מתברר מתוך השיעבוד בין האומות במצרים.

ולענינו מפרשו רבינו על דרך האמור לעיל, דהכרת אור השבת הוא מתוך חשכות ימי החול דייקא. כן הוא גם ריח טוב שעולה מתוך כנסת ישראל, עולה מתוך הקוצים והחוחים הסובבים - ה'קליפות' המסבבות ומעיקות לקדושה.

רפא היינו בעולם, ריח טוב של השושנה עולה מבין החוחים הסובבים. וב'נפש' מעלת ישראל ניכרת מתוך האומות וה'קליפות' הסובבין, כך ב'שנה' קדושת השבת ניכרת מתוך חשכת ימי החול - שהם כ'קליפות' הסובבת קדושת השבת.

רפא מגלה עמוקות (פר' בהעלותך) "... זהו סוד שבעת ימי בראשית, כי שבת באמצע, ג' ימים חול לבתר שבתא, ג' ימי חול מקמא שבתא. רוא דמלה ג' קליפות הן סביב הקדושה, והרביעי נגה פעמים הוא קודש ופעמים הוא חול... לכן שבת הוא באמצע. ... ואהרן נתכוין שכל א' מן כל ז' ככבי לכת אל מול נר האמצע, שהוא סוד קדושת שבת."

רפא לשון השל"ה "ובמדרש (ספר וסו"ט משפטים מג.) '... כשם שאתה הווה עמי, כך אני הווה עמך. וכן אמר דוד (תהלים קנא, ה) 'ה' צלך על יד ימיניך, מהו 'ה' צלך, כצלך. מה צלך אם אתה משחק לו הוא משחק לך, ואם אתה בוכה לו הוא בוכה כנגדך... אף הקדוש ברוך הוא צלך, כשם שאתה הווה עמו, כך הוא הווה עמך, ע"כ... כי העליונים מתעוררים כפי התעוררות התחתונים... כפי הפעולות אשר יעוררו התחתונים, כפיהם יעוררו העליונים...". ובשם הבעש"ט (קדושם לוי למטה ד"ה נמדת כל הניצנים, ונעוד מקורות ד"ס) "וכמו ששמעתי מהבעל שם טוב על פסוק 'ה' צלך', כמו שהבעל חי עומד אצל הצל, הנה כפי תנועותיו כן מתנועע הצל, כן כביכול ברוך הוא וברוך שמו, כפי מעשים של אדם התחתון כמו כן עושה עמו מלעילא כביכול, דהיינו אם יתנהג אדם עם חבירו במדת החסד כן מתנהג עמו השם יתברך כביכול."

רפא לשון הזוה"ק - "... באתערותא דלתתא אשתכח אתערותא לעילא, דהא לא אתער לעילא עד דאתער לתתא". ומובא יסוד זה בזוה"ק פעמים רבות, שבפעולות התחתונים, מעוררים הנהגת העליונים. וכגון (לך טו): "המזכירים את יי' אל דמי לכם" (שם פג, ו) בגין לאתערא לתתא במה דישרי אתערותא דלעילא, וכן כיון דאתער בר נש אתערותא בקדמיתא כדין אתער אתערותא דלעילא. תא חזי, כיון דכתיב (נחשית יא, ב) 'ויצאו אתם מאור כשדים' וגו' מיד (שם יב, ב) 'ויאמר יי' אל אברם וגו'... ועוד רבים.

רפא תוספתא (ד"ה פ"ג ד"ה) "אין הכל הולך אלא אחר כונת הלב, שנאמר (תהלים י, יז) 'תכין לבם תקשיב אזניך', ואומר (משלי כ, טו) 'תנה בני לבך לי, ועיניך דרכי תצורנה'."

ובספר העיקרים (מאמר ג פ"ז) "כלל גדול יהיה בידך בעשית המצות שהכל הולך אחר כונת הלב, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין קו:) רחמנא לבא בעי. ולפי זה יש מי שעושה מצות הרבה ואינן עולות לו כלום, או בשעור שיספיקו להקנות השלמות האנושי ולא לחלק ממנו שיהיה מורגש. ויש עושה מצוה אחת תספיק יותר ממצות הרבה - כפי כונת העושה אותה לקנות חלק גדול מהשלמות...".

רפא חסד לאברהם (מעין ה, נהר טו) המגדיר הדרגות השונות בענין 'לשמה', ו'שלא לשמה'. 'הענין שהעבודה והיראה להקדוש ברוך הוא שלא לשמה, הוא העובד להקדוש ברוך הוא ומתרחק ממנה שירחקו התורה מפני שלא יחסר לו חייו וחיי אהביו ונכסיו וכיוצא ... אמנם יש שלא לשמה אחר קרוב להיות לשמה והוא שנשמר מכל מה שישנאהו בוראו, מפני יראת עונש עולם הבא ... ויש לשמה יותר פנימי מזה והוא מפני היות עונשו של חוטא לפני הקדוש ברוך הוא, ששכר עבירה עבירה בא לטמא מעט מטמאים אותו הרבה... אמנם יש שלמות יותר פנימי מזה והוא כשיבא לאדם דבר איסור יתרחק ממנו בהיותו מכוון כי במעשיו תלויים העולמות הדקים והם הספירות, וכמו שהוא מכניע יצרו כן גורם למעלה להכניע סטרא דשמאלא לפני הקדושה ... והענין ... בהיות אדם עושה הטוב והחסד הוא פותח רמ"ח שערים... והיינו עבודה לשמה. אמנם כאשר הכוונות לטובתו, אינו יכול להמשיך ... וכשהוא מייחד למעלה הוא פועל בספירות ממש כי כל מעשה הולך אחר הכוונה...".

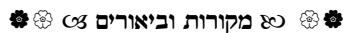
העולה מדבריו (נפיקא) דאכן בכל מעשה טוב והמנוע מרע פועל בעליונים. ברם כאשר כוונתו ראויה פועל ממש, ואילו כאשר אין כוונתו כראוי, אין פועל כראוי (עיי"ש נפיקא).

וכוונת רבינו לענינו. שחפץ לבאר שהרחת הבשמים במעשה האדם למטה - בשבת ובמוצא"ש - מעורר דוגמתו

כביכול הקב"ה מריח בליל שבת ובמוצא"ש – מריח טוב של כנס"י
וה' יתברך מריח גם כן בליל שבת הריח טוב של כנסת ישראל – שומרי
וזוכרי שבת – העולה לפניו. וכן במוצאי שבת קודם שנבדל קדושת השבת והתחלת
ימי החול, שיהיה נשאר ריח טוב גם בימי החול.

בעוה"ז עיקר הריח הטוב הוא בשבת – שאז יש הרגשת היראה
כי בעולם הזהי"ע עיקר העלאת הריח טוב מהתחוננים הוא רק בשבת, כמו
שלמטה אז הוא הרגשת הריח. כי אז גם כן הרגשת היראה הנופלת על האדם, כמו
שאמרו"ק (ירושלמי דמאי פ"ד ה"א) דאפילו עם הארץ אימת שבת עליו.

בשבת הקב"ה מסתכל בבדיאה – ואז חל היראה
כי אז ה' יתברך מסתכל בבדיאה – כמו שנאמר (נחשית א, לא) 'וירא אלהים
את כל [אשר עשה והנה טוב מאד], ויהי ערב [ויהי בקר יום השני] וגו'. שעל ידי
הסתכלות ה' יתברך בנבראים שב הכל להיות 'טוב מאוד' יצד, והתחיל האור דשבת.

למעלה. ברם הדבר תלוי בכוונת הפועל.

רפ"ז כפי שמובא בפסוקי שיר השירים, שהקב"ה משתבח בכיכול, על ריח הבשמים העולה מישראל. וכגון (שיר השירים ד, יב-יג)
(י) "גן נעול אחתי כלה, גל נעול מעין חתום. שלחך פרדס רמונים עם פרי מגדים, כפרים עם נרדים. נרד וכרכם קנה וקנמון
עם כל עצי לבונה, מר ואהליות עם כל ראשי בשמים".

ובזוה"ק (אמרי עד.) "... קודשא בריך הוא משבח לה לכנסת ישראל כשושנה, והא אוקימנא מלי אמאי כשושנה, והא
אתמר, ר' יהודה אמר בשעתא דאסגיא זכאי בעלמא כנסת ישראל סלקא ריחין טבין ומתברכא ממלכא קדישא ואנפדא
בהירין...". (והא שגליה הק' [מולדות אדם, שער הגדול שג] המניין מאמר ז'ה"ק זה, נחמך המערכה הגדולה נענין שישראל לפי מעשיהם מעוררים כלפי מעלה, עיי"ש).

רפח אשר כנו"ל (רש א"ח י) ענין 'תרי מדאני אסא', אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור, דהיינו שישראל שומרים וזוכרים
השבת.

רפט כלומר דלעתיד לבא, בעת התיקון השלם יהיה ריח הטוב עולה תמיד, וכמו שאמרו (נחשית מ"ג): "עתידים בחורי
ישראל שיתנו ריח טוב כלבנון..." (והא רבינו לעיל ממלא ז' וציאורה) - היינו לעתיד לבא. אבל ב'עולם הזה', אין הריח טוב אלא
בשבת (וכפי שצייר רבינו לעיל צוה ענין נגדי שבת).

רצ ע"פ שהביא רבינו לעיל (סוף א"ח ח), שענין ריח טוב הוא מחמת יראת שמים (עיי"ש ובהערות). הרי בשבת, שיש התעוררות
מיוחדת ליראה, אז הוא זמן שעולה ריח טוב מכנסת ישראל.

רצא בזוה"ק (ס"א ה:) "... אעבר כרוזא ואמר (אם שנתותי משמרו ו) 'מקדשי תיראו' (ויקרא יט, ט), ודא שבת דמעלי שבתא, דאיהי
יראה ושריא בה יראה..."

מאור עינים (ליקוטים ד"ה נהעלמך) "והנה באמת היראה מתפשטת על כל בני אדם, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה
'המזמין את חבירו שיאכל עמו והוא אינו מאמינו על המעשרות בשבת שואלו ואוכל על פיו', 'מפני שעם הארץ אימת שבת
עליו', וירא לעבור עבירה לשקר בשבת יותר מבחול. נמצא בשבת מתפשטת היראה אפילו על עם הארץ. והטעם כי שבת
נקרא שבת מלכתא, שמלכותו מתגלה בעולם. והיראה היא בחינת המלכות, ועל ידי היראה שמקבלין בשבת יוכל לעבוד
ביראה ההיא כל ימי החול ויהיה כל מעשיו לשם שמים..." בני יששכר (מאמרי השנאות א, יג) "...ע"פ מה שאמרו רז"ל בתיקוני
זהר (קף) בראשית י"א שבת. מן שמירת השבת כראוי יגיע היראה לשומריה בכל ששת ימי החול, ונתראה בסגולת השבת
ליראה, מן שאמרו רז"ל אפילו עם הארץ אימת שבת עליו".

ובדברי רבינו (פרי דין נחשית, ד) "... בכניסת שבת נופל על כל ישראל הפחד והיראה. וכן אמרו 'אימת שבת על עם הארץ,
ונאמן תיכף בכניסת שבת'. וזהו שאמרו בגמרא (נחמ"ו ו:) 'לא משבת אתה מתיירא אלא ממני שהזהיר על השבת וכו'". ומה
ראיה משבת, הא לא כתיב בה מורא. אך שבת איהי יראה ושריא בה יראה. רק היראה הוא ממני שהזהיר על השבת..."

רצב לשון המשנה "הלוקח פירות ממנו שאינו נאמן על המעשרות" (ש"ך נעשן דמאי), ושכח לעשרן, שואלו בשבת (ה"אס הא
עשין), ואוכל על פיו (ש"ף ש"ה א"ט נאמן על המעשרות, נשנת המיו לממן עליו). ובירושלמי "אימת שבת עליו, והוא אומר אמת".

רצג שכן היה בששת ימי בראשית, והענין מתחדש בכל שבת בשבת מימות עולם.

רצד ראה זוה"ק (ימיו ס"א) "פתח ואמר, 'ירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד'..." 'וירא' - דאסתכל לאנהרא לון
ולאשגחא לון, 'את כל אשר עשה' - כלא בכללא חדא עילא ותתא, 'והנה טוב' - דא סטרא דימינא, 'מאד' - דא סטרא
דשמאלא..."

ובשה' יתברך נכחו ומסתכל בו, אי אפשר שלא יפול היראה' (ע"פ מורה נבוכים ח"ג פנ"ג; כמ"ל אור"ח א, א). ואף"כ על גב דאיהו לא חזי מזליה חזי' (ע"פ מגילה ג).

בגדי שבת של הקב"ה כביכול - לבוש 'אור הגנוז' המתגלה בשבת

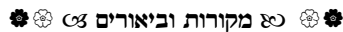
ההסתכלות בבריאה - כביכול בגדי שבת של הקב"ה

[יב] וְאֵיךְ זִוְיָהּ, הִיא הַלְבִּישָׁה דְּבִגְדֵי שַׁבָּת - כְּבִיכּוּל כְּלָפִי מַעֲלֵהֶם יִתְבָּרַךְ

שמו.

כל הבריאה לבושים להקב"ה - והאור הלבוש הראשון

כי כל הבריאה כולה הם לבושים שבהם מתלבש הבורא יתברך. ותחילת הבריאה הנאמר במעשה בראשית הוא האור (נלאשית א, ג), ונאמר בו (תהלים קד, ז) 'עוטה אור כשלמה'. ואמרו' (נלאשית ז, ג) שנתעטף בו הקדוש ברוך הוא, שזהו הלבוש הראשון שברא ה' יתברך, היינו שיהיה מבוא לנבראים, ושיוכלו להשיג אורו יתברך

רצה לשון הרמ"א (ע"פ המורה) "לשון הרמ"א, "הגדה, שויתי ה' לנגדי תמיד, הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלהים. ... כשיש האדם אל לבו, שהמלך הגדול הקדוש ברוך הוא, אשר מלא כל הארץ כבודו, עומד עליו ורואה במעשיו, ... מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד השי"ת ובושתו ממנו תמיד".

רצו כלומר, וא"ת התינוח כאשר האדם אכן מכיר ומרגיש שהקב"ה מסתכל עליו, וודאי שתפול עליו היראה (כ"ל ערה קדומת), אבל כיצד יתבאר ענין היראה אצל כל ישראל שאינם בדרגה זו (של 'שויתי ה' לנגדי תמיד', ואינם נגד 'מעלת הצדיקים'. הלא אפילו עם הארץ אימת שבת עליו). על כן מציין רבינו לדברי הגמ', שגם כאשר האדם אינו מכיר ומבחין בדבר, מ"מ הרגשתו הפנימית מעידה על כך, ויראה נופלת עליו גם מבלי דעתו.

והשוה למובא בספר חרדים (פרק עג, סגולה השישית) "כבר ידעת מה שאמרו בזהר - בת קול יוצאת בכל יום ומכרזת שובו בנים שובבים. ובת קול יוצאת מהר חורב בכל יום ויום ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, וקשה, למי מכריזין, הלא אין אנו שומעין כלום. אלא ודאי ... אף על גב דהוא לא שמע, מזליה שמע ... וזהו שלפעמים מתעורר באדם רוח טהרה מקול הקורא לאוזן נשמתו...". (ראה בענין זה לעיל מאמר ב' אור ד' מה שהנאטו בהערות. וכאן לא הוצא אלא ליסוד, שגם שמי שאינו 'שומע'. מכל מקום נשמחו מרגשת ונפול עליו היראה ומתעורר בו רוח טהרה).

רצו לשון הגמ' "וראיתי אני דניאל לבדי את המראה, והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה, אבל חרדה גדלה נפלה עליהם ויברחו בהחבא" (דניאל י, ז) ... וכי מאחר דלא חזו מאי טעמא איבעיתו? אף על גב דאינהו לא חזו - מזליהו חזו (ש"ר של כל אדם למעלה - רש"י). אמר רבינא, שמע מינה, האי מאן דמיבעית - אף על גב דאיהו לא חזי מזליה חזי'.

רצו היינו ההסתכלות בבריאה שהכל 'הנה טוב מאד' - שהגיע לתכלית המטרה הראשונה (רבינו ממשך נלאר ענין זה לקמן אור טז).

רצו כלומר דאיתא אודות הקב"ה שכביכול לובש 'בגדי שבת'. ראה כגון תיקוני זוהר (שמיני ושע"ה קט). "... בזמנא דעשר ספירן מתלבשן באלין קליפין ... ועל אלין קליפין אמרו דצריך הבדלה, דקדושא בריך הוא אתלבש בהון ביומין דחול, ובשבת אתפשט מנהון ואתלבש בלבושין דקדש, ועשרה לבושין אינון...". (שם ג) "... דביומי דשבתות ויומין טבין איהו לביש לבושי מלכותא...". ורבינו לפי דרכו מבאר ענינו.

ולפי אשר ביאר רבינו לעיל (אור ו-ז) ש'כתנות אור' (מלאך הגנוז) הם בגדי שבת, כך כביכול 'בגדי שבת' דהקב"ה הוא האור - 'עוטה אור כשלמה', כפי שיבאר רבינו.

ש ריקאנטי (נלאשית א, ג) "אמרו רז"ל במדרש חזית (שיר השירים ז, ד) נקראו ישראל בעשרה מקומות כלה, וכנגדן לבש הקדוש ב"ה עשרה לבושין. ובפסיקתא (פס' לו) עשרה לבושין לבש הקדוש ב"ה בבריאת העולם. והענין כי הכל נברא באמצעו, אף על פי שנקראו לבושים, הם אדוקין בו כשלחבת קשורה בגחלת, כענין שאמרו בבראשית רבה (נא, ה) ויאמר אל האיש לבוש הבדים (יחזקאל י, ז) כהדין קמצא דלבושיה מינייהו...". עץ חיים (ש"ה ע"ה ג) "... נמצא כי האין-סוף לפנינו מכל הנמצאים, והוא מוח פנימי לכולם, וכל הנמצאים קליפין ולבושין אליו...".

שא לשון המדרש " ...מהיכן נבראת האורה, אמר לו, מלמד שנתעטף בה הקדוש ברוך הוא כשלמה והבהיק זיו הדרו מסוף העולם ועד סופו... אמר לו מקרא מלא הוא 'עוטה אור כשלמה'...".

שב האר"ז"ל (שער מאמרי ח"ל - מאמר פסיעותיו של אלהים) "... ואף גם זו כביכול בשכינת עוזו יתברך, כמו שאמרו ז"ל בעשרה לבושים נתלבש הקב"ה כשברא את העולם, כי לא היה אפשר להעשות עולם החומריי כזה ע"י רוחניותו יתברך הפשוט, זולתי אחרי התלבש בכל אותם המלבושים. וכמו שאמר הכתוב 'עוטה אור כשלמה' - לברא את השמים, אח"כ 'עוטה שמים

דרך לבוש זה – שהוא האור המושג לנבראים.

י'אור הגנוז' – הלבוש דלעתידי

והוא^ש הקיבול שבר דלעולם הבא^ש, שגנוזו לצדיקים לעתיד לבוא^ש (מגיגה יג.), שיושבין ונהניין מזיו השכינה^ש (נרכות יז.). וזהו הלבוש של שבת, שמשמש לעתיד – ב'יום שכולו שבת'י^ש. וסוף^ש מעשה במחשבה תחילה, ונעוץ סופו בתחילתו, על כן היה בו ההתחלה – מה שהוא הסוף ותכלית המכוון שיהיה תמיד כן, ויום שכולו^ש שבת.

לבוש אור הגנוז מתגלה בשבת

ונגנוז מיד בימי המעשה^ש, שהם המשכת שש אלפי שנה עולם הזה^ש, והחזירו

❁ ❁ ❁ מקורות וביאורים ❁ ❁ ❁

כיריעה^ה. ומה גם בברית הארץ השפלה...".

שג היינו האור, הלבוש הראשון – 'עוטה אור כשלמה', הוא ה'אור הגנוז' לעתיד לבוא. ראה זוה"ק (פלאשם לג): 'ויאמר אלהים יי אור, ויהי אור, ודא איהו נהורא דברא קב"ה בקדמיתא... והוא נהורא דאחזי קב"ה לאדם קדמא, והוי חזי ביה מסייפי עלמא ועד סייפי עלמא... ואתעטף ביה כטלית, הה"ד 'עוטה אור כשלמה'. ... אמר רבי יצחק, אור דברא קב"ה בעובדא דבראשית, הוה סליק נהוריה מסייפי עלמא עד סייפי עלמא ואתגניז, מאי טעמא אתגניז, בגין דלא יתהונן מניה חייבי עלמא, ועלמין לא יתהונן בגיניהון, והוא טמיר לצדיקא...".

שד ענין היות אורו של הקב"ה שבר לעולם הבא, נראה שהוא על פי הגמ' (פסחים סח.), אודות הנבואה (ישעיה נד, נג) "וחפרה הלבנה ובושה החמה, כי מלך יי צבאות בהר ציון ובירושלם". ומבואר בגמ' שזה יהיה 'לעולם הבא'. ופירש"י "בעולם הבא – וחפרה הלבנה ובושה החמה שלא יהא בעולם אלא זיו זהר ומראה שכינה".

[ובמאמר המוסגר נוסף (ויסגן שיהיה נכח מועלת להגין דיוק לשונות רבים), שמדברי הגמ' שם עולה, שה'אור הגנוז' שהיה בימי בראשית, יש בו ב' מדריגות. דהנה הגמ' שם שואלת על הסתירה בדברי הנביא, שכתוב א' אומר ד'חפרה הלבנה וגו' – שלא יאירו המאורות אלא זיו השכינה, וכתוב אחר אומר (ישעיה ג, טו) "והיה אור הלבנה כאור החמה, ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים". ומתרגין שיש מדריגות שונות. (א' דא' ימות המשיח וא' לעמיד לגלגל. א' דשמיים לעמיד לגלגל וא' במחנה צדיקים וא' במחנה שמיים). והנה בדברי חז"ל מתבאר ד'אור שבעת הימים' שיאירו המאורות לעתיד, זהו 'אור הגנוז' מ'שבעת ימי בראשית', כמובא במדרש (פלאשם רנב ג, ו) "תני אורא שנבראת בששת ימי בראשית... היכן היא, נגנזה והיא מתוקנת לצדיקים לעתיד לבא שנאמר 'והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים'". ובזוה"ק (נח ע; ועד) "זומין קודשא בריך הוא לאנהרא לסיהרא ולאפקא לה מחשוכא ... כמה דכתיב 'והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים', מאי אור, ההוא אור דגניז ליה קודשא בריך הוא בעובדא דבראשית". הרי דבאור הגנוז משבעת הימים יש בו ב' מדריגות, ודוק].

שה לשון הגמ' "אמר רבי אלעזר אור שברא הקדוש ברוך הוא ביום ראשון – אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו, כיון שנסתכל הקדוש ברוך הוא בדור המבול ובדור הפלגה וראה שמעשיהם מקולקלים – עמד וגנוז מהן.... ולמי גנוז – לצדיקים לעתיד לבא שנאמר 'ורא אלהים את האור כי טוב', ואין טוב אלא צדיק, שנאמר (ישעיה ג, י) 'אמרו צדיק כי טוב'".

ש' לשון הגמ' "העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה, ולא פריה ורביה ולא משא ומתן, ולא קנאה ולא שנאה ולא תחרות, אלא צדיקים יושבין ועטותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה". [וזיו שכינה, היינו אורו של הקב"ה. ראה בילקוט (פלאשם פסא) "... כתיב (פסלים קד, ד) 'משרתיו אש לוהט', מהיכן ניזונין מזיו השכינה – דכתיב (משלי טו, טו) באור 'פני מלך חיים'"].

ש' דהנה 'לעתיד לבא' מכונה במשנה (מנחות לג.) 'יום שכולו שבת'. ונמצא דה'אור הראשון' – שהוא 'לבשו של הקב"ה' כנ"ל, הוא משמש לעתיד 'ביום שכולו שבת', הרי זו 'בגדי שבת' דלמעלה כביכול.

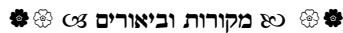
שח רבינו מוסיף לבאר, שלכאורה אם אור זה הוא 'בגדי שבת' דלמעלה, היה צריך להבראות לקראת כניסת השבת, ומדוע נברא ביום הראשון – הבריא והלבוש הראשון. ומבאר רבינו על פי היסוד בקדמונים (ראה בהערות לעיל אות ג) 'סוף מעשה במחשבה תחילה' – שענינו שהתכלית וסוף המעשה, קשור ב'מחשבה הראשונה'. שכל הפועל איזה פעולה, יש לו מחשבה ראשונה מהו מטרתו ותכליתו שברצונו להשיג. ואח"כ פועל את פעולות בהשתדלויות שונות, עד שמגיע בסוף לתכליתו ומטרתו. ואף כאן, אור זה הלבוש הראשון – המחשבה הראשונה כביכול, אשר מורה שזהו התכלית הסופי שיבוא בסוף המעשה. [ראה עוד לעיל (אות ג, ובהערות), שגם שם הזכיר רבינו – לפי ענינו שם – ענין 'אור הגנוז', כ'סוף המעשה במחשבה תחילה'].

שט כלומר שהתכלית אינו שאור זה יהיה רק בשבת (כפי שהוא כעת [ע"פ, דש האלה מאור זה בשבת]), אלא 'שיהיה כן תמיד', ביום ש'כולו' שבת – שהוא התכלית הנרצה של כל הבריא.

שי הנה בענין מתי גנוז ה'אור הגנוז', ואימת שימש בימי בראשית, נחלקו הקדמונים. בדברי רש"י (פלאשם א, יד דה להגיד)

בשבת – כמו שאמרושיי (צראסיי רצה יא, צ) בירכו באורה, כיון ששקעה החמה בלילי שבת התחילה האורה משמשת.

יצופה מסוף העולם ועד סופי' - ההכרה שיאין עוד מלבדו'
ורצונם לומרשיי 'אור הגנוז' הנ"ל, בדמייתי על זה קרא ד'ואורו על כנפות הארץ'
(איז ל, ג), דדרייש ליה שםשיי על אותו אור דיום ראשון 'שאדם צופה מסוף עולם ועד
סופו'. רצונם לומרשמו שמישיגשמו ד'אין עוד מלבדו' (דנניס ד, לה), ואין לפניו שום דבר

עולה שהאור שימש כל שבעת ימי בראשית, ונגזו לאחריו. וכפי שביאר הרא"ם, הדברים מבוססים על פשוטות הפסוק (שם) כו) "כאור שבעת הימים". מאידך הרמב"ן (בראשית סט) מאריך לחלוק עליו, ולדעתו - על פי דברי המדרש (בראשית רבה ג, ו; וכן הוא בגמ' בנחל דבי אליהו וזוטא פכ"א) שהאור הראשון שימש בשלושת ימים הראשונים, וביום הרביעי, עם בריאת המאורות - נגזו, עיי"ש. ואילו בזה"ק (פרומם קמ"ב) מבואר "וזהוהא אור לא שמש בעלמא בר יומא קדמאה, ולבתר אתגנזי ולא שמש יתיר". [ראה גם בפירוש ספר יצירה לר"י הברצלוני, בהקדמת המחבר) ... ואיכא נמי מאן דבעי למימר ששימש אותו האור עד יום רביעי שנתלו מאורות ונגזו. ועיקר הפירוש לעניות דעתן שאותו האור לא שימש אלא קצה יום ראשון ונגנז".

שיטה רביעית היא בדברי המדרשות (ויבא זה הערות דלקמן), שהאור שנברא ביום הראשון נגנז לאלתר (שמיך ראה הקצה שאינו כלי לעולם להשתמש בו, מפני הרעשים), ושימש ל"ו שעות של ערב שבת ושבת בלבד. ונגנזו שוב במוצאי שבת עד לעתיד לבוא. וראה גם בפסיקתא רבתי (מו), מעין שיטה משולבת, שהאור הראשון שימש בתחילה ל"ו שעות, דהיינו ג' ימים הראשונים (י"ב שעות כל יום). ושוב ל"ו שעות נוספות של ער"ש ושבת, כשיטה הקודמת. (ובמאמר המוסגר נז"ן לספר 'לשם שבו ואחלמה' [דרוש] עולם המורח מ"ב דרוש ד, ענף ה' סימן ד], המביא את הקצת השיטות האמורות, ומבאר לפי דרכו את שורש כולם על פי קודם של דברים).

רבינו בדבריו כאן נוקט כשיטה הרביעית הנ"ל, וכדברי המדרשות שיובאו בעז"ה לקמן.

שיא רמב"ן (גרמאטיק ג, א) "... כי ששת ימי בראשית הם כל ימות עולם, כי קיומו יהיה ששת אלפים שנה (ר"ב 65), שלכן אמרו (גרמאטיק ר"ב י"ז, ח) יומו של הקדוש ברוך הוא אלף שנים... עיי"ש באריכות פירוט הדברים. וכן רבינו בחיי (ס"ז) "ודע והבן, כי שבעת ימי בראשית אלה מבארים לנו מה שעבר ורומזים לנו על העתיד, והנה הם כנגד שיטת אלפי שני וחד חריב... ודבר ברור הוא שבכל יום ויום מששת ימי בראשית אלה הוא רומז לדברים העתידין להיות בעולם באותו האלף שכנגד היום".

שיב לשון המדרש "ברכו באורה, כיון ששקעה החמה בלילי השבת התחילה האורה והיתה משמשת, התחילו הכל מקלסין הדא הוא דכתיב יתחת כל השמים ישרהו, ואורו על כנפות הארץ, מפני מה, ואורו על כנפות הארץ".

שיג כלומר דפשוטות לשון המדרש 'ברכו באורה', היה אפשר לפרשו, שאין הכוונה על איזה אורה מיוחדת, אלא רק שהיה האור מאיר בו, ולא החשיך [כפי שבארו במדרש שם "ברכו במאורות... אף על פי שנתקללו המאורות מערב שבת, אבל לא לקו עד מוצאי שבת"]. ברם כל המפרשים בארו כאן שהכוונה על אורה מיוחדת - ה'אור הגנוז', וזאת על פי המשמעות מהמשך דברי המדרש, וכפי שמביא רבינו.

שיד המשך לשון המדרש "א"ר יהודה בר רבי סימון אור שברא הקדוש ברוך הוא ביום ראשון אדם צופה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו, כיון שהסתכל הקדוש ברוך הוא באנשי דור המבול ובאנשי דור הפלגה שמעשיהן מקולקלין, עמד וגנזה והתקינה לצדיקים לעתיד לבא, ומניין שגנזה שנאמר (ויקרא ל"ג, טו) 'וימנע מרשעים אורם חורע רמה תשבר', ומניין שהתקינה לצדיקים לעתיד לבא שנאמר (משלי ז, י"ח) 'וארח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום'.

שטו רבינו מאיר זוית נוספת מדוע 'אור הגנוז' האיר דייקא בשבת. שכן ענין האור שבו 'אדם צופה מסוף העולם וכו'', הכוונה ההכרח ש'אין עוד מלבדו'. והארה והכרה זו מתגלה בשבת.

[ענין זה, דשבת הוא ההכרה ש'אין עוד מלבדו', מובא כמה פעמים במשנת רבינו, באופנים שונים. כגון (פרי לדין מנחם, ג) "שבת היא מהדימונתא שלימתא, וכמו שמובא (וויז' יצור פת) ... מביא לידי יראה, מלא כל ארעא זיו יקריה, וכמו שאמר (יושעמי דמא' ד, 6) אימת שבת על עם הארץ". (ליקוטי מאמרים עמ' מו) "...זוהי תכלית הבריאה לאשתמודעיה ולהבין שכל עולם העשיה הם אותיות הדיבור דה' יתברך, וזהו אחר שניתן השבת שהוא המנוחה שהיה העולם חסר, כי כל זמן שיש שנים הוא פירוד ואינו מנוחה... ובא שבת בא מנוחה דהיינו הכרה שהכל מה' יתברך". (רס"י לילה, נה) "זוהו הברכה דיום השבת, היינו שבו יהיה התגלות הכרה זו דאין עוד מלבדו בהתפשטות..." (ועוד רבים).

שטו שלח"ק (שער האמויות ערך יג טו) "... כמו שדרשו רבותינו ז"ל (מדא ב:) ...תינוק בזמן שהוא במעי אמו, שגר דולק על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו.... והיא ההשגה והידיעה ביחוד האל, שהוא מסוף העולם ועד סופו, ראשית המחשבה וסופה....".

ורבינו (פ'י ל'ק נ"ג, ד') "... ובריתא כל העולם כולו הוא לכבודו, היינו שהאדם ישיג מזה כבודו, וזה האור שנברא ביום ראשון שהיה האדם צופה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו כמו שאמרנו בחגיגה, היינו להכיר מכל הבריאה כבוד מלכותו". (ש"ס, ה') "... ה כמו שזוכין במעי אמו ונר דלוק לו על ראשו וצופה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו ... להאיר לו אור זה הדכרת כבוד מלכותו יתברר מכל הבריאה, וכמו שאמרנו שזהו האור שנברא ביום הראשון שהיה האדם צופה ומביט בו מסוף

חוצי'ן פני הראיה – דהכל רק אורו יתברך, ו'מלא כל הארץ כבודו' (ישעיה ו, ג).

מי שזוכה משיג אור דשבת כבר בערב שבת

י"א דאור הגנוז מתגלה גם בערב שבת

[יג] [שיחושם (נראשית רנה יא, ז) אחר כך ש"ס אמר רבי לוי בשם רבי זעירא ש' שלוששים ושש שעות שימשה אותה האורה וכו', ומוסיף גם שתיים עשרה שעות דערב שבת.

שם בעל המימרא יש לו שייכות למימרא שהשיג משורש נשמתו וכבר קדמונים אחזו שער לדרוש שמות האומרים שהם שייכים לאותו המימרא. כאשר נהירנא דראיתי בפירוש הנרבונישכא על המורה (נצומים, מ"ז פכ"ט) ובנתיבות עולם למהר"ל מפראגשכב (נמי האמת פ"א), וזולתם ספרי קמאישיכ. ויציבא מילתא על דרך האמת שאינו רמז בעלמא, רק האמת כן. כי כל מה שאדם משיג בתורה הוא מה ששייך לשורש נשמתושיכ, ושם האדם ידוע דהוא שורש חיותו ונשמתושיכ, ואם כן ודאי שהדברי

סא מקורות וביאורים ❀ ❀ ❀

העולם ועד סופו, דהיינו להכיר מכל הבריאה כבוד מלכותו יתברך.

שיי מזהר"ל (נתיבות עולם, נמי הדק פ"א) "ודבר זה בארנו פעמים הרבה, שכן תמצא בעולם שכל אשר הוא גשמי יותר הוא עכור וחושך ביותר... ומפני זה האור בעצמו מסולק מן החומר לגמרי, וזה אמרם כי האור שנברא בששת ימי בראשית האדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו... ר"ל כי האור שנברא בששת ימי בראשית הוא אור גמור מסולק מן החומר, ולפיכך האדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו שאינו גשמי... ומפני שהצדיק מסולק מן החומר נקראו צדיקים 'אור' אשר האור מסולק מן החומר...".

שיי כאן מביא רבינו מאמר המוסגר באריכות, אודות שיש הזוכים כבר בערב שבת לאור השבת. וסוף הסוגר אות בסוף אות טו. ובאות טז, חוזר רבינו להמשיך דבריו בביאור לבוש 'אור הגנוז' דלעתיד המתגלה בשבת.

שיי לשון המדרש 'ר' לוי בשם רבי זעירא אמר, שלשים ושש שעות שימשה אותה האורה, שנים עשר של ערב שבת, ושנים עשר של לילי שבת ושנים עשר של שבת, כיון ששקעה החמה במוצאי שבת, התחיל החושך ממשמש ובא.

שכ יצויין שכן הוא הנוסח שם במדרש בדפוסים שלפנינו ועל פיו דרש רבינו. אכן בנוסח כת"י איתא 'נזירה'. וכן מובא מאמר זה בעוד מקומות רבים, ובכולם מופיע 'נזירא', או 'נזירה'. [כן הוא במדרש רבה (נראשית רנה יב, ו; פג, טו; רות רנה מ, ג); ירושלמי (נרסות פ"א ה"ה, דפוס ונ"ה, ולפנינו 'נזירה' נעשות); פסיקתא רבתי (פג, מלפ"ה); מדרש תהילים (נב, ד); ילקוט שמעוני (תהלים חמנא). עוד נציין שלי בר נזירא מופיע גם בירושלמי (נרסות ג, ב); ומאידך לוי בר זעירא/זעירה מופיע במקורות אחרים (קבלה רנה ז, ב; פסיקתא זוטרתא קבלה ז, ו).

שכ ז"ל "... נאמר שם 'אמר ר' יונתן, תנאי התנה הקב"ה, יחס האומר כפי המאמר. ולזה אמר ר' יונתן 'תנאי התנה'. וזה רגיל בדבריהם הרבה, למי שיתבונן בהם. 'מה שמו של משיח, דבי ר' ינאי אמרו 'ינון' שמו, דבי ר' שילא אמרו 'שילה' שמו... ובמקומות התארים הנימוסים אמרו 'אמר ר' סימון'. וזה מורה על חכמתם".

שכ ז"ל המהר"ל "... ובפרק חלק (פסחים יז) אמר רבא 'מריש הוה אמינא ליכא קושטא בעלמא, אמר לי ההוא מרבנן ורב טבות שמיה ואמרי לה רב טביומי שמיה דאי הוה יהבי ליה כל חללי דעלמא לא הוי משני בדיבוריה זמנא חדא אקלע לאתרא דשמיה קושטא ולא הוה מיית איניש מהתם בלא זימניה'... ואמר כי ההוא מרבנן 'ורב טבות שמיה ואמרי לה רב טביומי שמיה', רצונו לומר כי יש צורבא מרבנן אשר מדריגה שלו עליונה עד אשר נקרא שמו 'רב טבות' - ר"ל שהוא טוב מסולק מן הפחיתות החמרי... ואיכא דאמרי כי שמו 'רב טביומי' דבר זה יותר מעלה מן המעלה הראשונה...". [וראה גם (נמי אהבת ריע פ"א) "... וכן הקורא שם כנוי לחבירו, כי השם בא על האדם שנקרא בשם, כל אחד בשמו המיוחד לו".]

שכג ראה בסדר הדורות (תלך תנאים ואמוראים, ערך ר' אלעזר חסמא) "ונקרא 'חסמא'... גם יש לו הלכה בחסימה בפרק השוכר את הפועלים (ב"מ נב). (שם ערך אבא 'יוסי הסורס') " ... ר"ל דנקרא ר' יוסי החורם שאמר הדין אצל חורם (נתיבות מנ:). עיין במבוא התלמוד (למהר"ץ חיות סוף פ"ז, ד"ה עוד מלפ"ה) שהביא דוגמאות שונות לשמות אמוראים שנקראו על שם המימרא שלהם. וראה ב'תהלוכות האגדות' (לפי יוסף זכיה שטין, פקק ט) שהאריך כיד ה' הטובה עליו בבקיות נפלאה לסתור את דוגמאות המהר"ץ, ומאידך הוסיף מדיליה כמה וכמה דוגמאות אחרות המתאימות ליסוד זה. ואכמ"ל.

שכד ראה שער הגלגולים (הקדמה ח) "והנה התורה היא שרש נשמות ישראל, כי ממנה חוצבו, ובה נשרשו. ולכן יש בתורה ששים רבוא פירושים, וכלם כפי הפשט. וששים רבוא ברמז. וששים רבוא בדרש. וששים רבוא בסוד. ונמצא, כי מכל פי' מן הששים רבוא פירושים, ממנו נתהווה נשמה אחת של ישראל, ולעתיד לבא כל אחד ואחד מישראל, ישיג לדעת כל

תורה שחידש כל אחד יש לו שייכות לשמו.

י' לוי בשם ר' זעירא' - העניו נמשך ובא לדבקות
ונאמר גם כאן, דידוע (זו"ק מ"י ש"ה קנ"ג; שלם קל"ט). 'מאן דאיהו זעיר איהו רב' שכן,
דענוה גדולה מכולן שבו (ענוה ז"ה כ:), ומזה נמשך ובא לדביקות שבת, והוא הנלווה שבת ונדבק
לה' יתברך, כענין של ואתם הדבקים וגו' (דברים ז', ד), וכענין 'הפעם ילוח אישי אלי' (נחמיה
ט, ל), דידוע שלח דהוא יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה.

הדבקים בהקב"ה משיגים אור הגנוז בערב שבת - מצד תוקף החשק בהכנה לשבת
ואותם שהם במדרגה זו, הם משיגים אור זה גם בערב שבת. שאז הוא זמן
ההכנה לשבת שלח, ואדם הדבוק בה' יתברך, מצד תוקף חשקו בעסק ההכנה להגיע לאור

❁ ❁ ❁ מקורות וביאורים ❁ ❁ ❁

התורה כפי אותו הפירוש המכוון עם שרש נשמתו, אשר ע"י הפרוש ההוא נברא ונתהווה כנוכח... הנה מי שזוכה לעלות
למעלה, מלמדים לו שם אותו הפירוש, שבו תלוי שרש נשמתו. ומורי ז"ל, בכל ערב וערב היה מסתכל בתלמידיו
העומדים לפניו, ורואה בהם איזה פסוק מאיר יותר באיש ההוא מצחו מצד השרות נשמתו המאירה שם. והיה מבאר לו
קצת מן הפירוש של הפסוק ההוא, כפי הפירוש השייך אל נשמתו כנוכח... ואמנם יש נשמה שמשגיגה שני מיני פירושים, ויש
יותר ויותר. והנה נשמתו של משה רבינו ע"ה היתה משגת כל ששים רבוא פירושים שבתורה, וכמו שאמרו רז"ל שידע
אפילו כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, וטעם הדבר הוא, לפי שנשמתו היתה כוללת כל ששים רבוא נשמות ישראל. ולכן
גם שאר חכמי ישראל ישיגו כל כך פירושים בתורה, כפי בחינת הנשמות הנכללות בו".

שכה ראה בוזהר חדש (ח"ט כ"ג): "בכל אתר דכתיב 'שם' דא איהו נפש, כמה דאת אמר 'ולא יכרת שם המת' דא איהו
נפש". וראה באור החיים הק' (דברים כ"ט, י"ט) "דע כי שורש נשמות עם בני ישראל יסודתם בהררי קודש תחת השמים ...
וכבר ידעת סוד השם כי הוא הנשמה...". ובספרי הרחיד"א פעמים רבות. כגון חומת אנך (שמות, ב) "מה שכתב הרב עיר
וקדיש מהר"ם די לונגאנו, ז"ל במה שאמרו רז"ל שברא שמו של משיח, שהכוונה נשמת המשיח. וכן כתב הרב קדי"ש דרבנן
מהר"ם זכות ז"ל בהגהותיו לזהר חדש כ"י דשם הוא הנשמה". [וראה לו עוד, חומת אנך (שופטים י"ט); נחל קדומים (שמות י"ג);
צווארי שלל (הפסוק מחר משה, כ); דבש לפי (מערבט ש א"ת כ); ועוד רבים]. צפנת פענח (שמות) "והנה קבלתי ממורי זל"ה (=הנביא יצחק
י"ט), כי השם של האדם היא הנשמה, ונתן מופת לזה, כאשר האדם ישתן ובקראו שמו הוא נתעורר וכו'...".

שבו ובשערי קדושה (ח"ט ע"ד) "אמנם הענוה והשפלות, אין מדה גדולה ממנה ... (ע"פ נחמיה כ"ג, ו) וכל מי שהוא ענו גורם
להשרות שכינה על האדם בארץ... ותנא רבי פינחס בן יאיר אומר ... וענוה גדולה מכלם, שמביאה לידי רוח הקדש... ובספר
הזהר פרשת שלח הכי פתח רב מתיבתא, זכאה איהו מאן דאזעיר גרמיה בהאי עלמא, כמה איהו רב בההוא עלמא, מאן
דאיהו זעיר איהו רב, ומאן דאיהו רב איהו זעיר...".

שבו לשון הגמ' "אמר רבי יהושע בן לוי, ענוה גדולה מכולן, שנאמר (שפי"א כ"ג, ב) 'רוח ה' אלהים עלי יען משח ה' אותי
לבשר ענוים', חסידים לא נאמר אלא ענוים, הא למדת שענוה גדולה מכולן".

שכח מהר"ל (נתיבות עולם, נתיב הענוה פ"ב) "... כי בעל הענוה, מצד שיש בו מדעת קונו יש לו מעלה יותר... מן יראת השם, כי
בעל ירא שמים ... יש לו דביקות ... כי יש לבעל ענוה התדמות למדת יוצרו ... כי השם יתב' משרה שכינתו עם בעל ענוה
ובא אצלו להיות עמו... והדברים האלו עמוקים מאוד".

תולדות יעקב יוסף (וי"ט) "ויחי יעקב" - ר"ל כשהוא עקב ענוה, אז הוא דבק בו יתברך חי החיים, שנאמר 'אשכון את
דכא' (שפי"א ט, טו). יושר דברי אמת (קונטרס ראשון א"ת ט) "... כי הדביקות בהש"ת אי אפשר כי אם על ידי הענוה האמיתית".

שכח כלומר ר' 'לוי' - היינו הנלווה לה', דביקות, בשם ר' 'זעירא' - ענוה. [זוה"ק (שמות י"ט). "... על כן אמרה לאה
'ילוח אישי אלי, רבי תנחום אמר שבכל נלווה זרע לוי עם השכינה... והם הנלווים אל ה' לשרתו"].

של נועם אלימלך (וישג ד"ה פ"א וישג) "השם השלישי קראה שמו לוי. רמז שאחר זה יבא למדרגה גדולה שיבא לדביקות
גדול. וזה רמז 'לוי' כאשר כתבנו מזה כמה פעמים שהיא לשון לוייה ודביקות". (שם ויחי ד"ה שמשון ולי) "... יש צדיק העובד ד'
בדביקות, וזה נקרא בשם לוי, הוא מתלווה ומתדבק להבורא יתעלה".

שלא ספר הליקוטים להאריז"ל (פ' מולדות) "... ולוי עולה מ", שהוא ציור השני אלפ"ן (י"ד - י"ח), ומורה על יחוד זעיר
ונקביה וחוגם. ולזה נאמר בו 'הפעם ילוח אישי'".

שלב מפשטות דברי רבינו עולה - שמפרש כן ככוונת המדרש אודות ו' שעות ששימש האורה בערב שבת - שכוונתו
לערב שבת בחצות היום. ראה סדר היום (סדר הכנת השבת) "ואחר שיאכל אם נשאר לו איזה צורך שבת יגמור ויעשה כל
מעשיו ועניניו מבעוד יום, ואם יש לו איזה מלאכה לעשות יגמור אותה קודם חצות, שאין לו לעשות מלאכה אחר חצות...".
ובשל"ה הק' (מסכת שבת, נ"ד מ"א ג') "ומדת חסידות וקדושה יתירה היא, להיות מוכנים לצורך שבת במלאכות כבידות בחצות,
ומחצות ואילך יהיה העסק הכל בקדושת שבת, שכולו שבת... וסימנך 'ל"א תעשה כל מלאכה' (שמות כ, י). כי בהתחלת קדושה

הזה, הוא מתחיל להשיג אז התנוצצות שלי מאור הזה.

למ"ד דלאחר עלוה"ש לילה - אעפ"כ יש בו מהארת היום

על דרך אור עמוד השחר, דסבירא ליה לרבי שמעון בר יוחאי (נזכות מ:) דליליא הוא, עיין שם שלי ובתוספות (ד"ה לא). והיינו שלי למשיגים אור הבהיר - כרבי שמעון בר

❁ ❁ ❁ מקורות וביאורים ❁ ❁ ❁

מחצות ואילך, ובתוספת שעה במוצאי שבת, שצריך להוסיף מקודש אל החול, הרי ל"א שעות".
אכן בהמשך הדברים יעבור רבינו לבאר הענין על כל ערב שבת, וכדלקמן. ונראה שמתחילה כאשר הזכיר את 'התנוצצות האור', הרי עיקרו הוא מחצות היום. אכן בהמשך כאשר מדבר על 'הכנה' לשבת, ומכשירי מצוה, אז כבר הכוונה לכל ערב שבת, שאז הוא זמן הטירחא וההכנה לשבת, וכדלקמן.

שלג פרי עץ חיים (שער השנה, פ"ג) "... ומצוה שמו"ת בזמנה יום ששי אחר חצות, שאז נפרד הקליפה מהקרושה... מנהג מורי זלה"ה, ... והיה אומר, כי תוספות שבת, הוא ניכר ונתגלה תיכף אחר הטבילה במצח אדם, אך עיקר הגלוי לא היה רק אחר חצי היום...". (ספ פ"ד) "ל"א מלכים יש בקליפות שכבש יהושע, וכנגדן ל"א שעות קודש. וזה סוד א"ל מלך יושב, היינו מחצות יום ו' עד הלילה ו' שעות, ויום שבת הרי כ"ד, עם ו' הרי ל', וא' בסעודת מוצאי שבת, שהוא סעודה דדור מלכא, הרי ל"א".

וראה אהבת שלום (שנעות) "והנה עיקר בחינת ריח היא בערב שבת קודש אחר חצות היום, שאז חייבא דגיהנם נייחא (וה"ק מרומה ק:), ועת ההוא מסוגל ליודעי ה' להריח בסימא דגן עדן, שמתערר בעת ההוא (ספ ויקהל ד:), וכן שמעתי בשם רבנו איש אלהים רבי אלימלך [מליזענסק] זצלה"ה שאמר כן בפירושו, שבערב שבת קודש אחר חצות, מי שזוכה יכול להריח בסימא דגן עדן".

שלד ז"ל הגמ', "תניא, רבי שמעון בן יוחי אומר, פעמים שאדם קורא קריאת שמע שתי פעמים בלילה, אחת קודם שיעלה עמוד השחר, ואחת לאחר שיעלה עמוד השחר, ויוצא בהן ידי חובתו, אחת של יום ואחת של לילה. הא גופא קשיא, אמרת 'פעמים שאדם קורא קריאת שמע שתי פעמים בלילה', אלמא לאחר שיעלה עמוד השחר ליליא הוא, והדר תני 'יוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה', אלמא - יממא הוא. לא, לעולם ליליא הוא, והא דקרי ליה 'יום', דאיכא אינשי דקיימי בההיא שעתא".

והנה בעיקר דברי הגמ', דלאחר עלות השחר עדיין לילה הוא, והוא לכאורה מנוגד לסתם משנה (מגילה כ, ויגמ' ספ:) דכל המצוות הנוהגות ביום - אם עשאו מעלות השחר יצא. מצאנו בזה כמה מהלכים בראשונים. ברא"ש (נזכות פ"א פ"ט ט) "פירוש בלשון העולם נקרא לילה לפי שעדיין לא האיר היום. ואף על פי שהוא חשבו יום לכל אותן שמצותן ביום כדאיתא במגילה, יוכלו שעשאו מעלות השחר יצא. מ"מ לכתחלה אין לעשותה משום דנראה כלילה". וברשב"א (ספ ד"ה ה"י גרסין) "יש מפרשים דהכי קאמר לעולם לילה הוא לשאר דברים, כגון מילה והזאה וטבילה ולא לילה ממש קאמר אלא לילה דלכתחילה לא ימול ולא יזה. ואינו מחזור בעיני... אלא נראה לפרש דכולה לקרית שמע קאמר, כלומר לילה הוא לענין קריאה...".

אכן בתוספות איתא "הכי קאמר לעולם לילה הוא בשאר מצות דבעינן בהו יום ... אבל גבי קריאת שמע לא...". והבין רבינו בשיטת התוספות, דכוונתם שאכן יש כאן פלוגתא דתנאי, דלדעת רבי שמעון כל המצות הנוהגות ביום, מצוותם רק מהנץ החמה - חוץ מקריאת שמע. וסתם מתניתין דמגילה דמעלות השחר יממה, הוא לשיטת שאר תנאים. [ולהלכה - בענין זה - נקטינן כמותם, ודלא כר"ש. וכדלקמן].

שלה ביאור מהלך רבינו. מתחילה מביא את שיטת ר' שמעון (ראה הפנה קדומה), הסובר דלאחר עלות השחר עדיין לילה הוא - ובשונה משאר תנאים הסוברים דמעלות השחר יממא הוא. ומבאר, דלגבי ר' שמעון, לגודל מעלתו ועוצם בהירות השגת האור, הרי אור מועט המאיר מעלות השחר עדיין אינו נחשב כ'אור יום'. ולשאר העם, שאינם במדרגה זו, אכן כבר אור מועט זה נחשב כיום, וכן נקטינן להלכה.

אכן, בשיטת ר' שמעון עצמו יש לעיין, דאם לאחר עלות השחר עדיין לילה הוא, אם כן מדוע הקורא קריאת שמע של שחרית בזמן זה, יצא ידי חובתו. (על פי הפשט - מפני שאף שעדיין לילה הוא, כיון שיש בני אדם שקמים אז, נחשב 'ובקומ'. אכן רבינו מבאר הענין על דרך הפעולה). ומבאר רבינו, דאף שעדיין לילה הוא, מ"מ כיון שיש כבר התנוצצות מאור היום, הרי יש בו איזה בחינה של התחלת היום. דאדם גדול, יכול להשיג בהתנוצצות מועטת, את גודל האור שבא בעקבותיו. (ולפי מהלך רבינו כלן ניתן להוסיף, שלגבי קריאת שמע של שחרית הוא דיכול לקרוא לאחר עלות השחר, שענין קריאת שמע הוא הסכרה שהכל הקב"ה, ואין עוד מלמדו. וכפי שפירש רבינו, שמי שמכיר השנה זו ד'אין עוד מלמדו, הוא נדרגה שיוכל להשיג את האור עוד בתחילת התנוצצות).

ומשווה רבינו דכן הוא לגבי אור המאיר בשבת. דאף דעיקר האור הוא בשבת עצמה, ורק מעט ממנו מתנוצץ בערב שבת, אבל מי שבמעלה גדולה, ודבק בה', יכול להשיג את האור כבר בערב שבת.

[ובמאמר המוסגר נוסף לציין לצדקת הצדיק (מאמר כג) אודות הרגשות היום כבר מחצות הלילה, והכרת היום ע"י אנשי מעלה מאשמורה שלישית ואילך (וע"י נמהדומינו בהערות ספ). ועכ"פ לענינו הרעיון אחד, שלפי גודל המעלה, כן סגי אפילו בהתנוצצות מועטת, בשביל להרגיש ולהשיג את האור המגיע].

יוחאי שלי – נחשב זה ללילה. ומכל מקום גם זה מאור היום עצמו. ולדידן להלכה (מגילה כ.) יממא הוא, דגם זה נחשב אור יום גמור.

העומד בהר מקדים לראות אור דעלוה"ש – כך מי שבמדריגה גבוהה מקדים להשיג אור השבת ובערב שבת, שהוא סוף חשכת ששת ימי המעשה, הוא כמו סוף הלילה. וידוע שמי שעומד בהר הוא רואה אור עמוד השחר מקודם להעומד למטה, כענין מוצאי שבת בציפורי בשעת שקיעה שלי (שנת קימ:), הכי נמי בשעת זריחה. וכן ברוחניות מי שעומד במעלה גבוהה. ואף דלגביה שלי גם כן הוא לילה עדיין באור מועט כזה, מכל מקום כבר הוא שימוש אותו האור עצמו, ויש כח באדם להכניס בההכנה מקדושת המצוה עצמה.

הנוהגין דמכשירי מילה דוחה שבת – שהשיגו קדושת המצוה במכשיריה וזהו שלם טעם דרבי אליעזר דמכשירי מצוה דוחה שבת שם (שנת קל:; שם קלא:; פסמים סה:), שהוא הרגיש כפי מדריגתו הגדולה קדושת המצוה שם במכשיריה גם כן. ואמרו שם

✻ ✻ מקורות וביאורים ✻ ✻

שלו בני יששכר (א"ר ג, כ) "... הנה ר' שמעון בן יוחאי קראוהו (זוה"ק ח"א ד. ויחד) 'ברצינא קדישא', כי על ידו נתגלו באיתגליא סודות התורה - הוא סוד ה'אור כי טוב' הגנו בתורה. על כן נקרא ספרו הקדוש 'זהר' (דע"מ נשא קמ:), אור המבדיק מסוף העולם ועד סופו, אור הטוב הגנו בתורה..."

שלו לשון הגמ' "אמר רבי יוסי, יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריא וממוציאי שבת בצפורי". ופירש"י "... ממוציאי שבת בצפורי - שיושבת בראש ההר, ובעוד כשהחמה שוקעת נראית שם אור גדול, ומאחרין לצאת". ורבינו נסים גאון "... מוציאי שבת בצפורי, שהיא גבוהה טפי, ומאחרין לשם פני המזרח להכניס, ושוהין ומאדימין. והיו מקבלין עליהן שימור השבת עד שמכסיפין פני המזרח התחתון והעליון".

שלח כלומר דאף שמצד א', לגודל מעלתו, אור מועט כזה נחשב כ'לילה' - בעוד שלאדם מן השורה, כבר מסתפק באור כזה להחשיבו כיום. [וכנ"ל דלר"ש לאחר עלוה"ש שיש אור מועט עדיין נחשב 'לילה', בעוד לדידן כבר הוה יממא]. מכל מקום לאידך גיסא, זה המעולה, לגודל מעלתו יוכל להשתמש ולהכיר בהתנוצצות אור המועט שבחשכת הלילה, שיועיל לו.

שלט כלומר, דענין האור שיש בערב שבת, הוא מפני שהוא יום ההכנה לשבת, ובהכנה לדבר קדושה יש כבר התנוצצות מן הקדושה [אלא שהוא עדיין מועט, ורק אנשי המעלה מכירין בו]. וענין זה מצאנו גם בדבר דומה שיש קדושה גם ב'מכשירי מצוה' - שאף הם ההכנה למצוה, ואף בזה מצאנו שאנשי המעלה מכירים ומשיגים מעלת קדושה זו, שיש ב'בהכנה לקדושה'.

שם לשון המשנה (שם) "רבי אליעזר אומר, אם לא הביא כלי (למל) מערב שבת - מביאו בשבת ... ועוד אמר רבי אליעזר, כורתים עצים לעשות פחמין לעשות ברזל". ובגמ' "תניא, לולב וכל מכשיריו דוחין את השבת, דברי רבי אליעזר... תניא, סוכה וכל מכשיריה דוחין את השבת, דברי רבי אליעזר... התניא, מצה וכל מכשיריה דוחין את השבת, דברי רבי אליעזר... התניא, שופר וכל מכשיריו דוחין את השבת, דברי רבי אליעזר". (פסחים) "אלו דברים בפסח דוחין את השבת... וחתיכת יבלתו אין דוחין את השבת. רבי אליעזר אומר, דוחין".

שם נוסף כהערת אגב, דרבינו הזכיר 'קדושת המצוה', בלשון כללי - היינו כל המצוות. שכן דעת ר"א כן בהרבה מצוות שמכשיריהם דוחים שבת, שהרגיש בקדושת מכשירי מצוה. ברם ההתייחסות העיקרית היא ל'מכשירי מילה', והוא המקור העיקרי במשנה. [וכן רבינו בהמשך מתייחס בעיקר לעיר אחת שנהגו כמותו במכשירי מילה (ולא הזכירו ענין שאר מצוות)]. וע"כ נציין את המובא בספה"ק אודות השלימות המיוחדת של התנא רבי אליעזר במצוות מילה - קדושת הברית. (ולאף יועיל כהקדמה להערות הבאות).

ראה בספר אמרי קדוש (השם, סטערליסק, אות נא) "אמר שהצדיק הרבי ר' מיכלי (מולוטשוב י"ע) היה לו נשמת 'רבי אליעזר דמילה', ולכך לא היה יכול לסבול איש הפוגם ברייתו". ומבאר הכותב "כוונת דברי קדשו נראתה (שהרי נזכר ש'רבי אליעזר דמילה' א"ט אלא לשון מלצה נלמד, שכן א"ט כ"ט לאדם, אלא כ"ט לפרק. ועיקר כוונת הרה"ק מסטרעליסק היזהר כמלצה אודות התנא ר' אליעזר שהיה מיוחד בקדושת המילה. ופשוט), שפרק ר"ט בשבת נקרא כן שאמר משום חיבור מצוה זו (ראה שם קל:). ומצאנו בו שהחמיר מאוד בשמירת קדושת ברייתו, [ענין נדה יג. ר' אליעזר אומר, כל האומות באמה ומשתין כאלו מביא מבול לעולם... ע"ש ע"ד]. ונהג בקדושה יתירה, [ענין מסכת כלה פ"א ה"י - המנהגות ר' אליעזר בפרישות יתירה שם ההנהגה עם זוגותיו]. והוא נשמת ראובן (זכר חדש, מדרש העולם סוף איזה ג:;) - 'כחי וראשית אונ' (נלאשית מט, ג)...". [ונראה שיש לצרף ולהוסיף את אשר אמר הרי"ם מולוטשוב ז"ע (מוצא זכרון לנאשנים, מוסד הרי"ם ד:). בפירוש המשנה (אבות ג, ח) בפירוש המשנה, 'רבי אליעזר בן הורקנוס, בור סוד שאינו מאבד טיפה' - "עוד מידה אחרת היתה בו, שהיה בו מדת קדושה וטהרה ופרישה, שאינו מאבד טיפה, שלא ראה קרי מימיו, ר"ל שהיה קדוש וטהור, ולא טעם חטא זה מימיו".]

שם לשון הגמ' "תנו רבנן, במקומו של רבי אליעזר היו כורתין עצים לעשות פחמין לעשות ברזל בשבת.... אמר רבי

(שנח קל.) מעיר שעשו כמותם מתו בזמנם, ולא היה שמד דמילה עליהם, הרי שהיא מעלה גדולה.

לכל העולם אין הלכה כן שאינם במדריגה זו להשגת הקדושה ועם כל זה אין ההלכה כן, והוא אסור, והעושה כן מחלל שבת (שנח קל); פקמים (ט:). דההילוך להנחת עולם אינו כן, דלא כל אחד זוכה למדריגה זו, ואותה עיר מסתמא היו ראויים לכך שם – במצות מילה ביחוד מיהת – כפי תוקף חשקם שם להכנתה.

אלו שבמדריגה גבוהה משיגים קדושת השבת בער"ש – בשעת ההכשר וההכנה וכן הרגשת קדושת שבת שם, בזמן העסק במכשירין, והכנה בערב שבת שם.

מקורות וביאורים

יצחק, עיר אחת היתה בארץ ישראל שהיו עושין כרבי אליעזר, והיו מתים בזמנן. ולא עוד אלא שפעם אחת גזרה מלכות הרשעה גזרה על ישראל על המילה, ועל אותה העיר לא גזרה.

שמג יצויין לדברי ה'ארץ צבי' (קו"ג, מועדים ע"י). המתבסס על דברי הרה"ק מסטרעליסק המובא בהערות קודמות, ומבאר בזה דברי הגמ' דידן "ראיתי בספר 'אמרי קדוש'... ומוזה למדתי, דהא דסבירא ליה לר"א דמכשירין דוחה שבת, הוא דוקא למי ששומר בריתו כל ימיו... ובזה יש לבאר הא דשבת, אמר ר' יצחק עיר אחת היתה... דלכאורה יפלא, דלמה נגרעו שאר ישראל מהם. ואם הם עשו כר' אליעזר, הלא כל ערי ישראל עשו כרבנן שהלכה כמותם... אך להנ"ל יתכן, שהעיר שעשו כר' אליעזר, מסתמא היו נוטרי ברית כל ימיהם... ולכן לא נגזרה גזירה עליהם.

[ונראה שיש לצרף ולהוסיף סמך ורמז, על גודל ה'פרישות' בקדושת הברית, שהיה בעיר זו. דהנה בגמ' (שנח קל); ונשי ד"ה 66 נראה) מבואר דעת רשב"ג, דכל תינוק עד היותו בן ל' יום הוא 'ספק נפל', ומה שמתיר ר' אליעזר לחלל שבת אף על מכשירי מילה, זהו רק בולד שידוע ש'כלו לו חדשיו', והוא בן קיימא. עיי"ש. נמצא לפי זה, שאותו העיר שהיו נוהגים לחלל שבת על מכשירי מילה, היה באופן האמור ש'קים להו דכלו לו חדשיו'. (ועיי"ש גם בהמשך הגמ' מביאה הגמ' על כמה אמוראים שהיו גלולים על מניקות קטנים שנפטרו להם, דאמרם 'קים לי ביה דכלו ליה חדשיו').

והנה באיזה אופן יש וודאות ד'כלו ליה חדשיו'. פירש"י"ל (ס) "שעברו תשעה חדשים משמשה עד שילדתו, ולא שמשה כל ימי עיבורה". וראה בב"ח (אין העור קט, ו נסח סמך) "יש אומרים דמשכחת לה נמי כגון שבא עליה ופירש, ולא ידעה עד חודש ימים, ולבסוף ב' חדשים לביאה שנייה הוכר עוברה הרי הדבר ידוע שמביאה ראשונה נתעברה והוכר העובר לג' חדשים כמשפט". ולאור האמור, שנהגו כן בני עיר שלימה, וכן הני אמוראי, משמע שיש איזה דרך 'הנהגה' כזו, וצריך ליתן טעם לזה.

ונראים הדברים על פי דברי חז"ל (נה 66) "תנו רבנן: שלשה חדשים הראשונים – תשמיש קשה לאשה וגם קשה לולד, אמצעיים – קשה לאשה ויפה לולד, אחרונים – יפה לאשה ויפה לולד". נמצא לכאן דבג' חדשים הראשונים אין חיוב תשמיש מצד 'פריה ורביה' (דהיינו משכבת ה'א', והתשמיש קשה לולד), ולא מצד 'עונה' (דהיינו התשמיש קשה לאשה). ואם כי לאנשים דעלמא יש צורך בדבר, הרי באנשי מעלה שכל כוונתם לשמים, מצוי שיפרשו בג' החדשים הראשונים. [ואחר ג' חדשים כבר הוכר הולד, וניתן לדעת האם 'כלו לו חדשיו'].

הרי לנו, שבאותו מקום שנהגו לחלל שבת למכשירי מילה, ע"כ שנהגו בפרישות זו, והיו מוגדרים בקדושת הברית, וכל כוונתם לשמים. ודוק].

שמד ראה תוספות (ימות ד). "במקומו של רבי אליעזר כו' – במתכוין היו מביאים עצמם שיהיו צריכים לכך, משום חיוב מצוה". וראה גם ב'שבת של מי' (שנח קל) "ואם תיקשי אמאי היו עושים כרבי אליעזר, הא שמותי הוא, כבר מהרש"ל הרגיש מזה, וכתב בשם תוספות דאפילו הכי אלו ואלו דברי אלהים חיים. ... והן היום דהאיר זורח במחנה קדשנו אור פני מלך מרן מלכא נור הקדוש גאון עוזינו כמוהר"ר חיד"א נר", ונתעכב איזה ימים, קבלתי פני רבי ונתעלסתי באהבה אהבת התורה, ומדבר לדבר יצאנו עד שנתגלגלו הדברים בהאי מימרא, ואמר מר, דבתר דמסיק הש"ס טעמא דרבי אליעזר משום חבובי מצוה, ושרי להביא מגולה, קאמר רב יצחק השתא ראה כמה כוחה של חיוב המצוה, דהגם דלית הלכתא כרבי אליעזר המה ראו וכן עשו לחיוב מצוה, ונתקבלה לרצון לפני ה', ולכן מתו בזמנן...".

שמה רבינו חזון לענינו, שאנשי המעלה זוכים להרגשת אור השבת כבר בערב שבת.

והוסיף כאן לחדש ב' הארות [התלויות זה בזה]. שעד הנה התבאר כן לגבי מערב שבת מחצות (שהי ציור כן בסוגים המדרש אודות י"ב שעות ששמש האורה עורב שבת), ומכאן ואילך מבאר כן על כל ערב שבת (כפי שנגזר כן על כל המזלות של ערב שבת, ועל כל ז'אף השש"י). וכן דבתחילה ביאר את הענין משום התנוצצות האור (שהעומד בגובה רואה ומרגיש האור מקודם), ואילו כאן מתבאר בעיקר משום 'ההכנה' – כענין ההרגשה של 'מכשירי מצוה', דהם העסק וההכנה למצוה ובהם מתחיל הרגשת המצוה.

ובפשטות הדברים תלויים זה בזה. דהתנוצצות האור, עיקר זמנה בחצות היום (וכמו"ל בהערות). אכן מאידך זמן ההתעסקות וההכנה לשבת הוא בכל ערב שבת. נכדאיתא בקרא (שמות טו, ה) "והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו". והוא תיכף בשחרית, כדאמרו (שנח קי): "לעולם ישכים אדם להוצאת שבת" (וראה טו"ע ויר"ד א"ח דף ט).

כל מה שנברא בע"ש הוא בהכנה לקדושת השבת
[יד] ובבריאת שמי עולם גם כן, כל מה שנברא בערב שבת, הוא גם כן להכנה לקדושת השבת.

בריאת האדם - ישראל בע"ש שהם התכלית הזוכין לקדושת שבת
 והוא בריאת האדם (נראשית א, כו-כו). שהוא עיקר הכלשם - הזוכה לאותה קדושה שם. והם אומה הישראלית - הקרויים אדם (יצמות סא).

אומות העולם כבהמות נבראו לתכלית שיתגירו וישמשו את ישראל
 ובהמות וחיות שני (נראשית א, כד-כה), הם שני (הענו"ס) [אומות העולם] - בני אדם

מקורות וביאורים

והעולה, שאכן יש דרגות בהתנוצצות והרגשת הקדושה בערב שבת, יש בכל ערב שבת - עם ההכנה ו'מכשירי מצוה' דשבת. ויש אור מיוחדת המתחיל להתנוצץ בחצות היום.

שמו כלומר דהקדושה שיש בערב שבת, הוא משום שהוא זמן ההכנה למצוה [כמבוטא בחז"ל ש'ערב שבת' הוא זמן ההכנה לשבת, כפי שהוא משמש כמשל הידוע (פ"ג ג.) 'מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת']. ו'מכשירי קדושה' יש התנוצצות אור הקדושה, וכנ"ל.

שמו רבינו מאריך כעת לבאר את ענין 'ערב שבת', שכל מהותו הוא הכנה לשבת, וכפי שהוא בסדר בריאת העולם, שהנבראים בערב שבת הם ההכנה לשבת.

והנה באמת כל הבריאה כולה היא הכנה לשבת, שהרי כל הנבראים בכל ששת ימי המעשה נועדו לקיום העולם, וכל העולם כולו הוא למטרה של 'שבת' - יום שכולו שבת. [נדברי חז"ל (נראשית רנ"ה י ט) "משל למלך שעשה לו חופה וציירה וכיירה, ומה היתה חסרה כלה שתכנס לתוכה, כך מה היה העולם חסר - שבת"].

אכן הכוונה, שבשאר ימי המעשה נברא העולם שהוא ההכנה הכללית הסובבת לקיום העולם, שבתכליתו יבוא לשבת (משל ה"ל - המופה והיורים הסוגים). אבל הברואים בימים אלו אינם מביאים בעצם לקדושת שבת. משא"כ הברואים בערב שבת, שהוא האדם, [ומשרתיו הקרובים - בעלי החיים כבהמות וחיות, וכפי שמבאר רבינו], הם עצמם עוסקים ב'קדושת השבת'. ולכן ענין ההכנה לשבת מתייחס לערב שבת דייקא. [נדברי הגמ' (פסחים נ"ה) "אדם נברא בערב שבת, ומפני מה ... כדי שיכנס לסעודה מיד. משל למלך בשר ודם שבנה פלטרין ושיכללן, והתקין סעודה, ואחר כך הכניס אורחין ... זו מידתו של הקדוש ברוך הוא, שברא את כל העולם כולו בחכמה ... [ב]שבעת ימי בראשית... ימים ונהרות וכל צורכי עולם... [ואחר כך] 'תקרא' - זה אדם וחווה". (שם) תכלית הבריאה למקון העולם לשבת].

שמו אורחות צדיקים (שער המשונה) "דע לך, שעיקר בריאת העולם הוא בשביל האדם, כי אין צורך בעולם התחתון אלא באדם, והוא מושל בכל העולם התחתון: בהמות, וחיות, ועופות, ודגים, ושרצים...".

מזהר"ל (תפארת ישראל פ"ג; והמשט נפ"ג) "וזה כי האדם הוא העיקר בעולם אשר הוא נברא מן השם יתברך... אל תשגיח באנשים שאמרו כי הגלגלים והמלאכים הם יותר במעלה ממין האדם. שכבר בארו חכמים לא במקום אחד, רק בכמה מקומות, כי כל העליונים נבראו לשמש האדם, ולפיכך האדם עיקר בעולם הזה... ודרשו זה (נראשית רנ"ה ע"ה, ה) מן הכתוב (מלאס א, יא) "כי מלאכיו יצוה לך לשמך בכל דרכיך", מי הוא גדול - השומר או הנשמר... והאדם הוא עיקר הבריאה, שהכל נברא בשבילו, והוא בלבד כל המציאות, לא זולת זה. ועם שהאדם הוא בעל חומר, הנה מצד צלם אלהים שנברא בו (נראשית א, כ) יש לו מעלה, מושגח מן העליונים.

רמח"ל (מאמר העיקרים) "עיקר הבריאה כולה הוא שרצה הבורא, יתברך, לברוא האדם, ... ואמנם כל שאר הנבראים לא נבראו אלא שראתה החכמה העליונה צורך במ לשיימצא עולם שלם, יימצא בו האדם בבחינה זו שאמרנו, ויוכל לעבוד אותו, יתברך, להשיג על ידי זה הטובה האמיתית. ואולם מה הוא הצורך שיש לעולם בכל הנבראים האלה - איננו נודע אצלנו: אך מה שקבלנו מן החכמים, זכרונם לברכה, הוא, שעיקר הכל - האדם, ושבעבורו נבראו כל שאר הנבראים,

שמו היינו קדושת השבת. ד'אדם' מטרתו ותכליתו לזכות לקדושת השבת. ועל כן תכלית הבריאה דערב שבת הוא להגיע לשבת, ונמצא מהות 'ערב שבת' - הכנה לשבת.

שני רמח"ל (דעת פנינים לוח קנ"ה) "הנה עיקר הנבראים הוא האדם, ועיקר האדם - כנסת ישראל...".

כלומר דלכאורה כיצד נאמר דתכלית ה'אדם' להגיע לשבת, הלא שבת נתנה רק לבני ישראל, ואינה ענין ל'אדם'. על כן מבאר רבינו ששם 'אדם' הוא דייקא על בני ישראל, והוא עיקר ותכלית מין האדם. על שפיר נכון, דתכלית בריאת האדם הוא ל'שבת'.

שני שאף הם נבראו בערב שבת, ולכאורה מה ענינם לשבת - כדי שנאמר שכל הבריאה דע"ש הכנה לשבת. על מבאר רבינו דעצם מהותם הוא לתשמיש ולשרת ה'אדם' [אשר תכליתו 'שבת' כנ"ל] לכן נחשבים הכל כהכנה ל'שבת'.

שני בתחילה מבאר אודות אומות העולם שנמשלו לבהמות, ובהמשך אודות הבהמות עצמם...

הדומים לבהמה שני, ועם הדומה לחמור שני (יצמות סג), שגם הם נבראו לצורך התכלית לעולם הבא שנה גם כן, שיהיה מהם גרים גרורים שני (עבודה זרה ג; שם נד), ואלפיים שמונה מאות עבדים לכל אחד מישראל שני (שם נז). והם מחסידיהם, שיש להם חלק לעולם הבא שנה (סנהדרין קה. ורש"י ד"ה ממניתין; רמז"ס הלכות מלכים פ"ח ה"א), לשמש שנים לבני ישראל שם (ישעיה סא, ה; סנהדרין לא:).

סג מקורות וביאורים

שני הבטוי על פי דברי הגמ' (פרוץ סט; חולין ה). "מן הבהמה" - להביא בני אדם הדומין לבהמה. אלא דבגמ' התם הכוונה לפרשע ישראל. ורבינו הטא את הבטוי לאומות העולם, על פי 'דומה לחמור' (רש"י הערה נגה), ועל פי מזה שכתב (מסכתות מין ס) "... אומות העולם, דהם נמשל כבהמות נדמו, ובני אדם הדומין לבהמה, וכמו שאמרו בסוף פרק האומר (קדושין סט). ולד במעי שפחה כבמעי בהמה..."

שני יצויין, דבגמ' שם מבואר ד'הדומה לחמור' הוא רק לגבי עבדים, אבל שאר גוים אינם בכלל זה, עיי"ש. ברם כל זה לענין 'ייחוס' (שיק עזר אין לו ייחוס, אצל גוי ננו מתייחס אחריו, ואינו כחמור). אבל לגבי 'מהותם' של האומות, הם ועבדים שוים, שהם דומים לחמור.

וכזאת מצאנו כמה פעמים בדברי הראשונים שכתבו כן. כגון הראב"ד (אבות הטומאה ג, י) "כי אומות העולם הם כבהמות, ואין מטמאין ואין מיטמאין, 'עם הדומה לחמור', הן גוים כמר מדלי, ואת כולם ישא רוח...". הרא"ש (ע"ה נגה) "שבו לכם פה עם החמור. מכאן ארז"ל עם הדומה לחמור, שנמשלים האומות לחמורים". וברמב"ם (כלי המקדש פ"א ה"ו) "הסך [שמן המשחה] כלים, ובהמה, וגוים שהם כמותה, ... פטור שנאמר על בשר אדם לא ייסק". ויש מן המפרשים שצינו בזה לפסוק (ויקרא כג, ט) "אשר בשר חמורים בשרם" (רש"י הערה נגה). (שם נז).

שנה כלומר דכל מטרת בריאת אומות העולם הוא לשרת את ישראל, וע"כ בריאתם נחשב אף הוא לצורך ישראל - לצורך קדושת שבת. [מהר"ל (נצרות ה' פרק ס) "דבר זה התבאר במקומות הרבה מאוד, כי לא היה בריאת האומות רק שהם טפלים אל האומה הנבחרת, והכל נברא בשביל ישראל, והם (=שלא) נבראו בשביל עצמם..."]. ברם, כיון דלעת כזאת טרם התיקון השלם, ובפרט בעת הגלות, האומות מצויות לישראל. ורק לעתיד לבא, אז ישמשו הגוים בתפקידם שנועד להם, לשרת ולעבוד את ישראל (רש"י הערה נגה). על כן נקט רבינו שיהם נבראו לצורך התכלית לעולם הבא.

שני ופירש"י שם "מאליהן מתגירין, ואנן לא מקבלינן, דמשום גדולתן דישאל קא עבדי".

שני לשון הגמ' "אמר ריש לקיש, כל הזהיר בציצית זוכה ומשמשין לו שני אלפים ושמונה מאות עבדים, שנאמר (ויקרא ט, כ) 'כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת בֵּימֵינוּ הִנֵּה אֲנִי עֹשֶׂה אֲנִשִּׁים מִכָּל לְשׁוֹנֵת הַגּוֹיִם, וְהַחֲזִיקוּ בַּכֶּנֶף אִישׁ יְהוּדִי לְאֹמֶר נִלְכָּה עִמָּכֶם וְגו'". ופירש"י "בשכר הכנף יחזיקו בכנף עשרה אנשים מכל לשון, הרי שבע מאות לשבעים לשון, וארבע כנפות יש לו - הרי אלפים ושמונה מאות".

שנה לשון הגמ' (הגיוסא הנוטה, ולפינו משושה ע"י הלכות): "תניא ... 'ישבו רשעים לשאול' (מלכים ט, יח) - אלו פושעי ישראל, 'כל גוים שכחי אלהים' (ס) - אלו אומות העולם, דברי רבי אליעזר. אמר לו רבי יהושע... 'ישבו רשעים לשאול' מאן נינהו - כל גוים שכחי אלהים". ופירש"י "כל גוים שכחי אלהים" לא משמע אלא אותן השוכחים אלוה, כגון בלעם וישו ושכמותם, אבל אחרוני אתו, כדאמרין בריש פרקין (ס, ג) 'ורעו זרים צאנכם ובני נכר אכריכם - לעולם הבא'".

לשון הרמב"ם: "כל המקבל שבע מצות ונוהר לעשותן הרי זה מחסידי אומות העולם, ויש לו חלק לעולם הבא. והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצוה בהן הקדוש ברוך הוא בתורה והודיענו על ידי משה רבינו שבני נח מקודם נצטוו בהן, אבל אם עשאן מפני הכרע הדעת אין זה גר תושב ואינו מחסידי אומות העולם אלא מחכמיהם".

שנט כלומר, דאף שיש להם חלק לעולם הבא (כ"ל הערה קודמת) שהוא 'יום שכולו שבת' (תמיד ג;), אין הכוונה שיש להם איזה שייכות ל'שבת', שהרי אין לאומות שום חלק ושייכות לשבת, שהוא רק 'בני בני ישראל' (שמות לא, י; רש"י לעיל מאמר ג, מהדורטו אות ה, ובהערות שם ציונים שונים לענין זה. ועוד פעמים רבות). אלא הכוונה שלעתיד לבא הם יהיו משמשים וטפלים לישראל, וכיון שישראל הם בקדושת השבת, נחשב שיש בבריאת האומות איזה 'הכנה לשבת'.

ראה של"ה הק' (ויקרא פקודי, מורה אור י) "... ולא נתנו לגויי הארצות, היינו רמז השבת שהוא אור הגנוז לעולם הבא לא יזכו בו גויי הארצות, אף חסידי אומות העולם לא יזכו למדרגת ישראל, כי המתנה טובה דוקא לישראל... השבת שלהם אינה שבת והחול שלהם הוא חולין לגמרי, הא בהא תליא". עוד בביאור ענין חסידי אומות העולם לעתיד לבא, רמח"ל (דף ה' ח"ב פ"ד, ו) "... ואולם לעולם הבא לא תימצאנה אומות, וזאת ישראל, ולנפש חסידי אומות העולם תינתן מציאות בבחינה נוספת ונספחת על ישראל עצמם, ויהיו נטפלים להם כלבוש הנטפל לאדם, ובבחינה זו יגיע להם מה שיגיע מן הטוב, ואין בחוקם ששיגו יותר מזה כלל".

שם לשון הגמ' "... ונכרים מאי בעו התם (-לעמיד נגה) הנך דכתיב בהו (ישעיה סא, ה) 'ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם וכרמיכם'. וראה עוד מקורות רבים. כגון 'דבין דאתי משיחא - הכל עבדים הן לישראל' (פרוץ נגה). 'והאומות לעתיד לבא יהיו עבדים לישראל, כמו שכתוב בישעיה 'ועמדו זרים ורעו צאנכם וכו'". "... לפי שבעולם הזה ישראל משועבדין לאומות העולם, ולעתיד לבא מה כתיב (ישעיה מט, כג) 'והיו מלכים אומניך ושרותיהם מניקותיך' (ויקרא נה, ג) וכו'".

רבויו גוים ובעלי חיים מעלמא דפירודא – לעומת אחדות ישראל הדבקים באחדות הבורא
וענין ריבויים כל כך, כענין ריבוי הבהמות ששא ובעלי חיים נגד בני אדם ששא, שהוא
נברא יחיד ששא (סנהדרין לו.), ובהמות וחיות רבים. וכן ישראל גוי אחד (שמואל ז', ו, כג),
וביעקב נאמר נפש אחת ובעשו נפשות רבות ששא (ויקרא כג, ד, ו). כי כל מה שבמעלה

סא מקורות וביאורים

ששא. הנה על דרך הפשט, מובא (ע"פ הקדמונים - וראה עוד לעיל מאמר א סוף אות ג ובהערות שם) הטעם לרבויו בעלי חיים - שהם נועדו
לשירות האדם, ולכן לפי מטרת שירותם לאדם כן הוא רבויו ונלכך בעלי חיים הטורפים מועטים מן הבהמות המשרתות
את האדם. ואילו אלו שמשמשים למאכל אדם מרובות יותר. ובוזה מובן ענין רבוי האומות לעומת ישראל, מכיון שתכליתם
לשרת את ישראל.

אכן כאן מוסיף רבינו פן נוסף, שכן ב'מהותם' ו'שרשם' של האומות מצאנו שכמו שהיחס בין אדם לבעלי חיים, כן
היחס לבין ישראל לאומות (ראה הערה בגלגל). ולכן מובן שכן יבוא הדבר גם במנין ובמספר, שהיחס בין ישראל לאומות, יהיה
כחיס בין האדם לחיות.

שכב הרעיון שהיחס בין האדם לחיות, כן היחס בין ישראל לאומות מובא רבות בתורת מהר"ל. ורבינו לפי דרכו גם
מצרף לזה ענין הפירוד והאחדות.

גבורות ה' (פ"ד) "כי כמו שהאדם נבדל משאר בעלי חיים. במה שהאדם הוא שכלי ושאר בעלי חיים הם בלתי שכלי,
כך יש בין האומות גם כן הבדל שיש אומה נוטה אל החומר יותר, ויעיד עליהם מעשיהם שנמשכים אחר הזנות ודברים
מתועבים זה יורה על החומריות שבהם, ואצל ישראל אף המדה הפחותה שבהם יורה על השכל. נצח ישראל (פ"ד) "וזה
כאשר ישראל מיוחדים ונבדלים מכל האומות, אשר הם במדרגה החומרית, וישראל במדרגת הצורה. ודבר זה בארנו
פעמים הרבה, כמו שאמרנו חז"ל (יבמות סא). 'אתם קרוין אדם, ואין האומות קרוין אדם'. כאילו דבר פשוט הוא אצלם
שמדרגת ישראל בערך אל האומות, כמדרגת האדם אל בעלי חיים הבלתי מדברים. וזה כי האדם נבדל מן הבעלי חיים במה
שאין האדם חומרי גשמי כמו שאר בעלי חיים, והאדם הוא שכלי. וכך מדרגת ישראל, שהם נבדלים מן החומר, ואינם
מוטבעים בחומר. וכאילו אצל ישראל בטל החומר אצל הנפש, ואין החומר רק נושא שעליו רוכב הנפש, ובטל החומר הזה
אצל רוכבו, כמו שבטל וטפל החומר אצל מי שרוכב עליו. וכך ענין ישראל כאשר עושים רצונו של מקום, ואז הם צורה
נבדלת בלבד. ואילו אצל האומות הוא ההיפך, כאילו היה הנפש בטל אצל הגוף, וכאילו היה כולו גוף וחומר בלבד."

שסג מובא בקדמונים, שענין בריאת האדם יחידי ביחס לרבויו בעלי החיים, שבא להורות שהאדם הוא התכלית ובעצמו,
ואילו בעלי החיים משרתים הם לשרת. מבי"ט (צ"ח פלוקס שער הסודות פ"ג) "כי גם תחילת בריאת האדם היה יחידי, להורות כי
שלימותו בעצמו ולא במינו, ושהעולם מתקיים בזכות צדיק אחד." ובאריכות במהר"ל (דקן חיים, פ"ג מ"ג; וראה גם גלגל חלק
נפחיות) "כאשר תתבונן בענין הבריאה, תמצא האדם שיש לו שני בבריותיו מה שלא נמצא בשאר הנבראים, שכל שאר
נבראים נבראו הרבה ביחד והאדם נברא ביחיד... ובפרק אחד דיני ממונות (סנהדרין לו.) ת"ר לפיכך נברא האדם יחידי ללמדך
שכל המאבד נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאלו אבד את כל העולם וכל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים
כל העולם כולו... אבל פירוש הדבר הזה, כי לפי מציאות העולם וציוור החכמה לא היה צריך שיהיה רק אדם אחד ולא יותר.
וכשם שראוי לפי ציוור החכמה שיהיו שאר המינים הרבה, כך ראוי שיהיה נברא האדם יחידי. כי האדם הוא מלך בתחתונים,
ודבר זה ידוע כי ראוי שיהיה המלך אחד כי אין ראוי שיהיו שני מלכים... הנה מצד צורת העולם שכך מסודר מן הש"י ראוי
שיהיה האדם יחידי..."

עוד מבאר מהר"ל דהאדם נברא יחידי, להורות על מעלתו ב'אחדות' (גור אריה בגלגל א, טו) "... דבר זה דבר מופלא בחכמה
מאד, שכמו האדם שהוא יחיד בתחתונים, שהרי לא נמצא בתחתונים בעל דעה והשכל, ולפיכך ראוי שתהיה בריאתו
באחדות גמור..." (סא, ג, טו) "... ויש בזה הפרש גדול מאד בין האדם ובין שאר בעלי חיים, שהרי האדם נברא יחיד ... וכל זה
מפני שראוי לאדם קצת אחדות, בעבור שהוא יחיד בתחתונים". והן הם דברי רבינו כאן.

ססד לשון המדרש "בעשו כתיב ביה שש נפשות, וכתוב בו 'נפשות' הרבה, דכתיב (בגלגל לו, ו) 'ויקח עשו את נשיו ואת
בניו ואת בנותיו ואת כל נפשות ביתו'. וביעקב שבעים נפש, וכתוב ביה 'נפש' אחת דכתיב (שמות א, ט) 'ויהי כל נפש יוצאי ירך
יעקב וגו'. אלא עשו שהוא עובד לאלהות הרבה, כתיב ביה נפשות הרבה. אבל יעקב שהוא עובד לאלוה אחד, כתיב בו נפש
אחת ויהי כל נפש וגו'."

וביאור הענין מובא באלשיך בכמה מקומות (פ' נח פ"א) "א. כי כאשר יש כחות קדושה כך לעומתן כחות טומאה
הנקראים חצונים, כי זה לעומת זה עשה האלהים. ב. כי הקדושה אחת היא תכלית האחדות כי כל בחינותיה אחת הן, אך
בחינות יש פירוד ורבויו ונקראים עולם הפירוד. ג. כי נשמות ישראל מהקדושה המה, ועל כן נקראו גוי אחד ורוב עם
מתייחסים לנפש אחת כד"א שבעים נפש. אך זולתם נפשותם מהחצונים, ועל כן אפילו עם אחד מתייחסים לרבים כאומרו
בבני עשו נפשות ביתו." (יבמות פ"ד) "הוא כי הנה ידוע כי נפשות עם בני ישראל נפרדו מנפשות יתר אומות, מה שהן
מהקדושה אשר כלה א' היא בלי פירוד, כי גם כי ימצאו בחינות נפרדות בהן, כלם מעולם האחדות חלק ה' אחד יתרום
לעד, הפך נפשות האומות אשר היו מעולם הפירוד החיצוני, כי על כן בישראל נאמר נפש ששים ושש, ולא נאמר נפשות כי
כלן משורש אחת, ועל כן ערבים זה לזה כי אחד הן. משא"כ בעשו ודומים לו שנאמר בו נפשות ביתו. כלל הדברים, כי
עולם אשר משם נפשות בני ישראל נקרא רשות היחיד, ואשר משם נפשות האומות נקרא רשות הרבים, ועל כן ביום השבת

עליונה להתדבק באחדות ה' יתברך הוא באחדות. מה שאין כן אותם שמלמטה, מעלמא דפירודא^{שס}, שעל ידי הפירוד אחד להרבה חלקים הוא הריבוי^{שס}.

בעלי חיים לתכלית לשמש האדם בימי המעשה

וגם^{שס} הבהמות וחיות עצמם נבראו לתשמיש אדם^{שס}, כמו שאמרו^{שס} (קידושין פג).
'הם נבראו לשמש אותי ואני לשמש את קוני'. והגם שבשבת אסור לשמש בבעלי
חיים^{שס} (שבת קנד:). בשבת^{שס} שהוא תכלית הבריאה^{שס} (נלאשית ג, א-ג) - הוא זמן

✻ ✻ מקורות וביאורים ✻ ✻

ששפע שורשי נפשות ישראל מושפע בהם כאלו הן בעולם העליון, אז נפרדים בעצם מעולם החצוני^{שס}. (וראה עוד פ' אחרי פט'; ירמיה פלג; ועוד).

שסה ענין 'עולם הפירוד' - 'עלמא דפירודא', מובא בזה"ק ובספרי המקובלים, כעולמות שאין ניכר בהם אחדות הבורא, ונראה כביכול שיש כוחות אחרים. באופן כללי מוגדר דבעולם האצילות הוא עולם הייחוד, ומשם ואילך מתחיל 'עלמא דפירודא'. וככל שהעולמות יורדים, ניכר יותר הפירוד. ובעולם העשיה, הפירוד גדול. [ראה שערי אורה (שער שמיים) "מספירת המלכות ולמטה יתפרדו מיני השפע לפרנס כל הנבראים כפי הדין הראוי, כי עד ספירת המלכות הוא סוד הייחוד האמיתי השלם, וממדת מלכות ולמטה הוא סוד עולם הפירוד". וראה עוד באריכות בעץ חיים (שער מד פ"ג). ובשל"ה דק' (מולדות אדם, השער הגדול אות שגא. מה שהביא ממנו משרים להצית יוסף פרשת ויקהל מהד"ב, ע"ש)].

ולעניננו. ישראל הם מעולם הייחוד, ואומות העולם, מעלמא דפירודא.

שסו דהיינו כל מה שהוא 'מעלמא דפירודא' מתייחס לרבו, כיון ששורשו הוא מן הפירוד שהם רבים. ומה ששורשו מעולם הייחוד, מתייחסים ל'אחד'.

[ראה במהר"ל (אור חמד אסתר א, ב) "מפני כי עולם הזה הוא עולם הרבוי והוא הפך העולם העליון שהוא אחד לגמרי ... אבל עולם התחתון הוא עולם הרבוי והפירוד". (נצחיות ה' פ"ד ס) "כי כל דבר שבא מעולם הנבדל ... כשהוא בא אל עולם הטבע הוא עולם הרבוי, יפרד לארבעה ראשים כי זהו נגד הפירוד והרבוי שהוא בעולם הרבוי". (נמצא יסוד פ"ה) "...ולכך נקרא 'ארבה' על שם הרבוי. והרבוי הוא מכח חילוק ופירוד, כי הדבר אשר הוא מתאחד אין שייך בו רבוי, כי לא יתרבה רק המחולק והנפרד". וראה בנועם אלימלך (פ"ד ל' ד"ה וזהו דג) "...עניני עולם הזה דבהם שייך לשון רבוי, דכל עניני עולם הזה הם דברים נפרדים, ושייך בהם לשון 'הרבה' שאמר לו השם יתברך. ולא כן בעניני עולם הבא דאין שייך לשון 'הרבה' על דבר רוחני..."]

ולעניננו. לכן האומות הם ברבוי, שהם מעלמא דפירודא, ואילו ישראל הם 'גוי אחד', שהם דבוקים באחדות.

שסז כעת עובר רבינו לבאר מה ענין תפקיד בהמות והחיות לצורך ה'שבת' - על פי יסוד האמור, שכל הנברא בערב שבת הוא בעבור השבת. ומבאר רבינו שכל מטרת בריאת בעלי חיים הוא בכדי לשרת את האדם, וכיון שהאדם תכליתו ה'שבת' כנ"ל, נמצא שאף זה תכלית בריאת בעלי החיים.

שסח היינו לעשות לו מלאכתו. כדאיתא (סנהדרין טז): "ורדו בדגת הים" (נלאשית א, כח) - ... למלאכה. ודגים בני מלאכה נינהו? - אין... הנהיג בעיזא ושיבוטא. 'ובעוף השמים' (שס) - למלאכה. ועופות בני מלאכה נינהו? - אין דש באווחין ותרנגולין. 'ובכל חיה הרמשת על הארץ' (שס) - ההוא לאתויי נחש הוא דאתא. דתניא, רבי שמעון בן מנסיא אומר: חבל על שמש גדול שאבד מן העולם, שאלמלא נתקלל נחש, כל אחד ואחד מישראל היו מזדמנין לו שני נחשים טובים, אחד משגרו לצפון ואחד משגרו לדרום להביא לו סנדלבוניס טובים ואבנים טובות ומרגליות. ולא עוד אלא שמפשילין רצועה תחת זנבו, ומוציא בה עפר לגנתו ולחורבתו".

[והבאנו גמ' זו להבין המשך דברי רבינו, שמקשה שאין להשתמש בבעלי חיים בשבת. ואי נפרש שעצם בריאת בעלי חיים לצורך האדם כפשוטו, דהיינו שמטרתם לקיום העולם כולו - שהוא לצורך האדם, לא יובן הקושיא. על כן ציינו לדברי הגמ' שמפורש שהכוונה שכל בעלי החיים, נועדו לשרת את האדם במלאכה ממש. אלא דלגבי העופות והדגים, וכן השרצים (סוף הגמ'), שירותם את האדם במלאכה ממש הוא באופן מוגבל ביותר (וכפי שהגמ' שם טרחה למצא אחיז אופנים דחוקים כיצד הדגים והעופות משרתים את האדם במלאכה), ועיקר שירותם לתועלת האדם הוא ע"י עצם קיום העולם, נולאחר המבול, אף למאכל (ראה גמ' שס). ועל כן הם נבראו ביום החמישי. אבל בהמות וחיות ואף הנחש (ט"ז שנתקלל), עיקר שירותם לאדם הוא במלאכה ושירות של ממש, ולכן הם נבראו בערב שבת, שענינו ההכנה לשבת].

שסט לשון המשנה "רבי שמעון בן אלעזר אומר, ראית מימך חיה ועוף שיש להם אומנות, והן מתפרנסין שלא בצער, והלא לא נבראו אלא לשמשני, ואני נבראתי לשמש את קוני".

שע וראה רש"י (שם ד"ה קא משתמש) "קא משתמש מר בבעלי חיים - ותנן (פ"ה ל): 'לא רוכבין על גבי בהמה', והוא הדין לכל תשמיש".

ויש להוסיף, דחוץ האיסור 'השתמשות בבעלי חיים' בשבת, הרי יש מצות 'שביתת בהמתו' (עבודה טו; יו"ט שבת פ"ה ה"ג; ועוד דברים), והוא דאורייתא (שמות כ י; שם כג, י; דברים ה, יד). ברם רבינו לא התייחס כעת לזה, אלא לאיסור דרבנן ד'השתמשות בבעלי חיים'. והכוונה, דרבינו מעיר לתמוה כיצד יתכן לומר שמטרת בריאת בעלי חיים לצורך 'שבת' - שישירותו האדם

השבית השני, שהאדם אינו צריך לשמש כלום. אבל שני הם מעצמם ששה משמשים לו, ומכילים לו הכל – עוד מערב שבת.

כל הבריאה דע"ש לתכלית לשמש לשבת

ועל כל פנים שני גם הבריאה דערב שבת כולו הכנה וטורח שני לצורך השבת.

בעולמות העליונים יש הרגש אור השבת כבר בע"ש – ובעולם התחתון רק בשבת וגם למעלה בעליונים כן. בעולם האצילות, והנפשות שהם משם, יש הרגש אור דשבת גם בערב שבת שני. והוא צורך לבריאת אדם שני, שיוכל להשיג על ידי זה – בכח

✻ ✻ ✻ מקורות וביאורים ✻ ✻ ✻

בשבת, הלא עצם שירות האדם בשבת אסור הוא. והנה מצד מצות 'שביתת בהמתו' אין קושיא, שמצוה זו היא על בהמת ישראל דוקא, שטעם שביתת הבהמה הוא כמו שביתת בעליה. אבל בבעלי חיים שאינם שאינם של ישראל, רשאים להשתמש בהם בשבת – מן התורה, ועל כן אין תימה לומר דמטרת בריאת כל בעלי החיים (והרי רוב רובם של בעלי חיים נעלם אינם נעלם) הוא לשרת את 'האדם' ב'שבת'. ועל כן מעיר רבינו מצד אסור השתמשות בבעלי חיים, השולל לחלוטין את השירות בבעלי חיים בשבת.

שעא כלומר רבינו מיישב תמיהה הנ"ל (ראה הערה קודמת). ומבאר שהטעם שאסור להשתמש בבעלי חיים בשבת אינו משום שאין מטרת הבהמה לשרת האדם בשבת. שאין זה כן, שכן מהות הבהמה היא לשירות האדם, ומהותה זו היא בכל עת. אלא הטעם הוא משום דבשבת כבר אין צורך לשום שרות, שהרי ב'שבת' כלתה כל המלאכה, והכל מושלם, 'כל מלאכתך עשויה' (מסכתא יתר, נחש, ו ד"ה ששם).

שעב כדכתיב 'וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד וגו'. ויכלו השמים והארץ וכל צבאם. ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וגו'. הרי שב'שבת' הושלמה הבריאה והגיעה לתכליתה.

שעג כלומר ששבת אינו רק 'מצוות שביתה', שמחויבים לשבות בו. אלא הוא 'זמן השביתה', שמצד מהות השבת, הוא ה'שביתה', שאין להוסיף על המלאכה המושלמת.

שעד כלומר, דלכאורה יקשה לנו, דמכל מקום יהיה הטעם מאיזה סיבה שיהיה, סוף סוף בשבת אין משתמשים בבעלי חיים, וכיצד יתכן לומר שכל מטרת בריאת בעלי חיים הוא למען ה'שבת'. על כן מבאר רבינו ששירותם הוא ב'הכנה לשבת'. שעה יתכן שיש כאן ב' תירוצים שונים על הקושיא דאסור להשתמש בבע"ח בשבת. א' "הם מעצמם משמשים לו", וכאשר בעל חי (שאינו שייך לנפלא) עושה איזה שירות לישראל מעצמו בשבת, אין בו שום איסור. ב' "ומכילים לו הכל מערב שבת", היינו דהשירות שהוא בצווי האדם נעשה בהכנה לשבת.

אכן קשה לפרש כן. שהרי רבינו קאי כעת דבשבת הוא זמן השביתה, ואין האדם צריך לשמש כלום בשבת. ואחת הוא לנו כאשר הבע"ח עושה מעצמו או בצווי האדם, סוף סוף אין שום צורך בשירותו.

ועל כן נראה יותר דעיקר התירוץ הוא דהשירות הוא בהכנה לשבת. ומה דהוסיף רבינו 'מעצמם', היינו, שכיון שכל מטרת בריאת בעלי החיים הם בשירות לאדם במלאכה, הרי הם מעצמם היו טורחים לעשות כן – בלא צורך לצווי האדם – בכדי לקיים מטרתם ותכליתם. [אלא שלאחר חטא אדם הראשון, נתקלקלה הבריאה, ושוב אין בעלי החיים מעצמם עושים את מטרתם עד שהאדם ירדה בהם].

וכן מפורשים הדברים בדברי המהר"ל (חידושי אגדות סנהדרין נט: ד"ה סג) אודות הנחש קודם חטא אדם הראשון – "... כי לא היה הנחש כמו שהם עתה בעלי חיים, שעושה האדם עתה בהם מלאכה, שצריך האדם להנהיג אותם לעשות מלאכה ולהכריח על המלאכה. אבל היו עושים ומשמשים את האדם מעצמם כמו שעושה הטבע פעולתו מעצמו כך היו פועלים בטבע....".

שעו רבינו חזר לדבריו הראשונים, לבאר ענין קדושת השבת הנכרת בערב שבת.

שעז לשון 'הכנה' הוא על פי הפסוק (שמות טז, ה) 'והיה ביום הששי והכינו וגו'... לשון 'טורח' הוא על פי הגמ' (פ"ג ג.) 'מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת'.

שעח האריז"ל (שער מאמרי רש"י בראשית, ד"ה בראשית ר' שמעון פתח) "... הנה להיות כי ביום ששי עלתה המלכות למעלה למעלה, למשוך אור עליון מכל האצילות, ולהוריד לאדם, באופן שתהיה נשמתו כלולה מכל האצילות, מראש המדרגות ועד סופם. ולפיכך נזכרה 'ה' בששי, שאמר הכתוב 'יום הששי', להורות כי יום שתיתאי סליק בדרגוי, ובעאת מכולהו, ואמרה 'נעשה אדם'....".

שעט ראה הערה קודמת. למהלך רבינו כאן, כיון ששורש 'האדם' – הוא ישראל (ראשם קרויים אדם' – יצמות ס"ה). הוא קדושת שבת (מכונה בראש המאמר), הרי צריך להתעוררות 'קדושת שבת', כדי להביא לבריאת האדם. ולכן בערב שבת, זמן בריאת האדם, יש התעוררות השבת. ולא רק בשבת בראשית בשעת בריאת האדם, אלא בכל ערב שבת, מתעורר שוב אור קדושת השבת בעולם האצילות, להשגת 'האדם', ששורש נשמתו מעולם האצילות.

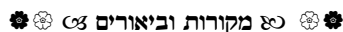
נשמתו העליונה שמ'אצילות'שם – לאותו האור. ומשם ולמטה, שיש התחלה למציאות שורש רעשם, הוא שם גנוז ונעלם, ואי אפשר להתגלות אלא בשבת שם.

אלף הששי היה ראוי לגאולה - מאור דערב שבת

אלף הששי ראוי לגאולה אילו זכינו – שהוא זמן דאור ערב שבת

[טו] ומוזה הוא גם כן מה שידוע שם (זו"ק שמו"ז; ולחמקן רע; רע"מ פנחס רמג; ועוד)

דהגלות נגזר רק באלף החמישי 'כל היום דוה' (איכ"ה א, יג). וכל אלף הששי היה ראוי להיות ימות המשיח אלמלי זכו. היינו שם על ידי הרגשת האור גם בערב שבת, כרבי לוי

שם נשמת אדם הראשון [ואף שאר הצדיקים הגדולים] הוא מעולם האצילות [תיקוני זוהר (פס, טז): "בההוא אתר דאתמר ביה ישראל עלה במחשבה, בההוא אתר דאנטיל נשמתיה - בארץ אצילות..."]. תניא (אגדת הקדש פכ"ה) "... ופירוש מלכות דאצילות, הוא דבר ה' המוחה ומהוה נשמות הגדולות, שהן מבחינת 'אצילות', כמו נשמת אדם הראשון... וכמו נשמות האבות והנביאים וכיוצא בהן [ראה זוה"ק (רע"מ נהר קט): "... בכל דרגין דאינון אצילות דילה דאינון נשמתין דבעלי מדות, נשיאי ישראל חכמים נבונים חסידים גבורים אנשי אמת נביאים צדיקים מלכים כלהו דאצילות. דאית אחרנין דבריאה..."].

ואף לגבי נשמת ישראל נאמר, שהם שורשם מאצילות. [ראה בכתבי האריז"ל (ליקוטי מוה"ש, ד"ה ועתה הולך עדין בלחיות) דשורש נשמת ישראל כנשמת אדם הראשון, שהיה מכל חלקי הבריאה, מריש עולם האצילות עד סוף עולם העשיה, עיי"ש]. וראה בזוה"ק (רע"מ קדוש פג) דבזכות משה רבינו זוכים כל ישראל לנשמה מאצילות (אף אלו דמשקלא הוה נשמתם מעולם הבריאה). [בגין דאשתדלותך ... ובגין כך ירתין כלהו נשמתין דאצילות מניה, ואתקריאו בנין דילה משם ידו"ד דאצילות, דלית תמן פרוז וקצוץ. דבקדמיתא אתמר בהו בנין לקודשא בריך הוא ושכינתיה מצד יהו"ה דבריאה, דאתמר ביה בראתיו יצרתיו אף עשיתיו..."].

שם היינו למטה מעולם האצילות - עולם הבריאה ואילך. ראה תיקוני זוהר (פס, קט) "... דלתתא אית אילנא, מעורב טוב ורע, כלאים ועליה אתמר 'ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל', ממנו בגין דההוא מוחא דילה בריאה יכיל לאתערבא עמיה קליפה אבל מוחא דאיהו נהורא בארץ אצילות לא יכיל לאתערבא עמיה שום תערובת". וראה בעץ חיים (שער מה פ"ג [נאמן] שנה מעט, שער מה פ"ד) "כי הנה בעולם אצילות של הקדושה, הטוב מרובה על האצילות של הטומאה ואינם מעורבים כלל הקדושה עם הטומאה. ובעולם הבריאה, הקדושה מרובה על הטומאה של הקליפה דבריאה, אמנם הם מעורבים יחד. וביצירה הוא מחצה על מחצה, וגם הם מעורבים יחד טוב ורע. ובעשיה הקליפה מרובה על העשיה של טהרה, וגם הם מעורבים יחד. ואין שום דבר בעולם העשיה שלא יהיה מורכב משוב ורע, קדושה וקליפה מעורבין יחד ממש".

שם היינו קדושת השבת אינו מאיר בימות החול. [על פי מה שביאר רבינו לעיל (א"ת יג), שהשגת האור טרם התגלותו, הוא למי שנמצא במקום גבוה, ולזכות ראיתו, עיי"ש. מובן שהארת קדושת השבת בערב שבת, מאירה רק בעולמות העליונים ביותר - עולם האצילות, ורק במקום טהרה לגמרי - שאין מעורב שם רע].

שם שכן בשבת עצמה, קדושת השבת מאירה בכל העולמות, מתחילת דרגין עד סוף דרגין. [כמובא בזוה"ק פעמים רבות (פ"ה רע): "... אבל מוסף דשבת ליכא לקרבא, בגין דהא אתגלי עתיקא קדישא, ונהיר בההוא רצון לכלהו עלמין, וכלא אשתכח בנהירו, דהא שבת בלא דינא כלל איהו...". שער ההקדמות (ג) "וזהו סוד מצות יום השבת, וסוד תוספת יתירה שבו, כי אז ביום ההוא נתוסף קדושה בכל העולמות, ...". (ענין עליות כל העולמות בשבת, מנא"ל במקומות רבים. ראה שער הכוונות דרוש ליל שבת; שער המנוחות פרשת נהר; ועוד. ולחמ"ל).

שם לשון זוה"ק (שמות) "אמר רבי חייא, לית שולטנו לאומין עליהו דישאל אלא יומא חדא לחוד, דהוא יומו של הקדוש ברוך הוא, והוא אלף שנים, דהא הוא דכתיב 'נתנני שוממה כל היום דוה'. יומא חד לחוד ולא יתיר, א"ר יוסי אי יתיר ושתעבדון, לא על פום גזרת מלכא הוא, אלא על דלא בעיין למיהדר לקבליה". (ואמתקין) "... דכד ישראל יתערון תשובה לקמי קודשא בריך הוא, בזכו אורייתא יתובון לארעא קדישא, ויתכנסון מן גלותא. דהא ודאי יומא חד יהא גלותא לישראל ולא יתיר, דהא הוא דכתיב 'נתנני שוממה כל היום דוה'. ואי לא יתובון, קודשא בריך הוא אמר 'הן עוד היום גדול לא עת האסף המקנה', בלא זכו ובלא עובדין דכשרן...". (רע"מ פנחס) "... לנטלא נוקמא מסמאל, דנגע בריך שמאלא דיעקב - דאיהו הוד, דביה אתמר 'נתנני שוממה כל היום דוה הוד מסטרא דהוד', אלף חמישאה אשתארת בי מקדשא חרבה ויבשה".

שם כלומר, ידידו דהתיקון השלם יהיה ב'יום שכולו שבת' (פמ"ד ג), האלף השביעי - שהוא כנגד יום השבת. כדאיתא (פסחדין יג) "אמר רב קטינא, שית אלפי שני הו עילמא וחד חרוב... תניא כותיה דרב קטינא: כשם שהשביעית משמט שנה אחת לשבע שנים, כך העולם משמט אלף שנים לשבעת אלפים שנה, שנאמר (ישעיה ג, ה) 'ונשגב ה' לבדו ביום ההוא', ואומר (מסילס ג, ה) 'מזמור שיר ליום השבת - יום שכולו שבת...'. (וראה רמב"ן על המורה, בראשית ג, ג).

והנה מאידך, בדברי זוה"ק (מונא"ס הערה הקדומה) מתבאר, שלפי גזירת הקב"ה האלף החמישי צריך להיות בגלו האומות,

בשם רבי זעירא הנ"ל שפ"ו – למי שזוכה למדריגה זו דענוה ודביקות.

ועתה שלא זכינו הזמן הוא ב'תוספת שבת' – שבו קדושת שבת ממש שמוסיף האדם ולפי שלא זכינו, 'בעוונותינו הרבים יצא מה שיצא' שפ"ו (ענוה זרה ט). ונשאר רק הזמן של תוספת שבת, שאדם יכול להוסיף שפ"ו שיהיה בו קדושת שבת עצמו, ודבר זה מה שהאדם מוסיף שפ"ו על הקדושה של ה' יתברך.

ימות המשיח הוא שזוכין בני אדם לפי מעשיהם – כעין תוספת שבת שהוא בבחירת האדם וזהו הקדושה דימות המשיח, שהוא באלף הששי, שהוא קודם אלף השביעי – שהוא שבת מעצמו שפ"ו (ראה סנהדרין נז). אבל ימות המשיח הוא מה שזוכין בני אדם, שהם

❁ ❁ ❁ מקורות וביאורים ❁ ❁ ❁

ומאלף השישי ואילך יהיה הגאולה בביאת המשיח – באם ישו בו ישראל בתשובה. [ולפי זה, מה דאיתא בגמ' (ראה הערה הנאה) 'שני אלפים ימות המשיח' – היינו כולל זמן הגלות והגאולה גם יחד, דאף ימי הגלות הוא חלק מהתיקון של 'ימות המשיח' (ראה בדברי רבינו [פרי זדיק חטבה, ג] "... ואיתא דאלף המשיח הוא שבעה אלפים ימים, כי לא היה המלך השני אלפים ימים המשיח – אילו זכו ישראל והסמיכו לו זכות האמונים ... והיה הפסע מורה שבעל פה שהוא ממדת הוד, וקבלו יסודו או גזירות רבות, ונמקן מינה דוח להיות הוד..."). וזוין גם לדברי האריי הק' [שער הפסוקים, נראשית, דרוש ג, צנחור שם אלפי שנים] "... אח"כ שני אלפים ימות המשיח, שהם שני אלפים דבריאה, אומא, הנקראת ימי המשיח. ועם היום שכן דוד איתו נא אלף כסופס, עכ"ל כל השני אלפים ימות המשיח ..."). ואבכמ"ל]. ולכאורה, אם התיקון השלם הוא רק ב'יום שכולו שבת', מניין יהיה אור הגאולה והתיקון באלף הששי.

ומבאר רבינו לפי דרכו, כפי שהמשיל לעיל, שהעומד בראש ההר וזכי הראות, זוכין לראות האור מוקדם טרם מאיר לכל. וכן הצדיקים זוכים לקדושת השבת עוד ביום ששי [וכפי שהתבאר (בהערה דלעיל) שיש דרגה מתחילת יום ששי, ויש מחצות היום וכו']. כן ממש הוא גם בשנות עולם. דאילו היו ישראל זוכין, היו כ'זכי הראות' שכבר זוכים להרגיש קדושת השבת – יום שכולו שבת, כבר מתחילת האלף הששי. ועכ"פ בהמשך אלף הששי, לפי דרגתם ומעלתם. ומוסיף רבינו, דהשתא שלא זכינו, עכ"פ ימות המשיח יהיו מעין קדושת 'תוספת שבת', שזה יכול כל אדם מישאל – ולא רק 'זכי הראות' וצדיקים – להוסיף מימות החול על הקודש. כך יהיה 'ימות המשיח', לפי אשר ישראל יקדימו ל'קבל עליהם קדושת שבת', כן יזכו לימות המשיח בימות החול – טרם אלף השביעי 'יום שכולו שבת'.

וראה עוד בדברי רבינו לעיל (סוף מאמר ג, מהדומיתו אות יט) "והרי מששת ימי בראשית הוא סדר הששת אלפי שני דהוי עלמא, שיומו של הקדוש ברוך הוא אלף שנה ואלף השביעי הוא היום שכולו שבת. ואלף הששי כולו הוא הכנה ליום השבת והוא זמן דבעתה אחישנה דפשטיה אחישנה קאי על בעתה שגם בעתו יש אחישנה. וכמו דרך משל כל היום כשר למילה אלא שזריזין מקדימין למצוות וכל יום השמיני הוא בעתו. וההקדמה בו ביום תלוי בזריזות. וכל אלף הששי הוא בעתה ויש בו אחישנה גם בעתה...".

וראה עוד לעיל (מאמר א, מהדומיתו אות י, ובהערה טז), מה שהאריך רבינו בשנות עולם כלעומת ימי בראשית, וחשבונות של זמני קדושת השבת השונים, עיי"ש, ואבכמ"ל ולכפול. שפ"ו ריש אות יג.

שפ"ו לשון הגמ' "תנא דבי אליהו, ששת אלפים שנה הוי העולם, שני אלפים תוהו, שני אלפים תורה, שני אלפים ימות המשיח, בעוונותינו שרבו יצאו מהן מה שיצאו מהן".

שפ"ו כלומר, ד'קדושת שבת' עצמה הוא באלף השביעי – יום שכולו שבת, ורק אלו שזוכים להרגיש קדושת שבת קודם זמנו, הם הזוכין ל'ימות המשיח' גם באלף הששי. ברם יש אפשרות נוספת, והוא 'תוספת שבת', שבו הופכים את ימות החול עצמם לקדושת שבת. שאז אין צריך לזכות מיוחדת להרגיש את הקדושה בימות החול, שכעת זמן זה כבר אינו מימות החול, אלא הוא נטפל לקדושת שבת. אלא שעכ"פ צריך על כל פנים שהאדם יקבל עליו קדושת שבת, ולהוסיף מחול על הקודש.

והנמשל לענינו. דאם לא זכינו להקדמת ימות המשיח לתחילת אלף הששי, שהוא היה ע"י זכויות מיוחדות וע"י צדיקים מיוחדים, כעת מוטל עלינו על כל פנים 'להביא לימות המשיח' עכ"פ ע"י מעשינו של 'קבלת תוספת שבת', שבא ע"י מעשי האדם שמוסיף מחול על הקודש.

שפ"ו א' מהפנים של 'תוספת שבת' במשנת רבינו, שבעוד קדושת השבת היא ב'אתערותא דלעילא' (ראה לעיל ריש מאמר ג), הרי 'תוספת שבת' הוא הקדושה שהאדם מוסיף מעצמו על פי מעשיו. ראה (פרי זדיק מאה, ט) "...וזה היה דייקא בשעה אחרונה של בין השמשות, שהוא זמן תוספת שבת, שהוא קדושת האדם הממשיך על עצמו קדושת שבת באתערותא דלילה". (שם עקב, ב) "... וימות המשיח הוא סמוך לעולם הבא – שהוא יום שכולו שבת, והוא כמו תוספת שבת, ואז יהיה ההשתדלות מצד האדם ההכנה לקבל הקדושה בקביעות...".

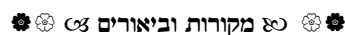
ש"ז לשון הגמ' הובא בהערות קודמות.

יכולים להוסיף קדושה גם מקודם. ולזה גם כן אין זמן קצוב כמה יוסיף שני, רק הכל תלוי בבחירת האדם].

תכלית הבריאה ה'אור' - ומתנוצץ בשבת ושליומו בתו במשיח

'אורי השבת שבתכלית הבריאה - הוא 'אור הגנוז' שבמחשבה תחילה שעל ידו ישיגו הקב"ה [טז] ובסוף^א מעשה נסתכל ה' יתברך איך הכל מכוון להמחשבה תחילה, ש'הכל טוב מאוד' (נראים א, ל), להשיג אותו האור שרצה שישגיגו - שנתעטף בו בשלמה ולבוש.

גם לאחר החטא ישנו האור דרך לבוש - ומתנוצץ בקדושת שבת וגם אחר החטא נתקן ב'כתנות אור'. שהם גם כן 'כתנות אור' לצורת אדם

שני ענין שיעור תוספת שבת, הובא בפוסקים (טו) וז"ל א"ר רבא, ויש בזה ב' ענינים, מהו השיעור הפחות ביותר לשיעור תוספת שבת, וכן מהו השיעור הרב ביותר שניתן לקדש מימות החול ולהוסיף על הקודש. ולענין השיעור הפחות ביותר, כתב הבית יוסף שם " ... הרא"ש כתב ביומא (פ"ח ס' ט) ובפרק תפילת השחר (נדרים פ"ד ס' ו) ותוספת זה לא נתברר שיעורו, אלא מיהו לאו תוספת כל דהו קאמר ... אלא שלא נתברר שיעורו, וצריך לפרוש קודם בין השמשות מעט".

ולענין השיעור הרב ביותר, מצאנו כמה שיטות, דעת השו"ע (סא) כפי שהביא בבית יוסף " ... וכתבו הר"ן בפרק במה מדליקין (טו) ד"ה אמר רבא (ב) ד"ה מ"ר ועינים) והרב המגיד בפרק ה' (ה"ד) בשם הרמב"ן שתוספת זה אי אפשר שיהא בעוד השמש זורחת על הארץ ... ואי אפשר שיהא גם כן בין השמשות שהרי תוספת זה אינו אלא עשה ובין השמשות ספק כרת הוא. אלא ודאי זמנו של תוספת היינו מתחלת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ עד זמן בין השמשות והזמן הזה שהוא ג' מילין ורביע רצה לעשותו כולו תוספת עושה רצה לעשות מקצת ממנו עושה ובלבד שיוסיף איזה זמן שיהיה ודאי יום מחול על הקודש". ומאידך דעת הרמ"א שם, ע"פ מה שהעתיק בדרכי משה (ב) " באגור (ס' עא) כתב בשם מהר"י מולין (ש"ס מהר"ל המדקדק ס' מה א"ת ד, ויע' נדרים מהר"ל ס' ק"ג) לפי דעת התוספות בפרק תפילת השחר (נדרים כז) ד"ה ד"ג) יכול לקבל עליו השבת מפלג המנחה ולמעלה". ויש גם שיטה שלישית (פנא ד"מ סא) "ולדעת מוהר"ח (אור זרוע נדרים ס' קפא), ב' שעות קודם הלילה, שהוא חלק י"ב מכל יום השבת שהוא כ"ד שעות, דומיא דשביעית, דתוספת שביעית הוי ל' יום חלק י"ב בשנה". ומעין שיטה זו בב"ח " ... וצריך לקבל עליו שבת מיד בסוף שעה כ"ב ... (ע"ש נאליכות)".

עכ"פ למדנו מכל האמור, דשיעור תוספת שבת אין לו זמן קצוב, בין למעלה ובין למטה, ותלוי בשיטות השונות, ולפי מה שהוא אדם, כמה ירצה לקדש מימות החול בקדושת שבת. והוא המשל לימות המשיח, שאין בו שיעור קצוב, והכל תלוי כפי מעשיו, כמה נזכה לקדש מימות החול בקדושת השבת.

שני דברי רבינו כאן הן המשך לדבריו לעיל (סוף אות יג), והפסיק באמצע דבריו במאמר המוסגר אודות קדושת השבת המתגלה בערב שבת, וכעת חוזר להשלים דבריו שם.

א ענין 'סוף מעשה במחשבה תחלה' התבאר לעיל כמה פעמים (נראה סוף אות ג, ולעיל אות יג). והכוונה שכל פועל פעולה, מתחילה מחשב בדעתו מה חפצו ומטרתו לפעול. ואח"כ עושה את הפעולה במעשים שונים, ולבסוף ב'סוף המעשה', מגיע לתכליתה. והוא תואם ל'מחשבה תחילה'. שכן המחשבה הראשונה היתה ה'תכלית הנרצה', וכן ב'סוף המעשה' מגיעים לתכלית הנרצה. ובתוכם יש את ההשתדלויות השונות, שהם רק כ'אמצעים' למטרה התכליתית.

ולענינו. רבינו חזר לבאר ענין ה'אורה' של שבת - שהם כביכול 'בגדי שבת' שהתעטף בהם הקב"ה בכניסת השבת, כמובא לעיל, שהוא ה'אור הגנוז' שנברא ביום הראשון - שכביכול הקב"ה נתעטף ו'עטה אור כשלמה' (נדרים אות יג, ע"ש). שהאור הראשון הוא 'מחשבה תחילה', ואור השבת הוא 'סוף מעשה'. והיינו הך. (וראה הערה הנאה).

ב ביאור הענין (ע"פ מה שכתב רבינו לעיל אות יג). דענין 'אור שנתלבש בו הקב"ה' כביכול, היינו אופנים ואפשרות להשיג ולהכיר את הקב"ה. שהרי הקב"ה עצמו לא ישיגוהו משיגי הגוף, ולית מחשבה תפיסא ביה כלל, ואפשר להכירו ולהשיגו אך ורק לפי פעולותיו. וזהו ענין 'לבושים' שמתלבש הקב"ה, שהם אופני הגלוי שעל ידיהם אפשר להכיר את הקב"ה.

והנה 'יורא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד', היינו דהבריאה כולה הושלמה לתכליתה. ותכלית הבריאה הוא שיכירו את הבורא יתברך. [כדברי הרמב"ן הידועים (שם אות יג, טו) " ... היא כוונת היצירה, שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה, ואין אל עליון חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלהיו שבראו..."]. נמצא דההסתכלות ש'הכל טוב מאד' היינו דכל הבריאה משיגה את הקב"ה כפי שהתגלה. וזהו ה'אור של שבת' - השגת הקב"ה בכל הבריאה, 'סוף המעשה'. וזהו ממש האור של יום הראשון שנתעטף בו הקב"ה בתחילה הבריאה - 'מחשבה תחילה', האופן שבו חפץ להתגלות כדי שישגיגו אותו.

ג רבינו משלב כאן 'אור' נוסף, שאף הוא מאותו ענין. והוא 'כתנות אור' שהלביש הקב"ה לאדם הראשון לאחר החטא.

שבמרכבה. שלא נעלם לגמרי האור גם אחר החטא, והוא נראה עדיין דרך לבוש במקורם. וזהו התחלת התנוצצות האור. ומיד התחיל האורה משמשת בקדושת השבת.

משיח יזכה לאור בשלימות

ומשיח, שהוא יהיה שלימות הנפש דאדם הראשון, הוא יזכה לאותו כתנות אורי

✻ ✻ ✻ מקורות וביאורים ✻ ✻ ✻

[בתורה"ק (נרשם ג, כ) מובא שהקב"ה הליבש לו 'כתנות עור', אבל בתורתו של ר' מאיר היה כתוב שהליבש לו 'כתנות אור' (נרשם רכ, כ, יג)]. וכפי שהביא רבינו לעיל (א"ת 1) ש'כתנות אור' אלו, הם בגדי שבת (ע"פ).

והלימוד לנו, שכפי המתבאר לעיל (א"ת 1) דהשגת ה'אור' באה דייקא מתוך החושך. ולכן ה'אור' (=כח אור) שבא לאחר תיקון החטא, הוא ה'אור' של בריאת העולם, והוא האורה של שבת - תכלית מעשה בראשית. ההכרה את הקב"ה וכו"ל.

¹ כלומר, דלכאורה כיצד ניתן להשוות ענין האור שנתעטף בו הקב"ה בבריאת העולם [נעוטה אור כשלמה] (פ"ה"ס קד, ג; נרשם רכ, ג; כ"ל א"ת יג) ואורה של שבת (נרשם רכ, ג; כ, ג - 'ואורו על נפשו ארץ'), עם 'כתנות אור' שלבש אדם הראשון. מה ענין אור של הקב"ה כביכול, לשל אדם.

ע"כ מבאר רבינו ע"פ הידוע, שאדם נברא כעין דוגמא דלמעלה, כדמות ה'אדם שעל המרכבה'. [ראה זוה"ק (ספרא דנשינוא מרומה קטא)]. ויברך אותם ויקרא את שמם אדם, דיוקנא ופרצופא דאדם יתיב על כרסיה, וכתוב 'ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה'. וראה בשל"ה הק' (פולמוס אדם [שהאריך בציור ענין זה] וגו' בית ישראל מנינא, ק"ו) "מבואר ענין האדם הן מצד נשמתו הן מצד דמות גופו, ועל זה נאמר (נרשם א, כ) 'נעשה אדם בצלמנו כדמותנו'. הצלם בסוד הנשמה, והדמות בסוד הגוף. הדמות נגלה, ועליו נאמר (א"ת יג, כ) 'ומבשרי אחזה אלוהי', והצלם סוד הנשמה נסתר. וכן נאמר על סוד האדם הגדול 'על הכסא דמות אדם'". (נרשם, תורה אור) "וכמו שהתפשטות אדם העליון סוד האצילות בסוד שמו יהו"ה, בחינת אב ואם בן ובת ... וכללות אצילות ביהוד נקרא 'אדם העליון יושב על כסא'. כן האדם התחתון ... ואז נקרא 'אדם' בסוד הדמות, 'אדמה לעליון'".

ולאור זה מובן, דאם אדם הראשון לבש 'כתנות אור', הרי לעומתו כביכול צורת ה'אדם שבמרכבה' ג"כ לבש 'כתנות אור'. והוא 'נעוטה אור כשלמה' האמור וכו"ל.

[ונראה להשוות בזה. דבגמ' (שנא פס). "אמר רבי חמא ברבי חנינא, מאי דכתיב (ש"י הש"ס ג, ג) 'כתפוח בעצי היער וגו''. למה נמשלו ישראל לתפוח - לומר לך: מה תפוח זה פריו קורם לעליו, אף ישראל - הקדימו נעשה לנשמה. והקשו התוס' (ס"ה ד"ה פ"ח) "תימה שמביא קרא 'כתפוח בעצי היער', דבהאי קרא לא נמשלו ישראל לתפוח, אלא הקדוש ברוך הוא, כדכתיב 'בן דוד בין הבנים'..." ובנפש החיים (ס"ה פ"ט) "... אמנם הענין כמו שכתבנו. שהתחברותו ית' כביכול להעולמות והכחות כולם וכל סדריהם והתקשרותם. וכן כל סדרי הנהגתו ית' אתנו. הוא כפי שיעור התנועה וההתעוררות המגיע אליהם ממעשינו למטה. וכפי זה השיעור משתלשל ונמשך גם אלינו למטה פנים שוחקות ומוסברות... לפי מה שכתבנו יתישב בע"ה. כי אחר שישראל השיגוהו והמשילוהו ית"ש בדמיון התפוח. ודאי הוא מחמת שישאל נמשלים ומתדמים במעשיהם לענין התפוח. וכדרך שאנחנו מתראים לפני ית"ש. כך הוא ית"ש בא ליראות אל העולמות ע"ז ההדרגה והשיעור ממש". ובזה יובן גם לעניננו, שאם אדם הראשון לבש 'כתנות אור', הרי כך כביכול התגלות הקב"ה לעולמות הוא ב'כתנת אור'].

² כלומר דהלימוד לנו, מענין 'כתנות אור' שלאחר החטא דייקא. להורות דאף לאחר החטא עדיין יש 'אור'. דהרי התבאר (נרשם הערות לעיל, ולעיל סוף א"ת יג ובהערות שס), דענין 'אור' דמעשה בראשית הוא הכרת והשגת הקב"ה בבריאה. ובפשטות לאחר החטא, שהוא התגברות כוח הסט"א ו'חושך' המעלים אור זה. לכן קמ"ל דאעפ"כ לאחר החטא, עדיין קיבל אדם הראשון 'כתנות אור', שלא נעלם 'אור' זה לגמרי, והאדם יכול להכיר ולהשיג את הקב"ה.

³ כלומר, דלכן בא ה'אור' לאדם הראשון דרך 'לבוש' - 'כתנות אור'. להורות על האור האמור, ש'נתעטף בו הקב"ה' דרך 'לבוש', שהוא ההוראה להתגלותו של הקב"ה בבריאה (נרשם לעיל א"ת יג, ובהערות שס).

⁴ היינו 'כתנות אור' שזכה בהם אדם הראשון לאחר החטא, היו רק 'תחילת התנוצצות האור', אור מועט, וכלשון רבינו 'שלא נעלם לגמרי האור גם אחר החטא'. אבל שלימות האור יהיה רק בתיקון חטא האדם הראשון - עלי ידי משיח כדלקמן.

⁵ כלומר דלאחר חטא אדם הראשון, לאחר שזכה ל'כתנת אור' - שהוא תחילת התנוצצות האור, רק לאחר כל זה מצאנו 'וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד', והאיר אורה של שבת. ללמדנו, דאורה של שבת - סוף מעשה במחשבה תחילה, תכלית הבריאה כנז"ל - בא לאחר כל הענין החטא ותיקונו. ולהורות שהא גופא, זהו תכלית ומטרת הבריאה, שהאדם נכשל ומתקן עצמו.

⁶ ריקאנטי (נרשם א, כ). נסד 'נעשה אדם' "... אולי כוונתם היתה לרמוז למה שכתוב (יחזקאל ל, כה) 'ודוד עבדי נשיא להם לעולם'. וראשי תיבות מאדם - א'דם ד'וד מ'שיח יודיעוך סוד זה". עמק המלך (שער ט, פ"ג) אודות דוד המלך "כי הוא עצמו היה גלגול אדם הראשון, והוא יהיה עצמו משיח בן דוד ויתקן חטא אדם הראשון עד קצהו". האריז"ל (ספר הלקוטים פ"ה פ"ה) "... וסיבת חטאו של אדם הראשון, היה בסיבת הנשמות שהיו כלולים בו מכל מין ומין, מהם צדיקים מהם רשעים... ומצידם נתאוה לאכול מן העץ... ומה שנאמר כי ביום אוכלו מות ימות, בדוד המלך ע"ה, ... כי היה אדם עצמו... ועוד לא די זה, אלא כי יהיה הפך מאדם הראשון, כי אדם הראשון הביא מות על כל העולם, וכולם מתו, וע"י התיקון יבא דוד ויעשה משיח, ויחיה כל המתים. כי זהו אד"ם, אותיות, 'אדם' 'דוד' 'משיח'..."

בשלימות, להיות 'אור' תחת 'עור'א. שגם עור מבשר הגופנים והגשמיים יהיו מאירים מאור וזיו השכינה. וזהו הבגדי שבת שילבש אז בתוספת שבת, שהוא הזמן דימות המשיח.

בביאת רות לבועז התגלה שלמות היראה בהתנצצות לאור של משיח

בביאת רות לבועז התנצצות האור של משיח

מקורות וביאורים

[ואגב נציין, דכל אדם מישראל, יש לו ניצוץ אדם הראשון, וניצוץ משיח. ומה שנאמר אדם הראשון ומשיח ה' כלליים' ישנו באופן פרטי לכל אדם מישראל. מאור עינים (פנחס, ד"ה צמדש תמונה) "...כמאמר הבעל שם טוב נבג"מ, שצריך כל א' מישראל לתקן ולהכין חלק קומת משיח השייך לנשמתו, כנודע שאדם הוא ר"ת אדם דוד משיח, שקומתו של אדם הראשון מסוף העולם ועד סופו היה שהיו כלולין בקומת אדם הראשון כל הנשמות של ישראל, ואח"כ על ידי החטא נתמעטה קומתו. וכמו כן יהיה משיח קומה שלימה מכל נשמות ישראל, כלולה מס' ריבוא כמו שהיה קודם החטא של אדם הראשון. על כן צריך כל אחד מישראל להכין חלק בחינת משיח השייך לחלק נשמתו עד שיתקן ותכונן כל הקומה ויהיה יחוד כללי בתמידות במהרה בימינו".]

י' שלח"ק (ויש, תורה אור מז) "...הענין הוא, כי בחטא אדם הביא הקליפה והאור נגנז, על כן צריך לצירוף וזיכוך. על ידי הגליות, ואז ר"תם עונך" (ס"ה, ד, כ), **ויבא משיח ויקום 'יהי אור ויהי אור' (נחשית ג, א), סוד אור הגנוז וכתנות אור**. [וראה גם מסכת פסחים (מ"ה ע"ה - ד"ה ע"ה, מ"ה); ובהערה הבאה; ועוד]. אגרא דכלה (נחשית ד"ה כ"ה) "כתנות עור" וילביש"ם. ס"ת תמ"ר. ולאשת"ו כתנות עור, ס"ת ר"ת. ר"ל שעל ידי תמ"ר ר"ת יולד דוד ומשיח שבימי יותקן הכל ויחזור להיות כתנות אור במהרה בימינו".

יא היינו דבשעת חטא אדם הראשון היה 'עור' תחת 'אור', ובתיקון החטא ע"י משיח צדקינו ישוב להיות 'אור' תחת 'עור'. [ראה זוה"ק (נחשית לו): "...לבתר אלביש לון קודשא בריך הוא בלבושין דמשכא אתהני מנייהו, הדא הוא דכתיב כתנות עור, בקדמיתא הוו 'כתנות אור' דהוו משתמשין בהו בעלאין דלעילא ... והשתא דחבו 'כתנות עור', דעור אתהני מנייהו ולא נפשא...". שלח"ק (פולדות אלס צ"ה דוד קמא, רס"ט) "...הרי נתבאר ענין 'כתנות אור', ואדם ביקר בל ילין' (פסלים מ"ט, יג) נעשה 'כתנות עור' בעינן, ולעתיד יחזור 'כתנות אור', 'ישמח ה' במעשיו' (פסלים ק"ה, ב) ...לעתיד בביאת משיח צדקנו. רמז לדבר, 'ישמח' אותיות 'משיח'. ואז יהיה מקוים יתרון אור מחשך (פסלים ג, יג), כי מסבת החשך, שהוא ממרק זוהמת כתנות עור, יתרבה האור".]

יב רבינו בחיי (נחשית ג, כ) "...והכתוב הזה ירמזו לזמן תחיית המתים... ועוד יכלול 'כתנות עור', כמו שדרשוהו ז"ל 'כתנות אור'... והכונה שילביש הקדוש ברוך הוא הנפש והגוף יחד במיני מעלות האור העליון". שלח"ק (עשרה מאמרות, מאמר ט"ז, כ) "כי הנה האדם נעשה 'כתנות אור' גוף נקי, ואחר כך נתלבש בגוף עכור שהוא החומר הגס... ואף עתה שהוא 'כתנות עור', מי שרוצה לזכך ולקדש עצמו, אזי גופו נעשה נקי וטהור... ובעת מתן תורה שפסקה זוהמת הנפש, היו הנשמות מלוכשים כמו בכתנות אור, רצוני לומר, שהיו עומדים בלבוש זך ודק כעצם השמים לטהר, שהוא הכח של כתנות אור. נמצא היו בגוף ונפש... וזה הגוף הזך והדק מתפשט בכל דור ודור, כל מי שרוצה לעורר אותו...".

יג זמן לבישת 'בגדי שבת' הוא טרם כניסת השבת, כהכנה לשבת ובקבלת קדושת השבת טרם בואה. [כדאיתא (שבת כ"ה): "כך היה מנהגו של רבי יהודה בר אלעאי, ערב שבת ... מתעטף ויושב בסדינין המצוייצין, ודומה למלאך ה' צבאות". וברמב"ם (הל' שבת פ"ה ה') "שמצוה על אדם לרחוץ... בערב שבת מפני כבוד השבת, ומתעטף בציצית ויושב בכבוד ראש מיחל להקבלת פני השבת". וראה פרי עץ חיים (שער השבת פ"ד).]

וזהו הרמז כאן, ע"פ המבואר לעיל (ל"ה טו), ה'אלף השביעי' - לעתיד לבא, הוא בחינת 'יום שכולו שבת'. ואילו 'ימות המשיח' שבאלף הששי, הם בחינת 'תוספת שבת'. ולכן לבישת בגדי שבת שבזמן תוספת שבת, הם בחינת 'כתנות אור' של ימות המשיח.

[יז] ובביאת רות לבועז, שהיה התחלה להתנוצצות אור הזה"ש (ראה חז"ל ר"ט, ו; זו"ק וישנ קפס; ועוד), וסוף מעשה של כל דבר יש התגלות לשורש הדבר גם בהתחלה – וכמו שאיתא באור דיום ראשון (מגיגה יג.)^ט, וכן ודאי אז בבוועז ורות.

בועז בשלימות היראה

ועל כן אמרו (סנהדרין יט.): תוקפו של יוסף ענותנותו של בועז. כי זה לתוקף היראה, שמוזה בא העוז [דעל כן נקרא 'בועז' (זו"ק רע"מ מלא רפ:)] וגבורה בכבישת

סא מקורות וביאורים

י' רבינו חזקוני כאן לריש המאמר (לוח 7 ואלף) שבו הוזכר בגדי שבת שלבשה רות, בשעה שבאה לבועז.

טו היינו שזווג בועז ורות הביא למלכות בית דוד ולמשיח צדקינו. ובביאת רות לבועז, הושתת היסוד למשיח, ואז התחיל התנוצצות האור של מלך המשיח (ראה הערות הבאות).

טז לשון המדרש "ויאמר לה בועז לעת האכל גשי הלום וגו'" (רות ה, יד) ... מדבר במלך המשיח, 'גשי הלום' - קרובי למלכות, 'ואכלת מן הלחם' - זה לחמה של מלכות, ... (עיי' גאריסון). לשון זוה"ק "תרין נשין הוו דמנייהו אתבני זרעא דיהודה ואתו מנייהו דוד מלכא ושלמה מלכא ומלכא משיחא, ואלין תרין נשין דא כגונא דדא, תמר ורות ... רות מית בעלה ולבתר אשתדלת בעובדא דא לגביה דבעז דכתיב (רות ג, ז) ותגל מרגלותיו ותשכב, ואשתדלת בהדיה ולבתר אולידת ליה לעובד...". ובשלה"ק (פרשת וישנ, פורס אור לה) "... זהו סוד מציאות מלכות בית דוד ומשיח היו לכאורה שלא בדרך קדושה חס ושלום כי ... רות באה אל בועז, ותגל מרגלותיו" (רות ג, ז). אבל מה היתה זאת, היתה יציאת דוד ומשיח דרך עקלתון, כי בכח אחיזה זו ימשיך הכל לקדושה לעתיד...".

יז ענין 'סוף מעשה במחשבה תחילה' הובא כמה פעמים במאמר זה (ראה ריש לוח ב; לוח יב; לוח טז ובהערות טס). ותמצית הדברים, שכל פעולה בתחילתה יש את 'מחשבה תחילה' בו הפועל מחשב את מטרת הפעולה ותכליתה. ויש את 'סוף מעשה', תכלית כל הפעולות, בהם הפעולה מגיעה ומשיגה את תכליתה והם אדוקים וקשורים זה בזה, עיי"ש. רבינו כאן מאיר פן נוסף בכלל זה. שבעת ה'מחשבה תחילה' - למרות שהדבר עדיין לא הגיע לפועל, הוא רק ב'מחשבה', מכל מקום כבר מתחיל להתנוצץ בתחילתה הארה מ'סוף המעשה'. (וכפי שזכרנו זאת מאור שבעת הימים - ראה הערה הבאה). ועל כן, הוא הדין בזווג בועז ורות, שהוא 'מחשבה תחילה' לאורו של מלך המשיח - 'סוף המעשה', ג"כ היה בשעתו התנוצצות התגלות אור של מלך המשיח.

יח רבינו מוכיח את היסוד האמור - דבשעת 'מחשבה תחילה' יש התנוצצות האור של 'סוף המעשה' - מ'אור שבעת הימים' - שהוא 'סוף המעשה' ותכליתו. ו'מחשבה תחילה' היה בשעת בריאת האור הראשון בששת ימי בראשית. (כפי שהאריך רבינו לעיל - ראה הערה הבאה). ומצאו בזה, דבשעת 'מחשבה תחילה' היה התנוצצות גלוי האור, ולכן ביום הראשון האור הגנוז טרם שנגנז. [כדאיתא בגמ' "אור שברא הקדוש ברוך הוא ביום ראשון - אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו, כיון שנסתכל הקדוש ברוך הוא בדור המבול ובדור הפלגה וראה שמעשיהם מקולקלים - עמד וגנוז מהן, ... לצדיקים לעתיד לבא"]

יט היות אור דיום ראשון 'מחשבה תחילה', ו'אור שבעת הימים' שיאיר לעתיד לבוא 'סוף המעשה', התבאר כמה פעמים לעיל (כגון סוף לוח ו) "... והוא טעימת האור כי טוב שנברא ביום ראשון - שהוא התחלת הבריאה, והסוף מעשה שבמחשבה תחילה להגיע לאותו אור הגנוז לצדיקים לעתיד לבוא, באלף השביעי יום שכולו שבת...". ולעיל (לוח יב) "ותחילת הבריאה הנאמר במעשה בראשית הוא האור ... והוא הקיבול שבר דלעולם הבא שגנוז לצדיקים לעתיד לבוא שיושבין ונהנין מזיו השכינה. ... וסוף מעשה במחשבה תחילה, ונערץ סופו בתחילתו, על כן היה בו ההתחלה מה שהוא הסוף ותכלית המכוון שיהיה תמיד כן ויום שכולו שבת. ונגנו מיד בימי המעשה...". ועיין שם בהערות ומקורות וצינונים אודות הקשר בין האור דיום ראשון שנגנז עם האור דלעתיד לבא, עיי"ש.

כ שכיין שאז היה 'מחשבה תחילה' של אורו של משיח - סוף המעשה, היה אז התנוצצות התגלות אור זה.

כא כלומר, כיון שבשעת ביאת רות לבועז הוא התנוצצות מאור משיח, וכיון שבאורו של משיח הוא שלימות 'יראת שמים' (מלוקמן), אנו למדים שבשעת ביאת רות לבועז היה התגלות מיוחד של 'יראת שמים'.

[ענין גלוי 'יראת שמים' דמשיח. כן מתואר בכתובים אודות משיח בעצמו, שיהיה מופלג בזה (שע"י יא, ג-ה) "ויצא חטר מגזע ישי... ונחזה עליו רוח יי ... רוח דעת ויראת יי. והריחו ביראת יי...". וכן מתואר בכתובים אודות ימות המשיח (שע"י נט, יט) "וייראו ממערב את שם יי, וממזרח שמש את כבודו". וראה לעיל (ריש לוח ט) אודות שלימות היראה דמשיח, עיי"ש].

כב לשון הגמ' "תוקפו של יוסף ענותנותו של בועז" (דנר גדול של יוסף כדנר קל וקטן שבעות' - רש"י) - דכתיב (רות ג, ט) "ויהי בחצי לילה ויחרד האיש וילפת. מאי וילפת, אמר רב שנעשה בשרו כראשי לפתות" (תקפה). ואף על פי כן כנש יצח, ואף על פי שפניה היטה, ועמו נמטה, אצל יוסף - אשת אשת היתה, ואינה עמו נמטה' - רש"י).

כג לשון זוה"ק "... ובעז בגין דאתתקף על יצריה אקרי צדיק, והאי איהו 'בועז' - 'בו עז', תקיף ביצריה...".

היצר, כמו שנאמר (שמות כ, יז) 'למען תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו'.¹

יוסף כבש יצרו מדרגא דיראה

וגם יוסף כבש יצרו מפני דרגא דיראה שהיה דבוקי² (מדרש מהילים כה, יז), כמו שנאמר (נרשט מנ, יח) 'את האלהים אני ירא'. וכמו שאמרו ז"ל³ (נרשט רנה נט, ז) דעל כן היה שטנו של עשו שכתוב בו (דנרס כה, יח) 'ולא ירא אלהים', ונבחר הוא מכל השבטים, על כן היה בו יותר כח דיראת אלהים מכולם.

יוסף שורש למשיח בן יוסף 'אתכפייא' - ניצוח דרך מלחמה מצד עץ הדעת טו"ר, ובוועז שורש למשיח בן דוד 'אתהפכא' רע לטוב מצד עץ החיים ובוועז היה עוד בעוז יותרי⁴. כי יוסף הוא השורש וההתחלה למשיח בן יוסף⁵,

סא מקורות וביאורים

כד ודרשו חז"ל (מדרש אגדה שמות כ, יז) "ובעבור תהיה יראתו וגו'". מכאן שכל מי שהוא ירא שמים לא במהרה הוא חוטא". עוד דרשו (מדרש הגדול, נרשט כ, יא; וכן הוא נרשט מדרשות, לרש"י ורש"י, ליקוטי מדרשים מכ"י על פסוק זה) "גדולה יראה, שכל מי שהוא ירא שמים מוחזק לו שאינו חוטא וכל שאין בו יראת שמים מוחזק לו שאינו מונע עצמו מכל חטא. וכן הוא אומר 'ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו...' (ע"ש. ונרשט מדרס כ, דרש דומה, ע"ש). ולענינו, כיון שראינו אצל בועז גלוי גדול של התגברות מן החטא - עד שמעשיו של יוסף נחשבים כדבר קל לעומתו, על כרחך שהיה אז גלוי גדול של 'יראת שמים' - שזהו התנצצות אורו של משיח. כה לשון המדרש 'מי זה האיש ירא ה' (מהילים כה, יז) - זה יוסף, שנאמר 'את האלהים אני ירא'. 'ורנו בדרך יבחר' - שלא חטא באשת פוטיפר".

כי לשון המדרש 'יוסף כנגד מלכות אדום, זה בעל קרנים וזה בעל קרנים, ... זה פירש מן הערוה וזה נדבק בערוה, זה חס על כבוד אביו, וזה ביזה על כבוד אביו, זה כתיב בו 'את האלהים אני ירא', וזה כתיב בו 'ולא ירא אלהים'. ביד מי מלכות נופלת ביד מושח מלחמה שהוא בא משל יוסף...". (ורש"י גם שמות רנה כו, ג; פסיקתא רבתי פסוקא יז - זכור).

כי יתכן בכוונת רבינו בב' אנפין. או כיון שנבחר מכל השבטים להיות 'שטנו של עשו' (מלקמן), לכן זכה לכח 'יראת אלקים'. נכלומר דהסיבה הוא 'שטנו של עשו', והמסובב מכך הוא 'יראת ה''. או שלכך הוא 'נבחר' מכל השבטים, כיון שהיה בו 'יראת ה''. נכלומר דהסיבה הוא 'יראת ה'', והמסובב מכך הוא 'נבחר מכל השבטים'. לשון רבינו [על כן היה בו יותר כח דיראת אלקים] נוטה יותר לפירוש הראשון. אולם המקורות בדברי חז"ל, (המנויים בהערה קדומה) נוטים יותר לפירוש השני.

ונציין ציונים לב' המהלכים. מהלך א': דנבחר יוסף להיות 'שטנו של עשו'. במדרש (נרשט רנה עה, ז) "... כיון שנולד יוסף נולד שטנו של עשו...". ומעין זה בגמ' (נרשט נרשט קנב): "כתיב ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו' (נרשט ל, כה), מאי שנא כי אתיליד יוסף, אמר ליה: ראה יעקב אבינו שאין זרעו של עשו נמסר אלא ביד זרעו של יוסף, שנאמר (עובדיה ה, יח) 'והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש וגו'".

מהלך ב': דנבחר יוסף מהשבטים מחמת היותו ירא שמים. נראה דמשולב מהא יוסף 'נבחר' ע"י הקב"ה מכל השבטים, כדאיתא במדרש (ויקרא רנה מ, ה; קהל רנה ג, טו-ה) "יעקב נרדף מפני עשו, ובחר הקדוש ברוך הוא ביעקב ... יוסף נרדף מפני אחיו, ובחר הקדוש ברוך הוא ביוסף ...". והבחירה ביוסף יותר משאר השבטים, מפני 'יראת שמים' שבו. כדאיתא במדרש (נרשט רנה ז, ב) "'יראו את ה' קדושו [כי אין מחסור ליראיו] (מהילים לה, י), א"ר עזריה בשעה שבירך יעקב אבינו את יוסף יצא ופניו מצהילות, והשבטים אומרים דין כל עמא, עם קיימא בשביל שהוא מלך, עם מן דקיימין קיימין. אמר להם יעקב אבינו יראו את ה' קדושו וגו' אנא מספקא לכוליה" [נאמר להם יעקב, 'יראו את ה' וגו', כי יוסף זכה לברכות בעבור יראתו את ה', ולא בעבור גדולתו" (פירוש מהר"י)].

כח רבינו בא לבאר, דהתגלות היראה דבועז היה בדרגה גדולה יותר מהתגלות היראה דיוסף, כדברי הגמ' (פסחים יט: עה) הנ"ל. והוא דיש ב' דרגות באופן ניצוח יצר הרע, 'אתכפייא' - שהטוב מתגבר על הרע ומנצחו, ו'כופייהו' למרותו. ויש 'אתהפכא' - שהטוב גובר על הרע עד כדי כך שמהפכו להיות טוב, שאף היצר עצמו מסייע לטוב. המדרגה של 'אתכפייא' הוא דרגת כל אדם המנצח ליצרו. ואילו מדרגת 'אתהפכא' הוא מדרגת צדיקים הגדולים, שאף יצרם הרע מסייע לטוב. (נרשט נרשט הערה האלפא).

והנה אצל יוסף הצדיק שהתגבר על נסיונו באשת פוטיפר, מצאנו רק ענין 'אתכפייא', שהתגבר על יצרו, וינס ויצא החוצה. אבל אצל דוד המלך ע"ה מצאנו - "דוד אעבר ליה מלבו, וקטיל ליה, הדא הוא דכתיב (מהילים קט, נג) ולבי חלל בקרבי" (זוה"ק ר"מ פנחס רס: ורש"י יז, יח ועוד מקורות נוספים).

ומבאר רבינו, שכן הוא גם במשיח בן יוסף, שניצוחו לאומות יהיה באופן של 'אתכפייא' - התגברות במלחמה, ואילו משיח בן דוד יהיה ניצוחו באופן של 'אתהפכא' - ביטול כח הרע לחלוטין. (נרשט הערה האלפא). וזהו שמבאר רבינו, דבעת השורש הראשון למשיח בן דוד - בביאת רות לבעוז (מ"ג), ובהתגברות בועז על נסיונו, מצאנו

שעדיין לא יגיע לתכלית השלימות ד'לאהפכא', רק 'לאכפייא' וניצוחי לאומות בדרך מלחמה.

וזה השלימות הוא מצד 'עץ הדעת טוב ורע' (נלאשית ג, ט), קודם לי שמגיע לעץ

❁ ❁ ❁ מקורות וביאורים ❁ ❁ ❁

התגלות יתירה מאשר מצאנו בעת השורש משיח בן יוסף - בעת התגברות יוסף על נסיונו. שנסיונו של בועז הוא שורש למדריגה נעלית יותר של 'אתהפכא'.

ונציין עוד לדברי רבינו (שלם קדוש י) המבאר באריכות החילוק בין מידת יוסף 'אתכפייא', שהוא ניצוח ליצר, ובין מידת משיח בן דוד, שהוא 'אתהפכא', שהיצר עצמו משמש לטוב. ונעתיק מקצת דבריו "... ומשיח בן דוד הוא יהיה היחיד ששב בתוקף התשובה ... עד שיהפוך גם אל עמים שפה ברורה ונהרו אליו כל הגוים כי יכולע המות לנצח ויבוער יצר הרע מהעולם על ידי תיקון השורש שהוא בתאוה... וגם לעתיד איתא ... ולא יבוטל לגמרי רק שלא יהיה בזה תאוה... ויוסף שהיה גם כן נקי ומה שחטא כבר תיקן בתשובה חשב דתיקן הכל... אבל באמת גם משיח בן יוסף שיעמוד מזרעו לא יהיה המתקן זה לגמרי לאהפכא ושיתלבן, כי מדריגתו רק לאהפכא ולכבוש התאוה ואין זה תיקון גמור, שהרי הבריאה היתה שיהיה תאוה, רק שיהיה בקדושה ובלא שום הרגשת תאוה גופנית..."

כט 'משיח בן יוסף', כפשוטו - היינו מזרע ושבת יוסף. ובעומק הדברים היינו דהוא משורש ומידת ובחינת יוסף. [כמובא במקורות רבים "שם ירעה עגל" (שע"פ מ, י) - דא משיח בן יוסף, דאתמר ביה (דברים לג, י) 'בכור שורו הדר לו'. (רע"מ פתח רנב). "... משיח בן יוסף דאתמר ביה (ישקאל ב, י) 'ופני שור מהשמאל', מזרעא דיוסף דאתמר ביה 'בכור שורו הדר לו' (רע"מ מלא רע"ו): ועוד רבים].

ל ענין 'אתהפכא' ו'אתכפא' מצאנו בזה"ק כמה פעמים, כתיאור אופנים שונים בניצוח היצר, או כשמהפך את היצר להיות טוב - "אתי בר נש לאתרכאח ולאשתדלא בפקודי דאורייתא, דהוא יצר טוב דאודווג ביה כבר איהו אתתקף על ההוא יצר הרע, ואשתלים בהדיה ואתהפך ליה לעבדא..." (וויק מולות קמ"ד). או שמנצחו וכופיהו "כד ההוא בר נש אתי לאתרכאח, כמה תקיפו אתתקף בר נש כד אתגברא ההוא יצר טוב, כדין אויביו ישרים אתו, דהוא יצר הרע אתכפא קמיה דיצר טוב..."

וראה בתניא (פ"ד) "ושני מיני נחת רוח לפניו יתברך למעלה. א' מביטול הסטרא אחרא לגמרי, ואתהפכא ממיריו למתקא ומחשובא לנהורא ע"י הצדיקים. והשנית כד אתכפא הסטרא אחרא בעודה בתקפה וגבורתה ומגביה עצמה כנשר ומשם מורידה ה' באתערותא דלתתא ע"י הבינונים..." (ש"ס נאליכות).

ומובאים רעיונות אלו כמה פעמים במשנת רבינו. כגון (פוקד עקידס ה) "... ויש בזה שני מיני ניצוחים, או לאתכפא דוגמת אליהו ומשיח בן יוסף, או לאתהפכא דוגמת משיח בן דוד". (ע"פ האולג י) "והנה גאולת מצרים הוא על ידי לאכפייא וכמו שאמרנו במקום אחר על ויקח משה עצמות יוסף עמו ... מה שאין כן לעתיד לבוא זביחת היצר בענין לאתהפכא כמו שמובא במדרש הנעלם (ח"ב קל"ז ב) דיהיה גם אז יצר רע לחדוותא דאורייתא..." (פ"י נדיק לער יוס הכפירס, ד) "... והנה התגברות נגד היצר הרע הוא בשני אופנים בחינת אתכפא ובחינת אתהפכא. אתכפא היינו שכובש את יצרו ופירש עצמו לגמרי וענין אתהפכא הוא שמהפכים הכל לקדושה. ... וענין בחינת אתהפכא כזה הוא מדריגה יותר גדולה מענין בחינת אתכפא כי מכניס את יצרו לקדושה גמורה".

לא רבינו ממשיך ביסודו לחלק בין 'יוסף/משיח בן יוסף' - שהוא בחינת 'אכפא', לבועז/דוד/משיח בן דוד' שהוא בחינת 'אהפכא', שכן ניכר הדבר באופן מלחמתם וניצוחם להאומות. דאצל משיח בן יוסף מצאנו שיערוך מלחמות רבות וינצח [ולבסוף אף יהרג במלחמה], ואילו אצל משיח בן דוד, מצאנו שימשול באומות ויהיה כולם נכנעים אליו, ומביאים לפניו מנחה, ללא שום צורך במלחמה.

אצל משיח בן יוסף מצאנו 'ומשיחא בר אפרים דנפיק מיניה, דעל ידיו עתידין בית ישראל למנצחא לגוג ולסיעתיה בסוף יומיא' (פרקס יונתן שמות מ, יא). ובגמ' (סוכה נב) שיספדו על משיח בן יוסף שנהרג, ופירש"י "ומתנבא לעתיד שיספדו על משיח בן יוסף שנהרג במלחמת גוג ומגוג". ובמהרש"א שם "דבגאולה העתידה במהרה בימינו, בתחלה יבא משיח בן יוסף להושיע ישראל, כמו שנאמר 'ובית יוסף להבה ובית עשו לקש וגו' - שאין זרעו של עשו כלה אלא ע"י משיח בן יוסף (אלה העדות קדמות). אבל ע"י גוים רבים שיבואו שוב לירושלים, יהרג ולא יהיה גאולה שלימה עד בא משיח בן דוד". וראה באוצר מדרשים (א"ש"ש"ע"ן, ע"פ 'משיח') תיאורים רבים אודות מלחמותיו של משיח בן יוסף, עיי"ש ואכמ"ל.

ומאיך אודות משיח בן דוד מפורש בכתוב (שע"פ יא, ד) שלא יהיה זקוק למלחמות בפועל "... והכה ארץ בשבט פיו, וברוח שפתיו ימית רשע". ודרשו חז"ל (מדרש תהלים נא, ג) "... שהן אומרים לו מדינה פלונית מרדה בך, והוא אומר לחן ילך גובאי ויחבל אותה, שנאמר 'והכה ארץ בשבט פיו'. אפרכי פלונית מרדה בך, ילך מלאך המות ויחבל אותה, שנאמר 'וברוח שפתיו ימית רשע'. עוד דרשו (ס"ק, ד) "... וכן הוא אומר למשיח והוכן בחסד כסאו וישב עליו באמת באוהל דוד (שע"פ טו, ט), אמר הקדוש ברוך הוא הוא יושב ואני אעשה מלחמה, לכך יושב עליו באמת באהל דוד, ומה עליו לעשות, לקרות ולשנות בתורה שנקראת אמת". וכן מצאנו בפסוקים רבים מספור ענין 'אתהפכא' שיהיו האומות משרתים לישראל ומסעיים אותם לעבוד את ה'.

לב רבינו ממשיך לבאר ענין החילוק בין 'משיח בן יוסף' - אתכפא, ו'משיח בן דוד' - אתהפכא. והוא החילוק בין 'עץ הדעת טוב ורע', ו'עץ החיים'. והיינו דמצאנו רבות דענין 'עץ הדעת טוב ורע' שהוא מעורב טוב ורע, ואילו 'עץ החיים'

החיים 'לאכול ממנו וחי לעולם' (ע"פ זרעית ג, כג), 'שיזכה לו משיח בן דוד' (ראה לקוטי מורה יחזקאל לו), 'ד'חיים שאל ממך וגו'' (מסילס כא, ה) כמו שאמרו ז"ל (סוכה נג.), שהוא 'על ידיה' 'לאהפכא'.

מקורות וביאורים

הוא ברור וכולו טוב (ראה הערה הנלה).

והנה חטא אדם הראשון היה, דאכל מעץ הדעת טוב ורע, וגרם לעירוב הטוב הרע. [ראה שערי אורה (שער י) "... והנה נחש הקדמוני... הטיל פגם... על ידי אדם הראשון שלא היה יכול להמתין שעה אחת ... ואכל מן העץ בהיותו טוב ורע ולא המתין לו עד ש'היה' לקח חלקו במקומו ... ואז היה העץ הנקרא טוב ולא רע והיה יכול לאכול ממנו כל חפצו ואכל וחי לעולם, בסוד עץ החיים ... להיותו טוב לבד ... ואילו המתין אדם הראשון ... לא היה עץ הדעת טוב ורע, אלא טוב לבד, אבל בשעה שאכל ממנו היה טוב ורע...". ועוד מקורות רבים].

ובעת התיקון השלם, יתקנו ענין זה, ויבררו הטוב מהרע. אלא שהתיקון לבחינת 'עץ הדעת טוב ורע', הוא שהטוב ינצח את הרע, ויכניע אותו. וזהו 'אתכפיא'. ואח"כ יגיע לבחינת 'עץ החיים' שיהיה כולו טוב ללא רע כלל. וזהו 'אתהפכא' שהכל נהפך לטוב. והתיקון הראשון הוא 'משיח בן יוסף' - תיקון עץ הדעת טוב ורע. והתיקון שבהמשך 'משיח בן דוד' - הוא בחינת 'עץ החיים' (ראה הערה הנלה).

לג ענין ד'עץ החיים' הוא כולו טוב, ו'עץ הדעת' הוא מעורב טוב ורע, מובא פעמים רבות בזה"ק ובספרי המקובלים. נעתיק ציונים אחדים "דמסטר דעץ הדעת טוב ורע חדא רע וחדא טוב, ומסטר דעץ החיים תרוייהו חיים" (מקוץ זכר סה, טו). "מאן דאיהו מאילנא דחיי, איהו תוכו וברו פומא ולבא שוים ועליהו אתמר 'ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעולם'. אבל אחרא דאין תוכו וברו... עליה אתמר 'ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו' דודאי דא איהו ערוביבא בישא..." (סס ט, קסח:). "בשעתא דבעא קודשא בריך הוא למברי אדם הכי הוה בעי למעבד ליה כגוונא דדיוקנא דיליה בלא ערוה ובלא פרץ ופירוד... ושעור דיחודא לעילא ולעילא אתמר ביה 'ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעולם'. אבל לתתא אתמר ביה 'ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו לא תערב ביחודא טוב עם רע' (סס ט, טז). ועוד רבים.

לד ענין משיח בן יוסף 'עץ הדעת טוב ורע', וענין משיח בן דוד 'עץ החיים'. ראה בליקוטי תורה להאריז"ל (יחזקאל לו) "דע כי משיח בן דוד מצד עץ החיים, וזהו סוד 'חיים שאל ממך נתת לו'. אך משיח בן יוסף מצד עץ הדעת, אילנא דמותא, דרגא דנוקבא, לכן עתיד ליהרג בשערי ירושלים, דמותא אתקשרית ביה". וכן הוא ביין המשומר (לפי נתן שפירא בעל 'מנחת שמואל' ועוד; ד"ה וזה שאלו הכתובים) "... ר"ל היין שיתגלה לעתיד הוא ישמ"ח חיים, אותיות משיח בן דוד, שהוא נקרא חיים, כמו שאמרו "דוד מלך ישראל חי וקיים" וכן דוד אמר "חיים שאל ממך נתת לו, אורך ימים" מפני שהוא מעץ החיים. אך משיח בן יוסף הוא מעץ הדעת טוב ורע, אילנא דמותא אתקשרת ביה..."

לה ראה הערות קודמות ענין 'ולקח גם מעץ החיים ואכל ממנו וחי לעולם' (זרעית ג, כג), היינו בלא פירוד ובלא רע.

וראה עוד זוה"ק (זרעית טו), שמפורשים הדברים דהוא בימות המשיח. "ועץ החיים דהוא אילנא דחיי... דאתמר ביה 'ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעולם' ושכינתא לא שלטא עלה אילנא דסטר אחרא, דאנון ערב רב, דאנון עץ הדעת טוב ורע, ולא תקבל בה עוד טמא... ובגין דא לא מקבלין גרים לימות המשיח, ותהא שכינתא כגפנא דלא מקבלא נטעא ממינא אחרא וישראל יהון כל עץ נחמד למראה ... ועץ הדעת טוב ורע אדחיין מנייהו ולא מתדבקין ולא מתערבין בהון דהא אתמר, בישראל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו דאנון ערב רב".

לו לשון הגמ', "תנו רבנן, משיח בן דוד שעתיד להגלות במהרה בימינו, אומר לו הקדוש ברוך הוא: שאל ממני דבר ואתן לך... וכיון שראה משיח בן יוסף שנהרג, אומר לפניו, רבונו של עולם, איני מבקש ממך אלא חיים. אומר לו: חיים, עד שלא אמרת - כבר התנבא עליך דוד אביך שנאמר חיים שאל ממך נתתה לו וגו'".

לז היינו 'משיח בן דוד' דהוא 'עץ החיים' שכולו טוב, שאף הרע עצמו נהפך לטוב, הוא בחינת 'אתהפכא' (כ"ל זכרונות קודמות).

לח על פי הפסוק (זפניה ג, ט) "כי אז אהפך אל עמים שפה ברורה, לקרא כלם בשם יי לעבדו שכם אחד". ונדרש, שבעת התיקון השלם יתהפך גם הרע לטוב, ויהיה הכל טוב ללא פירוד כלל.

[ראה תיקוני זוהר (כא, כג). "דבזמנא דינצח בה קודשא בריך הוא כל אומין דעלמא, יתקיים בהון 'כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם יי לעבדו שכם אחד'... בגין הכי כל אומין דעלמא עתידין לאשתעבדא תחות ידהא, ולאמלכא לה עלייהו ביומין דמלכא משיחא לקיים מה דאתמר בה ומלכותו בכל משלה". באר מים חיים (נח ט, ו) "... מה שמערבין בני אדם טוב ברע, וגם זה שמדות התחתונות הם בבחינת רצוא ושוב, לא לעולם יהיה ... לא יתאו עוד בני אדם לצוף מחמדי עולם הזה ותענוגיו ויטו כולם שכם אחד לעבדו בלבב שלם אז לא יעורב עוד רע בטוב ולא יהיו בבחינת רצוא ושוב, כי אז אהפך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם ה', והיה ה' אחד ושמו אחד, כידוע ליודעים". סידורו של שבת (פ"א שו"ס ז ע"ג א ע"ה יג) "עד אשר בא יבוא משיח צדקנו בב"א. בו כתוב 'אז אהפוך אל העמים שפה ברורה לעובדו שכם אחד', והוא מורה על האחדות באמיתיות גמור ובשלמות גדול וכל העולמות עליונים ותחתונים יתיחדו כולן כאחד...". ובדברי רבינו (תקנת הסנין ע"ה ע"ה) "...ורצה לאהפכא לא לאכפייא, וכמו שיהיה כן לעתיד 'אז אהפוך אל עמים וגו'". (זקת סדק נחמ) "פירוש כל מלחמותיו (של דוד המלך) היה בניצוח היצר ... וזהו במדת אתכפיא ובוה אי אפשר להיות קביעות גמור עדיין.

מעלת יראה דבועז, דקידש עצמו במותר לו

ובועז הוא השורש לוי. והתנוצץ בו היראה בתוקף כל כך, גם בההיתר והשייך לוי (ספרי נהעלותך פח; וזו נזה ו, ד; ועוד). דביוסף אין רבותא כל כך שהוא דבר האסורי ולא היה שייך לו. ומהאי טעמא גם פלטי בן ליש, אף שהגדילוהו בגמרא יותר (סנהדרין יט:). הוא רק מצד תאות היצר הבוער גם לדבר איסורי (ראה סנהדרין עה; ירושלמי יומא פ"ו ה"ד). אבל לענין קליטת הקדושה בגוף – דבועז גדול יותר, שהיה לקדש עצמו במותר

❁ ❁ ❁ מקורות וביאורים ❁ ❁ ❁

... אבל בימי שלמה המלך ע"ה שלום יהיה לי, כטעם 'אז אהפוך אל עמים וגו' - לאהפכא רע לטוב".

לט ונראה משמעות הדברים על דרך העבודה לעניננו. דבימות החול, טרם הארת קדושת השבת, אופן העבודה והניצוח ליצר הרע הוא על דרך 'אתכפיא', כעין עבודת 'משיח בן יוסף' שהטוב מנצח לרע. אולם בהארת קדושת השבת, אז מאיר אור העבודה של 'אתהפכא', מעין עולם הבא בימות משיח בן דוד - יום שכולו שבת, שכולו טוב, וגם הרע נהפך לטוב. [ויסודות אלו מבוססות על דברי הוזה"ק והמקובלים בכמה וכמה מקומות בהגדרת הארת וקדושת השבת. היסוד שבשבת כולו טוב, ואין בו עירוב טוב ורע. (רע"מ פתח רמז): "לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת" (שמות לה, ג) - דהאי איחור כלאים דטוב ורע, ובשבת דשלטא אילנא דחיי דלית ביה תערובת. (מקוץ וזכר סט, קט). "דבשבת דאתפשט קודשא בריך הוא מאלין לבושין ואתלבש בלבושין דקודשא ... דביה לא יכיל לאתערבא שום עירוב ... ובגינייהו מני למעבד הבדלה, דלתתא אית אילנא מעורב טוב ורע ... ועליה אתמר ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו..." - בשבת אין שליטה לרע כמו בימות המשיח (רע"מ פתח רמז). "... בשבתות וימים טובים לית שולטנותא לסמאל ולנחש ולכל ממנן דיליה ... כלחור מתטמרין מן קדם משרייתא דמלכא כגוונא דיתטמרין אומין דעלמא כד יתגלי משיחא". וראה עוד בווזה"ק (הקדמה יד). אודות ערב שבת וזמן תוספות שבת, שבו הטוב שבעץ הדעת טוב ורע מתגבר על הרע. (והוא כענין 'אתכפיא' דמשיח בן יוסף). ועוד מקורות רבים].

מ למשיח בן דוד (פ"ג). ועל כן התגלה אצלו 'יראת שמים' באופן מופלג יותר מאצל יותר יוסף - שהוא שורש למשיח בן יוסף.

מא לשון הספרי "... 'חי ה' שכבי עד הבוקר' (זוה"ג יג), לפי שהיה יצר הרע יושב ומצער כל הלילה ואומר לו, אתה פנוי ומבקש אשה, והיא פנויה ומבקשת איש, ואתה למד שהאשה נקנית בבועילה עמוד ובוא אליה ותהי לך לאשה. נשבע ליצור הרע ואמר לו 'חי ה' אם אנענה, ולאשה אמר 'שכבי עד הבוקר'..." (לשון המדרש ראה הערות דלקמן).

מב כמובא ברש"י (סנהדרין יט: הו"ל) "תוקפו של יוסף ענוותנותו של בועז - דבר גדול של יוסף כדבר קל וקטן שבבועז, ... ואף על פי שפנויה היתה... אבל יוסף - אשת איש היתה..."

מג לשון הגמ' "תוקפו של בועז - ענוותנותו של פלטי בן ליש" (שהיה עם מיכל בת שאול - אשת דוד, כמה שנים וינען מרע ביטו לבינה... ונעשו שנים כנחשים שלא טעמו טעם ניה"ל [לשון הגמ' סז]).

והנה דנו המפרשים שם מהו גדולתו המיוחדת של פלטי יותר משל בועז. ופירש"י (שם כ. ד"ה מוקפו; וכן רוב המפרשים) "דאילו בועז חזא לילה, ופלטי שנים רבות". הרמ"ה דוחה פירוש זה "ולאו מילתא היא, דמאן לימא לן דאלו הוה מתרמיא ליה לבועז שנים רבות דלא הוה כביש יצריה". ומפרש "דאלו בועז נתקשה, ואלו פלטי בן ליש הוויא דמיא עליה כי קקא חזירא". ויצוין עוד לדברי בן יהוידע, המפרש איפכא, דבועז גדול מפלטי "כי אצל בועז היה היצר הרע מוצא לו מקום פתוח לדבר על לבו למחר לשכב עמה בתורת יבום, כאשר בקשה ממנו רות, כי היא כבר טבלה ובאה אצלו בטענה זו לייבם אותה... ולכן מצד טענות אלו היה קשה הדבר לבועז למשוך עצמו מאותה מעשה באותה הלילה, ועם כל זה כבש יצרו והניח הדבר עד מחר כדי לעשותו מתוקן היטב, אבל גבי פלטי לא היה מקום פתוח ליצר הרע לדבר עמו לשכב עם מיכל, מאחר שהוא יודע דמיכל אסורה לו שהיא אשת איש לדוד המלך ע"ה, וגם היא יודעת כן, ובודאי אם היה פלטי מבקש לשכב עמה חס ושלום היתה מסרבת כי היתה צדקת ויודעת שהיא אשת איש... על כן ענין כבישת היצר אצל פלטי היה דבר קל וקטן לגביה ידידה". ומע"ז יש לדייק מדברי רש"י (הערה קודמת), דהייכי דהיא פנויה יש נסיון גדול יותר מכאשר היא אסורה עליו.

ועל כן מבאר רבינו דשניהם אמת. דמצד אחד יש גם יצר מיוחד לדבר איסור דוקא (ראה הערה הנ"ל). ולכן מצד הקושי שבדבר, יש לשבח את פלטי בן ליש, שהתגבר על היצר של דברי איסור. אכן מצד קליטת הקדושה, יש מעלה יתירה במתגבר על יצרו בדבר היתר.

והסבר הדבר, שכן הפורש מדבר איסור, אף שהדבר קשה עליו מצד היצר המקשקש בו, מכל מקום עצם ההחלטה להמנע אינו משלו, אלא הוא מצד ההוראה הברורה שהקב"ה אסר עליו דבר זה, ואין לעבור על דבריו. אבל המתגבר על נסיון בדבר היתר, הרי ההחלטה להמנע - מחמת ההכרה שאין זה רצון ה' - הוא מצד עצמו, [שהרי מצד ה'איסור' יש לו הרבה צדדי היתר בדבר]. ולכן ההתגברות הוא 'שלו', וקובע קנין בנפשו, וקליטת הקדושה רבה יותר.

מד בחז"ל מפורש שיש יצר הרע מיוחד לדבר איסור דייקא. דאיתא בגמ' "אמר רבי יצחק, מיום שחרב בית המקדש ניטלה טעם ביאה וניתנה לעוברי עבירה (יצ"ר הרע מוקטן ומרנה מלכות - רש"י) שנאמר (משלי ט, י) 'מים גנובים ימתקו, ולחם סתרים יבעש' (לשון מעלה נקט, כמו 'כי אם הלחם אשר הוא אכיל' - רש"י)". [וראה עוד בגמ' (מדרש נא) ובתוס' (ד"ה מ"ס)]. וכן בירושלמי "... שאין יצר הרע תאב אלא דבר שהוא אסור לו".

לוי' (ע"פ יצמות כ.), שלא לאכול פגה' (ע"פ סנהדרין קז.). דעל כן הוצרך לישבע 'חי ה' (רות ג, יג) ליצור' (ספרי נהלומך פח; רות נה ו, ד; ועוד), כי לא היה לו במה לטעון נגדו לפרוש, רק על ידי השבועה.

יפרשת כנפיד' - שישפיע עליה ממידת היראה לשורש הגאולה

יפרשת כנפיד' - ציצית שורש היראה

[יח] ועל זה' אמרה לו רות ופרשת כנפיד' וגו' (רות ג, ט), היא כנף דציצית', שידוע שהוא הלבוש דיראת שמים, שעל ידי זה האדם ממשיך יראה על עצמו, לזכור מצוות ה', ושלא לעבור, ולפרוש מתאוות' (נמלך טו, לט-מ), כמעשה שאותו תלמיד'.

❁ ❁ ❁ מקורות וביאורים ❁ ❁ ❁

מה לשון הגמ' "... כתיב (ויקרא כה, ו) 'קדושים יהיו לאלהיהם'... אמר רבא, קדש עצמך במותר לך".

מז לשון הגמ' "ראויה היתה לדוד בת שבע בת אליעזר, אלא שאכלה פגה (שקפץ את השפה למק על ידי ענייה - רש"י). ובמהר"ל (מדעי אגדות סג) "... לכך ראויה לו בת שבע, רק שאכלה פגה - כלומר שעדיין לא הגיע הזמן, ומפני שהיתה ראויה אליו היה להוט אחריה, כמו דבר שהוא מוכן ומוזמן אליו ואין יכול להמתין עד שהגיע זמן הכושר". וכן היה הענין בבועז, שהיתה מותרת לו, וראויה אליו (וכ"ל), ואילו לא היה ממתין עד למחרת לעשותה על פי בית דין כראוי, היה בחינת 'אכלה פגה'.
[ועל פי סודם של דברים כתב מהר"ל (ליקוטי הש"ס סנהדרין מז) "מעשה בא' שהטיח את אשתו תחת התאנה וגו'. דע שיצר הרע הזה נתהווה מן הקליפות של שברי הכלים ... ולא היו עדיין נקראים 'יצר הרע' כי קדושים היו, אך כאשר בא אדם הראשון 'והטיח את אשתו תחת התאנה' (ראה נחשית נה יב, ו; רש"י נחשית ג, ב), ואכל פגה. כי היה לו להמתין עד ליל שבת, שהוא עונת תלמיד חכם. כי חטא אדם הראשון היה ממש כמו חטא דוד המע"ה, שאכל פגה, כי אשתו היתה. ..."] (ויקרא ליקוטי הש"ס סנהדרין קז. ארזות לשון 'פגה'). ולענינו, מובן לשון 'אכלה פגה' אילו היה בועז מקדים קודם זמנו. ובפרט דכאמור, המדובר אודות התנצצות אור משיח בן דוד, ותקון חטא אדם הראשון, ודוק].

מז לשון הספרי הובא הערות לעיל. לשון המדרש "אמר ר' יוסי שלשה הן שתקף יצרן עליהם ונשבועו לו יוסף דוד ובוועז, ... בועז מנין שנאמר 'חי ה' שכבי עד הבקר' ... כל אותו הלילה היה יצרו מפתהו בדברים ואומר לו את פנוי והיא פנויה אתה מבקש אשה והיא מבקשת איש, ליצר הרע נשבע 'חי ה'', ולאשה אמר 'שכבי עד הבקר', אמר ר' חנינא (משלי כה, ה) 'גבר חכם' - זה בועז, 'ואיש דעת מאמץ כח' - שגבר על יצרו בשבועה".

מח על הגלוי המופלג של יראת שמים שהיה לבועז בשעה שבאה רות אליו, וכנ"ל.

מט לפי פשוטו "יפרשת כנפך - כנף בגדך לכסותי בטליך, והוא לשון נישואין" (רש"י סג). ועל פי זה הנהיגו בהרבה מקומות לפרוש טלית על החתן וכלה לקנין נישואין. "ומה שמשמין על החתן ועל הכלה ועל הקהל הטלית שעליה מפני שנא' ופרשת כנפך על אמתך" (רוקח שג; ועוד).

ואם כי במקורות הראשונים הוזכר רק 'טלית' (נגזר), הרי בדורות מאוחרים הנהיגו טלית מצויצת דייקא. [שור'ת הלכות קטנות (ס"א ס"ב) נגזר] "כשמעטפין החתן והכלה בטלית מצויצת ... האיש עיקר שלובש הטלית, ופורש כנפו עליה רמז למ"ש ופרשת כנפך על אמתך".

והרמז בתורת החסידות "זהו 'יפרשת כנפך על אמתך', כי ציצית דקדושה שהם כנפי מצוה, הוא שמירת הברית, והוא בחי' זוג דקדושה..." (ליקוטי מוה"ר י).

¹ זוה"ק (רע"מ שלם קסח). "כתיב (ישעיה כה, טו) 'מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק ואומר רזי לי וגו'. 'מכנף הארץ' - דא כנף דציצית ... , 'זמירות שמענו' - אלין שאר חוטי' דנפקין ותליין מאתר עלאה ..., וכד אסתכלנא בתכלת וחמינא ... אתר דחילו למדחל". (רע"מ ואחמך רסג). "ודא איהו כגוונא דציצית, כמא דאת אמר 'וראיתם אותו וזכרתם את וגו', כיון דחמי בר נש להאי דוכרנא, אדכר בגרמיה למעבד פקודא דמאריה".

משנת חסידים (מסכת ציצית פ"ה, מ"ט) "ובכל רגע יסתכל בציצית, כי בזה מעמיד האור המקיף, וגורם לו יראת ה'". מצת שימורים (עניני ציצית, מוצא קצור שלם סוף הל' ציצית, ובקצור נחשית נה כ"ד סק"ג) "... וכל המסתכל תמיד בציציותיו זוכה ומקבל פני שכינה, וגם הוא טוב להשגה גדולה, וגם מביא לידי יראת שמים. כי אותיות 'ראיה' הוא 'יראה'. צוואת הריב"ש (הסנהדרין, כה) "וכשמניח הטלית יראה את התכלת, פירוש שתפול עליו יראה".

נא לשון הכתוב "... וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות יי, ועשיתם אתם, ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זנים אחריהם. למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי, והייתם קדשים לאלהיכם". רבינו בחיי (סג) "והנה הציצית יהיה לאות ולסימן שלא ירדוף האדם אחרי ההורר הלב וכל אשר שאלו עיניו".

² לשון הגמ' "תניא, אמר רבי נתן, אין לך כל מצוה קלה שכתובה בתורה, שאין מתן שכרה בעולם הזה, ולעולם הבא איני יודע כמה, צא ולמד ממצות ציצית. מעשה באדם אחד שהיה זהיר במצות ציצית, שמע שיש זונה בכרכי הים שנוטלת ד' מאות זהובים בשכרה, שיגר לה ארבע מאות זהובים וקבע לה זמן. כשהגיע זמנו, בא וישב על הפתח... באו ד' ציציותיו

(מנחות מד.), על ידי החוט של תכלת הדומה לרקיע^י (מנחות מג.; ועוד) הממשיך יראת שמים ללב האדם^י (רע"מ שלם קעה.).

מעלת האשה ביראה - ובקשה שישפיע מיראתו עליה להביא שורש הגאולה ולפי שזוהי מעלת האשה, כמו שנאמר (משלי לא, ז) 'אשה יראת ה' היא תתהלל', והיא הרגישה בו תוקף היראת שמים שעליו במדריגה גדולה - שלא היה לה, על כן ביקשה 'ופרשת וגו'', שימשיך עליה גם כן מיראת שמים שלו, על ידי שידבק להוציא שורשי הגאולה לעולם. שעל זה אמרה 'כי גואל אתה' (רות ג, ט), שבו יש שורש הגאולה מכל מיני רע דעולם הזה, על ידי תוקף היראה שבו, ד'זה כל האדם' (קהלמ יב, יג), כנ"ל.

רות מצד האהבה

גרותה של רות מצד האהבה ודבקות

✻ ✻ מקורות וביאורים ✻ ✻

וטפחו לו על פניו, נשמת וישב לו על גבי קרקע, ואף היא נשמה וישבה על גבי קרקע. אמרה לו, גפה של רומי, שאיני מניחתך עד שתאמר לי מזה מום ראית בי. אמר לה, העבודה, שלא ראיתי אשה יפה כמותך, אלא מצוה אחת ציונו ה' אלהינו וציצית שמה, וכתוב בה אני ה' אלהיכם שתי פעמים, אני הוא שעתיד ליפרע ואני הוא שעתיד לשלם שכר, עכשיו נדמו עלי כד' עדים... (עיי"ש כל המעשה נאמנות).

ג' לשון הגמ' 'תניא, היה ר' מאיר אומר, מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונין, מפני שהתכלת דומה לים, וים דומה לרקיע, ורקיע לכסא הכבוד.

יד לשון זוה"ק 'ועל דא סלקא גוון תכלא, דא תכלת דמיא לכסא הכבוד, מה כסא הכבוד עבד לבר נש למחך לארחא דמישר לדכאה ליה, אוף האי תכלת עבד לבר נש למחך בארח מישר ודאי, דכלא אית לדחלא מהאי אתר למיהך במישר'. [ורבינו ציין לזוה"ק זה (לדקם הדיק טו) 'וזהו מצות ציצית, על זה שהיא ליראה כנודע, וכמו שמובא בזהר סוף שלח דתכלת היא יראה'.

ה' היינו מידת ה'יראה', מיוחדת לאשה. ולכן רות - האשה, הרגישה בגודל התנצחות יראת שמים. ועל דרך הסוד, נוקבא - מלכות' היא יראה. [נ"יראת ה' - היא מלכות דיליה... בגין דאיהי יראה... דאיהי י' מן אדני, חכמה תתאה, יראת ה', מלכות דיליה, ובגין דא אתמר בה 'אשה כי תוריע', אתתא אית לה לאקדמא בכל פקודייה, דאתמר בה אשה יראת ה' היא תתהלל...]. (פיקוי זוהר הקדמה ו; ועוד רבים). [ורות' - מידת מלכות, כנ"ל (רש"י לוח ט, ובהערות שם).

י' שכן רות עצמה, באה מצד מידת ה'אהבה', כפי שרבינו יבאר בהמשך.

יז שכן מובא אודות משיח - הגואל האחרון שהיה מופלג במידת היראה (כלא לעיל בהערות רש"י לוח ט, ורש"י לוח יז).

יח יצוין לדברי האבודרהם (פסילת ענינים) המציין הקשר בין 'ופרשת כנפיק' - לגאולה 'כי גואל אתה' וז"ל 'בהשכיבנו יש בה 'ופרוס עלינו סוכת שלומך', שהוא לשון גאולה כמו (שמואל טו, ט) 'ואפרוש כנפי עליך'. וכתוב (רות ג, ט) 'ופרשת כנפיק על אמתך כי גואל אתה'.

יט ובתיקוני זוהר (ב, כ; נ; נדרש הפסוק אודות גלות השכינה, ו'כי גואל' על הגאולה. " ... והא אוקמוהו 'ותגל מרגלותיו ותשכב', ואיהי מצלי לקודשא בריך הוא דיוקים לה מעפרא, הדא הוא דכתיב 'ופרשת כנפיק על אמתך כי גואל אתה'.

ס כלומר ד'יראה' אינה רק שורש הגאולה השלימה, אלא גם כל גאולה פרטית מכל עניני הרע שיש בעולם הזה, הכל שורשה ב'יראה'.

ובתורת הבעש"ט זי"ע - כפי שבא בכתבי תלמידיו, מבואר הענין, שעל ידי שהאדם מתעורר במידת היראה [שהיא ממידת ה'גבורה', מידת הדין], נמתקין הדינים בשורשים, (ונקב כל הגאולה מכל עניני הדינים והרע).

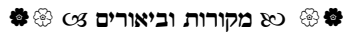
בתולדות יעקב יוסף (בהקדמה) " ... כי נודע כמה מיני מדריגות היראה יש בעולם, ושורש כולם היא יראת ה', וגבוה מעל גבוה וגו' (פי' קהלמ ט, ז), כי מתוק הדין בשרשם - כשיש לאדם כמה מיני יראת הגשמים, ידבק את עצמו עם אלו היראות בשורשן אל יראת ה'...". (שם פ' כלל ד' מ'א) "... איזה מדה נתעורר בך, אם מדת יראה ופחד שהוא מדת גבורה, יתפלל וידבק בשורש הגבורה למתק הדין בשרשן...". אור המאיר (כלל השם) "... וכלל זה נקוט בדרך, וזהו תכלית המתק הדינים הנראה בספרים, היינו בהיות האדם מתיירא ומתפחד ברתת וזיע, מפני רוממות וגדלות אלהותו יתברך, עד שנתמלא בושא וכלימה ובטל ממצאות, אזי נמתקין כל הדינים בשורשם, ורב טוב על כל ישראל". (ועוד רבים).

סא לשון הפסוק 'סוף דבר הכל נשמע, את האלהים ירא ואת מצותיו שמור, כי זה כל האדם'. ולענינו מפרש רבינו, כיון דיראת שמים 'זה כל האדם', הרי בגאולה שבאה בעקבות היראה, יש גאולה לכל הענינים, ומכל מיני רע.

[יט] ורות באת להתגייר מצד האהבהי והחשק שהיה לה לאומה הישראלית ולאליהי ישראלים, וכמו שנאמר (רות א, ז) 'ורות דבקה בָּהּ'. והדבקות הוא מתוך האהבה וחפץ האדם וחשקו האמין לדבר זה, וכמו שנאמר ארבע לשונות אלו בשכם דביקה וחשיקה וחפיצה ואהבהי (נראה רצה פ, ז; מדרש תהלים כג, ט), כי כולם ענין אחד נמשכים זה מזה.

ביאת רות לבועז להעמיד יגואלי, לאישה ולכלל ישראל

וכן ביאתה לבועז מצד תוקף החשק, להעמיד גואל לנפש אישה בפרטי (רות ג-ד), כידוע בסוד היבוס, דעל כן נקרא 'גואל' (רות ג, יז). ולנפשות כל ישראל בכלל, על

סב ראה ראשית חכמה (שער האהבה, פיג; והוא גם בשליה הק' עשרה מאמרים, ג-ד, אות קט) בביאור אופני ודרגות ה'אהבה' השונים. ומבאר 'דבקה יורה על דבקות האדם נפשו בנפש חברו, כענין שיש בהם דבק שלמה לאהבה' (מלכים א' יח, ז), וכן 'ורות דבקה בה', דהיינו דבקה רצונה בה'.

סג הנה פשוטות כוונת הפסוק 'ורות דבקה בה' - היינו בנעמי חמותה. אכן בפסוק הבא (טו) מובא 'ותאמר הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה, שובי אחרי יבמתך'. למדנו, שלעומת ערפה ששבה אל עמה ואל אלהיה, הרי 'רות דבקה בה' - היינו ב'עמה ואלהיה' של נעמי.

וכן הוא בוודאי חדש (רות, עט). "... ערפה חזרה לסורחנה, ורות עמדה בטעמה. דכתיב, 'הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה', 'ורות דבקה בה', כמו שהיתה בתחילה". (סג עט) "ותאמר הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה..." עכשיו חזרה לסרחונה הראשון, וטעתה אחר עבודה זרה שלה. 'ורות דבקה בה', כמה שקבלה עליה בחיי בעלה, דבקה באמונתה'.

סד לשון המדרש 'ריש לקיש אמר, בשלשה לשונות של חבה חבב הקדוש ברוך הוא את ישראל, בדביקה, בחשיקה, ובחפיצה, בדביקה (נחיש ד, ז) 'ואתם הדבקים', בחשיקה (נחיש א, י) 'לא מרובכם מכל העמים חשק ה'', ובחפיצה (מלבי ג, עט) 'ואשר אתכם כל הגוים כי תהיו אתם ארץ חפץ וגו''. ואנו למדים אותה מפרשה של רשע הזה, בדביקה, 'ותדבק נפשו' (נחיש א, ג), בחשיקה, 'שכם בני חשקה נפשו בביתכם' (שם, ט), בחפיצה, 'כי חפץ בבת יעקב' (שם, טו). ר' אבא בר אלישע מוסיף אף תרתינן באהבה ודיבור, באהבה (מלבי א, ז) 'אהבתי אתכם', בדיבור (שם, ט) 'דברו על לב ירושלים'. ואנו למדים מפרשתו של רשע הזה, באהבה 'ואהב את הנערה' (נחיש א, ג), בדיבור 'ידבר על לב הנערה' (שם).

וואגב יוער, שבמדרש מובא או ג' לשונות, או ה' לשונות, ואילו רבינו נקט ד' לשונות. והנה החילוק בין הדעה דג' לשונות, והדעה דה' לשונות, מובא בראשית חכמה (שער האהבה פיג). וכן עצם ביאור החילוק בדרגת האהבה בין ג' הלשונות השונים מובא שם (וין פסק ד' טז). עכ"פ לענינו נראה דרבינו נקט כמ"ד ג' לשונות (כפי שמונח בראשית חכמה שם ג' הדרכות), והלשון הרביעי - 'אהבה', הוא הכולל כולם.

סה כלומר, דלא רק גרותה היה מצד 'אהבה' כנ"ל. אלא גם ביאתה לבועז הוא מצד 'אהבה', שהרי באתה בכדי להידיק בו... אלא, מבאר רבינו, שכל מטרתה ברצון לדבקות זה, היתה להקים 'גואל',

סו כן מבואר מכל הפסוקים שם, שמטרת ביאת בועז לרות, היה להקים גואל למחלון. "...ופרשת כנפך על אמתך, כי גאל אתה". (ג, ט). "ועתה כי אמנם כי אם גאל אנכי, וגם יש גאל קרוב ממני". (שם, טז). "ויאמר בעז לזקנים וכל העם, עדים אתם היום, כי קניתי את כל אשר לאלימלך, ואת כל אשר לכליון ומחלון, מיד נעמי. וגם את רות המאביה אשת מחלון קניתי לי לאשה, להקים שם המת על נחלתו, ולא יכרת שם המת מעם אחיו ומשער מקומו, עדים אתם היום" (ד, ט-י).

והנה לפי פשוטו, הכוונה בגאולה זו להקים לו שם. אולם בסודם של דברים הכוונה לתיקון נשמתו. ראה זוה"ק (ישע קפח): "... ואלין תרין נשין דא כגונא דדא, תמר ורות, דמיתו בעליהו בקדמיתא ואינון אשתדלו לעובדא דא... רות מית בעלה, ולבתר אשתדלת בעובדא דא לגביה דבעז, דכתיב (רות ג, י) 'ותגל מרגלותיו ותשכב' ואשתדלת בהדיה, ולבתר אולידת ליה לעובד... ותרווייהו בכשרות עבדו, למעבד טיבו עם אינון מיתניא, לאתתקנא עלמא לבתר, ודא הוא כמה דאתמר (קבלה ד, ג) 'ושבח אני את המתים שכבר מתו' דהא כד הוו חיין בקדמיתא לא הוו בהו שבחא, ותרווייהו אשתדלו למעבד טיבו וקשוט עם אנון מיתניא...". (וראה הערה הנאה).

סז רמב"ן (נחיש א, ט) "... אבל הענין סוד גדול מסודות התורה בתולדת האדם, ונכר הוא לעיני רואים אשר נתן להם השם עינים לראות ואזנים לשמוע. והיו החכמים הקדמונים קודם התורה יודעים כי יש תועלת גדולה ביבוס האח, והוא הראוי להיות קודם בו ואחריו הקרוב במשפחה, כי כל שארו הקרוב אליו ממשפחתו אשר הוא יורש נחלה יגיע ממנו תועלת. והיו נוהגים לישא אשת המת האח או האב או הקרוב מן המשפחה... וחכמי ישראל הקדמונים מדעתם הענין הנכבד הזה, הנהיגו לפנים בישראל לעשות המעשה הזה בכל יורשי הנחלה, באותם שלא יהיה בהם איסור השאר, וקראו אותו גאולה, וזהו ענין בועז וטעם נעמי והשכנות. והמשכיל יבין".

ובאלישיך הק' במהלך כל פירושו למגילת רות, מבאר זאת על דרך זה. ונעתיק מקצת מלשונותיו "... וכל הנזכר למחלון אשר חטא על הנפש ככליון אחיו. והנה הפליא חסדו לו הוא יתברך הפלא ופלא, לגלגלו בבטן אשתו על ידי בועז גדול

ידי הגואל שיצא מזרעם.

שורש דוד בסדום - בנות לוט שכוננו לתיקון העולם
 שזה היה השורש דוד שנמצא בסדום (נלשית זנה מא, ד; ג, י), בחשק שהיה
 בבנות לוט להעמיד תולדות לקיום העולם, שחשבו שנחרב כל העולם כולו ודאגו על
 השחתת העולם ורצו בקיומו ותיקונו (נלשית זנה נא, ט). ורק לזה היה כוונתם, כמו
 שאמרו (מזרע, כג; הוריות י): הם שכיוונו לדבר מצוה 'צדיקים ילכו בם' (הושע יד, י). ועל כן
 נקבותיהם מותרות מידע (ינמות עו; לאה זעל הטורים דברים כג, ז; ש"ך עה"ט שס, ד; מהרש"א
 הוריות י: ד"ה סס).

שורשם של משיח ודוד שהקים עולה של תשובה - תיקון העולם
 וזהו השורש דוד המלך ע"ה, שהקים עולה של תשובה (מועד קטן טו; עבודה זרה

מקורות וביאורים

העולם, כדעת חכמי האמת, כי דרך ייבום היה מעשהו, ועובד הוא מחלון וממנו הושתת מלכות בית דוד ושלמה עד מלך
 המשיח (ז, ה). "אשר למדונו חכמי האמת, כי ענין בועז עם רות בזוג דרך ייבום היה, כי עובד הוא מחלון כי בא עדי
 עובד, והוא בעיקר הקדמתם כי רוחו נשאר בבטן האשה וממנו נבנה הולד בהתחברות היבם עמה, ואם כן איפה אכן רוח
 היתה ברות אשר השאיר בה מחלון" (ז, ה). "כי ענין הייבום הוא כי הראשון השאיר רוח מרוחו באשתו, ואחרי כן על ידי
 היבום מתהווה מהרוח ההוא רוח העובר והוא האיש הראשון עצמו, והרוח ההוא מקשקש במעשה ואין לה מנוחה רק על ידי
 היבם, וגם כתבנו למעלה מחכמי האמת כי גם ענין בועז עם רות מעין ייבום היה דרוח מחלון היה מקשקש במעשה, ועל ידי
 בועז נעשה מהרוח ההוא עובד הוא מחלון" (ז, ה). ועוד רבים.

סח ענין ביאת רות לבועז בכדי להביא את נשמת המשיח - הגואל האחרון, ראה לעיל (ריש אות י, ובהערות סס).

סט לשון המדרש "קום קח את אשתך ואת שתי בנותיך הנמצאות וגו'" (נלשית ט, טו)... רבי יוסי ברבי יצחק אמר שתי
 מציאות, רות המואביה ונעמה העמונית, א"ר יצחק (תלמיד פט, נא) 'מצאתי דוד עבדי, היכן מצאתיו בסדום.
 ואם לפי פשוטו הכוונה, ששורש דוד בסדום - בבנות לוט, כיון שבא מרות המואביה שיצאה ממואב - מבנות לוט. הרי
 מפרש רבינו בעמקם של דברים, שגם מהותו ושורשו של דוד המלך - שורש המשיח, הוא להביא לתיקון העולם. הרי שורש
 זה נובע ממעשה בנות לוט, שעשו מה שעשו, כאשר מטרתם היתה לטובה, לצורך תיקון וקיום העולם.

ע לשון המדרש "ותאמר הבכירה אל הצעירה אבינו זקן וגו'" (נלשית יט, נא), שהיו סבורות שנתכלה העולם כדור המבול,
 לכה נשקה את אבינו יין וגו'."

ומעשה זה, הוא אכן השורש למלך המשיח, וכפי שהוא בהמשך המדרש שם: "ר' תנחומא משום רבי שמואל ינחיה
 מאבינו זרע, ונחיה מאבינו בן אין כתיב כאן אלא 'ינחיה מאבינו זרע', אותו זרע שהוא בא ממקום אחר, ואי זה זה מלך
 המשיח."

עא לשון הגמ' "אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, מאי דכתיב (הושע יד, י) 'כי ישרים דרכי ה', וצדיקים ילכו בם
 ופושעים יכשלו בם'... משל ללוט ושתי בנותיו עמו, הן שנתכוונו לשם מצוה - 'צדיקים ילכו בם', הוא שנתכוין לשם
 עבירה - 'פושעים יכשלו בם'". ופירש בבאר שבע (הוריות סז) "הן שנתכוונו לשם מצוה. פירוש סבורות היו שכל העולם נחרב
 כמו בדור המבול כדאיתא בבראשית רבה, לכן אמרו ונחיה מאבינו זרע כדי שלא יהא העולם תהו."

עב לשון המשנה 'עמוני ומואבי אסורים ואיסורן איסור עולם, אבל נקבותיהם מותרות מיד'.

והנה הטעם שמואב בגמ' שם: "דמפרש טעמא דקרא, 'על אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים' (דברים כג, ה), דרכו של
 איש לקדם, ולא דרכה של אשה לקדם" (עיי' נלשית הוריות סז). אבל הטעם שהביא רבינו מובא בבעל הטורים (דברים כג, ז): "וסמך
 עמוני ומואב לממזר שבנות לוט נבעלו מאביהן וילדו ממזרים, והנקבות מותרות לפי שהן נתכוונו לדבר מצוה". וכן
 במהרש"א (הוריות י: ד"ה סז) "הם שנתכוונו לשם מצוה 'צדיקים ילכו בם'. י"ל שזכו שהותרו הנקבות לבא בקהל, והוא שנתכוין
 לשם עבירה, 'פושעים יכשלו בם' זה, גרם לזכרים שלא יבואו בקהל, כדאמרין מואבי ולא מואבית עמוני ולא עמונית.
 ודכתיב 'על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים וגו'', י"ל דהא והא גרם, וק"ל."

וכן הוא בש"ך על התורה (דברים כג, ז) "וסמך לו לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה', כי הם ממזרים, ואמרו חז"ל (ינמות טו):
 עמוני ולא עמונית שנאמר על דבר אשר לא קדמו אתכם, מי דרכו לקדם האנשים ולא הנשים, ועוד שבנות לוט היתה
 כוונתם לטובה, בחושבם שנהפך כל העולם כולו ולא תהוה בראה..." (עיי' נלשית).

עג היינו המטרה לתיקון העולם.

עד לשון הגמ' "אמר רבי יונתן, מאי דכתיב (שמואל ב' כג, ה) 'נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הוקם על', נאם דוד בן ישי שהקים
 עולה של תשובה". ופירש "שהוא שב תחלה, ונתן דרך לשבים, כדאמרין בפרק קמא דעבודה זרה (ד): ולא דוד ראוי

ה), לתקן העולם שלא יחרב. ושורש משיח, שיתקן לגמרי. וזה כל עסקם.

ענינה של רות תיקון העולם – מצד האהבה לבריות ושמים
וגם רותי כל כוונתה על זה. וזה בא מצד תוקף האהבה לבריות ולשמים.

השלמות הוא בהתכללות ויראה ואהבה

שלימות האדם בהתכללות האהבה ויראה – מידתו של יעקב

[כ] ושלימות האדם הוא שיהיה כלול בשניהם אהבה ויראה (ראה ירושלמי נרכות

מקורות וביאורים ❁ ❁ ❁

לאותו מעשה, אלא שאם חטא יחיד – אומרים לו: כלך אצל דוד, שמחל לו הקדוש ברוך הוא אותו עון, אף אתה – חזור בתשובה.

הרי שדוד מצד עצמו לא היה לא שייכות לכל הענין שעבר עליו, והכל נועד בכדי להורות תשובה להעולם, כל יחיד ויחיד. וזהו ענינו של דוד לתקן את העולם.

ע"ה שכן לולי התשובה לא היה קיום לעולם. [כמבואר בדברי חז"ל (פרקי דר' אליעזר פ"ג) "משלו משל למה הדבר דומה, למלך שהוא רוצה לבנות פלטרים שלו, אם אינו מחריט בארץ יסודותיו ומובאיו ומוצאיו, אינו מתחיל לבנות, כך הקדוש ברוך הוא החריט לפניו את העולם ולא היה עומד, עד שברא את התשובה"]. ואם אין שבים בתשובה, העולם חרב, וע"י התשובה מצילים אותו שלא יחרב [כדכתיב (ויקרא כ"ג) "עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת... ויאמינו אנשי ניוה באלהים... ויקראו אל אלהים בחזקה וישבו איש מדרכו הרעה... וירא האלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה וינחם האלהים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה"].

הרי שהקמת 'עולה של תשובה' הוא לצורך תיקון והצלת העולם.

ע"י שכן בביאת המשיח, יהיה התיקון לכל העולם (ראה רמב"ם הלכות מלכים פ"א-כ"ג). וכפי שאנו מתפללים (מלכות לראש השנה) "דעל כן נקודה... לתקן עולם במלכות שדי". ומשיח יביא ל'תיקון השלם', לחטא אדם הראשון [שענין הפסוקים נראים דרוש ב'] "...באלו שלטו הקליפות על ידי חטאו של אדם הראשון, ונשרו ממנו, ונפלו לעמקי הקליפות, ולא יושלם תיקונם אלא עד בא משיח בן דוד...". ואף אודות משיח מובא שהקים עולה של תשובה [ש"י הש"ס דף כ"א, א'] "...זה מלך המשיח שעתיד להדריך כל באי העולם בתשובה לפני הקדוש ברוך הוא". (נראה דף כ"ג, ד) "ורוח אלהים מרחפת" (נראה דף כ"ג, א) - זה רוחו של מלך המשיח, היאך מה דאת אמר (ישעיה י"א, ב) 'ונחה עליו רוח ה''. באיזו זכות ממשמשת ובאה, ה'מרחפת על פני המים', בזכות התשובה שנמשלה כמים...".

ע"י כלומר דכל מהותו של דוד המלך ומשיח הוא בכדי להביא לתיקון העולם. ושורשם מבנות לוט, שכוונתם לטובה היה לתיקון העולם. כך גם רות, שבאה לבועז בכדי להביא ג'גואל' (נח"ל), היה כוונתה להביא לתיקון העולם.

ונציין לדברי האלשיך הקדוש (ד"ס דף פ"א) בביאור כל הענין דבועז ורות, וההשוואה לבנות לוט וכוונתם לטובה. ונעתיק מקצת דבריו. "הנה על כללות הענין ראוי לשום שכל והבין, הזאת נעמי שיאמרו כלילת דעת ויראת ה' והצנע לכת, ומה ראתה על ככה ומה הגיע אליה, איך אמרה אל רות עצה נבערה הלך תלך בנשף בערב יום אל המשכב אשר ישכב שם בועז ולגלות מרגלותיו לשכב אצלו להיות עמה ואוי לה לאותה בוש... והמבלי אין שדכנים בישראל... או נעמי בעצמה דבר תדבר היא עם בועז כי קרוב לה האיש ולא ישיב את פניה. אמנם אומר כי מרוב חכמה ורוח אלהים בקרבה עשתה זאת, והוא כי הן אמת כי לו היתה נפש גיורת זולתה תחת נפש רות, לא היתה ראויה לינשא לשר וגדול בישראל ראש הסנהדרין כבועז, אך רות אחת היתה ואין כמוה ביתר גיורת, והוא כי היא היתה אשר לו יעדה הוא יתברך להוציא ממנה כתר מלכות בית דוד, מאז שכבה בת לוט בנעוריה את אביה במערה לשם שמים בחשבה לקיים העולם, כי העולה על רוחה כי איש אין בארץ זולת אביה להחיות זרע על פני כל הארץ, ומה גם למאמרם ז"ל (נראה דף נ"א, ט) כי באומרה ונחיה מאבינו זרע הוא על מלך המשיח, כי אמרה אותו הזרע העתיד לבא ממקום אחר יהיה על ידינו, כי מאז נתעדתו לבא שתי פרידות טובות לבנות מהם מלכות בית דוד עד מלך המשיח שהן רות המואביה ונעמה העמונית, והוא מאמרם ז"ל (נראה דף כ"ג, טו) שאמר הוא יתברך מצאתי דוד עבדי היכן מצאתי בסדום, ומה גם למאמרנו לפנינו כי הן הן בנות לוט, כי גלגלן ה' לקבל שכר טוב כונתן הבכירה רות והצעירה נעמה, באופן שלהיות רות האשה אשר הוכיח ה' להביא ממנו להוציא ממנה רב טוב לבית ישראל היתה ראויה לבועז, מה שאין כן אם היתה גיורת זולתה עם שכשרה תהיה. והנה ראתה נעמי קצת הוכחה בענייני בועז ואשר דבר לרות... על כן ייעצה כליותיה לאמר לה לעשות המעשה הזה, שתלך למשכב בועז ותגל מרגלותיו לשם שמים כי גואל הוא, ... או אין ספק כי בועז יתן אל לבו אין זה כי אם זאת הבאה מבנות לוט, כי רחילא בתר רחילא אולא וכעובדי אמה כך עובדי ברתה, כי כאשר אחר כלות לוט לאכול ולשתות באה בלט ולא ידע בשכבה ותשכב את אביה לשם שמים שגלתה מרגלותיו ותשכב עמו כן עשתה זאת, ואם כן בודאי כי זאת היא ולא אחרת, באופן שעל ידי כן יחזיק בה ולא ירפנה כי אין כמוה להוציא ממנה על ידה שורש ישי אשר עומד לנס עמים...".

ע"י כלומר מטרה זו, שיהיה כל חפצו לתקן העולם, שורשה ממידת 'אהבה', הרצון להשפיע ולהטיב.

ע"י לשון הירושלמי "עשה מאהבה ועשה מיראה. עשה מאהבה, שאם באת לשנוא – דע כי אתה אהב ואין אהב שונא. עשה מיראה, שאם באת לבעט – דע שאתה ירא ואין ירא מבעט". מהר"ל (ד"ק פ"ס חטא ט"א, א) "והעבודה היא על ידי

פ"ט ה"ה). כמו שהיו אבות העולם אברהם ויצחק, שהם המדות דאהבה ויראה בפירוד כל אחד לבדו, יצא עדיין פסולתם (פסמים נ). ואחר כך נולד יעקב, שהוא שלימות הצורת אדם שבמרכבה (מולין לא); נראשית רצה פנ, נ; פרקי דרבי אליעזר פרק לה; תיקוני זוהר נב סה); הכלול משניהם (זוה"ק ח"ג עג. ועוד רבים), והיה מטתו שלמה (ויקרא רצה לו, ה), והוא

מקורות וביאורים

האהבה והיראה... כי עיקר האהבה והיראה יש להם שורש אחד, כי צריך האדם שיהיה אוהב הש"י ויהיה ירא מפניו וזהו שראוי אל האדם. ואין ראוי שתהיה יראה בלא אהבה ואהבה בלא יראה. אבל יש מעשה שיש בו אהבה בלבד ויש מעשה שיש בו יראה בלבד, אבל האדם ראוי שיהיה בו אהבה והיראה ביחד.

אברהם-אהבה. כדכתיב (שע"ה מה, ט) "אברהם אהבי". זוה"ק (לך פה) "חמדותי, אימתי, מן יומא דהוה אברהם בעלמא, דאיהו חמיד ורחים ליה לקודשא בריך הוא באהבה, כמה דאת אמר 'אברהם אוהבי'." (פקודי יט): "... מכאן שרי אברהם דאיהו ימינא דאקרי 'אהבה'..." ועוד רבים.

פא יצחק-יראה: כדכתיב (נלש"ה לא, מג) "ופחד יצחק". תיקוני זוהר (פיקון לג, עו) "מסטרא דשמאלא דא אתקריאת 'יראה', פחד יצחק". וכן (פיקון ע, קסג): "אינון יראי אלקים, מארי דיראה, מסטרא דיצחק". זוה"ק (פ"ג עג) "יצחק ידע ליה בדרגא דגבורה דאקרי פחד יצחק ודחיל ליה לעלמין". ועוד רבים.

פב זוה"ק (לך פו): "... דהא אתיב ליה עלמא לקודשא בריך הוא, ההוא אברהם (זמין למיפק בעולמות - פירוש מדת אהבה [לזוה"ק רי"ע]), זמין הוא לנפקא מניה ישמעאל (פירוש אהבה רעה [עס]). א"ל הא יצחק (פירוש מדת יראה [עס]), א"ל זמין למיפק מניה עשו חייבא (פירוש רעיה... כשמשגג ציראה רעה [עס])... אמר ליה זמין חד בר נש למיפק מניה דאיהו יעקב, ויפקון מניה תריסר שבטין בלחזו זכאין...". וביאור הזוה"ק, במשנתו של המגיד הגדול ממעורטש ז"ע (אור מורה, נלש"ה) "ויובן על פי הקדמה ידועה, כי מתחילה עולם חסד יבנה (הה"ס פט, ג)... וידוע שמדת החסד דרכו להתפשט ביותר, שהוא כמים המוגברים... לכן היה העולם מתמוטט, כלומר מחמת רוב הבהירות ואור הגדול המתפשט בתוכו היה בטל במציאות, שלא היה יכול לקבל גודל הבהירות, ומה שהמדרש נותן טעם מפני שיצא ממנו ישמעאל, כלומר שלא היה הדבר בשלימות לקיום העולם... ואחר כך כשנולד יצחק, שהיתה מדתו גבורה פחד יצחק. וידוע שמדת גבורה הוא המגביל ומצמצם ההשפעה שלא ירד יותר מדאי. והנה בודאי הצמצום הוא קיום העולם, שמחמתו לא יתבטל העולם, אך מפני שיצא ממנו עשו, היה הצמצום יותר מכדי צרכו, ולא נתפשט שפע האור כי אם מעט מזער, וגם היה העולם מתמוטט, כלומר שאינו בשלימות... והנה בבוא יעקב שנאמר בו (לקמן כה, טו) יושב אהלים, שאחזו בשתי הקצוות בחסד וגבורה, והוא מדת הרחמים המתייחס לתפארת, ... וכן מצינו ביעקב שנאמר בו מדת יראה ואהבה, מתחילה מדת יראה, שנאמר (לקמן מה, ט) וירא ויאמר מה נורא וגו', כי יראה הוא מראשית, ואחר כך נאמר בו (לקמן כט, טו) ויאחב יעקב את רחל. ... שיעקב היה אחוז בשתי הקצוות כנוכח, ... שאחזו במדת חסד גבורה תפארת שהם אמת. ... ועל ידי יעקב נתבסס. נמצא כאילו על ידי יעקב נברא העולם מחדש, כי עד הנה היה מתמוטט כנוכח".

פג לשון הגמ' "ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין, ונסתלקה ממנו שכינה. אמר, שמא חס ושלוש יש במטתי פסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, ואבי יצחק שיצא ממנו עשו. אמרו לו בניו, 'שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד'. אמרו, כשם שאין בלבך אלא אחד - כך אין בלבנו אלא אחד". וכן בגמ' (שבת קמז) "אמר רבי אבא בר כהנא, עד שלשה דורות לא פסקה זוהמא מאבותינו, אברהם הוליד את ישמעאל, יצחק הוליד את עשו, יעקב הוליד שנים עשר שבטים שלא היה בהן שום דופי". ספרי (פסרי חזקת הכהנים, שמג) "... שבא אברהם אבינו לעולם יצא ממנו פסולת - ישמעאל ובני קטורה, חזרו להיות רעים יותר מן הראשונים. וכשבא יצחק יצא ממנו פסולת - עשו וכל אלופי אדום, חזרו להיות רעים יותר מן הראשונים. וכשבא יעקב לא יצא ממנו פסולת, אלא נולדו כל בניו תמימים".

פד לשון הגמ' אודות המלאכים במראה הסולם שראה יעקב "תנא עולין ומסתכלין בדיוקנו של מעלה ויורדין ומסתכלין בדיוקנו של מטה". ופירש"י ז"ל (ד"ה נדיוקט) "בדיוקנו של מעלה - פרוץ אדם שבארבע חיות ברמות יעקב". לשון המדרש "... יעקב שאינוקונין שלו קבועה בבסאי". לשון פרד"א "ומלאכי השרת עולים ויורדים בו, ורואין פניו של יעקב, ואומרים זה הפנים כפני החיה שבכסא הכבוד". לשון תיקוני זוה"ק "כמה דאוקמוהו ביעקב דיוקנו של יעקב חקוקה בכסא הכבוד".

ובחינת 'דמות אדם' שבמרכבה, הוא הממוצע והכולל בין ימין (דמות אהבה) לשמאל (דמות שור). פרדס רמונים (שער יו פ"ג) "... אבל יעקב אינו מרכבה כי אם בבחינת התפארת שנקרא 'אדם', שהוא ימין ושמאל כלולים בקו האמצעי. וזהו 'אדם', כאמרו (יחזקאל א, י) 'דמות פניהם פני אדם, ופני אריה אל הימין ופני שור מהשמאל כו'.... נמצא שפני 'אדם' אינם כוללים אלא ימין ושמאל".

פה ראה זוה"ק (פ"ג עג) "אברהם ידע ליה לקודשא בריך הוא מגו אספקלריא דיליה דאיהי מדת הגדולה מדת החסד ימינא דמלכא ... יצחק ידע ליה בדרגא דגבורה דאקרי פחד יצחק ודחיל ליה לעלמין, יעקב ידע ליה מגו דרגא דתפארת דאיהו כליל מחסד ופחד ואקרי אמת ודא הוא דכתיב 'תתן אמת ליעקב...'. (ויג' קסג): "יעקב איהו תושבחה דאבהן, ואיהו כלל דכלהו". (ויג' טו) "רוא דאבהן דא הוא יעקב דאיהו כלל דלהוין". (והל' כג).

זוה"ק (ויג' קסג) "כי חלק יי' עמו יעקב חבל נחלתו", תא חזי הכי נמי יעקב בירר אחסנתיה ועדיבא לחולקיה וסליק לעילא מכל דרגין, ונטיל ליה לעדיבא 'מקל לבנה לח' - היינו דרגא חוורא דסטר ימינא, 'ולחז וערמון' - היינו דרגא סומקא

היה השלימות שקודם החטא.

דוד ומשיח כלולים משניהם – דוד עיקרו אהבה ומשיח עיקרו יראה
ודוד ומשיח הם השלימותם דבעלי תשובה שאחר החטא. וגם הם כלולים

סג מקורות וביאורים

דסטר שמאלא, 'זיפצל בהן פצלות לבנות' - דאעבר דינא מן דא ואתחבר ליה בימינא, והוא עאל בינייהו ונטיל לון כחדא ואתעביד כלא חד בתרי גווי, ועם כל דא 'מחשוף הלבן' - דיתגלי חוורא על סומקא, וכל דא למאי לאמשכא לדרגא דא דעדביה ברכאן ממבועא דכלא, ולשוואה לדרגא דא דאיהו תלתא כחדא...". וראה עוד זוה"ק (ח"ב רסד) "מלמד שלקח הקדוש ברוך הוא ... בא אברהם ... זכה ונטל מדתו ... 'חסד לאברהם'. בא יצחק ... זכה ונטל מדתו שהיא מדת הגבורה, דהיינו הפחד ... בא יעקב ... אמרו לו, הואיל ואברהם מלמעלה ויצחק למטה אתה תהיה באמצע ותכלול שלשתם...".

שערי אורה (ס"ה ד"ה נמשלח למד) "נמצאת למד כי מידת א"ל שהוא מידת חסד אברהם, ... ומידת אלהים שהיא מידת פחד יצחק, ... אבל מידת שם יהו"ה שהוא קו האמצעי, והוא עומד באמצע כל השמות כמו שהודיענו, מימינו חסד ומשמאלו דין, בלי ספק שם זה כלול בדין וברחמים מכאן ומכאן. ... ולפיכך תמצא שם יהו"ה, שהוא סוד קו האמצעי והוא עומד באמצע, זו היא מידת יעקב אבינו ע"ה, ולפיכך נאמר בו, ויעקב איש תם יושב אהלים (בראשית כה, טו). כלומר, יעקב הוא סוד המידה האמצעית, כמו התימות שכלולב שמתיים שני הצדדים באמצע, כך יעקב מתיים שני האהלים, שהם אהל אברהם שהוא חסד, ואהל יצחק שהוא דין, ... וזהו סוד הכתוב השלישי מכריע ביניהם...".

פי שערי צדק (שער השמיני ד"ה וע' כ') "לפי שאברהם ויצחק עלו עד הגדולה ועד הגבורה וסביבות אברהם ויצחק נאחזים שבעים שרים עליונים בשבעים כתרים על יד ישמעאל ועשו ... והנה אברהם יצחק שנאחזים בגדולה ובגבורה יש לנחלתם גבול שהרי המצרנים שלהם סמוכים להם ... אמנם יעקב אבינו ע"ה שהיה מזוקק ולא היה במדתו פסול אין בו מקום אחיזה לאחד מן הכוחות החיצוניות כלומר ע' שרים. לפיכך הוטל יעקב בין אברהם ויצחק באמצע". ובכתבי האריז"ל, "כי זה יתרון קו האמצעי שאין בו יניקת החיצונים ... והוא בסוד יעקב בחירי שבאבות אברהם ויצחק שיצאו משם עשו וישמעאל והבן זה" (אורות חיים, שער פלגיו ז'יג; עץ חיים שער לא פ"ב). של"ה (חיי שרה, מורה אור, יג) "ישמעאל ועשו כוללות כל הקליפות, דהיינו זוהמת ישמעאל הדבק בימין, וזוהמת עשו, ... והוא דבק בשמאל כנודע. ... אבל יעקב מטתו שלמה אין בו שום דבקות קליפה, והוא 'עץ החיים בתוך הגן' הוא התוך והפנימיות" עוד שם (נלק מורה אור, טו) " ... והזכיר את יעקב יותר משאר האבות. כי מטתו היתה שלמה, לא כאברהם שיצא ממנו ישמעאל... ולא כיצחק שיצא ממנו עשו... והנה ישמעאל הוא מצד ימין כנודע... עשו והוא מצד שמאל כנודע. אבל עמד במקום צר שאין לנטות ימין ושמאל, זהו יעקב שמטתו שלמה, והוא קו האמצעי".

פי לשון המדרש " ... למה נאמר באברהם וביצחק אף ולא נאמר ביעקב אף, ע"י שהיתה מטתו שלימה לפניו, אברהם יצא ממנו ישמעאל וכל בני קטורה, יצחק יצא ממנו עשו וכל אלופי אדום, אבל יעקב מטתו שלימה כל בניו צדיקים...". וכן במדרש (שיר השירים רבה ג, ב) " ... מכל אבקת רוכל, זה יעקב אבינו, שהיתה מטתו שלמה לפניו ולא נמצא בהן פסולת".

פח בגמ' (נבא מניעא פד) "שופריה דיעקב אבינו מעין שופריה דאדם הראשון". ובזוה"ק מבואר הכוונה דדמות יעקב הוא כאדם הראשון לפני החטא, מבלי השפעת ה'נחש'. (בראשית כד) "ובגין יעקב דאיהו ישראל, אתמר 'ויברא אלהים את האדם בצלמו' בדיוקנא דמאריה, בני חיי ומוזני מסטרא דעמודא דאמצעיתא". (שם לה) " ... תנינא בהדיא שעתא נחת סמא"ל מן שמיא רכיב על נחש ... גרימו מותא לעלמא... ומלה דא הוי תלי על סמאל עד דאתא אילנא אחרא קדישא דאיהו יעקב ונטל מניה ברכאן ... דהא יעקב דוגמא דאדם הראשון הוה ושופריה דיעקב שופריה דאדם הראשון הוה...". (פולמוס קמג) " ... דאייתי ברכאן עליה דיעקב, דאיהו כגוונא דאדם הראשון, ואתנטלו מההוא חויה...". ועוד.

פט דוד ומשיח, הם תיקון והשלמה לחטא אדם הראשון (וראה הערה הנאה). ריקאנט' (בראשית א, כו. נסוד 'עשה אדם') " ... אולי כוונתם היתה לרמוז למה שכתוב (יחזקאל לו, כה) 'דוד עבדי נשיא להם לעולם'. וראשי תיבות מאדם - אדם דוד משיח יודיעוך סוד זה". עמק המלך (שער טו, פמ"ג) אודות דוד המלך "כי הוא עצמו היה גלגול אדם הראשון, והוא יהיה עצמו משיח בן דוד ויתקן חטא אדם הראשון עד קצתו". האריז"ל (ספר הליקוטים פר' האזינו) " ... וסיבת חטאו של אדם הראשון, היה בסיבת הנשמות שהיו כלולים בו מכל מין ומין, מהם צדיקים מהם רשעים... ומצידם נתאוו לאכול מן העץ... ומה שנאמר כי ביום אוכלו מות ימות, בדוד המלך ע"ה, ... כי היה אדם עצמו... ועוד לא די זה, אלא כי יהיה הפך מאדם הראשון, כי אדם הראשון הביא המות על כל העולם, וכולם מתו, וע"י התיקון יבא דוד ויעשה משיח, ויחיה כל המתים. כי זהו אדם, אותיות, "אדם דוד משיח...".

צ כלומר, דהנה מצאנו אודות תיקון חטא אדם הראשון, דפעמים מובא שיעקב אבינו תיקן חטא אדה"ר (ראה הערה לעיל); וראה לעיל מאמר ד א"ת טו). ומאידך במקורות אחרים (הערה קודמת) מצאנו שדוד ומשיח הם המתקנים ומשלימים חטא אדם הראשון (ראה מהמשך). ומבאר רבינו, דב' פנים לדבר. יש בחינת תיקון להיות כ'אדם הראשון קודם החטא', וזהו בחינתו של יעקב אבינו ע"ה - שמיטתו שלימה, בחינת - 'צדיק מעיקרו'. ומאידך יש התיקון של 'בעלי תשובה', ש'לאחר החטא' מתקנים את הטעון תיקון, ולהשלים את הקלקול. וזהו בחינת דוד ומשיח, שהקימו עולה של תשובה (כפי שהנא לעיל). וב' בחינות שלימות הללו - 'קודם החטא', ו'בעלי תשובה לאחר החטא', הם על פי הגמ' (ריה יז) בביאור מידות של רחמים "ה' ה' (שמות לו, ו) - אני הוא קודם שיחטא האדם, ואני הוא לאחר שיחטא האדם ויעשה תשובה".

משניהם.

דוד המע"ה - תוקף האהבה לשורר ולשבח
רק אצל דוד היה האהבה גוברת, מכח רות שנקראת על שמו, כמו שאמרו (נזכות 1): 'שיצא ממנה דוד שריוהו להקב"ה בשירות ותשבחות'. וריו זה בא על ידי תוקף האהבה, שמתעורר הלב לשורר ולשבח.

משיח - תוקף יראת ה' ביעור הרע בשחיתות היצר
ובמשיח נאמר (ישעיה יא, ג) 'והריחו ביראת ה'', שיהיה היראה גוברת. שעל ידי זה יזכה לביעור הרע לגמרי מהעולם (זכריה יג, ג), בזביחתו היצרי (סוכה נג, רע"ט זא מא).

מהיראה יבא לאהבה בתענוגים להתענג על ה' - שלמעלה מהשגה
מהיראה יבוא לאהבה בתענוגים - קדושת יום שכולו שבת, דביקות הגמור

❁ ❁ מקורות וביאורים ❁ ❁

צא היינו כשם שיעקב כולל מאהבה ויראה, כן דוד ומשיח כלולים מאהבה ויראה.
צב וכפי שהוא בפסוקי תהילים. ובמיוחד במזמור ד'תמינא אפי' (תהלים קיט) אשר באים שוב ושוב בטווי 'אהבה' - 'מצוותיך אשר אהבתי' (מז, מז); 'אהבתי תורתך' (טז); 'תורתך אהבתי' (קב, קכג); 'אהבתי עדותיך' (קט); 'אהבתי מצוותיך' (קס); 'פני אלי וחנני כמשפט לאהבי שמך' (קלג); 'צרופה אמרתך מאד ועבדך אהבה' (קמ); 'פיקודיך אהבתי' (קנט); שמרה 'נפשי עדותיך ואהבם מאד' (קס).
עוד הביא רבינו (תקנת השני עמו קעד) "דוד המלך ע"ה הגיע למדרגת אהבה זו עד כלות הנפש כמו שאמר (תהלים פד, ג) כלתה נפשי וגו'". דובר צדק (עמו' רמא) "דכהנים ברזא דיראה... ומלכות בית דוד תוקף האהבה דשיר השירים כנודע".
צג לשון הגמ' "רות" - מאי רות, אמר רבי יוחנן, שזכתה ויצא ממנה דוד שריוהו להקדוש ברוך הוא בשירות ותשבחות.

צד ספר חרדים (מנזות עשה פרק א, אות ו) במצוות אהבת ה' "דרך החושק לשורר. וכיון שאהבת יוצרנו נפלאה מאהבת נשים, האוהב אותו בלב שלם ישיר לפניו יתברך, כאשר שרו משה ובני ישראל ומרים ודבורה ויהושע ובני קרח ודוד ושלמה ברוח הקודש... וכתוב (משלי ה, יט) 'באהבתה תשגה תמיד', פירש הראב"ד דהוא נמי ל' שיר כמו שגיון לדוד. ובתוקף החשק בו ית' הראשונים גם האחרונים שרו לפניו ר' יהודה הלוי ר' יהודה החסיד ור' אברהם ך' עזרא אחריהם זצ"ל...". מאור ושמש (נשלח ד"ה כי זא סוף) "ונראה, דהנה לומר לפניו יתברך בשירות ותשבחות - זאת בא מצד אהבה, שמחמת גודל אהבה נשאו לבו לומר לפניו שירה, אבל מצד היראה אי אפשר לומר שירה. רק, אם היראה היא מחמת אהבה...".

צה זוה"ק (נראשית מד) "... בגין כך בעי בר נש לאסתמרא בכל סטרוי מסטרא דהאי חויה בישא דלא ישלוט עלוי. וזמין קודשא בריך הוא לעלמא דאתי לאעברא ליה מעלמא, דהא הוא דכתיב (זכריה יג, ג) 'ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ' וכדין (ישעיה כה, ט) 'בלע המות לנצח וגו'". וראה רש"י (קטו. ד"ה עמידה) "לעתיד, שיהו כל הפורעניות בטלין, ולא ידאגו לפורענות, ויצר הרע בטל".

וענין 'ביעור הרע' שבא על ידי 'יראת ה'', נראה לציין לנבואת מלאכי (ג, יט-כ), שבו מצאנו ענין ביעור הרע לעומת 'יראי שמי'. "כי הנה היום בא בער כתנור, והיו כל זדים וכל עשה רשעה קש, ולהט אתם היום הבא, אמר יי צבאות, אשר לא יעזב להם שרש וענף. וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה...".

צו נראה דכוונת רבינו להוכיח שהתיקון שלעתיד יהיה כאשר היראה גוברת. שכן התיקון דלעתיד וביעור הרע מבוסס ב'שחיתות-זביחת' יצר הרע (נראה הערה הנאה). וכידוע שענין השחיטה הוא ממידת הדין והגבורה. הרי שהתיקון השלם דלעתיד יהיה ממידת היראה-גבורה.

ענין שחיטה ממידת הדין והגבורה. ראה גמ' (שבת קטו). "האי מאן דבמאדים יהי גבר אשיד דמא. אמר רב אשי אי אומנא, אי גנבא, אי טבחא (שוחט), אי מוהל". (ו'מאדים' הינו ממידת הדין והגבורה - תיקוני זהר ע, קסז). תיקוני זוהר (יט, לו). "... אות מסטרא דגבורה איהו דינא, ואחזי על קטולא דחייביא ושפיכו דמא, ואחזי בצדיקיא דם דבעירן למיכל בחדוה... ובשפיכו דמא דקרבנין..." (אות מנח הגבורה היא הדין, ונראה על הריגת הרשעים ושפיכת דמים, ונראה נזיקים נשחיתים הנחמם לאכול נשמה, ובשפיכת דם הקרננות). (וראה הערה הנאה דשחיטת הילך הוא דוגמת דשחיטת הקרננות).

צז לשון הגמ' "דרש רבי יהודה, לעתיד לבא מביאו הקדוש ברוך הוא ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים...". לשון זוה"ק "לזמנא דאתי ייתי קודשא בריך הוא ליצר הרע וכוס ליה" (ועיי' דשחיטת הפסח נמנרים, הוא דוגמת שחיטת יצר הרע שלעתיד לנא).

[כא] ומהיראה יבוא לתוקף האהבה^צ בתענוגים^צ (וזה"ק ויקהל רמז), שהוא

✻ ✻ ✻ מקורות וביאורים ✻ ✻ ✻

צח לשון הזה"ק " ... דאהבה שריא לבתר יראה, ורוא דמלה כיון דשאר יראה על רישיה דבר נש, אתער לבתר אהבה דאיהו ימינא".

וענין זה הוא יסוד מוסד בתורתו של המגיד הגדול ממעורטש זי"ע, כמובא בכתבי תלמידיו. (מאור עינים אנגוס הש"ס, פרט ד"ה מילא בלא) "כמאמר מורי ורבי וללה"ה, דרכו של איש הוא סוד האהבה הגמורה לחזור אחר אשה יראת ה', שהיא בסוד אשה, כמאמר ז"ל. 'הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים' ולא אמרו גם כן 'אהבת שמים', כי האהבה תבא ממילא". (אור מורה, וימי ד"ה אפרים) " ... יראה היא שער לאהבה, ואם אינו בשער זה הנקרא יראה, איך אפשר לבוא לאהבה ... כשהאדם עם השכינה, פי' עם היראה, מתחבר אליו הקדוש ברוך הוא. 'דרכו של איש לחזר אחר אשה', הקדוש ברוך הוא מחזיר אחר מי שיש בו יראה 'אשה', ... אבל מי שהוא עובד ואינו אפילו עבד, ומכ"ש שאינו במדריגה זו שתיפול עליו היראה, ואין עובד את ה' רק מצות אנשים מלומדה, והוא סובר שהוא אוהב את ה' ואין זה רק שמחת הוללות". (אור האמת - אמרי לדיקס, עמ' מו) "והנה עיקר השתדלות האדם צריך להיות שתהיה לו יראת הבורא בשלימות, ואז ממילא תנוח עליו האהבה, כי 'דרכו של איש לחזור אחר אשה', ולפ"ז א"ש מה שאמר הקדוש ברוך הוא מה ה' שואל מעמך, כי אם ליראה לבד, ואז ממילא תבוא לאהבה אותו כנ"ל". (דעת שלמה, שמוע ד"ה) "שמעתי ממורי ז"ל, שהאהבה והחסד של הבורא יתברך נמשך אחר היראה, כי דרכו של איש לחזר אחר אשה, ודפח"ח". (קדושת לוי, לקוים ד"ה לו יצא) "ואמר מורי הקדוש מוה' דוב בער שהאדם צריך להשתדל ולהתאמץ שיהיה יראת שמים על פניו, ואז האהבה בא ממילא, שמחת שזיכך את עצמו להיות יראת ה' על פניו וזכה גם כן לאהבת השם יתברך. ואמר הוא ז"ל שזהו כמו שאמרו חכמינו ז"ל 'דרכו של איש לחזור אחר אשה', שאשה מכונה ליראה, אשה יראת ה' (משל לל, ט), ואיש מכונה לאהבה (וזה"ק ח"ג קמ"ה, ט), ודרכו של איש לחזור אחר אשה, היינו מי שירא ה' באמת חזר אחריו גם כן מדת אהבה, ובא גם כן ממילא לאהבת השם יתברך. עד כאן דבריו". (ומונח גם רמז נספרי הכני ישכר, [נסן ג, ט; אנגוס דלס נח, ד"ה ויאמר; הקדמה ו' לספר דרך פקידין אות ו', ועוד רבות, וכמ"ס מייחס זאת לנעש"ע [משיר ד, ג, יד], ואלה גם בליקוטי מוה"רן תורה ה). [ויצוין, שרבינו מבאר במק"א דסדר זה, שיראה עיקרית ומביאה לאהבה, הינו בזקנותו של אדם (כאשר האדם עומד על דעתו, נקדרי העבודה האלויה). אבל (בתחילת דרכו) בימי הנעורים, עיקר העבודה באהבה. (פרי לדיק נמנה, טו), "וכמו ששמענו מרבינו זצ"ל מאיזביצא על מאמר הגמרא (בבא מציעא מד). 'שנית לנו בילדותך הכסף קונה את הזהב ותחזור ותשנה לנו בזקנותך הזהב קונה את הכסף'. היינו שבימי הילדות ימי הנעורים, שאז נמצא התשוקה בלב האדם, מ'חסד נעורים' להקדושה, והוא בחינת כסף. אבל הוא רק לתכלית שיקנה על ידה את הזהב, היינו לקנות בנפשו בחינת היראה, שמרומו בזהב כידוע. ובזקנותו שנה הזהב קונה את הכסף, היינו שתכלית בירור של היראה שהוא בקדושה, הוא דייקא בעת שבא ממנה השמחה בהתגלות, והיינו 'שמחתי מתוך יראתי' (משנה"א ג), ואז נשלם הנפש בקדושה בשלימות".]

צט כוונת רבינו להמובא בליקוטי אמרים תניא (פמ"ג), המבאר ומגביל יסוד האמור (שאהבה בלא עקבות היראה), דכל זה אמור לגבי 'אהבה בתענוגים', אבל יש אהבה שיכולה לבא לפני היראה. והוא בחינת 'תשובה מאהבה', שיכול לבא מהתעוררות אהבה, לפני קבלת עול היראה.

ונעתיק בקיצור מלשונו. "והנה באהבה יש ג"כ שתי מדרגות 'אהבה רבה' ו'אהבת עולם'. 'אהבה רבה' היא אהבה בתענוגים והיא שלהבת העולה מאליה ובאה מלמעלה בבחינת מתנה למי שהוא שלם ביראה כנודע על מאמר רז"ל דרכו של איש לחזר אחר אשה, שאהבה נקראת איש וזכר כמ"ש 'זכר חסדו', ו'אשה יראת ה' כנודע. ובלי קדימת היראה אי אפשר להגיע לאהבה רבה זו ... אך אהבת עולם היא הבאה מהתבונה ודעת בגדולת ה' ... גם מי שאין מדת אהבה שבנפשו מלוכשת כלל בשום תענוג גשמי או רוחני יכול להלהיב בנפשו כרשפי אש ושלחבת עזה ולהב העולה השמימה ע"י התבוננות הנ"ל ... והנה בחינת אהבה זו פעמים שקודמת ליראה ... ולכן אפשר לרשע ובעל עבירות שיעשה תשובה מאהבה הנולדה בלבו בזכרו את ה' אלהיו, ומ"מ היראה ג"כ כלולה בה ממילא, רק שהיא בבחינת 'קטנות' ו'העלם', דהיינו יראת חטא למרוד בו ח"ו, והאהבה היא בהתגלות לבו ומוחו. אך זהו דרך מקרה והוראת שעה בהשגחה פרטית מאת ה' לצורך שעה ... אבל סדר העבודה הקבועה ותלויה בבחינת האדם צריך להקדים תחלה קיום התורה והמצוות ע"י יראה תתאה בבחי' קטנות עכ"פ בסור מרע ועשה טוב להאיר נפשו האלוהית באור התורה ומצותיה ואח"כ יאיר עליה אור האהבה".

[וראה גם באגרת הקדוש (פרק יח) "הנה ב' מיני אהבות הן, הא' 'אהבה בתענוגים', דהיינו שמתענג על ה' עונג נפלא בשמחה רבה ועצומה שמחת הנפש וכלותה, בטעמה כי טוב ה' נעים נעימות עריבות עד להפליא ... ולא כל אדם זוכה לזה, ... ועל זה נאמר 'עבודת מתנה וגו' ... כי אין דרך להשיגה ע"י יגיעת בשר כמו היראה ... אבל אהבה רבה זו - אהבה בתענוגים - נופלת לאדם מאליה מלמעלה בלי שיכין ויכוון לה אך ורק אחר שנתייגע ביראת הרוממות והגיע לתכלית מה שיוכל להשיג ממנה לפי בחינת נשמתו אזי ממילא באה האהבה בתענוגים מלמעלה לשכון ולהתיחד עם היראה כי דרכו של איש לחזר כו' כמו שתבנו בליקוטי אמרים (תניא הנ"ל). והשנית היא אהבה ותאוה שהנפש מתאוה ואוהבת וחפיצה לדבקה בה' לצורך בצורר החיים וקרבת אלהים טוב לה מאד, ובו תחפוף, ורע לה מאד להתרחק ממנו ית' ח"ו להיות מחיצה של ברזל מהחיצונים מפסקת ח"ו. ואהבה זו היא מוסתרת בלב כלל ישראל אפילו ברשעים ...".]

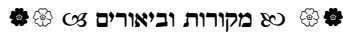
וזהו כוונת רבינו כאן. דבחינת 'דוד המלך ע"ה' - שהוא בחינת 'תשובה מאהבה' כנ"ל, הוא בא מקודם היראה. ואילו אח"כ התיקון השלם שיבוא ע"י משיח צדקינו, הוא על סדר העבודה, להיות קודם עבודת ה'יראה' - והיריחו ביראת ה'". ואח"כ יבוא בעקבותיו בחינת 'אהבה בתענוגים' - יום שכולו שבת.

ק שבת הוא בחינת 'אהבה בתענוגים' (המונח שיר השירים ז, ז), וכפי שמביא רבינו על פי הפסוק שנאמר בשבת 'אז תתענג על

קדושת היום שכולו שבתאי (ע"פ תמיד לג:), שבו נאמר (ישעיה נח, יד) 'אז תתענג על ה'".
שהוא הרביקות הנמור באור העליון 'הנעלם מכל רעיון'.

יתענג על ה' - העונג מצד השורש שנשמה שלמעלה מהשגה

דעל כן אמר על ה', שהוא למעלה מאורות השם הוי"ה (כלל זש"ק ימנו פג:; האינו
פסח:; ועוד) - שהוא השגת האור המושג מהתחלת ההתגלות ואצילות האור מ'אין'
ל'יש', שהוא מחכמה ולמטה כנודע. היינו מה שהאדם יכול להשיג מצד החכמה

ה'. וכפי שהוא בזמננו "מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים - את שבת משרש כל נוגים". ובספרן של צדיקים (ליקוטי מוהר"ן נח,
אח"כ ז) "וע"י הארת שבת, נתעורר העולם לתשובה מאהבה. כי שבת בחינת תשובה, בחינת (דברים ל, ג) 'ושבת עד ה' אלקיך'.
והתשובה היא מאהבה, בחינת 'אהבה בתענוגים'. כי אהבה בא מתענוג שבת, בחינת (ישעיה נח, יד) 'וקראת לשבת עונג'.
ליקוטי תורה (לפרק נעל המנהל, נלק ד"ה שבת ה"א) "... וכן באדם בגילוי בחינה זו בשבת, שהוא בחינת שיר אל אהבה בתענוגים..."

קא לשון המשנה "מזמור שיר ליום השבת" (פסלים נח, ב) - מזמור שיר לעתיד לבוא, ליום שכולו שבת ומנוחה לחי
העולמים". ואם שבת היא בחינת 'אהבה בתענוגים', הרי כל שכן לעתיד לבא שהוא 'יום שכולו שבת' - שכולו 'אהבה
בתענוגים'. וכדאיתא בזה"ק (מדרש הנעלם וילא קיד) "מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים" - זו היא הנשמה לעתיד לבא".

קא לשון הפסוק (יג"ד) "אם תשיב משבת רגלך, עשות חפצך ביום קדשי, וקראת לשבת ענג, לקדוש ה' מכבד, וכבדתו
מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר. אז תתענג על ה', והרכבתך על במתי ארץ, והאכלתיך נחלת יעקב אביך, כי פי יי
דבר".

קא היינו מדריגת 'להתענג על ה' - וכדלקמן.

קא מקור בטוי זה - 'נעלם מכל רעיון', הוא בדברי הרשב"א (סוף משמרת היום על מקוואות), ומשם בלשונות המקובלים. אכן
כוונת רבינו כאן לפיוט המפורסם 'אל מסתתר'. ושם 'השכל הנעלם מכל רעיון', הוא כנוי לספירת 'כתר'. וכפי שמפרש
רבינו בהמשך ענין 'על ה'".

[וראה עוד בהערות דלקמן, אודות השפעת ועונג שבת מ'עתיקא קדישא' (י- 'כתר')].

קא לשון זוה"ק (יח"ד) "ר' שמעון אמר זכאה חולקיה דההוא זכאה דוכי להאי דכתיב 'אז תתענג על ה'', 'עם ה' לא כתיב
אלא 'על ה'', מאי 'על ה' אתר דעלאין ותתאין אתמשכן מיניה, ותאבין לההוא אתר, דכתיב (פסלים קכ"א, ב) 'מאין יבא עזרי';
וכתיב (דניאל ז, יג) 'ועד עתיק יומיא מטה וקדמוהי הקרבוהי'. ותיאובתא וענוגא דצדיקא לאסתכלא לההוא זיוא, דכל זיוא
מיניה נפקא, ואתמשכן מניה כל אינון כתרין". ובאדרא זוטא "ובגין כך 'עתיקא קדישא' אקרי 'אין', ... ועל דא כתיב 'אז
תתענג על ה'..." וכן זוה"ק (יח"ד פסח:; ...) "אז תתענג על ה'', 'על ה' דאי, דההיא שעתא אתגליא עתיקא קדישא ...". (ולא
הערה הבאה).

קא כלומר, דהנה השפעת הקב"ה בעולם, הוא ב'עשר ספירות'; כתר-חכמה-בינה-חסד-גבורה-תפארת-נצח-הוד-יסוד-
מלכות. ספירות אלו הוא כלולים בשם הוי"ה. י- חכמה; ה- בינה; ו- חג"ת נה"י; ה- מלכות. ואילו ספירת 'כתר' היא
למעלה משם הוי"ה, וכלולה ב'קוצו של יוד'. שכן אותיות הוי"ה הם ההשפעה הנגלית הניתנת להשגה, ואילו 'כתר' הוא
למעלה מזה השגה (כלל נהפכות דלקמן).

ועל כן לענינו, 'להתענג על ה' היינו דביקות ב'כתר' [המכונה 'אין', 'עתיקא קדישא' (כלל הערה קודמת, והערה הבאה)], שהוא
למעלה מזה השגה, וכדלקמן.

שערי אורה (פ"ה ד"ה דע) "דע כי כל שמותיו יתברך כולם נשואים וכלולים על השם המיוחד שהוא שם יהו"ה יתברך...
כיצד, אות ראשונה של שם יהו"ה יתברך שהיא רומזת שני שמות, קוצו של יוד הפונה למעלה, רומז אל האור הגדול
הקדמון עומק ההוי"ה הקדמונית בעצם אמיתתו, ונקרא אהי"ה, שהוא הנקרא 'אין גבול', ונקרא 'אין' לפי רוב התעלומות
מכל הנמצאים עליונים ותחתונים, שאין מי שיוכל להבין בו דבר. ... וזהו סוד 'קוצו של יוד', שהוא רמז לכתר
עליון הנקרא 'אין' הנשלל מכל ההשגות... ומסוד קוצו של י', יצאה אות י' שהיא נקראת חכמה... וזהו סוד, 'והחכמה מאין
תמצא' (א"י כח, יג), וסוד החכמה היא ספירה שניה, ואי"ן הוא סוד ספירה ראשונה. ושתי אלו הספירות כלולות בסוד י' בקוצו
ובצורתו...". פרדס רמונים (שער י"ט פ"ב) "... ומה שרובם פירשו והסכימו הוא כי ה' היא בחכמה, וקוצו העליון בכתר. ה'
ראשונה בינה. ו' הוא ו' קצוות כשמה, שהם חסד גבורה תפארת נצח הוד יסוד. ה' אחרונה מלכות. וקרוב לענין זה באר
הרשב"י במקומות רבים...". עץ חיים (שער ה ע"ה) "עוד צריך שנקדים לך הקדמה א', והוא כי כל ה' ספירות הכוללות
כל עולם ועולם, הנה בכללות יחד כולם כא' בחינת הוי"ה אחת ... והנה קוצו של יוד שבאות הוי"ה הוא ספירת כתר,
ויו"ד עצמה הוא בחינת חכמה, וה' ראשונה בינה, והו' הוא התפארת - כולל ו' ספירן אשר כללותם נקרא בשם 'זעיר
אנפין'... והה' אחרונה מלכות, הנקרא אצלינו 'נוקביה דזעיר אנפין'.

קא פרדס רמונים (שער ה פ"ה) "קודם אצילות הנאצלים היה ה'אין-סוף' הפשוט בתכלית הפשיטות, נעלם תכלית ההעלם.
ולא היה אלקותו מתגלה אל זולתו להעדר ההוויות אשר על ידם קצת גילוי רוממות אחדותו. והיו הספירות בכחם נעלמים
בו בכחו במציאות דק ונעלם כאשר ראוי אל אחדותו... וכאשר עלה ברצונו הפשוט לגלות אלקותו ולהטיב במדותיו

שבמוחו, וההרגשה שבפועל, ובפועל באיברי המעשה והדיבור. והעונג הוא למעלה מהכללי, כמו שאמרו בספר יצירה (פ"ג מ"ג) 'אין בטובה למעלה מעונג'. כי העונג נמשך באדם מצד השורש שבנשמה שלמעלה מהשגת אדם, שהוא אור הנעלם הבלתי מושג בעולם הזה כלל.

וזה הנחלה בלי מצרים¹ שאמרו ז"ל² בשבת (קמ.), שנותנין³ להמענג את השבת.

ענג בשבת הוא בשורש נשמת ישראל שלמעלה מהשגה – קדושת שבת עצמה, וע"כ זהו יענג שבת⁴ ודייקו גם כן 'את השבת' אף שהתענוג הוא לאדם, רק שהאדם עצמו קדושת השבת הוא בקרבו כמו שנתבאר לעיל⁵. והוא בהשגת 'אור הגנוז' שלמעלה מהשגת

ספ מקורות וביאורים

הנעלמים אל זולתו הוציא ההדר אל ההויה, והאציל מאורו הפשוט ספירה ראשונה הנקראת 'כתר'. והספירה הזאת לרוב דקותה אינה נגלית אפילו אחר אצילותה כל עיקר... כי אי אפשר לרוב אדיקותה במקורו, עד שלא יצדק בו 'יש' כלל אלא 'אין'. ... עד שהגיע דקותו להיותו מכונה בקצת מקומות 'אין סוף' על דרך מקרה... וכן כמה כנויים המורים על העלמה. והחכמה בערכו נקרא 'יש'. וזהו אמרו 'יש מאין', ר"ל 'חכמה מכתר'. האריז"ל (שער מאמרי רש"י פסוקה ד"ה עוד ילנה) ו"כבר ידעת כי החכמה נקראת 'יש מאין'. רוצה לומר 'יש' הנמשך מ'כתר' - הנקרא 'אין'...".

ק"ח קהילת יעקב (פ"ק ע"ג ז') "והר' חיים וויטאל בהגהותיו לזוה"ק (פקודי רמ"א. א"ת ג) פירש דענג נמשך מכתר עליון לתפארת". ק"ט כלומר, דבאדם יש גם כעין 'עשר ספירות', והחכמה הוא ההשגה שבמח, והבינה היא הבנת דבר מתוך דבר וכו', וכן ה'מידות' (סג"ת נה"ס) הם אופן הבטוי בכלי המעשה (ראה ליקוטי אמרים פ"ג). אולם ה'כתר', הוא הרגשה שבלב האדם שלמעלה מהשגה שכלית, ואי אפשר לבטא ולהגדיר אותה אפילו במחשבה, אלא רק הרגשה ותשוקה פנימית. לפעמים מכונה 'רצון', ולפעמים 'ענג' וכיוצא ב'. ועל כן הרגשת ה'ענג' שבאדם, נובע מהשפעת ה'כתר' שהוא למעלה מהשגה והגדרה.

ק"י מבואר בספרי המקובלים ענין 'נחלה בלי מצרים', שהכוונה ל'כתר' (מ"ד) שהוא למעלה מהגדרה והשגה, והוא בלי גבול ובחינת 'אין סוף'. וזהו מידת יעקב - קו האמצעי, אשר שורשו מריש דרגין, ומגיע עד הכתר. וזהו שפירש רבינו שענין 'ענג' הוא בכתר שלמעלה מהשגה.

שערי אורה (שער ה' ד"ה ועמה הפסוק) "כבר ביארנו היאך יעקב הוא הקו האמצעי ועולה עד 'אין סוף', ונחלתו בלי מצרים". רדב"ז (מאמרים ד"ה מ"ה ס"א) "עוד אמרו רז"ל כל השומר שבת נותנין לו נחלה בלי מצרים שנאמר "אז תתענג על ד' והרכבתך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך". והסוד כי ישראל סבא הוא עולה דרך קו השווה עד כתר עליון וזה "נחלה בלי מצרים". "של"ה (תולדות אדם, בית ה' ס"ג) "... על כן ו' שהוא קו הוא תפארת, והוא הקו הגדול ההולך מעלה בסוד הדעת, עד הכתר - שהוא רום המעלות, בסוד 'נחלת יעקב', 'נחלה בלי מצרים', כנודע". "שו"ת באר שבע (פ"י ע"א) "... יעקב חבל נחלתו, וזאת היא נחלה בלי מצרים, כשעולה למעלה למעלה עד כתר...". (שם שם בהמשך) "רומז לכתר הנסתר ונעלם יותר מכל הספירות ... 'על ה' ממש, ולפי שזכה יעקב אבינו ל'נחלה בלי מצרים' דהיינו ל'תפארת' שעולה בשעת רצון למעלה מן הזוהרות - שהם גדולה וגבורה המיוחדים לאברהם ויצחק, עד כתר, ולכן אמר יעקב ברכת אביך גברו על ברכת הורי. ולכן כתיב 'אז תתענג על ה' והרכבתך על במתי ארץ וגו', 'אל ה' לא נאמר אלא 'על ה' ממש". (ויש גם פירושים נוספים ל'נחלה בלי מצרים', דהיינו כי יעקב נחלתו וסג"ת שם שלמה, ויש בזה כמה הגדרות למה הכוונה. וכעת נבאנו לפרש את מהלך רבינו).

וזהו ענין ענג שבת. ראה שערי אורה (שער ז' ד"ה וינח אדם להיות זכין) "וזהו ... סוד 'וקראת לשבת 'ענג''. וסוד 'ענג', הוא סוד 'נהר' יוצא מ'עדן' להשקות את ה'גן', כי זהו סוד היחוד האמיתי השלם, בסוד ע'דן, נ'הר, ג'ן".

ק"יא לשון הגמ' "אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי, כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, שנאמר (ישעיה נ"ב, י"ד) 'אז תתענג על ה' והרכבתך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך וגו'". לא כאברהם ... ולא כיצחק ... אלא כייעקב שכתוב בו (בראשית נ"ב, י"ד) 'ופרצת ימה וקדמה וצפונה וגבבה'.

ק"יב ענין השפעת אור קדושת השבת, מ'עתיקא'. זוה"ק (פסוק פ"ט). "אמר רבי יהודה הכי הוא ודאי, ועל דא כתיב (שמות כ, ט) 'זכור את יום השבת לקדשו', וכתוב (ויקרא י"ט, ז) 'קדושים תהיו כי קדוש אני יהוה', וכתוב (ישעיה נ"ב, י"ג) 'וקראת לשבת ענג לקדוש יהוה' מכובד'. תאנא, בהאי יומא כל נשמתיהון דצדיקייא מתעדינן בתפנוקי עתיקא קדישא סתימא דכל סתימין, ורוחא חדא מענוגא דהווא עתיקא קדישא מתפשטא בכלהו עלמין, וסלקא ונחתא ומתפשטא לכלהו בני קדישין, לכלהו נטורי אורייתא, ונייחין בנייחא שלים...".

ק"יג כלומר דלעיל (א"ת ז') הקשה רבינו אודות 'מכבד את השבת', שאם האדם לובש בגדים מכובדים בשבת, הרי הוא 'מכבד עצמו בשבת', ומהו 'מכבד את השבת'. וביאר שם (וק' ג"ה א"ת ז') ששורש נשמת ישראל הוא 'קדושת שבת', ולכן כבוד ישראל בשבת הוא כיבוד לשבת, עיי"ש.

וכעת לגבי 'מענג את השבת', מוסיף לכך הבנה נוספת. שכן ענין 'ענג' שאדם מתענג הוא בשורש נשמתו שלמעלה

אדם קיי, שמזה בא העונג לשבת קיי, רצה לומר לקדושת שבת – כשמתדבק באור הגנוז.

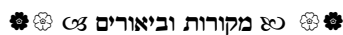
נחלה בלי מצרים - שילוב אהבה ויראה אינה צריכה לגדרים

השגת אדם בגבול – והשגת אור שלמעלה בלא גבול – נחלת יעקב בלי מצרים

[כב] וכל השגת אדם הוא בגבול, שהאדם הוא בעל גבול. מה שאין כן בשזוכה להאור שלמעלה, שהוא בלא גבול כלל. וזהו 'נחלת יעקב', שכלול מאהבה ויראה יחדיו יוכל לזכות לזהק.

אהבה ויראה לבדה צריכים לגבולות שלא יגררו לאהבות ויראות רעות

כי באהבה לבד צריך הגדרה שלא יבוא לאהבת רעות קיי, 'כאברהם שיצא ממנו ישמעאל' (פסחים נו). ולא נקרא זרעו קיי (נדרים לא; סנהדרין נט), כי הוא כולו בקדושה, ומכל מקום יצא ממנו קיי. לפי שהוא היה דבוק באהבה לבד, ומזה נמשך מציאות

מהשגה 'כח' 'עמיק' וכו', וכנ"ל. והוא גופא אור וקדושת השבת – אור הגנוז שלמעלה מהשגה. ולכן הענג הוא ל'שבת'. קיי ענין 'אור הגנוז' – כשמו, ש'גנוז' ואין בו שום השגה. [ראה ערכי הכינויים (לחמ"ד עק אה"ה) 'הנה שם אה"ה מורה על ה'כתר' והעלם דבר. כי כן מלת "אהיה" ר"ל אה"ה לעתיד, אך עתה עדיין אינני מתגלה. והש"ת רצה להעלים האור הגנוז לבל יתאחזו בו הרשעים ויבינו בו סתרי תורה ופנימיותם. ולכן חתם והעלים וגנו אותם בשמו "אהיה" המורה על הכתר והעלם הדורות. ובוה נסתמו מעינות חכמה ולא יובנו רק למי שיפתחו לו מן השמים". וראה גם בספר הבהיר (פסחיות חזק ח"א רסד), ד'אור הגנוז' הוא 'נחלת יעקב', עיי"ש. ובתיקוני זוהר (ו, כג) ד'אור הגנוז' הוא 'עמודא דאמצעי' וראה הערות קודמות אודות ענין 'נחלת יעקב' בלי מצרים' ויובן. (יש הגדרות נוספות ל'אור הגנוז'. וכעת נאנו לנצל מהלך רבינו צ"ד).]

קיי ענין קדושת שבת דהוא 'אור הגנוז' המתגלה בשבת התבאר באריכות לעיל (אות ו, יב, עז), עיי"ש ובהערות.

קיי ראה לעיל (אות כ, ובהערות שס) אודות האור העליון, שלמעלה מ'השגה'.

קיי ראה לעיל (אות כ, ובהערות שס) מה שהובא בזה.

קיי ראה לעיל (אות כ, ובהערות שס) אודות 'נחלת יעקב' – 'בלי מצרים'.

קיי מתורת המגיד הגדול ממעזריטש זי"ע (אור המאיר ריש נרש"ט; וכו"ז אור מורה מולדות לו; דין פיקודין הקדמה ח אות ג, ועוד) "שמעתי מהרב הגדול המגיד זלה"ה, שביאר על פסוק (נרש"ט כ, יא), ויאמר אברהם כי אמרתי רק אין יראת אלקים במקום הזה, והרגוני על דבר אשתי. ומהראוי לומר רק אין אהבת אלהים במקום הזה, כיון שראה אותן עסוקין באהבה רעה. אמנם כך אמר להם אברהם אבינו עליו השלום, בראותי עסקיכם באהבה של ניאוף, נראין הדברים שאין לכם אפילו יראה תתאה, השורפת את אהבות הרעות, כי סגולת היראה תתאה לשרוף את אהבות רעות, ולזה אמרתי בלבי, רק אין יראת אלהים במקום הזה, כך שמעתי ודפח"ח".

קיי לשון הגמ' "ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין ונסתלקה ממנו שכינה אמר שמה חס ושלוש יש במטתי פסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, ואבי יצחק שיצא ממנו עשו, אמרו לו בניו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, אמרו כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד".

קיי לשון המשנה (נדרים) "שאיני נהנה לזרע אברהם, אסור בישראל ומותר באומות העולם". ובגמ' "והאיכא ישמעאל, כי ביצחק יקרא לך זרע" כתיב (נרש"ט כ, יב), והאיכא עשו, 'ביצחק' ולא כל יצחק". לשון הגמ' (סנהדרין) "והרי מילה שנאמרה לבני נח, דכתיב ואתה את בריתי תשמר ... מילה מעיקרא לאברהם הוא דקא מוזהר ליה רחמנא, ואתה את בריתי תשמר אתה וזרעך אחריך לדרתם, אתה וזרעך אין, איניש אחרינא לא. אלא מעתה בני ישמעאל לחייבו, כי ביצחק יקרא לך זרע" (נרש"ט כ, יב), בני עשו לחייבו, 'ביצחק' ולא כל יצחק".

קיי כלומר דישמעאל – שענינו 'אהבות רעות', שורשו ממידת ה'אהבה' שהיה לאברהם אבינו ע"ה.

היות ישמעאל הפסולת דחסד דאברהם. ראה הערות דלקמן ציונים שונים, וראה בשלה"ק (מולדות אדם, בית דוד [קמ"א], רמ"ט) "... שם יש אחיזה בשורש השרים שלמעלה. דהיינו מצד החסד שהיה מרכבה אליה אברהם, יצא ממנו ישמעאל, ומצד הגבורה שמרכבה אליה יצחק, יצא ממנו עשו...".

היות ענין ישמעאל 'אהבות רעות' וזנות. בגמ' (קדושין מט:) "עשרה קבין זנות ירדו לעולם, תשעה נטלו ערביים ואחד כל העולם כולו". ובזוה"ק (נחל קפ"ג) אודות פנית הקב"ה לשרי האומות שיקבלו התורה "... אהדר לדרועא ימינא (לאלף שיער הקב"ה כח הפט"א מזה שאל, הגבורה, מזה סמל"י שר של עשו, עיי"ש. מור כעם הקב"ה לרוע ימין, ז"ל הסקד) ... קרא ל'רעה' (שרו של ישמעאל – ראה הערות הנלוות), אמר ליה תבעי את אורייתא דילי, אמר ליה מה כתיב בה, דליג ליה ואמר 'לא תנאף', אמר ווי אי ירותא דא יחסין לי קודשא בריך הוא ירותא בישא דיתעבר בה כל שלטני (אמר, ווי לי אס הקב"ה יורש לי ירושה זו, שהיא רעה עזרי, שיעבור בה כל שלטני [שהוא זנות]), דהא

פסולת שצריך לגדרו.

וכן ביראה לבדק יש פסולת, יראות רעות, שמזה נמשך מרה שחורה קדי וכעסקית. ומזה הפסולת דעשו ברציחה קדי כידוע קדי (ראה רע"מ נהר קיא;; ועוד). ועל כן צריך גם כן לגדרים קדי וגבול 'עד פה תבוא' קדי (ע"פ איזו לת, יא).

יעקב קו האמצעי הכלול מאהבה ויראה - א"צ גבולות ואין בו פסולות
מה שאין כן ליעקב נאמר (נראשית כח, יד) 'ופרצת וגו'', שהוא קו האמצעי (זוה"ק ח"א רנז; ח"ב רעו; ועוד), שמושך בלא גבול קדי, ואינו צריך לגדרים. דאין בו עוד פסולת קדי (ספרי וזאת הנכסה, שמג), על ידי יחוד אהבה ויראה ביחד, אי אפשר לבוא עוד לשום פסולת קדי.

סג מקורות וביאורים

ברכתא דמיא נטילנא, ברכתא דנוני ימא (שהי לקח ברכת המים [שמעאל מלך החסד הוא מים], ברכת דגי הים [שהם מרכיבים לפירות ולנזות >נראשית חמ, טז<]), דכתיב (נראשית ח, כ) 'פרו ורבו וגו', וכתיב (נראשית י, כ) 'והפרייתי אותו והרבייתי אותו וגו'', וכתיב (שם טו, יג) 'ודוא יהיה פרא אדם' (פירא' לשון הפריה, שנכתב שמעאל הוא נפריה ורביה).

קדי צוואת הריב"ש " ... ויראה בלא שמחה היא מרה שחורה".

קדי ראה אור המאיר (ריש פ' עקב) "... ותמיה נשגבה בעיני על רובן דעלמא, בהיותם מרגישים בעצמם אהבה רעה חס ושלו, אזי נותן עצות לנפשו להפטר ממנה... לא כן בהקרה יראה ממרה השחורה, שגם זה הבל, ונפרד מהקדוש ברוך הוא... ולדעתי ממש שוה יראה רעה כזה, לאהבת ניאוף וכדומה ממדות המגונות, ... סמא"ל גימטריא קל"א, שממנו נמשך יראה ממרה השחורה, ומחשך אנפי בריות, ואינה נוגע ליראת אלהים כלום, רק יראה הפכית מיראת אלהות...".

קדי צוואת הריב"ש "אם בכעס - שהיא יראה רעה, נמשך ממדת הגבורה יגבור על יצרו ויעשה מהמדה הזאת מרכבה להשי"ת...". (ע"ש).

קדי צוואת הריב"ש " ... הא יצחק פירוש מדת יראה, הא עשו פירש רציחה, וכשחושב ביראה רעה ח"ו מחיה את עשו...".

קדי לשון זוה"ק " ... לבתר אתא יצחק ואתתקף ביה מחובא תניינא, דאתמר ביה 'על האדם' - דדא שפיכות דמים, ודא גרם נסיונא דיצחק בסכינא, ואתברר ביה כמאן דבריר אוכל מגו פסולת, ונפק פסולת לבר - עשו שופך דמים...".

קדי ראה שערי צדק (שער השני) "ודע כי בהתרחק ישראל אפילו מעט מהיכל המלך, מיד פוגעים בהן מיני חיות רעות דובים ואריות ונחשים ועקרבים. וכל שכן אם ישראל פורצים הגדר שסביב ההיכל, ויפורץ גדר ישכנו נחש' (קבלה י, ט). וזה סוד (משל"ד, טו) 'אל תט ימין ושמאל הסר רגלך מרע'. אל תט - לצד ישמעאל שהוא בא מאברהם שהוא ימין, שהרי ישמעאל מקטרגים עומדת סביבו. 'ושמאל' - לצד יצחק שהוא מקום הפחד ושרי הפורענות. אלא הדבק בתפארת שהוא ה'קו האמצעי', ואיך ירא מכל רע. שהרי אתה עומד בהיכל פנימי בהיכל המעדנים, מקום מנוחה אין שטן ואין פגע רע".

קדי לשון הפסוק, המתאר דברי הקב"ה אודות בריאת הים "ואמר עד פה תבוא ולא תסיף". ובספרי המקובלים (ראה לקוטי מוה"ק ח"א פט) מובא ביטוי זה לתאר אודות מידה המתפשטת בלי גבול, ובא המידה שלעומתה ומצמצמת ומגבילה אותה בשיעור ובמדה - 'עד פה תבוא' (ע"ש).

קדי לשון זוה"ק " ... דרגא ד'תפארת' דאקרי קו האמצעי, ולקבליה דיעקב דאיהו תליתאי, ונטיל תרין חולקין בההוא דאש ומים ... ועל דא אקרי יעקב (נראשית כח, כ) 'איש תם יושב אהלים', שלים בכלל - שלים בחסד שלים בדינא, שלים במיא שלים באשא, יושב אהלים - תרין, 'חסד' ו'גבורה', ונטיל כלל ואתעביד בידיה 'רחמין'... שערי אורה (פתיחה) " ... ועל זה אמרו חז"ל (נראשית רבה טו, ו), האבות הם המרכבה... כיצד, אברהם אבינו ע"ה לקח בטהרה צד ימין וירש ימין של מעלה, שהוא מידת החסד... יצחק לקח בטהרה מידת צד שמאל, שהוא הפחד... ויעקב לקח בטהרה צד קו האמצעי, ועל זה נאמר, ויעקב איש תם יושב אהלים, בין אהל אברהם ובין אהל יצחק...". (וראה עוד בהערות דלקמן; וכן לעיל אות כא ובהערות שם).

קדי ראה לעיל (אות כא ובהערות שם) אודות 'נחלת יעקב' - 'בלי מצרים'.

קדי הציונים לכך בדברי חז"ל ראה לעיל (ריש אות כ ובהערות שם).

קדי ראה שערי אורה (שער ה, הספירה הששית) " ... והנה קצת הוזהמה של אברהם ויצחק נתנה מקום לשרים העליונים להתאחו בהם, ולפיכך תמצא אברהם ויצחק שניהם משני צדדין מול השרים זה מימין וזה משמאל ... אבל יעקב עליו השלום שהוא מוזהב ואין בו פסולת הוא באמצע בין אברהם ויצחק ... לפי שהוא באמצע...". בשל"ה הק' (נלק, מוה"ק, ד"ה ושמאל מלך ה') "... והזכיר את יעקב יותר משאר האבות כי מטתו היתה שלימה, לא כאברהם שיצא ממנו ישמעאל ועשו בן בנו, ולא כיצחק שיצא ממנו עשו ... והנה ישמעאל הוא מצד ימין כוודע. ... יצחק שיצא ממנו פסול אחד, ויצא ממנו עשו

שבת כוללת כל מ"ע ול"ת - שהם שורש אהבה ויראה

זכור ושמור בדיבור אחד - איחוד אהבה ויראה

[כג] וכן בשבת קלי, 'זכור' (שמות כ, ט) ו'שמור' (דברים ה, יג) שנאמרו בדיבור

אחד קלי (ראש השנה כז; שזעוט כ:). היינו ששניהם מתאחדים בו.

שבת שקולה כנגד כל התורה - שקדושתה כוללת כל הקדושות

ושבת ששקול נגד כל התורה כולה קלי (ירושלמי מדרס פ"ג ה"ט; תנחומא משא לג; שמות כה, יג), היינו שקדושה שבאה לאדם מכל רמ"ח מצוות עשה, שהם נותנים קדושה בלב האדם כמו שאומרים קלי 'אשר קדשנו במצוותיו וציונו', שקולה קדושת השבת - שהוא המצוות עשה ד'זכור לקדשו' (שמות כ, ט) נגד כולם. שהקדושה דשבת הוא כוללות קלי של כל הקדושות כולם.

סג מקורות וביאורים

והוא מצד שמאל כנודע. ... יעקב שמטתו שלימה, והוא קו האמצעי...". וראה בפירוש הרמ"ז על זוהר (שמות, עמוד תרי"ג) "... ושאין לחיצונים אחיזה בקו האמצעי, כי אם יעקב שהיתה מטתו שלימה, ולכן יש ייחוד בבניו, ... אבל החיצונים הם מהארת הרגלים מצד אחורי אברהם ויצחק".

קלי רבינו חזר לבאר ענין שבת, שהוא 'להתענג על ה' - נחלת יעקב בלי מצרים (כ"ל אות כה). דלאור המתבאר (אות כג) ד'נחלת יעקב בלי מצרים' הוא מחמת האיחוד דאהבה ויראה. הרי גם מהותה של שבת כן - האיחוד בין אהבה ליראה. וזהו משמעות 'זכור ושמור בדבור אחד', ש'זכור' הוא שורש כל מצוות עשה - אהבה. ו'שמור' שורש כל מצוות לא תעשה - יראה. ונאמרו בדיבור אחד, היינו שאהבה ויראה מתאחדים יחד.

קלי לשון הגמ' 'דתניא זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו, מה שאין יכול הפה לדבר ומה שאין האוזן יכול לשמוע...'

קלי לשון הירושלמי 'בתורה ובנביאים ובכתובים מצינו שהשבת שקולה כנגד כל המצוות שבתורה. בתורה דכתיב (שמות טו, כה) 'עד אנה מאנתם לשמור מצותי ותורתי, וכתוב (שם טז) 'ראו כי י' נתן לכם את השבת'. בנביאים דכתיב (יחזקאל כ, יג) 'וימרו בי הבנים בחוקתי לא הלכו וגו'', וכתוב (שם) 'ואת שבתותי חיללו מאד'. בכתובים דכתיב (מלכים ט, יג-יד) 'ועל הר סיני ירדת' וכתוב 'ואת שבת קדשך הודעת להם וגו''. אמר ר' אלעזר בי ר' אבינה מצוות שבת מליא להודיעך שהיא שקולה כנגד כל מצוותיה של תורה...'. לשון מדרש תנחומא "א"ר יהושע בר נחמיה, אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל שמרו את השבת שהיא שקולה כנגד כל התורה, כתיב בשבת (דברים ה, יג) 'שמור את יום השבת', ובתורה (דברים יא, כג) 'כי אם שמור תשמרו'. השבת נתנה על ידי משה 'ראו כי ה' נתן לכם השבת', והתורה ע"י משה". לשון מדרש רבה "כשם שמצינו שעל כל המצוות בן דוד בא, על שמירת יום אחד של שבת בן דוד בא, לפי שהשבת שקולה כנגד כל המצוות..." (המשך המדרש הוא מעין ירושלמי ה"ל).

קלי ספר הבהיר (קמ"ד) 'ומאי טעמא אמרינן 'אשר קדשנו במצוותיו וציונו', ולא אמרינן 'אשר קדשנו וציונו', מלמד שחי העולמים כלולים בו כל המצוות כולן, וברחמינו עלינו נתתם לנו כדי לקדשנו בהם, ואולי נזכר...'. אלישך (אמרי, טו) "... לאדם אמר לטהר ולתקן את עצמו, יקיים תרי"ג מצוות הכוללים את כללות האדם, שהם רמ"ח מצוות עשה ושס"ה מצוות לא תעשה לעומת רמ"ח איברים ושס"ה גידים, כי בהן יקנו כל חלקיו איכות טהרה וקדושה. כמאמרנו בכל נוסחאות ברכות המצוות 'אשר קדשנו במצוותיו', שהוא כי על ידי מצוותיו יתברך מתקן חלאת זוהמת חומרנו ומקדשו חלף עכירות איכותו". של"ה הק' (מסכת תמיד, נ"ז מנחה נ"ט) "... והכלל, כל מקום שנזכר שלחן 'אשר קדשנו במצוותיו וציונו', שכוונת הברכות הללו הוא, שאנחנו מברכין לשמו יתברך, על כל טוב אשר גמלנו, שטהר וקדש אותנו במצוותיו הקדושות, שהם קיום העולמות כנודע, ועל ידיהם אנו נקראים קדושים, ונתקדש גופנו ונשמותינו, והם תכליתנו, לא זולת זה בשום ענין בעולם". תולדות יעקב יוסף (ישיב, ד"ה עוד י"ל דאיתא) "כי עתה קדושת ישראל הוא על ידי המצוות, כמו שהוא נוסח הברכה 'אשר קדשנו במצוותיו'..."

קלי שבת הוא נקודה הכוללת כל הקדושות. שערי אורה (שער ב' ד"ה וז"ל אלה ליהיו זרין) "... השבת קושרת כל הספירות למעלה ולמטה, ולפיכך השבת 'זכור' ו'שמור'... אשריך בהיותך שומר שבת שתיקרא אכסנאי לעשר ספירות... כל המקיים שלש סעודות בשבת כאילו מייחד עשר הספירות ביחוד שלם". של"ה הק' (מסכת חולין, תורה אור קמ"ד) "כל שבת הוא נקודה הכוללת ששה קצוות. (פי משא תורה אור ג) 'ושבת הוא קודש כולל כל הקצוות והבנין'. שפתי צדיקים (פסלם ד"ה פסוק ויהי) "כי כל יום מרמז על מדה אחת ממדותיו הקדושים, ... שבת הוא הכולל של כל הספירות הק'".

לענייננו מפרשו רבינו, דכולל קדושת כל המצוות, וזהו ענין ששקול כנגד כל המצוות. והמצוות כולם הם מאהבה ויראה, נמצא שבת כוללת ומאחדת אהבה ויראה - וזהו ענין 'זכור ושמור', ה"ל.

שורש קדושת כל מצות עשה ולא תעשה נמשכות מקדושת השבת שכל הקדושות הפרטיות של כל מצוה ומצוה היא נמשכתלי מקדושת השבת, שהוא שורש הקדושה שקבע ה' יתברך בעולם. וכן השמירה במצוות לא תעשה דשבת, היא שקולה נגד כל השם"ה לא תעשה שבתורה, שכולם גם כן מכניסים קדושה שמצד הפרישות מההיפוך. ונמשך מהקדושה דשבת, שמצד השביתה והפרישות ממלאכות הגופניות עולם הזה.

זכור ושמור בדבור אחד – אהבה ויראה שורש לעשה ול"ת וידוע (ראה רמב"ן שמות כ, ח; רע"מ נשא קכג:) דאהבה ויראה הם השורש למצוות עשה ומצוות לא תעשה. ועל כן בדיבור אחד ד'זכור' ו'שמור' – הוא התאחדות האהבה ויראה.

מקורות וביאורים

קלט ראשית חכמה (שער הקדושה פ"ג) "... ואחר שהשבת הוא שורש לכל הקדושות, נאמר שמה שצוה תורה 'קדושים תהיו כי קדוש אני', הוא שנתקדש ונמשך עלינו בכל יום ויום מאור קדושת שבת ... נמצינו למדים מכלל דבריו שחייב אדם לקדש ששת ימים מקדושת יום שבת" (ע"ש גאונים).

קמ ראשית חכמה (שער הקדושה פ"ג; מנהל של"ק מסכת חולין, מורה אור ק) "והנה בקדושת השבת נתבאר בזהר (אמר נה) ... ששבת היא עצם הקדש המתגלה... מה שאמר הפסוק 'כי קדוש אני', כוונתו כל שהוא קדוש - כקדושת שבת, שהשבת שורש לכל הקדושות...". יושר דברי אמת (דפוס י"ס אות מה) "ענין השבת הוא שמתגלה השורש, והענפים יוצאים וחושקים אליו... כלל העולה, שיום השבת הוא יום קדוש, שמאיר ומתגלה בהירות מקדוש, שהוא השי"ת קדוש הקדושים...".

קמא היינו דלעיל ביאר שהמצוות המעשיות - רמ"ח מצוות עשה, מקדשות את האדם, אשר קדשנו במצוותיו. וכעת מבאר דאף שס"ה לא תעשה מקדשות את האדם, וזאת ע"י ההמנעות מלעבור, והפרישות מלעשותם. אור החיים (ויקרא יט, ג) "קדושים תהיו. צריך לדעת מה הוא המכוון של מצוה זו. ונראה ... על דרך אומרים ז"ל (קדושין נט:) 'ישב אדם ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מצוה', והוא מאמר הכתוב 'קדושים תהיו' במצוות עשה - בבא עבירה לידו שיתרחק מעשותה...". מאור עינים (נח"ס ד"ה לא נשמים) "ישב ולא עבר עבירה - בהזדמנה לו, אזי נמשך שפע חיות רוחני אל הגיד הגשמי המתייחס לאותו לא תעשה, כאמרם רבותינו זכרונם לברכה 'ישב ולא עבר עבירה נחשב לו כאלו עשה מצוה'.

קמב נראה דרבינו מוסיף כאן הארה נוספת. דהנה לפי פשוטו כוונת הדברים, דכשם דקדושת מצות עשה דשבת - 'זכור', היא שורש קדושת כל המצוות המעשיות. כך גם קדושת הפרישה ממלאכה בשבת - 'שמור' היא שורש קדושת כל מצוות 'לא תעשה'. אכן רבינו מוסיף פן נוסף בביאור הענין כיצד הפרישה ממלאכה היא שורש הקדושה של הפרישות. שכן ענין ההמנעות ממלאכה בשבת ענינה הפרישות ממלאכה 'גופניות' - עניני עולם הזה. וזה הענין שנאמר בשורש הקדושה בהמנעות מעברות - הפרישות מענינים הגופניים. וכפי שבארו רבים מן הראשונים מצות 'קדושים תהיו' (ויקרא יט, ג; עין רמב"ן שם, ועוד). וז"ל רבינו בחיי (כד הקמח עין קדושה) "... ענין הקדושה הזאת שנצטוינו בה, הוא הפרישות שיגדור אדם את עצמו ושיפירוש מן התאות, אפילו ממה שאמרו מותר כענין שאמרו קדש עצמך במותר לך".

קמג לשון הרמב"ן "... ואמת הוא גם כן כי מדת 'זכור' רמזו במצוות עשה, והוא היוצא ממדת האהבה, והוא למדת הרחמים, כי העושה מצות אדוניו אהוב לו ואדוניו מרחם עליו. ומדת 'שמור' במצוות לא תעשה, והוא למדת הדין ויוצא ממדת היראה, כי הנשמר מעשות דבר הרע בעיני אדוניו ירא אותו. ולכן מצוות עשה גדולה ממצוות לא תעשה, כמו שהאבה גדולה מהיראה, כי המקיים ועושה בגופו ובממונו רצון אדוניו הוא גדול מהנשמר מעשות הרע בעיניו, ולכך אמרו דאית עשה ודחי לא תעשה, ומפני זה יהיה העונש במצוות לא תעשה גדול ועושי בו דין כגון מלקות ומיתה, ואין עושי בו דין במצוות עשה כלל אלא במורדין...".

לשון זוה"ק "... ותרין אתון אתערין ליה לבר נש לתורה ולמצוה, י' יראה, ודא איהי על רישיה דבר נש, ומנה ייעול דחילו ללבא דבר נש למדחל מקודשא בריך הוא, ולנטרא גרמיה דלא יעבר על פקודין דלא תעשה. ה' אהבה על רישיה דבר נש, ומניה עאל רחימו דקודשא בריך הוא על רמ"ח אברין דיליה, לקיימא בהון פקודין דעשה ...".

קמד ריקאנטי (שמות כ, ח) "'זכור את יום השבת לקדשו', ובמשנה תורה 'שמור', ובספר הבהיר (אות קכג) 'זכור לזכור שמור לכלה'. והענין כי מלת זכירה היא מצוות עשה, וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה (פסחים קי.) 'זכרוהו על היין בכניסתו'. ומצוות עשה יוצאה ממדת זכור, הבאה מן האהבה, כי העושה מצות אדוניו אהוב אותו ואדוניו מרחם לו... ומלת שמירה היא היא במצוות לא תעשה, והרמו לשכינה, והיא מדת היראה, כי הנשמר מעשות דבר רע בעיני אדוניו ירא אותו, ועל כן שמור לכלה".

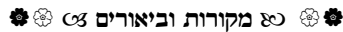
ובמשנת המגיד הגדול ממעוריטש זי"ע (אור מורה יתרו ד"ה זכור) "... והנה נאמר בדברות הראשונות 'זכור', ובמשנה תורה

בגדי לבן בשבת - אור האהבה

התכללות אהבה ויראה מביא ליעונג נחלה ללא מצרים, ולבגדי לבן בשבת
[כד] ומזהקם בא להעונג, ונחלת יעקב בלא מצרים קמי, ובגדי לבן קמי דשבת.

בגדי לבן בשבת - שאור הנרגש מצד הלבוש הוא אהבה
 וידוע דגוון לבן מורה על מדת החסד והאהבה קמי (זוה"ק נשא קמס); מיקוני זהר ע,
 קמס; ועוד). זה מורה דהאור הנרגש מצד הלבוש קמי הוא מצד האהבה, שזהו עיקר
 הבהקת האור דשבת המאיר גם דרך הלבוש.

רות לבשה בגדי שבת - להורות על אור האהבה של יום שכולו שבת המתגלה בלבוש
 וזהו היה עצת נעמי לרות בלבישת בגדי שבת קמי (שם קיג), שבה היה התנוצצות
 האור קמי דיום שכולו שבת קמי מצד האהבה, ומאיר דרך הלבוש. וירגיש בועז שהיא

ש'מור... וזהו שאמרו 'בדיבור אחד נאמר', כי בכלל 'זכור' נכלל בודאי ה'שמור'... וכן נקרא אהבה ויראה, דבר ונוקבא, כי
 עיקר היראה שירגיש האדם יראת הבורא יתברך, וזהו על כרחך בהשפעת הבורא יתברך, מחמת אהבה שיש להש יתברך
 אל האדם, ומשפיע לו השפע ורוח טהרה והבהירות שירגיש האדם קדושתו ואימתו יתברך, נמצא כי היראה מקבלת
 מאהבה, ובודאי באדם הוא להיפך, כי מתחילה מקבל היראה, כי בזאת יבא אל הקודש, ואח"כ הוא בא למדריגת אהבה,
 אבל בהש"י הוא להיפך, כנוכח."

קמי היינו קדושת השבת, שהוא התאחדות אהבה ויראה, הכוללים כל הקדושות כנ"ל.

קמי כפי שהתבאר לעיל (אות 6).

קמי כאן חוזר רבינו לענין ראשון, שהביא בריש המאמר (אות 1-4) ענין בגדי לבן בשבת. והביא לכך כמה וכמה טעמים.
 בעין לבושי עולם הבא; בגדי כהן גדול ביום הכיפורים; בגדי חתנים; לבושי המלאכים; בגדי אדם הראשון קודם החטא.
 וכעת מוסיף רבינו פן נוסף, לאור האמור שאור קדושת השבת הוא להתענג 'על ה', הוא 'עתיק - כתר' כנ"ל (אות 6),
 ע"פ נהגותיו). והארה זו מוערכת כגוון לבן.

פרדס רמונים (שער י ב' 3) "בגווי הספירות, כל אחד ואחד בפני עצמה. ראשונה ה'כתר'... יש שפירש שיצדק בו הגוון
 הלבן, אור לבן תכלית הלוהב. ויש למפרשים הכרח מן הכתוב שאמר (ויקרא יא ט) 'ועתיק יומין יתיב לבושו כתלג חיור וכו'',
 הנה שעתיק יומין הוא בכתר, כדמפרש הרשב"י ע"ה במקומות רבו מספר, ועם כל זה כנה אליו הכתוב הלוהב, עם היותו
 תכלית הלבנונית כפי שיעור רחמי'...". [נראה שער מאמרי רשב"י (פירוש האלף רא ד"ה ונבאר תחילה ענין ה"ג חורמי)].

קמי לשון זוה"ק "... ובגין כך - דכר, דאתי מסטרא דחורא, דא אקרי חסד...". לשון תיקון "שערא חורא, ועיני
 חורין, ואנפין חורין, וגופא חורא... דא איהו מסטרא דימינא, מסטרא דרחימו, דאיהו (ימינא 6, 5) 'אהבת עולם אהבתך על
 כן משכתיך חסד'...". (ספ ספ) "גוון חור מסטרא דחסד". ועוד רבים.

קמי כלומר, דכאמור עד הנה, השבת הינו איחוד אהבה ויראה. ברם אם נבוא לדון איזה מכוחות אלו הוא הניכר,
 ואיזה הוא הפנימי יותר - ואינו ניכר כל כך, על זה מביא רבינו, שמידת האהבה והרחמים הוא הגובר והניכר. וזה ענין
 בגדי לבן בשבת, שכן הלבוש מורה על ההיכר בחוץ [הגוף הפנימי נסתר, ומה שניכר לחוץ הוא רק ע"י הכרת הלבושים]. על
 כן 'בגדי לבן' מורים שהאור המאיר ונרגש בשבת הוא מצד החסד ואהבה - גוון לבן.

קי כוונת רבינו מבוססים על ההקדמות שהעלה במהלך כל המאמר. דלעיל (אות 7) הביא ענין מה שנעמי יעצה לרות
 ללבש בגדי שבת בעת שהלכה לבועז. ולעיל (אות 11) הובא שביאת רות לבועז היה בכדי להביא אורו של משיח - יום שכולו
 שבת, התיקון השלם. עוד התבאר לעיל, דבועז היה מידתו בתוקף היראה (אות 11), ואילו רות היה מידתו בתוקף האהבה (אות
 11). ובכדי להביא לאור התיקון השלם יש צורך בשילוב ואיחוד מידות היראה והאהבה יחד (לעיל אות 11). ובוזה נתייחדו דוד
 ומשיח. אלא שאצל דוד היה ניכר בעיקר מידת האהבה, ואצל משיח מידת היראה (לעיל אות 11).

ולאור כל הקדמות אלו, מבאר רבינו כאן את הענין שנעמי יעצה לרות ללכת בבגדי שבת. שכן רות באה לבועז מצד
 ה'אהבה' כנ"ל, וכדי שיוכר הדבר לבועז, לבשה בגדי שבת, שהם 'בגדי לבן' כנ"ל, שבאים להורות, שעיקר האור הניכר
 בשבת הוא מצד האהבה, אף היא ניכר בבגדיה שהיא מצד האהבה.

קמי לשון הגמ' "ורחצת וסכת ושמלתך" (רות ג, 2) ע"פ נעמי לרות צדקה הגוון לבושי - אמר רבי אלעזר, אלו בגדים של
 שבת". ויצוין, שבגדי שבת של רות, ככל הנראה היו בגדי פשתן לבנים. וכפי שמבואר בגמרא (פסחים קט). שנשות ארץ
 ישראל משמחין ברגל, ב'בגדי פשתן המגוהצים' (בבבא מצותא לן שלשנו בגדי כנעניים, ע"פ). מבואר שכן היו נראין הבגדים החשובים
 שלבשים בעת מועד. ובגדי פשתן - לבנים הם (ראה לעיל אות 11, ובהערות 18).

קמי כדלעיל (אות 11), שבביאת בועז לרות היה התנוצצות אור הגאולה דלעתיד.

שייכת לושי, ושיצא מהם נפש המאיר לעולם כולו אור זה בפועל^א, בכל הלבבות
דישראל, במהרה בימינו אמן.

סג מקורות וביאורים

- קנג כלומר, דכמו שהתבאר לעיל (למט כג) שאור השבת הוא השילוב בין יראה ואהבה כאחד, כן גם האור דלעתיד לבא - יום שכולו שבת, הוא כלול מיראה ואהבה כאחד, וכפי שביאר רבינו לעיל (למט כ) בביאור מידת דוד ומשיח.
- קנד כנ"ל (למט ז-ט) שבעז היה מידת היראה, ורות היתה מידת האהבה, וע"י התיחדותם התעורר אור של מלך המשיח - התיקון השלם בהגאולה העתידה.
- קנה שלעתיד לבא בביאת המשיח - ביום שכולו שבת - יתגלה ה'אור הגנוז' (למט לעיל למט ו, יב, טז). וכפי שהתבאר במשך המאמר, דאור השבת הוא התנוצצות מאור הגנוז. ואור השבת הוא שילוב ואיחוד יראה ואהבה (לעיל למט כג). ע"כ האור הגנוז שיתגלה בביאת המשיח הוא שילוב ואיחוד יראה ואהבה, שאיר בלבבות כל ישראל.